Maj : en kärlek

Förord till den elektroniska utgåvan

Under arbete...

JAN MYRDAL *Maj. En kärlek*Jan Myrdal

Maj

En kärlek

Norstedts*Maj. En kärlek* ingår i den serie jagromaner som inleddes med *Barndom* (1982) och fortsatte med *En annan värld* (1984), *Tolv på det trettonde* (1989) och *När morgondagarna sjöng* (1994).

I anslutning till dessa bland andra: *En illojal europés bekännelser* (1983) *Pubertet* (1989) *Inför nedräkningen* (1993)

ISBN 91-1-300517-0 ©Jan Myrdal 1998 Norstedts Förlag, Stockholm Omslag: Svenolov Ehrén (bild), Christer Hellmark (form) AiT ScandBook AB, Falun 1998 www.norstedts.se

Norstedts Förlag ingår i P. A. Norstedt & Söner AB, grundat 1823**Till minnet av Ylva Holm**

Ylva var en nära vän som under tjugofem år var mig en god och kritisk läsare och därtill min förläggare hos Gidlunds och Norstedts. Hon läste förarbetena till denna berättelse på våren 1994 och fick mig då att börja skriva ut texten på detta sätt.

-- Ty annars gör du dig ädlare, bättre, klokare än du var. Då blir också det du berättar om det verkliga och politiska femtiotalet blott litterär konstruktion.

Vid Ylvas död 1995 avbröt jag arbetet. Då var utskrivningen oavslutad.

Nu när två år gått börjar jag hösten 1997 skriva ut den berättelsen om en kärlek i ett nu undanskymt kallakrigsårtionde så som hon och jag till slut lade upp den på sommaren 1994. En nödvändig återgranskning av en tid.

Januari 1994:

-- Vår kärlek, sade Maj, borde egentligen ha varit ett slitstarkt förhållande Jan. Vårt förhållande borde ha kunnat vara det. Vi hade och har ännu så väldigt mycket gemensamt; tankar och arbete, intressen och politik. Vi har än i dag samma inställning till liv och kamratskap, samma syn på uppriktighet och äkthet. Vi har tiden och generationen samman. Och därtill det erotiska mellan oss som var något stort och över allt annat i livet. Vår kärlek borde ha kunnat bestå.

-- Borde. Men så blev det alltså inte. Ja, vad med vår kärlek och vad med vår tid?

I

Jag var just fyllda tjugofyra när jag den 24 september år 1951 i Göteborg övertog Svend Aages och Märtas spisrum med kammare uppe på vinden, Albogatan 5 i Annedal. De hade fått en modern lägenhet.

Jag bodde då samman med Nadja och vårt barn i en genomgångslägenhet vi fått av bostadsförmedlingen på Omvägen i Kallebäck. En etta som skulle bli pensionärsbostad; inget arbetsutrymme, bad nere vid tvättstugan i

källaren.

Vårt var ett kamratäktenskap. Vi hade träffats våren 1948 i Clarté på ett möte hemma hos Elias. Jag hade då just kommit från Belgrad över Prag och Oslo. Vi hade samma intressen; politik, konst, arkitektur, litteratur. Tecknade gjorde hon därtill och var musikalisk. Klok var hon också och kamratlig så som man skulle vara i våra kretsar. Nadja och jag var dock inte bara samboende kamrater med gemensamma intressen, vår var från början en rätt stark kärlek och vi hade gift oss så fort jag blivit myndig. Fast nu gled vi isär.

Skrivit hade jag gjort sedan 1943. En del fick jag tryckt i tidskrifter och tidningar. Noveller, artiklar, dikter.

Men sedan första refusen från Bonniers på vårvintern 1947 hade förlagen refuserat allt jag sände dem, vad det än var. Skälet var inte enbart litterärt. Jag var kommunist.

Våningen vid Omvägen var trång men nu på Albogatan hade jag en egen skrivarlya. Vattenho fanns ute i svalgången. Till

7spisrummet hörde vindskontor nr 5 och, på gården, torrklo-sett nr 3. Lägenheten uthyrdes av fru Hilda Möllers stärbhus som bostad. Hyran var 25 kronor i månaden. Den 1 oktober 1951 höjdes den till 26 kronor och 25 öre. I det spisrummet på Albogatan där jag kunde sitta och skriva övernattade jag också allt oftare.

Dit till Albogatan 5 kom kamraterna från ungdomsdistriktet. Vi höll äntligen på att bygga upp Demokratisk Ungdom. Fast det hade tagit sju år att övervinna sekterismen. Beslutet hade vi ju tagit redan på Sverges Kommunistiska Ungdomsförbunds kongress 1944. Jag hade då talat för det. Inget miniparti. En bred organisation kring konkreta uppgifter; fredsfrågor och intressekamp. Ungdomens fyra rättigheter som plattform: Arbete, utbildning, bostad, fritid.

Uppgiften var att organisera den arbetande och studerande ungdomen i kamp för sina intressen. Kämpa! Lär! som Lenin sagt till ungdomsrörelsen på sin tid. Om kursen hålls klar då tar ungdomen politiskt medvetande just i intressekampen.

Organisationsformerna var till en del nya. Vi föraktade inte arbetarrörelsetraditionen; vi var fostrade i den. Men omständliga mötesformalia och att stå upp och sjunga kampsånger på gamla väckelsemelodier, sitta på snusbruna stolar och doppa bullar i svagt kaffe var främmande för dagens ungdom. Inte bara trettiotalet var över. Kriget och även efterkriget redan förbi. Vi skulle bygga upp Demokratisk Ungdom genom att leva ungdomens liv på ungdomens sätt.

Många äldre var skeptiska. Men aktivisterna i klubbarbetet brukade samlas till knytkalas hos mig på Albogatan. Vi spelade, sjöng, diskuterade. Det var mycket flickor bland aktivisterna. Arbetarflickor från Hisingen mest. De var ofta de ideologiskt hårdaste.

Det vi spelade var politik. Också där gällde det kampen om

8medvetandet. Jag hade tagit dit den del av min skivsamling som fanns på Omvägen. Resten fanns i Skåne, i Kaffatorp. Hela denna samling hade jag byggt upp sedan 1940. Blues och politik. Bessie Smith och Ernst Busch kunde man säga. Jag hade under kriget övertagit den stora samling jazz, blues, rängelsesånger och spirituals som Sterling A. Brown skänkt till Gunnar 1941. Därtill det jag skaffat i Stockholm under kriget; en hel del på race records från trettiotalet och det jag köpt när vi bodde i Genève där Nadja gick på Beaux Arts; blues på Capitol, Vo-gue och även Parlophone.

Det fanns en trångsynthet bland många äldre kamrater i rörelsen. Jag mindes den väl från Frankrike 1947 när jag sökt få det franska partiets hjälp att organisera Maxines framträdanden. Kultur var vad som varit fint bland tyska socialdemokrater år 1899. Den snävheten präglade mycket av broderpartiernas kulturpolitik i det socialistiska lägret.

Men för oss var det tydligt att när Muddy Waters sjöng "Louisiana blues" eller the Spirit of Memphis Quartet sjöng "Days passed and gone" så var detta en folkets kultur. Rätt tolkad var Bessie en av de våra. Så som Evert

Taube i Sverige förresten. Det menade vi. Vi hade tagit fasta på det svenska folkets tradition i Skäran och våra andra folkdanslag. Vi bildade Avanti, vårt skivbolag - det som Hasse skötte - som en del av en ungdomlig internationell musikalisk motkraft. Så arbetade de unga i den progressiva rörelsen i många länder.

Avanti hade en bra lista. Folkmusik från olika kontinenter. Spaniensångerna från Internationella brigaden med Ernst Busch. Internationella arbetarsånger på olika språk. Men då framförallt sådana som talade med vår egen tids tonfall; Ernst Busch när han sjöng "Ami go home" eller "No Susanna".

Därtill blues och protestsånger från Förenta staterna. Pete Seeger med "Atom song" och "Woodsboro cotton mill blues"

9eller Ernie Lieberman med "Song of my hands" och "Banks are made of marble" och the Weavers med sånger som "Lousy dime". Mycket ren blues därtill. Förenta staternas herrar anförde världsimperialismens kamp mot folken. Men vi var kommunister och gjorde skillnad på folket och herrarna. Därför spred vi sångerna och musiken från det andra Amerika. Det som var Joe Hills och vårt. Folkets.

Anständiga tidningar och tidskrifter vägrade skriva om denna musik. De borgerliga skivaffärerna var också alltför rädda om sitt demokratiska rykte för att våga beställa något av oss när de såg namnen. The Weavers, Brecht och Paul Robeson!

- Brecht är kommunist! Robeson är subversiv. Man tvangs ta passet från honom. Sådant säljer vi inte!

Om kvällarna och på söndagseftermiddagarna var vi ofta femton, tjugo personer uppe i mitt spisrum med kammare.

- Där det finns hjärterum finns stjärterum, sade Rolf.

- Kamratskapsanda är det åtminstone, sade Sverker och öppnade fönstret.

Visst lyssnade vi på musik. Men framförallt diskuterade vi. Det var snart nio år sedan jag organiserat mig; politiken tog nu alltmer tid ty det var i det kalla krigets kallaste tid. På Järntorget i Göteborg stod jag och talade mot atombomben, mot Koreakriget; "För ungdomens samarbete i fredens tjänst", som det stod på affischerna. Åhörarna var inte alltför många. Just därför hade jag alltmer börjat ställa mig frågan om inte detta med litteratur och konst var flykt från ansvar. Blev inte också det jag sökte skriva trots allt en litteratur i den härskande klassens intresse? Ty vilka är de härskande tankarna om inte de härskandes?

På ungdomsförbundets distriktskonferens i Göteborg hade jag fått i uppdrag att hålla referatet om fredsarbetet. Freden låg i alla folks intresse.

10- Vår uppgift är därför inte att lura in någon i vår fred; konkret och med argument måste vi visa det som är gemensamt oavsett religion och partipolitisk anknytning.

Jag hade arbetat med texten i en vecka. Jag hade läst och sökt analysera de grundläggande dokumenten och ta ställning till det aktuella skeendet. Ledande militärer i Förenta staterna sökte utvidga Koreakriget. General 0'Donnell hade krävt att Kina skulle angripas med atombomber. I Europa skulle västmakternas tyska delrepublik rustas för ett nytt krig. De gamla nazisterna kröp där fram ur sina gömställen och fick höga befattningar kring Adenauer. Sannerligen, om vi inte lyckades skapa en folkens breda fredsfront skulle kriget bli oundvikligt.

När det var så hårt, när desinformationen i press och radio var så dominerande, propagandan så larmande och krigsrisken så stor - hade jag då rätt att bara fortsätta skriva?

Under 1951 hade jag heller inte skrivit mycket. Vi arbetade med förberedelserna för Ungdomens och Studenternas Tredje Världsfestival för Fred och Vänskap. Jag reste Sverige runt, höll tal, agiterade. I detta hade Nadja också gett mig allt stöd. Det gällde ju, menade både hon och jag, att bryta järnridåerna; få till stånd samtal tvärs över de stängda gränserna. På så sätt stå kriget emot.

Jag var i Berlin under sommaren, arbetade i Vorbereitendes Komitee i Haus der Weltjugend, deltog i Demokratisk Ungdoms Världsfederations rådsmöte, satt sedan i Internationella Festivalkommittén; höll på med

planering för framtida kulturutbyten, lärde även något känna sådana som Berlinguer, Hon-ecker och N. A. Michajlov och blev nära vän med Willi Bredel.

Jag visste att Maj fanns. Hon var med i Unga gardet på Hisingen. En ungklubbist som just tagit realen. Första gången j ag dock verkligen lade märke till henne var vid det amerikanska

11flottbesöket i Göteborg 1951. Ungdomsförbundet hade fått i uppdrag att agitera genom att dela ut vykort till flottisterna. Texten skrev jag på engelska:

"Americans!

For a couple of days you are visiting our beautiful city. /.../ All of you have got a home. A home you love, you care for./ .../ We don't want our town to be bombed and sacked. Surely you don't want your towns to be destroyed. Even the Korean people wants to live inpeace. /.../ Demand of your government that they take the troops back from Korea."

Göteborgs-Posten och Ny Tid upprördes. De skämdes å stadens och rikets vägnar. Vi skymfade nationens gäster. Vi var landsskadliga.

Då såg jag Maj på bild i Arbetartidningen, partiets dagstidning i Göteborg. Bilden visade hur hon agiterade; delade ut vykort och pratade med amerikanska flottister utanför Liseberg.

Hon var kontorist hos en optiker och man sade i distriktet att hon hållit på att förlora arbetet när chefen sett henne i tidningen men klarat sig på att hon blivit sjukskriven och så fått vara kvar.

Vi var båda på festivalen i Berlin. Men den svenska delegationen var stor, mer än sjuhundra ungdomar. Jag fanns på Pesta-lozziheim och var Betreuer, som tyskarna sade, för den svenska kulturgruppen och Maj, som just fyllt arton, bodde med de övriga göteborgarna på sin förläggning.

Jag var sedan den hösten ute och talade för ungdomsförbundets linje i partiets grundorganisationer i Göteborg. Detta var ett partiuppdrag. Urban hade gett mig det.

Jag talade för nödvändigheten att ändra arbetsstil, bryta sek-

12terismen och bygga breda fronter mot kriget och till försvar för arbetarklassens intressen. Det var en strategisk fråga. Riktningen från Kominterns VII världskongress, besluten från SKP:s kongresser ända från 1939 och fram och från SKU:s kongresser gällde.

- Ty nu i den ihållande antikommunistiska kampanjen föredrar många, både äldre kamrater och yngre, att gömma sig i små trogna grupper där man inte behöver gå ut och ta strid. I sekten kan man dricka kaffe bland de sina i frid, kannstöpa om politikens mysterier och tala vackert om stora världsrevolutionen. Så har det varit i hundra år och mer var gång reaktionen växer sig stark.

- Men det hjälper, som Marx påpekade, inte bara att sitta bland de trogna och förklara världen. Det gäller att förändra den.

Vissa hade svårt att ställa om. De hade närmast fötts in i det kommunistiska ungdomsförbundet. Maj var en av de många ungklubbister som argumenterade emot.

- I förra veckan var vi SKU och nu är vi plötsligt Demokratisk Ungdom. Vad skall vi säga till ungdomarna som kommer till vår lördagsdans på Institutsparken?

Hon, liksom många på det röda Hisingen, var misstrogen mot socialdemokrater.

- Görsossarna!

- Men det är som Axel Jansson sagt, sade jag, man kan bara inte gå ut och säga till de socialdemokratiska arbetarna att de blint följer klassförrädare och kapitalistdrängar och sedan hoppas de skall ena sig med oss i kampen för freden och arbetarklassens intressen.

Också det var en fråga vi på vår kant diskuterat åtminstone sedan Kommunistiska manifestets tid.

Det var först i månadsskiftet oktober/november jag blev

13direkt medveten om Maj. Hon kom då till mig på Albogatan en eftermiddag. Hon hade frågat om jag hade tid med henne. Det hade jag. Hon skrev, och en flicka i klubben som kände mig hade talat med henne om att gå till mig och visa vad hon arbetade med.

- Han skriver lika konstigt som du.

Maj visade mig sina dikter. Jag tyckte om dem och försökte kritisera dem konstruktivt.

Hon var så klarögd, tyckte jag. Karin Boye var den som påverkat henne mycket, såg jag.

Demokratisk Ungdom, där jag var distriktsordförande, hade sin lokal vid Järntorget. Maj arbetade då efter Berlinfestivalen strax därbredvid på den kommunistiska arbetarkommunens expedition. Den låg på Andra Långgatan. I samma hus fanns Arbetartidningens redaktion, dit jag ofta hade ärende. Jag började då på senhösten titta in till henne. Hon satt vid skrivbordet och jag satt uppflugen på disken med fötterna på hennes bord. Vi pratade alltmer. Om allting.

Inför julen 1951 hade jag stått som julgransförsäljare för ungdomsdistriktet uppe på Landalatorget. Granarna hade vi fått av en sympatisör och pengarna skulle gå till kassan. Den var ständigt tom. Jag var frusen och händerna hade valnat. När jag kom in skrattade hon. Såg mig i ögonen.

- Stackars frusen pojk, sade hon och tog min hand. Hennes händer var varma.

Hennes stora svarta pupiller! Jag blev torr i halsen men sade ingenting.

På eftermiddagen den 27 december 1951 ringde jag hem till henne. Först när jag frågat efter henne:

- Får jag tala med Maj ? och hörde hennes mor ropa:

- Du har telefon Maj.

14insåg jag varför jag köpt två biljetter till nioföreställningen på Carolus, biografen uppe på Kungsgatan bredvid Rekord-Magasinets redaktion. Där visades "Hon dansade en sommar".

- Följ med, sade jag.

-Ja, sade Maj. Jag är ledig. Vi kan mötas därutanför tio i.

Jag gick hem till Svend Aage då. Deras nya lägenhet hade riktigt badrum. Jag frågade om jag fick låna deras dusch. Jag sade inte varför. Jag förklarade det inte ens riktigt för mig själv. När jag sedan satt bredvid Maj i biografen bultade hjärtat som om jag varit femton och första gången gått ut med en tjej. Jag följde henne hem mot Hisingen efteråt. Vi gick bredvid varandra. Vi talade på hemvägen. Filmen tyckte vi var töntig. Hon talade om Karin Boye. Uppe på Hisingsbron var vinden hård i natten. Jag kände mig märkligt stark. Jag lyfte upp henne och bar henne i mina armar över bron. Hon höll armen om min hals. Efteråt sade hon att hon blivit rädd att jag skulle slunga henne över räcket ut i mörkret.

När vi nådde fram till Andersgårdsgatan stod vi där utanför hennes port i natten. Jag höll handen om hennes nacke. Hon kysste mig. Vi stod innanför dörren sedan.

När vi står där i natten - hon lutad mot väggen - blir allt kring oss övertydligt. Hon vänder upp ansiktet mot mig. Hon öppnar sig och svarar mot mig. Hon ser mig i ögonen då.

Mer var det inte. Det var allt. Det var sen natt. Hon går upp till tredje våningen och jag börjar gå mot staden. Men det ögonblicket då hon kysste mig och svarade mot mig vände hela livet för mig.

Jag tog mig till Omvägen. Jag väckte Nadja. Ruskade henne och sade:

- Jag är kär. Vi skall skiljas. Jag lämnar dig i denna natt.

- Sov på saken Jan, sade hon. Låt oss tala om det i lugn och ro i morgon.

15Men för mig var det inte möjligt. Jag lämnade våningen och hela det äktenskapet minuten senare utan att ens ta tandborsten med mig. Sedan gick jag i vinternatten tvärs genom staden till min vindslya på Albogatan.

Jag var tjugofyra år. Jag var ingen oskuld som för första gången tafsat på en flicka. Det var mer än sju år sedan jag hade ihop det med Maj britt och Margareta. Det var mer än fem år sedan den första flicka jag bott ihop med - Birgit - lämnat mig. Jag hade nu levt i mer än tre och ett halvt år med Nadja i ett äktenskap jag - och alla - ansett hyggligt. Jag var en normalt gift man med regelbundet sexualliv, som det kunde stå i protokollet.

Men när Maj kysste mig där i porten då slog blixten ned i mig. Kär är inte rätt ord. Jag drabbades av en enorm, helt plötslig och därefter beständig passion. En livsavgörande en. Säg kärlek trots att det låter romantik. Maj såg mig i ögonen, svarade med sitt kön mot mig och höll mig hårt om nacken med sina händer. Hon log. Hon tog tag i mitt jag då. Släppte sedan aldrig det greppet.

I ungdomsdistriktet sade man inte mycket, inte ens Sverker sade något, men i partiet var kamraterna upprörda.

- Du uppträder småborgerligt och otillständigt, sade Lasse. Det ärförbanne mig en partifråga. Du borde ställas inför partidomstol.

Lasse och jag hade varit kamrater sedan sommaren 1945 när jag var journalistvolontär på Arbetartidningen. Nu var han folkskollärare och satt för partiet i stadsfullmäktige.

16II

Maj säger nu något viktigt till mig. Jag var sakta på väg upp ur sömnen när jag hörde hennes röst. Det hade varit sommarkänsla nere i drömmen nyss, en märklig renblåst glädje, men sedan med ens när Maj talade till mig beklämning, djup olust och i uppvaknandet är det kylig vårvintermorgon i lägenheten den 19 mars 1954.

En fredag minns jag det var. Därute hörs spårvagnen på Skånegatan. Ettan är på väg uppför backen. Den skall vända vid Rosenlund däruppe mot Ringvägen.

Fast Maj sover ännu bredvid mig.

Hon är tjugo år. Vi har varit gifta i femton månader; har varit ihop sedan nyårsafton 1951. Vi kom hem till Sverige i november i fjol när vi åter nått fram till varandra efter vår stora krasch i Bukarest sommaren 1953 och det är en månad sedan vi av Bostadsförmedlingen i Stockholm fick denna halvmoderna etta på Söder. Vatten och avlopp finns; men kall är den med vedspis och kakelugn och ingen centralvärme.

Ännu har vi nästan inga riktiga möbler. Men nya, breda sängar har vi just fått av Alva. Majs är sängen närmast kakelugnen. Hon sover på sidan med huvudet nedborrat i kudden. Jag märker nu att jag i sömnen kört fingrarna i håret hennes. Jag hör henne andas. Det är smärtsamt längtande kärlek i hela kroppen. Plötsligt vänder jag mig mot henne och ser henne mycket tydligt. Nacken, skuldrorna. Ser rummet runt oss, hör

17spårvagnen gå förbi nedför backen, den stannar inför Grindsgatan. Hennes andning förändras när jag smeker henne över kinden.

En stigande stark våg av ömhet för henne; som en djup snyftning. Fingertopparna mot hennes honungsfärgade hud. Jag måste ha kommit över till henne i den nya breda sängen ty jag håller om henne nu. Drar henne tätt mot mig. När hon så vänder ansiktet mot mig och öppnar ögonen svartnande mot mig är det med ens fyrtio år senare och jag är helt klarvaken onsdag morgon den 23 mars år 1994 i ett annat liv.

Maj och jag har varit skilda sedan hösten 1956. Den kärleken existerar i en dåtid. Jag finns inte på Skånegatan 20. Det huset är längesedan rivet. Jag finns inte ens i Stockholm; jag vaknar i ett gästrum på Hanaholmens kulturcentrum utanför Helsingfors. Sedan fyrtio år lever jag med Gun. Vi reser, arbetar och älskar med varandra.

Men nu 1994 vaknar jag efter alla dessa decennier med Maj bredvid mig i vår dåtid. Inte för första gången dock; ända sedan jag i vintras började skriva femtiotalet vaknar jag gång efter annan med Maj bredvid mig.

18III

Jag behöver inte gå upp och se mig i någon spegel för att veta att jag denna morgon inte är tjugosex år på det tjugosjunde med ett helt liv framför mig. Jag har redan använt långt större delen av den tid som varit mig given. Om fyra månader - om tre månader och tjugosex dagar, för att vara exakt - blir jag sextiosju. Nå, jag ångrar ingenting.

- Ich bedauere nichts, säger jag mig. Varför jag säger det på tyska är j ag inte riktigt klar över ty samtidigt lyssnar j ag bakåt och hör Edith Piaf sjunga det: Je ne regrette rien.

Maj tyckte om Piaf. Fast vi gick aldrig och hörde henne då när vi bodde tillsammans Maj och jag i Paris 1955-1956. Det var Juliette Gréco vi gick och hörde när vi bodde i chambre no. 23 på Pension-Hötel Orfila efter sommaren 1955, den tredje stora kraschen. Juliette Gréco sjöng Jacques Préverts "Je suis comme je suis", jag är den jag är.

J'aime celui qui rr^aime Est-ce ma faute à moi Si ce n'est pas la mëme Que j^ime chaque fois Je suis faite comme ga

- Så kan jag också säga om dig, sade jag till Maj sedan på natten. Du är den du är. Du älskar den som älskar dig. Är det ditt

19fel om det inte är samme du älskar var gång. Du är den du är. Du är skapt sådan. Eller hur?

- Du är orättvis, sade Maj.

- Du är djupt orättvis Jan, du vet att jag inte är sådan, sade Maj. Det är inte juste. Varför tar du upp det nu när allt det är förflutet ? Du säger det där för att göra mig ledsen. Jag har bara varit otrogen tre gånger. Öch aldrig i Sverige. Egentligen ville jag det inte någon gång. Det bara blev så. Det vet du.

Hon var stor med barn då och det var alldeles mot slutet av vårt äktenskap.

Nu när vårmorgonen börjar bli ett obönhörligt ljus här i rummet kring mig på Hanaholmen förstår jag samtidigt varför jag vaknade just i fredagen den 19 mars 1954. Det var den dagen då Arne Björnbergs brev kom där han meddelade mig att jag skulle få ut romanen "Hemkomst" på Tidens förlag. Min debutroman.

Jaså?

- I helvete! Visst var bokdebuten viktig. Men inte så bestämmande viktig. Jag hade tjänat för den i sju år; jag var helt beredd att tjäna ytterligare sju år. Jag visste att förr eller senare skulle jag sparka mig in genom deras förlagsportar.

Det var Maj. Jag var så helvetes kär i Maj den våren. Som j ag varit våren innan. Som jag skulle vara våren efter. Så in i helvete kär. Ordrätt så rakt ner i helvete.

Kär? Nej! Jag älskade henne.

Maj sade mig i januari 1994 när jag kom från Paris:

- Vår kärlek borde egentligen ha varit ett slitstarkt förhållande. Vårt förhållande borde ha kunnat vara det. Vi hade och har ännu så väldigt mycket gemensamt; tankar och arbete, intressen och politik. Vi har än i dag samma inställning till liv och kamratskap, samma syn på uppriktighet och äkthet. Vi har tiden och generationen samman. Och därtill det erotiska mel-

20lan oss som var något stort och över allt annat i livet. Vår kärlek borde ha kunnat bestå.

Borde varit. Men var alltså inte.

Rummet därborta i dåtiden syns fortfarande helt tydligt kring mig. Men när jag vänder blicken är långväggen nu helt täckt av bokhyllor.

De breda sängarna har vita överkast, de står här mot den ändra långväggen. Ovanför dem stringbokhyllor.

Konstböcker och de många häftena Europé och All Världens Berättare. På den sneda tidskriftshyllan syns Regards, Clarté, Vår Tid men också Foto, Kunst und Literatur, Sinn und Form, Perspektiv. BLM också ser jag, och Prisma. Tidningshögen med Ny Dag och Dagens Nyheter längst ut mot vänster på hyllan högst upp. Där böckerna eller Amelin-reproduktionerna inte skyler väggen syns att det gamla tapetmönstrets anilinvioletta blomklasar redan har krupit fram igen. Min målning höll inte.

På skrivbordet framme vid fönstret ut mot gatan står skrivmaskinen. Den svarta telefonen på sin vita hylla till vänster om fönstret. Där, vid telefonen, Hans Ernis "Flickan och döden" från 1947; "Divka a smrt".

De orden är tjeckiska ty den mappen med reproduktioner köpte jag i Prag i februari 1953 under rådsmötet. Jag väntade på att Maj skulle få sitt visum och kunna komma efter mig till Budapest, och jag längtade. Egentligen köpte jag nog den gången mappen för bladet med hans aktstudier, de var så mycket av Maj. Fast bilderna var egentligen mer Picasso, fast som kitsch, än Maj. Flickan på bilden med döden är vacker i kroppen men hon har inte Majs ansikte. Och döden är inte en riktig döding utan blott ett skelett på barockmanér.

Det ligger nu ett korrektur därpå bordet bredvid skrivmaskinen. Mitt första bokkorrektur, det som kom i morse: "Hemkomst".

21Då vet jag med djup beklämning att Maj inte är där. Ty det rummet, nymålat och allt, finns först längre fram, på sommaren 1954 då jag är kvar i Stockholm och hon är ensam nere i Paris. Nu minns jag också vad det var hon sade mig i uppvaknandet nyss.

- Ja, säger Maj och hon säger det nu än en gång mycket tydligt och klart alldeles bredvid mig, die Eifersucht ist eine Lei-denschaft, die mit Eifer sucht was Leiden schafft. Den ordleken fick jag lära mig av den tyske förmannen på min första arbetsplats när jag inte var sjutton fyllda. Svartsjuka är en lidelse som med svart sjuka söker vad lidande ger.

På flygbladet från Hanaholmens kulturcentrum som ligger bredvid mig på nattygsbordet står tryckt att jag är här i Finland för att tala om femtio år av skrivande: 50 vuotta kirjo-ittamista. Klockan tio skall det bli morgonkaffe och presskonferens.

På eftermiddagen skall jag öppna en fotoutställning med Guns bilder. Hon kunde inte komma med till Finland, hon har influensa.

På kvällen skall det vara författarafton med Jan Myrdal: Vielä huominen koitta! An sjunger morgondagarna.

- Nog gör de så, säger jag. Nog är världen ännu ung långt efter det vi alla är borta och glömda.

"När morgondagarna sjöng" heter den bok jag ger ut nu denna höst 1994. Det är en jagbok; varken självbiografi eller memoarer. Jag utnyttjade jaget för att kunna gå in i en tid och öppna den; de fem avgörande europeiska åren mellan 1943 och 1948. Men det är vårt femtiotal jag skall tala om nu på morgonen.

22IV

När jag läst flygbladet och lagt det från mig bleknar rummet kring mig därborta 1954 i ettan på nedre botten, Skånegatan 20 på Söder i Stockholm. Det tunnas ut och tonar bort. Men försvinner gör det dock inte, det finns där fortfarande i sin tid under det jag går in i badrummet, tar fram rakborste och rak-hyvel, ser mig in i ögonen och säger:

- Det har gått fyrtio år men allt det som då var vår värld, det tidiga femtiotalet, finns kvar där i tiden. Om jag så vill kan jag se in i dået, höra det. Vad mer är, jag känner dess möjligheter. Också de aldrig förverkligade. Särskilt de aldrig förverkligade.

- Det var en tid av så stort hopp.

Jag provar orden. Formulerar:

- Men de förhoppningarna finns i en annan värld än den jag nu vaknat i. Dit hålls portarna stängda. Ordentligt

igenbommade. Den värld som varit vår har blivit en värld som för de flesta nu unga och medelålders - då var de ju ännu ofödda - är okänd och främmande. Den är dem inte exotisk, bara främmande; farlig kanske. Det de hör därifrån är skrämmande. Det har för dem blivit en mörk tid på andra sidan historiens tagg-trådskrönta mur.

- Jag vill skriva den tidens värld. Skriva femtiotalet. Inte för att döma eller undervisa och heller inte för att blott berätta hur det egentligen var. Utan för att jag hör till den världen, där blev jag till, där har jag hemortsrätt. Jag vill öppna portarna i

23den muren. Synliggöra möjligheterna. Jag var ju med. Också mina handlingar bidrog till att forma det som blev.

Här finns en grundfråga i skrivandet. Den bör jag redovisa nere på presskonferensen.

- Framtiden är aldrig given, skulle jag kunna säga. Det som blir till skapas av oss själva som ett förverkligande av en av de (till antalet oändligt många men dock av förutsättningarna begränsade) möjliga framtiderna.

Detta vet jag att man kommer att ha svårt att förstå. Determinismen, föreställningen att det som nu är var det enda möjliga, tycks dem så självklar. Allt är skrivet i den stora boken där-ovan. Det som sker måste ske. Beviset? Det skedde!

Jag minns de korrekta kritikernas reaktion när Lars Gustafsson och jag diskuterade detta i "Den onödiga samtiden".

- Jag vill gå in i tiden. Ha dess horisont för ögonen. Skriva femtiotalet så att portarna öppnas och dess möjligheter blir synliga. Skriva! Inte skriva om.

- Ja, hur var det att som ung i den tidens mörker möta Hegel och Marx; få den tvesyn och insikt som behövs; lära känna tidens ålder och handla därefter!

Men jag hör nu hur dessa mina ord börjar smattra inför spegelbilden min. Som tänkte jag mig stå i en talarstol. Jag låter falsk som en festtalare; en revolutionens Björnstjerne Bjørnson!

Ty den sinnevärldslige Jan Myrdal som står här i badrummet på Hanaholmen och diskuterar med sin spegelbild efter att ha rakat sig med hyvel (egentligen vill du raka dig med en kniv du själv striglat liksom du bär slips för att höra din förflutna tid till!) är sannerligen inget sådant dygdemonster av medvetande och teori. Heller ingen ungdom mer. En man snabbt på väg mot den bibliska åldern sjuttio år.

- Ja, visst försvann också dina år som en redan berättad historia.

24Inte undra på att jag nyss hade Maj i sängen därbredvid mig för fyrtio år sedan. Jag var så helvetes kär i henne att det gör ont i de åren än. Det är egentligen därför jag känner oro, ångest nästan, nu när portarna öppnas in mot dåtiden.

Men vår var inte en kärlek utanför tid och rum, Majs och min. Ja, hur var det vi sjöng?

- Vi är ungdomen som bygger världens fred. Går du med? Går du med?

Jag menar fortfarande att vi också verkligen gjorde så. Fredsfrågan var då för oss iden tiden den avgörande. Det tredje världskriget var inget tomt hot. Inte var vi omedvetna om komplikationerna. Socialismen var ingen teori blott. Vi hade levt i den. Den var alldaglig. Vardag. Och ofta en djävlig sådan.

Fredsarbetet alltså, ty vilken socialism skulle vi kunna bygga i atomkrigets ruiner? Själva förutsättningen för en revolutionär omgestaltning av samhället var att det fanns något samhälle kvar att omgestalta. Så ställdes frågan för oss då.

De journalister jag kommer att möta om en stund tillhör en annan generation; är väl i mina barns ålder de flesta, eller än yngre. Jag tvivlar på att där finns någon från den tid som var vår. Jag bör därför nog säga dem att till det jag är stolt över i livet är att jag står på det "Upprop till de svenska intellektuella" som Clarté publicerade till stöd för Stockholmsappellen 1950. Tolv av undertecknarna betecknade sig som författare: Tage Aurell, Erik

Blomberg, Stig Carlson, Gustaf Rune Eriks, Nils Ferlin, Per Freudenthal, Bertil Gedda, Moa Martinson, Jan G. Myrdal, Marika Stiernstedt, Åke Wahlgren, Birger Vikström.

"... ovillkorligt förbud mot atomvapnet, som är ett vapen för terror och massutrotning av människor. Vi kräver upprättandet av en sträng internationell kontroll för att säkra detta förbuds efterlevnad. Vi anser att den regering, som först använder atomvapnet, mot vilket land det må vara, skulle begå

25ett brott mot mänskligheten och måste behandlas som krigsförbrytare. Vi uppmanar alla svenska intellektuella att underteckna denna appell/'

Landsförrädare kallades vi i Dagens Nyheter och annan officiell press, vi som begärde detta. Inte bara i pressen. När jag samlade namn utanför de finare kvarteren vid Vasagatan i Göteborg ryckte en rödbrusig man åt sig namnlistan, rev sönder den, spottade mig i ansiktet och skrek:

- Ryssdjävel!

Han hade fluga minns jag.

Maj samlade namn i hamnen. Hon och en annan Hisings-flicka gick nere i hamnen och på båtarna skrev de alla på.

- Vi förstod väl inte bättre.

Hennes mor blev helt förskräckt:

- Två sextonåriga flickor!

Ja, det hade varit lite underligt på vissa båtar. Där fanns halv-klädda flickor med rufsigt hår och så. Men ingen av karlarna hade så mycket som lagt ett finger på Maj och hennes kompis. Och alla hade de skrivit på. Flickorna också.

- Sedan begrep jag hur det var med flickorna, sade Maj. Men karlarna var proletärer och tyckte vi var duktiga. Hade någon av dem börjat tafsa på oss hade han väl fått juling av de andra.

- Du är ett sentimentalt fä Jan! Ända sedan du började lyfta på bommarna och öppna portarna går det dig som vore du en figur skriven i ett manuskript funnet i Saragossa. Åter och åter vaknade den hjälten under de hängda! Du vid Maj. Och så fort du skall tala om den tidens värld börjar du tala om Maj!

Men det gjorde jag inte nere vid kaffet. Inte ett enda ord om Maj sade jag på presskonferensen. Ingenting om kärleken och än mindre om dess tvetydigheter. Jag talade - som det heter -objektivt.

- Då medvetandet spelar en roll för handlandet blir frågan

26om insikt, om en på denna frihet grundad nödvändighet, själva grundfrågan för skrivandet, säger jag vid kaffet. Och det är ju sant.

Jag letade efter orden ty långt ut till höger satt en mörk ung flicka från radion. Jag ställde mig så att jag inte behövde se på henne. I varje fall så att jag inte gjorde det hela tiden eller så att hon märkte det. Hoppades jag. Ty hon laddade rummet för mig, och jag fick anstränga mig att vända bort blicken och inte se på henne.

Nog visste jag varför. Det var ögonen, luggen, kappan hennes, något i hållningen kanske också. Hon satt där som för fyrtio år sedan och jag fick svårt att hålla tankarna samlade. Jag ville se på henne, ville så det gjorde ont, men övervann det och talade om de kommande onda tiderna med arbetslöshet och växande etniska motsättningar också i Europa.

- Richard Wright hade rätt och jag hade fel när han efter Ban-dung sade mig att framtiden skulle bli ras och religion. Dock, ytterst har också dessa rörelser, ja även deras pogromer, klassbakgrund.

Men han sade det inte till mig bara. Maj och jag hade då hösten 1955 i Paris varit uppe hos honom och Ellen i deras våning 14, rue Monsieur le Prince. Sedan gick vi ned till Bar Monaco.

- Jag har sett framtiden, sade han, den blir ras och religion.

- Så får det inte vara, sade Maj.

När jag såg upp mötte jag flickans blick. Jag kände hur det vacklade i åren. Jag ville förklara det för henne utan att se på henne. Men orden blev abstrakta:

- I tidningarna nu en bit in i nittiotalet läser jag om sextiotalsradikaler vilka passerar gränsen till medelåldern och som våndas i sitt förflutna just som det gått i världen som de en gång fick lära sig i de politiska grundcirklarna att det skulle gå. Allt utvecklas efter det enklaste av scheman. I världsformat abso-

27lut utarmning med tilltagande folksvält; här i våra länder en rasande utveckling där fåtalet blir allt rikare samtidigt som arbetslösheten stiger och trasproletariatet växer; i öst sprängs realsocialismen av nya klassmotsättningar och går i upplösning; alla förtecken byts och alla sanningar slår voit. Nu drar den omvandlingen folkhem och välfärdssamhällen med sig i avgrunden. Marknaden segrar, motsättningarna skärps - allt enligt vad storskäggen våra sade för hundra år sedan och mer. Inte undra på att de nyss revolutionära intellektuella i Europa drabbas av livskris och ånger.

- De har fått ont i världen igen, sade jag. Det har de fått då och då ända sedan 1815.

Jag ville förklara det för henne, tala tvärs över år och årtionden. Herregud hon kunde vara barn till mig och Maj!

- Till dem hör jag inte. Jag är inte ens någon sextioåtta. Jag tog medvetande tjugofem år dessförinnan, hösten före Stalingradvintern, då när morgondagarna sjöng för oss mitt i Europas mörkaste och blodigaste höst. Så formades vi och i den tiden är jag medborgare.

Jo, nog visste jag vad jag såg när jag såg på flickan från radion. Det var som om porten sakta börjat öppnas och jag åter såg rakt in i den värld som nu finns kvar där för fyrtio år sedan. Det blåste upp en hård vind runt mig från dået och flickan hade samma mörka lugg som då. Jag tvingade mig att inte se på henne.

Hon stängde nu av sin bandspelare och presskonferensen var över. Hon reste sig, hängde bandspelaren över axeln, vinkade och gick. Hon gick som Maj. Om jag verkligen förmått säga något meningsfullt om tiderna, om dået, nuet och de olika möjliga framtiderna till henne och de andra visste jag inte.

Hon går. Rummet töms. Kaffekopparna står kvar på bordet. Också jag lämnar rummet.

Det har gått fyrtio år sedan Majs och mitt äktenskap och i

28nuet hör den kärleken ett förflutet - det tidiga femtiotalet -till. Den tiden, dess framtid, dess morgondagar och även själva den kärlek som då var vår finns dock kvar för ett halvsekel sedan bakom igenbommade portar i en stängd värld. En värld dit jag hör. Jag kommer från den världen och har aldrig förnekat mitt ursprung. Men lika litet som jag förnekat den tidens medvetande får jag förneka den tidens kärlek. En jagbok utan jaget är en orimlighet. Maj var ingen tillfällig passion.

- Inte ånger alltså, säger jag nu i trappan, heller varken vemod eller längtan, men undran. Hur var det? Vad hände med vår kärlek och vår värld?

- Du lät inte bara bli att se på flickan från radion. Du ljög genom att inte tala om Maj. Du var rädd för det personliga. Men du gled därtill undan genom att inte tala tydligt, tala konkret. Du berättade inte ens vilken sång som sjöngs de morgondagarna för fyrtio år sedan och mer.

- Sången vi sjöng? Vad med den?

- Vi är ungdomen som bygger världens fred. Går du med? Går du med? Har du glömt det?

- Inte skulle flickan från radion känt igen den. Hur kunde hon? Och hade hon hört den på någon inspelning från den tiden så hade hon hört på den som vi i vår tid hade lyssnat till skyttegravssångerna från första världskriget. Svårmod som "La Chanson de Craonne" eller kitschigt segerrus som "La Madelon de la victoire". Men något som blott hördes där långt i det förflutna. Det mörka förflutna.

- Ur vilket hon och hennes generation dock trätt fram.

Under det jag går uppför trappan hör jag den åter.

- Kom, kom med oss!

Den var DUV:s sång. Demokratisk Ungdoms Världsfederation. Det var som medlemmar i den stora internationella ungdomsrörelsen vi hade mötts Maj och jag. Den rörelsen var in-

29ternationell. Vi var 83 miljoner medlemmar i 90 länder.

I det kalla krigets Berlin stod vi kvällen den 19 augusti 1951 hand i hand under den mörka himlen; två miljoner unga från 104 länder. Många av våra kamrater från England och dess imperium hade hejdats, de hade gripits när de sökte lämna Storbritannien, fått sina pass beslagtagna. Andra hade fått kämpa sig fram hit genom poliskedjorna i Väst. De västtyska ungdomarna hade blivit slagna och misshandlade när de ville söka sig över gränsen. Så var det på den tiden. Själv hade jag blivit fängslad, avklädd och vidrigt sexuellt förnedrad i Dover året innan när den brittiska polisen både upptäckt att jag hade en bengalisk, en färgad, svärfar och därtill trott jag skulle på ett fredsmöte. Visst upplevde vi järnridån!

Vi svenskar som kommit till Berlin hade inte utsatts för misshandel och polisingripande. Men press och politiker ljög om oss. Ljög om Berlin och festivalen. De svenska tidningarna fylldes av berättelser vi alla kunde se var osanna. Deras korrespondenter ljög. Ljög mot betalning. Kolera! Avhoppade läkare! Bråk i delegationen! Till Pestalozziheim kom de svenska tidningarna; Arbetet, Ny Tid, Dagens Nyheter. Alla kunde läsa dem; se vad de skrev om oss. För många blev detta livsavgörande. Den officiella offentligheten var bara ett enda stort ljug. Ett ljug som tjänade det kommande tredje världskriget, menade vi.

Vi två miljoner svor då den natten i Berlin en högtidlig ed att kämpa mot krigsförberedelserna för freden och framtiden; att arbeta för ömsesidig förståelse över gränserna; mot fattigdom och förtryck och åt all världens ungdom bättre förhållanden. Vi avslutade med DUV:s sång. Då det var i Berlin sjöng jag den på tyska.

- Unser Lied die Ländergrenzen überfliegt: Freundschaft siegt! Freundschaft siegt!

30Det var alltså på Ungdomens och Studenternas Tredje Världs -festival för Fred och Vänskap. Den år 1951. Jag var med i arbetet för fem festivaler; i den svenska kommittén för festivalen i Budapest 1949, i Internationella Festivalkommittén i Berlin 1951 och i Bukarest 1953, i ledningen för den svenska delegationen till festivalen i Warszawa 1955 och för den i Moskva 1957.

Maj arbetade för tre av dem. Berlin var för henne den första festivalen, hon var då nyss fyllda arton.

Den insatsen är inget vare sig hon eller jag någonsin sökt förneka eller dölja. Vi var också i Sverige tiotusenden som på det sättet trotsade kallakrigskampanjerna. Vi bidrog till att imperialismen trängdes tillbaka och att de koloniala och avhängiga länderna - som det då hette - slog sig till nationell frihet. Vi bidrog till att riva järnridåerna och förhindra att de många blodiga krigen då i det kalla krigets tid blev till det stora kriget. Detta kan ingen ta från oss.

Men mer än så. Ingen kan ta från oss det stora löftet som bar oss i den tid som var vår. Inte var vår kärlek Majs och min en tillfällighet inte, visst hade och har vi ännu så väldigt mycket gemensamt; tankar och arbete, intressen och politik.

Man har ingen rätt att svika sin tid. Jag vet att om jag slår upp portarna och finns i 1954 med dess horisont kring mig tar jag fortfarande ställning för freden mot kriget och där innanför portarna där Maj finns älskar jag henne alltså.

- Älskar nu och alltid.

31v

När jag kommit uppför trappan och öppnade dörren till mitt rum efter presskonferensen var jag trött. Uttömd som

jag blir när jag talat.

- Du estraderar din fan.

- Du gör dig ädel. Klok. Förnuftig. Genomtänkt.

- Inte var du det.

När jag så steg in och slöt dörren bakom mig då voltade tiden igen och j ag lät det åter vara fredag den 19 mars 1954. Huset på Skånegatan i Stockholm hade återuppstått runt mig. Klockan hade rusat fram till eftermiddag. Väderstrecken hade bytts. Utanför Hanaholmens fönster är det söder. Här blir det norr. Så hör jag än en gång tydligt den spårvagn som upphört för en generation sedan. Ser den gå förbi på gatan. Det var blå himmel där ute över första världskrigets nödbostäder uppe på berget men kallt här inne mot norr dit solen aldrig nådde. Jag har just kommit hem från ett möte på DU:s expedition vid Mälartorget efter en tröttsam dag med tråkigt översättningsarbete om svensk handelsstatistik. Råkallt.

Jag går till kakelugnen. Tar fram ved ur korgen och tänder en brasa. Den tar sig. Luckorna öppnade. Lågorna värmer. Vi hade ju ved för denna vecka ut i alla fall. Det skall också vara bra mellan Maj och mig nu efter Bukarest. Men det vill jag inte tänka på. Jag stänger luckorna när elden tagit sig ordentligt. Då hör jag nyckeln i ytterdörren. Den öppnas. Jag vänder mig

32om och ser i dunklet Maj komma in i hallen. Dörren till köket är inte stängd, jag ser tydligt korkmattans timuridermönster under spisen men norrljuset når blott dåligt dit in i hallen där hon nu står. Hon bär den rumänska pälskappan; den med fällen inåt vi köpte i fjol i Bukarest.

- Det slags kappa som skulle bli modern om tjugo år, hör jag att jag säger.

Hennes basker är svart. Hon ställer undan väskan. Hade hon haft prov? Jag reser mig upp och går mot henne. Hon hänger just av sig kappan. Och nu vet jag vad jag vill, nu vänder jag skeendet. Nu vill jag utplåna det som blev sommaren och hösten 1954 och tiden därefter. Lägga om en växel och byta spår.

Jag reser mig. Jag går tvärs över rummet ut i hallen mot henne, lägger händerna på hennes höfter och ser henne i ögonen, hennes pupiller är mycket stora ty hallen är mörk.

Där söker jag dock bryta bilden. Ty jag känner att jag nu kommer alltför långt ut mot kanten, tidsgränsen. Men jag hade redan kommit den för nära och just som jag sökte bryta hörde jag mig säga:

-Jag vill göra dig med barn nu, sade jag och kände samtidigt mycket tydligt hennes höftbenskam under handflatorna.

Jag tog då telefonluren och slog hennes nummer. Det ringde fyra signaler där långt borta i Nordsverige fyrtio år senare. När Maj lyfte luren och svarade sade jag:

- Jag vill fråga dig något mycket allvarligt, något avgörande.

Sedan tog jag henne till Skånegatan. Jag tog henne tvärs genom fyrtio år. Det kunde jag nu som alltid ty det var något av vad som rymts i det hon sagt om det gemensamma. Också i det erotiska.

- Med dig Jan kan jag vara så fri och släppa till även allt det censurerade då du är annorlunda än alla andra. Du är öppen inåt, utan fördomar.

33Ja, vi kunde se samman. Och vi kunde se åt varandra. De flesta andra kan det inte. De förstod inte ens vad vi menade om vi nämnde det. Vi kunde skapa situationer och gå in i dem tillsammans.

- Det har j ag aldrig varit med om med någon, sade hon. Varken före dig eller efter. Aldrig.

- Det är den 19 mars 1954, sade jag. Det är fredag eftermiddag och du är på väg hem.

- Vi har haft prov i preparandkursen, sade hon. Jag har stått på ettans främre bakre, klivit av utanför Kafé Sweden vid Grinds-gatan och går nu halvtrappan upp från gatan.

- Jag hör dig öppna dörren. Jag möter dig i hallen. Du hänger av dig kappan.

- Den rumänska.

- Jag lägger händerna på dina höfter och ser dig i ögonen.

- Det är värst vad du är allvarlig i dag.

- Jag vill göra dig med barn nu. Det säger jag och vad skulle du svarat för fyrtio år sedan?

- Gör det, hade jag sagt, sade Maj, gör mig med barn. Så ung var jag ju.

- Men om du nu kastas fyrtio år tillbaka, det är 1954 och du står där i hallen framför mig i dåtiden och ser mig i ögonen samtidigt som du vet allt det du nu vet?

- Gör det Jan, gör mig med barn. Det skulle jag säga om jag nu kastas tillbaka fyrtio år. Och om du så då frågar om du skall göra mig med femlingar svarar jag, ja, gör det. Gör mig med femlingar om du vill. Gör det med en gång ty jag är oskyddad.

När Maj sade det i telefon stod jag i den mörka hallen till den kalla ettan på Skånegatan. Jag höll händerna på hennes höfter för fyrtio år sedan, helt tydligt kände jag skärpet och det grova tyget i Majs kjol mot mina handflator. Hennes pupiller var mycket stora och djupt svarta.

34Då löstes säkringen ut, timuridermönstret på köksgolvet till vänster om mig bleknade och hela bilden kring mig gjordes svartvit. Ett ögonblick blundade jag. Så tog jag ett djupt andetag och talade med henne nu i 1994:

- Då hade du inte rest ensam till Paris den sommaren.

- Det ville jag heller inte, jag ville vi skulle resa tillsammans. Jag ville inte resa ensam. Du bestämde det.

- Du behövde franskan för att kunna ta studentbetyget. Du ville bli läkare det året. Och jag tjänade så dåligt. Alva bjöd på bostad men vi hade bara biljettpengar till en av oss. Jag kunde inte komma med utan att säga upp mig och det var ju omöjligt.

- Du sade att du skulle skriva en ny roman den sommaren.

- Men det gjorde jag sedan inte.

- Vi borde ha rest tillsammans till Paris. Det sade jag dig redan i februari. Jag kunde läsa franska och du skriva. Du ville inte.

- I mars det året stod ännu alla möjligheter öppna.

- Våren 1954 ja, då innan sommaren.

- Men om jag då sagt som jag sade nu då hade jag gjort dig med barn den eftermiddagen. Du var fertil de dagarna. Du skulle få din mens först den sista mars. Det minns jag. Du var regelbunden. Aldrig mer än tjugoåtta dagar. Tjugofyra vanligtvis. Men då fick du den inte. Du gick några dagar över tiden, sedan en vecka, så två veckor och sedan visste vi att du var med barn. Allt hade då blivit annorlunda. Vi hade växlat in livet på annat spår. Men pengar hade vi inte. Jag tog in sjuhundra i månaden. Du pluggade.

- Visst hade vi ont om pengar, sade Maj. Du fick 550 kronor av Tiden för "Hemkomst" då sista veckan i mars, det minns jag.

- Det var halva den tidens normalhonorar. Men jag var debutant.

35- Vårt förhållande var i alla fall unikt, sade Maj, jag känner inget liknande. Andra lever på annat sätt än vi gjorde. På alla sätt. Och aldrig en enda gång under dessa våra år tillsammans då vi hade det så knackigt grälade vi heller om pengar. Frågan fanns inte. Du köpte böcker så vi fick låna till hyran. På väg hem från översättningsarbetet gick du in på antikvariatet där under Malmskillnadsbron på Kungsgatan och köpte Fuchs "Sittengeschichte" med alla Ergänzungsbände för fyrahundra. Det var mer än halva vår månadsinkomst och jag tyckte det var helt i sin ordning för du arbetade på en bok om social karikatyr och politisk massbild.

- Den boken är inte klar än.

- Jag kanske var tokig men jag tyckte att det du då gjorde var helt rätt. Men ibland undrade jag. När du fått in pengar på någon novell eller dikt och bjöd mig på chateaubriand med vitlökssmör och rött vin när jag kom hem. Fast jag visste att det var så mycket annat vi behövde.

- Så var det från första början, sade jag. Redan då på Albogatan. Jag ville ge dig blommor ibland, eller en förstaupplaga eller ett smycke. Det gjorde jag också när jag inte hade ett öre till min egen mat. Du blev glad. Det var viktigare.

- Men jag köpte strumpor och skjortor åt dig på min praktikantlön. Kanske var jag mer vardagsnära. Fast vi grälade aldrig om detta. Du var bara sådan att du ville kunna ge mig hummer och vin. Det betydde mindre än allt vi hade gemensamt. Politiken, världsuppfattningen.

- Att vi hade politiken och synen på världen ihop var kanske inte så unikt. Inte heller att vi lyssnade på blues och att vi läste och diskuterade. Du var mer intresserad av Boye och Agnes von Krusenstjerna och jag mer av Martin Koch och Diderot kanske men båda läste vi Heine och Brecht.

- Jag mer Heine, jag var ju så romantisk då när jag var ung,

36sade Maj, jag var en enda oreda av känslor.

- Verblichen und verweht sind längst die Träume, verweht i-st gar mein liebstes Traumgebild! Romantisk var du!

-Jo, sade Maj. Så börjar "Sångernas bok". Vissnade och borta med vinden nu sedan länge drömmarna, bortblåst även min käraste drömbild. Den läste du för mig på Albogatan men mest läste du Brecht. Så som du läste! Du kunde fylla ett helt hus med din röst utan att ropa eller skrika. Det var det första min mor mindes av dig, att du tvättade dina strumpor i handfatet första kvällen när vi flyttat dit till dem den vintern och sedan läste du Brecht högt så det rös i henne trots att hon inte talade tyska. "An die Nachgeborenen" läste du. "Bettellied der grossen Geister". Du hade så bra uttal.

- Du läste mycket då Maj. Jag litade också blint, nej, litade med öppna ögon på ditt omdöme om vad jag skrev. Du höll på mig. Det betydde mycket när förlagen och redaktörerna och sedan kritikerna var som de var.

- Det är inte alls konstigt. Nog var jag känslofylld och kanske en lipsill men jag visste vad jag ansåg om det jag läste. Du skrev bra, det visste jag. Jag kände dina ord i kroppen. När de stämde sjöng det om dem. När de inte stämde sade jag dig det. Därför angrep jag dig aldrig för något du gjorde eller sade eller köpte. Och aldrig gnatade eller grälade vi om pengar och annat sådant. Jag känner inte till några andra som levde som vi levde. Jag har aldrig hört talas om ett sådant förhållande. Det var det som var det finaste med oss. Men hur hade det gått med det tror du om jag blivit med barn i mars 1954?

- Jag hade bort vilja göra dig med barn då i mars för fyrtio år sedan.

- Jag ville ha tolv barn, sade Maj, det hade jag bestämt mig för när jag var fjorton år och det talade jag om för dig den första hela natten vår när jag stannade över hos dig på Albogatan,

37nyårsafton 1951. Jag hade inte ändrat mig 1954. Det var ju du som sagt vi skulle vänta.

- Det var inte så att jag inte ville göra dig med barn. Det ville jag. Jag var dum nog att vänta bara. Vänta på bättre tider. Det var därför det gick illa.

- Men ettan på Skånegatan var mycket kall, sade Maj. Var skulle vi bo när barnet fötts vid jultid? Jag tyckte Skånegatan 20 var slum. Skulle jag och barnet vara i köket? Skulle du? Vad hade det blivit av vårt förhållande? Du var lågavlönad kontorist, tjänade sjuhundra i månaden pius det lilla du kunde sälja. Jag skulle inte tjäna någonting. Jag som aldrig tidigare gnatat om pengar och aldrig ifrågasatt ditt sätt att leva skulle kämpa som en tigrinna för barnet. Fattigdomen och kylan och eländet skulle fått oss att nöta sönder allt det fina som var vårt. Vi skulle klöst varandra om pengar. Växlat ned vårt förhållande i gnat. Det hade sedan inte funnits någonting ens att minnas. Vårt liv hade blivit precis som alla de andras vi sett omkring oss! Misär i slum.

- Visst var det fattigt då för oss och det praktiska var djävligt och det hade varit svårt att ha barn på Skånegatan men om jag nu än en gång stod framför dig då för fyrtio år sedan skulle jag trots allt säga att jag vill göra dig med barn. Ty jag vill inte att vi skall nå fram till sommaren 1954 igen och hösten!

- Ja, gör det, säger Maj nu i telefon från 1994. Gör mig med barn. Det skulle jag - just för allt det jag nu efteråt vet - säga om jag i detta nu kastades tillbaka fyrtio år och stod där i tamburen och du höll händerna på mina höfter. Jag vill det. Ingen vet vad som kunde ha hänt med vår ekonomi; ett under kanske.

38VI

När jag lagt på luren märkte jag att jag ju stod vid fönstret här på Hanaholmen och såg ut. Men jag såg ingenting ty jag var fortfarande fast långt borta i femtiotalet.

Den våren för fyrtio år sedan stod ett vägval öppet. Men då gjorde jag henne inte med barn.

När jag fjorton månader därefter verkligen gjorde Maj med barn hade alla förutsättningar förändrats. Jag skriver "gjorde Maj med barn" ty hon "blev inte med barn" då.

Jag har alltid, sedan tredje veckan i juni 1955, trott mig veta när jag gjorde Maj med barn. Det är en mycket tydlig scen. Det är sen kväll i skiftet maj/juni 1955. Vi har varit ute. DU-fest i Vitabergsparken med appellmöte för festivalen i Warszawa. Maj satt i styrelsen för Söderklubben då. Var ordförande. Jag hade talat om internationellt samarbete, om den undersökning av de bostadslösas förhållanden jag hade tagit initiativ till och som Stockholms DU-distrikt nu genomförde och därtill hade jag skött varm korv-försäljningen. Vi gick hem - eller också följde Maj först den där flickan hem (här finns mörka frågor som känns ömma och öppnar in mot en ständigt undertryckt krafsande svartsjuka) men den skeendeomgivningen är mindre viktig, därför otydlig.

Vi hade inte ens sagt något om det utan när hon gick över tröskeln kom jag att ta i henne och hon vände upp ansiktet mot mig och sedan hade allt bara skett. Som det skulle gjort

39våren 1954. Och hon är oskyddad, det vet jag. Men jag vet också att jag i vintras, efter det hon kommit hem från Paris och allt det, i november 1954, fick lova att göra henne med barn. Det var det löfte hon avkrävde mig den gången.

Men jag säger inget om det. Inte heller hon säger något om det.

Nu öppnar sig åter bilden med att jag plötsligt lyfter på huvudet och ser Majs ansikte under mig. Hon blundar. Det är sent i maj och fortfarande ljust fast det redan är natt; gardinerna är inte fördragna och just som hon plötsligt drar andan häftigt känner jag att hon är helt öppen och att jag gör henne med barn och att jag vill det.

Vad tänktes då i mig långt inne bakom lust och orgasm?

Hade Maj öppnat ögonen och frågat mig hade jag svarat:

- Jag vill göra dig med barn. Jag vill det för att jag är kär i dig. Jag älskar dig mer än livet självt och har gjort det ända sedan den 27 december 1951 då du kysste mig.

-Jag vill det då jag lovat dig det, hade jag sagt.

Men så var det inte. Kär var jag. Visst! Lovat hade jag en gång ett halvår tidigare.

- Du måste lova mig att göra mig med barn när allt detta är över. Svär på det!

- Jag lovar.

Men jag vet att jag nu gör Maj med barn för att helt och för alltid säkra henne åt mig. Karlarna samlas runt dig som flugor kring en honungsburk min kära. Alltså stänger jag locket för att ha honungsburken för mig själv.

Det kunde jag inte säga henne.

Om jag fick henne att bära mitt barn under hjärtat skulle hon vara min för alltid. Om jag varit hederlig skulle jag i det ögonblicket i maj 1955 sagt:

-Jag gör dig med barn nu Maj. Jag gör dig på smällen nu

40Maj. Jag gör dig på tjocken nu Maj och jag gör det för att få ha dig i fred!

Jag har aldrig förmått tänka mig att Maj skulle ha barn med någon annan. Det har inte ingått i min världsbild att Maj någonsin kunde ha barn med någon annan än mig vare sig vi levde ihop eller hade separerat. Blotta tanken på att det vore möjligt att någon annan fick göra henne med barn var otäck. Förblev så.

Jag behöver inte säga mig att detta är oförnuft, mansgriseri, manlig impotensskräck kanske. Intellektuellt vet jag att det är så. Jag skulle kunna hålla föredrag om det. Förklara detta mitt dolda innersta tänkande kulturellt och historiskt:

- Kort inledning till förberedande kurs i den patriarkala familjestrukturens klassmässighet!

Man äger inte varandra. Särskilt inte vi som är radikala, genomlysta och inseende. En kommunist borde inte kunna tänka så som jag då tänkte. (Men vem är ett monument, ett helgjutet ett? Inte jag. Inte heller Marx. Historien med Helene Demuth!)

Nå, att jag inte ville att någon annan någonsin skulle göra min hustru med barn är inte obegripligt. Fast det sätt på vilket jag beskrivit det skulle jag nog offentligen förklara grisaktigt.

- Så mycket häftar samhällslögnen vid dig! Du ädle och politiskt korrekte Jan Myrdal!

Men säg det på annat sätt!

Jag skulle aldrig i någon den intellektuella radikalismens namn vänligt accepterande kunna om Maj säga som radikale poeten P. sade om sin älskade när hon lade sig med en snyg-ging hon träffat på resan:

- X är min hustru och hon knullar med vem hon vill!

Scenen i maj 1955 när jag gjorde Maj med barn är tydlig.

Mycket tydlig och mycket känsloladdad. Men kanske är den ett täckminne. Maj tycktes mena det sommaren 1956.

41- Det var flera gånger det kunnat vara, sade hon.

Då frågade jag inte mer. Ty jag visste att hon inte varit oskyddad någon annan gång när vi låg med varandra den våren. Blott denna enda gång. Men vad hon innerst inne, under medvetandeytan, ville att jag skulle tänka när hon den söndags vandringen, man, hustru och barn i barnvagn på Promenade du lac, plötsligt i förbigående sade att det kanske varit en annan gång det ville jag inte veta. Jag sade henne inte ens att sådant borde inte sägas. Jag tänkte på Strindbergs ord till Harriet Bosse: "Akta dig väl..."

- Ja, jag var dig otrogen tre gånger, sade Maj sedan. Tre somrar. Fast aldrig i Sverige. Och inte vår första sommar, 1952. Heller inte vår sista, den nu 1956.

Men det sade hon två månader senare i Göteborg hösten 1956 då allt var förbi, bränt till slagg och aska. Och det var ju i Sverige hon blev med barn den gången i maj 1955. Då blev hon med barn. Då var hon i Sverige. Då var hon i Stockholm. Det är bara att räkna på fingrarna.

Men så enkelt som jag beskrivit det var det inte. Jag visste mycket väl den kvällen i maj 1955 att vi skulle till Paris på ett år direkt efter Världsungdomsfestivalen i Warszawa. Äntligen skulle hon kunna få studera och jag skulle få möjlighet att skriva. Sedan till Berlin där vi skulle bo något år. Det var helt fel tid att ha barn. Hur skulle det gå med hennes studier och mitt arbete om hon skulle ha barn i Paris? Dock gjorde jag henne med barn.

- Och jag ville det, säger Maj.

Gång på gång går jag denna vinter och vår år 1994 in i femtiotalet, söker öppna världshistorien och dess möjligheter för att vakna som i Saragossamanuskriptet! Dock inte vid de hängda men bredvid Maj mitt i den tidens kärlek, ångest och gnagande svartsjuka.

42- Die mit Eifer sucht was Leiden schafft, hör jag henne nu säga alldeles bredvid mig.

Du söker vad lidande ger Jan!

Vad var då detta som här på Hanaholmen välIde upp om faderskap och göra med barn och hur Maj såg ut när jag gjorde eller inte gjorde henne med barn?

En enda gång har jag ju sedan den kvällen i maj 1955 upplevt att jag velat göra en kvinna med barn. Det var i Moskva 1988 när jag tumlade ut i infarkt och kände livet glida undan där jag låg. Då såg jag upp på Lena när hon gick förbi, hon vände sig mot mig. Hennes medkänsla med mig gjorde hennes pupiller belladonnastora och mitt i all smärta och ångest kände jag då ett tvingande behov - ett behov, inte en lust - att ta tag i henne, dra henne ned till mig och göra henne med barn.

Fast det var inte som det varit 1955. Jag älskade inte. Jag var inte ens småförälskad i Lena. Någon verklig sexuell lust var det heller inte. Den fysiska smärtan var alltför stor. Hon råkade bara gå förbi i rummet och vara sympatisk kvinna när det kändes i kroppen som om allt höll på att ta slut.

När jag sedan började komma upp ur infarkten och döden dragit sig undan en bit och jag då såg på Lena igen kom jag ihåg att jag hade såväl barn som barnbarn och inte behövde göra vare sig henne eller någon med barn ty jag hade utfört min tur i den genetiska långdansen och de faderskap jag hade var de faderskap jag skulle ha i livet.

Men det fanns också den gången i Moskva 1988 en underström av mörk oro och mångtydigt besk ångest som inte hade med någon dödsfruktan att göra; när hon vände sig mot mig i medkänsla hade hennes pupiller svartnat och djupnat som Majs.

- Där satt det!

- Ännu efter nästan fyrtio år alltså!

43VII

På kvällen är det författarafton. Jag talar om hur jag ser på mitt arbete.

- Det är fråga om ett nödvändigt medvetandegörande. Vi kommer att få uppleva otäcka tider, säger jag.

- Den medvetne står nu som vi stod då i det kalla krigets kallaste årtionde så som andra av vårt slag - Fischart säg eller Grimmelshausen, varför inte Paracelsus eller Thomas Möre -stod i sin tid. Mitt i skiten men med tvesyn och blicken ut mot ett bortom vad som kan bli långa och onödiga sekel. Ännu så fångna av det förflutnas föreställningar att det för dem, för oss, för er, blott blir möjligt skymta utvägarna ur eländet skumögt som i nattdimma.

Men om kärleken och om Maj säger jag ingenting heller då. Därmed ljög jag än en gång i sak.

När jag dagen efter flyger hem från Finland inser jag att det inte går att på detta sätt försöka öppna tiden och samtidigt tro att jag kan undkomma Maj. Då ljöge jag mig ett annat femtiotal; gjorde erfarenheterna obrukbara. Jag sysslade ju med att renrita minnesbilderna där i mitt rum på Hanaholmen!

Ta bort re tuschen!

Se efter vad som göms därunder.

Inte hade jag satt upp Hans Ernis "Flickan och döden" bredvid telefonen där i ettan på Skånegatan 20 redan då på sommaren 1954 som j ag nyss låtit mig se. Det var lögn och undanflykt.

44Nog fanns bilden. Visst satte jag upp den. Men jag gjorde det på hösten, senhösten, det helvetes året 1954. Då när jag på väggen mittemot, mellan bokhyllan och kakelugnen, med häftstift också satte upp andra bilder. Det är lika sant som det jag i "En illojal europés bekännelser" skrev om hur jag då den hösten byggde bokhyllor för falska medvetanden i hallen och "just där det blåa kuvertet stuckit fram" ställde in de tre röda banden med den tyska översättningen från 1906 av "Häxhamma-ren", Malleus maleficarum.

Men både det jag gjorde 1954 och det sätt jag skrev om det 1967 och nu 1994 är ett djävla intellektualiserat skitsnack. Besvärjelser; riter. Flykt! Just den flykt från verkliga konflikter ut i intellektualisering och abstraktion som Nic sökte bryta 1945.

- Du är feg din fan; fejg därtill nu vid de sjuttio.

- Det var därför j ag vek tillbaka tiden till våren 1954 i stället och låg bredvid Maj - med honungsfärgad hud - för att söka undkomma kraschen den hösten och nästa.

Alltså, gå rakt in i tiden och se vad som göms därinne!

45VIII

Det var den 30 december 1951 som Märta och Svend Aage besökte mig på Albogatan. Jag ville visa dem hur fint jag gjort det i deras gamla spisrum nu när Maj skulle flytta in. Vindskammaren därinnanför hade blivit sovrum, om än med tältsäng.

- Men ni får det kallt när vinterkylan slår till, sade Märta. Jag skulle nog hålla mig i rummet där det finns spis.

Vi drack te och jag hade gjort varma smörgåsar i ugnen. Jag kunde elda inför hennes ankomst; Rolf och hans flicka hade kommit med ett par ordentliga bölor ved som inflyttningspresent.

Jag tog fram Collier s Magazine, novembernumret, från tidningshögen på golvet och räckte den till dem.

- Här har ni amerikanarnas framtidsreportage i färg från det kommande stora kriget, sade jag.

Det var ett smaskigt nummer. Redan på omslaget visades den stora atombombssvampen över Moskva. Collier s journalister rapporterade om det kommande tredje världskriget som om det redan ägt rum. Som om Förenta staterna redan segrat. I Förenta Nationernas namn naturligtvis. Precis som i Korea. De gjorde reportage om hur FN:s ockupationsstyrkor i Leningrad och Moskva tvingade ryssarna att lara sig vad demokrati och fri marknad betydde.

- Det är på det här sättet man förbereder folken på krig, sade Märta. Journalisterna gör massdöd och atombombsangrepp

46till något helt alldagligt och självklart.

Svend Aage pekade på bilden med svampen över Moskva och sade:

- När jag ser den här snyggt målade amerikanska dödsdrömmen inser j ag att Stalin hade rätt när han nyss påpekade att det enda sätt de amerikanska atombombsförespråkarna kan fås att gå med på ett allmänt förbud mot atomvapen är att de inser att de inte längre har monopol på atombomben.

- De skäms inte ens, sade Märta.

- De förbereder kriget, sade jag.

När de gick sade Märta:

- Vi vill önska de nyinflyttade all lycka, själva har vi haft det gott här.

Maj kom också som hon sagt på nyårsaftons kväll. Det var blidväder. På natten gick vi hand i hand upp till Skansen Kronan. Där inväntade vi tolvslaget. Båtarnas mistlurar tjöt.

- Det här blir vår första riktiga hela natt tillsammans, sade Maj. Den första natten i ett alldeles nytt år som inleder ett helt liv tillsammans.

Så kysste vi varandra på tolvslaget och lovade varandra trohet livet ut.

Jag ser vad jag skrev då:

"Nyårsafton 1951.

Maj skall komma till mig här uppe på vinden nu om en timme. Denna gång inte bara för några timmar; hon skall bli kvar. Kvar för alltid.

Jag är kär i henne. Vår första nyårsafton. Vi kommer att höra ihop, vara varandras, livet ut. Det vet jag. Det är så stora ord att de fyller hela mitt jag. Men jag vet att det är så.

Jag är kär i Maj. Friheten öppnar sig nu inom mig. Det är inte så konstigt egentligen detta att bli fri. Att känna sig vara

47sig själv just därför att man blir trygg. Man måste bottna i någon annan innan man kan ha ett självklart och naturligt förtroende till sitt eget jag; till den egna skaparkraften.

Ja, jag är kär. Det är så självklart allting. De här sista dagarna känner jag hur jag förändras från dag till dag. Går in genom en stark lycka, en mjuk trygghet, till en varm självklarhet. Och inget frågande. Bara att se på varandra, vara helt öppen, våga vara osäker och vanlig. Sedan finns inga problem mer. Inget snack, allt är enkelt, klart, rakt. Livet blir genomskinligt. Det är detta som är så fantastiskt, att kunna umgås utan problem, att känna varandra utan skall, borde, nej och måste! Allt bara är.

Maj såg mig in i ögonen den kvällen för fyra dagar sedan och när hon gjorde det tog hon tag i mitt jag. Så har jag aldrig känt det. Maj bara såg in i mig genom ögonen och tog ut min själ och gömde den inom sig, skulle jag säga om det var en folksaga. Hon tog mitt jag!

Det är fantastiskt. Det finns inget förut, det finns bara ett nu och en framtid.

Jag är så lycklig att jag kunde gråta. Jag skäms inte ens för att skriva det.

Jag har gripits av aktivitet sedan hon var här första gången. Jag röjer i detta mitt spisrum med kammare. Kyffet skall bli snyggt. Har i dag målat väggar och golv. Jag grej ar och har mig. Städar. Fejar. Just nu väntar jag på henne. Vi skall ny års vaka och jag har köpt ett hekto räkor, en bit ål, lite sallader, två hekto fina smörgåsköttbullar, vitt bröd och kavring. En flaska Fra-gal därtill. Mer har jag inte råd med. Det var Gunnar Adolfsson på Arbetartidningen som gav mig tjugofem kronor i lördags för den dikt j ag skrev efter första natten när Maj varit här. Vi är inte ensamma min älskade. Han gav mig dem nog ur egen ficka. Partiet är fattigt.

48Vi får äta från manuskriptpapper med fällknivar. Och det alltså i vindskupa. Det är så artonhundratrettiotalsromantiskt att det verkar lögn.

Men dessa omgivningar är inte lögn. De är arbete och åter arbete. Programmet för det kommande året? Skriva, skriva, skriva. Skall till Stockholm på DU-konferens om två veckor. Skall upp på FiB då. Jag tror Ivar Öhman kommer att acceptera mitt förslag. I så fall resa för FiB runt i Sverige. Skildra nuet. Ett soligt folkhem med slagskugga bakom sig. För honoraret kan Maj och jag resa tillsammans söderut. Till TDR, Tyska demokratiska republiken, först. Bredel har inbjudit. Få möjlighet att arbeta hos Brecht. Lära hantverket!

Men vidare söderut. Vill till Frankrike. Förr gick jag genom livet som en västindisk zombie. En levande död. Varken orkade eller vågade se mig om. Jag kände mig knused och surade över den djävliga barndomen. Vad blev det av mina resor? Blind var jag! Stängd!

Sänder en tacksamhetens tanke till Nic. Hon gjorde det möjligt för mig att ta emot Maj, att acceptera denna chans som livet gett mig.

Så långt hann jag innan Maj kom. Nu är det 1952. Nyårsdagskväll. Maj har just varit tvungen att gå hem ett tag. Hennes mor var orolig när Maj ringde. Maj har inte övernattat borta på det här sättet förr. Hon vet inte vem Maj varit hos heller. Nu skall Maj också texta åttio plakat till mötet den fjärde.

Jag är inne i livet nu. Det är en fantastisk känsla att leva och världen är helt öppen.

Maj som är så späd när hon kommer, och fortfarande är det när hon tar av sig kappan och står framför mig i kjol och jumper, hon är som en Renoirflicka under kläderna. Hon blir så stor när hon är naken. Hennes nakenhet tar andan från mig.

49Hennes kön! Hennes lysande honungsfärgade nakenhet, de hårdnande röda bröstvårtorna, det mörka håret i armhålor och över venusberg och de stora svarta pupillerna. Denna självklart nakna flicka har därtill just de egenskaper jag alltid ansett viktigast hos en människa. Värme. Ärlighet. Självständighet.

Maj är mig en kärlek så bländande att jag måste slå ned blicken. Från det ögonblick då vi stod i vinterstorm och natt på Hisingsbron - ljuset, vattnet, mörkret och vinden som tjuter in från havet - och sedan kysser varandra till nuet fem dagar senare är det en enkel och rak linje.

Det var aldrig oss emellan tal om flirt eller förförelse eller något annat sådant fegt. Vi såg på varandra. Vi kysste varandra. Vi låg med varandra. Jag bröt mitt äktenskap och ändrade hennes hemförhållanden utan några smygande eftertankar. Man behöver inte tänka två gånger - tänka efter -när man vet!"

Elden falnade ute i spisen men kammaren var varm och efteråt hade jag naken stått på knä bredvid den låga tältsängen och bara sett på henne.

Hon låg naken på rygg med händerna under huvudet och såg på mig med ett märkligt, lite inåtvänt leende. Hennes nakenhet var bedövande. Det var som om jag aldrig tidigare sett en kvinna.

- Du är så vacker, sade jag. Så vacker. Så självklart och självmedvetet skön.

- Du skämtar, sade hon. Du får inte säga så, jag skäms då. Säg inte så.

Men hon fortsatte att se på mig utan att skyla sig.

- Du är så vacker, sade jag.

Nu förstod jag vad Goya menat när han målat henne som la Maja desnuda, den nakna Maj. Hållningen. Styrkan. Fast ögo-

50nen var annorlunda och munnens linje.

- Jag älskar dig, sade jag. Jag älskar dig Maj.

Jag har aldrig kunnat sjunga. Men då den natten då jag såg henne på riktigt hörde jag hur jag plötsligt började sjunga:

lf I ever mistreat you gal, I sure don't mean no harm. lf I ever mistreat you gal, I sure don't mean no harm.

Jag stod på knä bredvid henne och sjöng lutad över henne.

Just tell me mama what you want me to do tell me what you want me to do. Lie down and die for you.

Det måste ha låtit förfärligt. Jag är ju ingen Leadbelly precis. Men Maj bara skrattade, sträckte upp armarna, drog mig till sig och sade:

- Du är rar Jan, du är väldigt rar.

Sedan, på morgonen när Maj ännu sov, skrev jag en dikt till henne:

Som en stigande stark sötma genom tunga vågor av mörker är du min älskade.

Den kallade jag sedan "Maj" och sålde till Folket i Bild för 50 kronor. För dem köpte jag ett silverhalsband till henne.

Nästa dag gick hon och jag till Järntorget för att se en sovjetisk film tillsammans med hennes föräldrar.

51Jag gick i avlagda kläder.

- Du hade din fars gamla svarta kostym, den var sliten och passade illa. Byxorna var för stora och kavajen för trång. Och så hade du en lång svart gubbrock som du ärvt efter din farbror Gustaf. Minns du att en lodis kom fram och undrade om jag var ute med pappa?

- Ja du Jan, kärleken måste vara stor hos en artonåring som tar dig ändå. Men jag bryr mig aldrig om utanskriften.

Fast jag tycker det är för djävligt som du ser ut.

Maj tog av sin lön och köpte mig tre skjortor, två par strumpor och ett par bruna manchesterbyxor vid Järntorget.

Men hennes mor var orolig över att hon kunde fara illa på Albogatan. At gjorde vi heller inte, menade hon. Då hennes föräldrar ville ha hem henne så tog Maj mig med sig till dem. De hade två rum på Andersgårdsgatan på Hisingen. Jag och Maj fick soffan i vardagsrummet. Majs far var brännare, hennes mor gick och städade på kontor. Hon hade utbildats till svetsare under kriget men sedan fått återgå till kvinnoarbete. Hon såg till att jag åt. Men inte bara det. Vi pratade mycket. Om politik - hon var aktiv partimedlem sedan ungdomen -och om litteratur; Strindberg och Ivar Lo och Jan Fridegård och Moa Martinson mest.

Det måste ha varit en natt på andra veckan. Maj och jag låg i soffan. Jag strök i mörkret med fingertopparna över hennes ögonbryn och frågade:

- Hur kan du tycka om mig?

- Jag blev nog kär i dig också då den kvällen för trots att du verkar så väldigt säker och stöddig när man ser dig på håll så märkte jag redan första gången när jag kom dig helt nära inpå att du stammade lite och var lite osäker. Det fick mig att tända. Förstår du det?

- Jag drömde i natt att vi gick över en bro och det var väl

52Hisingsbron eller nere vid Frihamnen. Vi gick och vi gick och jag tittade på dig ibland och du bara krympte och krympte och tillslut gick jag väl med ett litet barn. Kan du fatta det då? Men på något sätt är du ett barn fortfarande. Det syns inte utåt. Det vet de andra inte. Du är både en stor stark karl och en varm teddybjörn liksom. Du är väldigt varm. Men samtidigt är du djävligt ärlig och den blandningen fastnade jag för från första början.

- Sedan finns det något som du själv inte förstår. Du har lätt med kvinnor, de tycker om dig för att du möter dem som människor. Och nu skall jag skvallra något för dig som jag hörde av mamma redan efter de första dagarna du bott här. Men du får aldrig berätta för henne att jag sagt det. Hon sade: Din Jan är den första man och den enda som har pratat med mig som med en j ämlike. För fastän vi har så många manliga partikamrater som hela tiden kommer hit hem till oss så tycker jag att jag aldrig av någon man blivit behandlad som av honom, som en jämlike.

- Du vet nog inte att du är sådan, men det betydde mycket för mig ända från första gången jag kom upp till dig i höstas för att visa dig mina dikter. Du talade med mig på ett annat sätt än andra. När jag gick hem med mina dikter och tänkte på det du sagt då hade jag väl vuxit en halv meter. Det var en spänning då att träffa dig. Jag tyckte det var märkvärdigt. Du var författare och du vet ju hur det är i mitt hem med mamma och böcker. När jag kom hem och talade om dig den gången sade hon att hon hade läst dig i All Världens Berättare och Folket i Bild och så det du skrivit i Arbetartidningen naturligtvis. Särskilt den där lilla novellen du haft inne i Folket i Bild hade hon tyckt om. Den hade hon klippt ur och visat mig långt innan jag träffat dig. Den där som börjar:

53"Du är min, sa flickan. Och du är min, sa pojken. Och sedan skulle de leva länge och lyckligt. Men det blev varken så länge eller så lyckligt för en dag var flickan med barn. Det är ditt, sa flickan. Fan tro t, sa pojken."

- Du hör! Jag kan det utantill. Efter en stund lade hon till:

- Hon är så förtjust i dig att ibland blir jag nästan svartsjuk när du och hon talar med varandra.

Maj skrev dikter. Hon sålde en prosadikt om oss till Tema. Det var Stig Carlson som antog den. Han tyckte om vad hon skrev. I det numret medverkade han själv, Rune Olausson och Hans Peterson och andra.

"...Vi gick i regnet, de svarta blanka gatorna; lamporna tysta, med gulvitt sken. Träd och buskar kala, blanka, våta. Gruset knastrar under fötterna, en monoton melodi... Problemen finns ej, sa du. Bara olika situationer som korsar varandra... Vinden rufsar håret. Det sjunger i telegrafstolparna. Vattnet i dikena svart och blankt. Luften disig - duggregn. När ögonen blir fulla av regn får lamporna en gloria. Vägspärrar av betong, kyssar. Rött

neonljus..."

Hon fick 50 kronor. För dem köpte hon mig ett par skor.

Vad jag inte skrev i mina anteckningar var att då den allra första kvällen när Maj kommit till mig på Albogatan och vi skulle ligga med varandra för första gången var jag så överväldigad av hennes nakenhet att jag först inte kunde få stånd. Jag skämdes ohyggligt. Hon strök mig över håret då:

- Bry dig inte om det, sade hon.

Då släppte det. Sedan låg vi med varandra. Men när jag under åren nämnde hur det varit den gången mindes hon det inte.

- Det betydde väl ingenting.

54Men för mig gjorde det det. Det var inte bara en fråga om kön och sexualitet. Det var något mycket större. Maj hade tagit mitt jag; hon ägde en nyckel med vilken hon kunde låsa till eller låsa upp mig.

Oskuld var hon inte. Hon hade legat med några andra män tidigare. Det visste jag. Det var ingen hemlighet. Hon hade haft stadigt sällskap på sitt första arbete redan. Sammy hette han och bodde granne här på Albogatan. Han fick henne till sig i sängen för att han inbillade henne att han varit partisan och hjälte i Grekland och var kommunist egentligen. För att sedan skratta åt hennes naivitet som trott på det. Det hade sårat henne.

Hon hade haft sällskap med Lennart i klubben, det hade jag ju känt till redan innan den gång hösten 1951 då hon besökte mig för att visa sina dikter. Också med Roffe - fast en gång bara. Sådant var dock inget att diskutera. Rätten till sexualliv var i vår ungdomsrörelse självklar. Lika självklar som juste-heten och det ömsesidiga ansvaret. Vi hade gett ut John Takmans bok om ungdomens sexuella frågor och höll kurser kring den. Själv satt jag i Göteborg som ungdomsförbundets representant i samarbetet med RFSU.

Ställningstagandet var inte tillfälligt. På studiedagarna hösten 1951 hade jag i mitt referat diskuterat frågan om kommunistisk moral. Jag utgick från Lenin.

- Moralen tjänar till att höja det mänskliga samhället till en högre nivå och befria arbetet från utsugningen.

Moral var inte, som det kunde tyckas när präster och lärare talade, något som bara hade att göra med könslivet. Men den gällde naturligtvis även könslivet.

- Det är som Linderot sagt att vi ungkommunister just därför att vi låter den socialistiska kampens intresse vara vår moraliska ledstjärna också med starkare ansvarskänsla än annan

55ungdom reglerar förhållandet mellan könen.

Det var därför vi arbetade samman med RFSU, påpekade jag, ty det räckte inte för flickorna att lita på pojkarna. Först pessaret gav flickan verklig kontroll. Men det allmänna fnaskande som borgarna kallade fri kärlek var det inte. Vi var inga småborgare. Ansvar och ömsesidig respekt. Vår var en kommunistisk moral. En moral av ny typ.

Mitt uppträdande mot Nadja hade kritiserats av Lasse och andra men det kunde försvaras, dock enbart med hänvisning till kärlekens rätt. Jag hade heller inte smugit med Maj bakom Nadjas rygg. Jag hade avslutat det äktenskapet innan jag och Maj första gången låg med varandra på riktigt.

Maj kom därtill från en fri och kommunistisk familj. Allt var därför också enligt hennes mor riktigt bara man menade det på allvar och tog sitt ansvar. Majs mor hade själv ställt upp när Maj som sjuttonåring velat resa till Köpenhamn och bo på hotell med en förälskelse. Hon nämnde om det i förbigående.

Jag höll naturligtvis inte på att fråga ut henne om det som varit. Det gjorde man inte. Det var borgerligt. Som om man ägt varandra. Vi var fria människor. Det som varit tidigare för oss angick inte henne och mig nu. Nu däremot var hon och jag varandras. För livet. Det visste jag. Då var troheten också självskriven. Ingenting att någonsin fråga om.

Att hennes mor hade varit orolig vid nyår när Maj för första gången stannade hos mig på Albogatan hela natten var inte så konstigt. Det var ju första gången hon varit borta hemifrån på det sättet. Maj hade heller inte berättat om mig och sagt sin mor vem det var hon nu hängde ihop med. Modern var rädd att det var en annan klubbkamrat, en gift en med två barn som Maj brukade vara ute och affischera och agitera med. Men Maj hade aldrig haft ihop det med honom.

Majs föräldrar, särskilt då modern, var varma och gästfria.

56När Maj bodde med mig på Albogatan fick andra kamrater från ungdomsrörelsen övernatta hos dem. De hade ju en tvårummare. Ola bodde där en tid när han var nere i Göteborg. När de danska ungklubbisterna kom till Göteborg på våren för fredsmötet bodde de på Andersgårdsgatan. Så gjorde för övrigt också Dag och Bo, hans bror, sedan på sommaren när de körde till Paris på motorcykel.

Nadja hade inte anklagat mig för att jag gått från henne. Det skulle man inte. Hon var kamrat. Man borde respektera känslor. Hon skrev bara till Alva att Jan var mycket upptagen för närvarande. Bosse, min svåger gift med hennes syster, sade däremot att hon inte varit beredd på att detta skulle kunna hända henne och mig. Men honom litade jag inte på. Han lade sig alltid i andras liv.

Nadja skickade sedan ett paket med spädbarnsutrustning till Maj:

- Du kommer kanske att behöva dem.

Jag undrade om Nadja känt något på sig. Om hon velat vara djävlig. Fast det var inte likt henne. Men paketet kom just som Maj gått en vecka över tiden. På natten när Maj berättade det sade hon:

- Hur skall det gå för oss?

Vi låg bredvid varandra i den smala tältsängen på den kalla vindskammaren och jag strök henne över håret.

- Oroa dig inte, sade jag. Det är klart att jag ställer upp. Det vet du väl?

- Jag kan inte hjälpa det, sade hon. Det känns så kallt allting.

Men sedan när vi höll om varandra somnade hon och då på

natten när hon sov djupt gick jag ut i spisrummet och skrev en dikt att ge till henne på morgonen för att hon skulle bli tryggare:

57Min flicka ville inte kyssa mig i dag hon vände bort ansiktet hennes ögon var svarta.

Jag drömde jag var med barn

och allt var ett stort mörker runt mig

alla dörrar var låsta

och svalen var så isigt kall.

Jag drömde jag var med barn och allt var så ensamt runt mig. Du har dig själv att skylla, sa min syster och alla dörrar slogs igen.

Jag drömde jag var med barn och allt var så tungt på mig. Min skilsmässa är inte klar, sa du. Ta bort det och stör mig inte.

Jag drömde jag var med barn och andlöst lyssnade jag efter steg som aldrig kom. Därför vill jag inte kyssa dig.

Men vi är ju varandras och ditt barn skulle väl vara mitt? Och om mörkret blir tungt runt oss och om alla dörrar låses för oss så skulle vi väl inte svika varandra? Det finns ju bara vi två i en värld så hård av nöd så bitter av hat så ensam av kyla.

58På kvällen den dagen fick hon sin mens. Det hade varit falskt alarm.

Oftast var jag hos henne ute på Hisingen om nätterna den vårvintern. Ty det var kallt på Albogatan. Vattnet frös i

handfatet på natten. Jag hade inte råd att köpa ved. När jag sov där gjorde jag det nedkrupen i sovsäcken med raggsockor och tröjor på. Åt gjorde jag mestadels hos olika kamrater. Märta och Svend Aage brukade ge mig smörgås och te när jag kom på besök. På tre månader gick jag ned tio kilo. Hela tiden skrev jag på min gamla Remington Streamliner som jag haft med från Förenta staterna som tonåring. Jag var nu rätt långt inne i romanen "Hemkomst".

Gunnar Adolfsson köpte in någon recension då och då till Arbetartidningen. Han gav mig pengar så jag kunde handla mat. Från sin egen lön tror jag.

Men annars refuserades jag för det mesta. Men nu hade re-fuserna börjat ändra karaktär lite. Jag liftade upp till Stockholm igen på vårvintern. Staffan Andræ på All Världens Berättare uppmuntrade mig att fortsätta skriva. Han ville gärna trycka en novell av mig. Ivar Öhman på Folket i Bild talade med mig om tänkbara reportage. Birgit fann mina dikter om Maj generande privata men när hon fick läsa de första delarna av manuskriptet till "Hemkomst" menade hon att prosan började bli bättre. Fast fortfarande borde jag arbeta mera med att rensa texterna.

- Den där flickan som står i tågkorridoren och sjunger är affisch. Henne borde du stryka.

Men det var jag inte överens om.

Mitt bibliotek, en hel del av mina grammofonskivor, mina papper och kläder stod kvar på Lilla Byröna i Kaffatorp dit jag flyttat med Nadja 1948. Nu skulle jag hämta mina böcker. Svend Aage följde med ned för att packa dem. En fiskhandlare

59i klubben körde upp flytten i sin skåpbil. Då vindstrappen var trång hissade vi upp dem till mitt spisrum. Vi satte fast fyra linor på en låda, ett fäste i vart hörn. Rolf, Svend Aage och jag stod i fönstret och halade, Maj stod nere på gården och packade in böckerna i lådan.

Under våren var hon praktikant på Stretereds sinnesslö-anstalt för barn i Kållered. Hon behövde betyg därifrån för att gå vidare.

- Om du visste hur gulliga de är, sade hon. Inte alls som folk tror.

Späd och liten som hon var sattes hon att gå ensam vakt på dess storskola om nätterna.

- Det är inte klokt, sade jag. Det är ju hundrafemtio ungar. Epileptiker och allt. Tretton timmars arbetsdag och vara helt ensam hela natten.

- Jag klarar det, sade hon.

När hon hade cyklat in till mig på Albogatan på andra fridagens eftermiddag var hon upprymd. Hon var glad och stolt.

- Efter att ha gått vakt sedan nio i går kväll skulle jag testas på förmiddagen. Jag hade 137 i IQ, sade psykologen sedan. Det du! En sådan flicka har du.

När hon återvänt till Stretered och nattjouren antecknade jag om henne:

"Det är inte bara skönt att vara kär. Kär kan man vara i många. Men Maj är speciell. Hon gör mig så segerstolt om den fria människans framtid. Maj är född i frihet. Hon har inte haft någon fördömande och trångsynt mor. Vad betyder det inte med en sådan sexualbejakande och livsbejakande uppväxt. Inte så att människan blir något radikalt annat; Maj är ju inget vidunder från en annan tid. Utan så att hon på så sätt fått utvecklingsmöjligheter, att hon kan utnyttja sina anlag, uppleva sina

60känslor. Leva i sina impulser. Jag älskar henne också för att hon bär på det stora löftet om den fria människan. Maj och jag kommer att hålla ihop. Vi hör samman, tycker om varandra, vill ha varandra, har lust till varandra både fysiskt och psykiskt, grälar ibland, har olika uppfattningar men är i allt detta varandras. Så har jag aldrig upplevat det förr. Aldrig i hela mitt liv.

Frågan är naturligtvis hur vi kommer att reagera när den erotiska avtrubbningen sätter in om några år - men den dagen den sorgen. Vi lever och är lyckliga i nuet. Så småningom kan det gå illa. Men det är något jag inte tillåter mig tala om. Det är något mitt vardagsj ag heller inte bör få ha i minnet. Det är tankar bara mitt författar jag får bolla med. Som skrivande måste jag ha tvesyn och därmed tvånget att hålla även det medvetet som inte passar sig för mitt vardagsj ag att fundera på om det skall vara möjligt för mig att hålla balans i livet. Den stora sanningen är att jag älskar Maj."

I veckorna när hon inte hade natt jour var jag hos henne. Jag måste smyga in i hennes rum på kvällen för att ingen skulle se mig. Hon hade ju inte rätt att ha en karl på rummet. Hon plockade med sig bröd och pålägg från matsalen så j ag fick något att äta. På dagarna tog jag mig till Albogatan. Där skrev jag ut den nya romanen: "Hemkomst".

Hennes rum på Stretered var litet och hennes säng smal. Hon behövde mer sömn än jag och jag brukade ligga vaken ibland och lyssna till hennes andhämtning. Jag kunde ju inte tända någon lampa för att läsa. Hon drömde ibland. Det var då som att sova med en hundvalp bredvid sig, hon snusade lugnt och så plötsligt rörde hon sig, mumlade. På sitt sätt sprang hon med tassarna och gläfste i sömnen tyckte jag. Vi är ju sådana alla vi däggdjur. Fast vad vi egentligen drömmer kan vi aldrig veta.

61Drömmen blir till först i uppvaknandet; sedan stryks den bort igen.

En natt då på våren vaknade jag av att hon storgrät.

- Vad är det? frågade jag.

- Mamma, sade Maj. Jag tänker på mamma.

Då märkte jag att hon var brännhet.

- Du har feber, sade jag.

Hon svarade inte, hon bara grät. Jag letade rätt på febertermometern i hennes toalettväska. Hon ville först inte ta den. Hon bara grät och kastade med kroppen.

- Mamma, sade hon. Min lilla mamma.

Men jag strök henne över pannan och hon lugnade sig så jag kunde tempa henne. Hon hade fyrtio graders feber. Då hon just fått lön kunde vi ta taxi med henne till Andersgårdsgatan. Där bäddades hon ned och hennes mor ringde och sjukanmälde henne.

Då när Maj arbetade på Stretered levde också jag till stor del på hennes praktikantlön. Det fann vi båda riktigt då jag ännu blott fick sälja någon enstaka artikel. Vi hörde ihop. Men Alva skrev mig och menade att om jag inte nu äntligen ville ta studenten och sedan kunna gå på universitet borde jag söka mig ett arbete jag kunde försörja mig på. Jag hade ansvaret för barnet också. Trädgårdsmästare kanske jag kunde bli eller antikvariatsbokhandlare. Eyvind Johnson hade haft motsvarande svårigheter med sin son Töre som ingenting hade velat göra, menade hon. Men han hade lärt sig mörkrumsarbete och blivit fotograf i alla fall.

Jag svarade henne att hon nog inte förstod att jag tänkte fortsätta skriva:

"Jag vet att du inte förstår. Men jag vet att det kommer att ta ungefär tre år till innan jag kommer att få till orden som jag

62vill ha dem. Utgiven blir jag nog dessförinnan. Det är klart att också jag ofta grips av förtvivlan här i fattigdom och - ordet är stort men riktigt - svält i vindskupan. Men det gäller att hålla ut dessa år. Detta tror jag inte du kan förstå. Blir jag inte det jag vill - då kan jag lika gärna hänga mig. Men jag vet vad jag skall skriva de närmaste decennierna. Jag kommer att göra det. Du tror det är romantik. Konstigheter. Balzac i sin vindskupa på rue Lesdiguières! Fast i mitt fall utan några 120 franc i månaden från min mor. Nå, ni har hjälpt mig förr och menar att jag nu får ta mitt eget ansvar när jag lämnat hustru och barn. Men för att klara mig behöver jag låna pengar. Av er eller andra! Om tre år har jag slagit igenom och kan betala igen. På ett eller annat sätt måste jag få tag i

pengar till hyran, pengar till maten, pengar till papper, till färgband, till att betala igen alla de handlån jag tagit av vänner och kamrater. Pengar till att lösa ut det jag har inne på pantbanken."

Men på det brevet fick jag inget riktigt svar. Jag hade inte direkt bett om pengar heller.

Den 6 juni när jag tagit påhuggsjobb på Arbetartidningen för att få in några kronor skrev jag till Maj:

"Maj älskade.

'Hemkomst5 är färdigskriven!

Kan bara skriva helt kort, har lånat Svens rum på tidningen; på Albogatan finns bara blyertspennor! Min skrivmaskin är fortfarande innefrusen på stampen, den lånade återlämnades när romanen var klar.

Det var en så fantastiskt tjusig himmel i natt, alldeles djupt blå. Jag tänkte på dig och var kär. Du sökte mig, som Strindberg skrev om Harriet Bosse!

Maj kära - livet är bra underbart; så tjusigt, så fyllt av spän-

63ning. Allt står öppet framför oss.

Du blir ledig rätt många dar nu. Vi bör resa du och jag i denna sommar. Lifta. Vandra.

Övernatta i lador, sova i sovsäck med bara groundsheet under på ängarna, höra skogarna sjunga runt oss, gå på vägarna, gå över fjällen. Ha det mänskligt skönt. Jag vill simma i kalla sjöar med klart vatten. Dyka djupt och komma upp under dig. Se dig ovan mig uppe mot vattenytan, stryka tätt förbi dig på väg upp och sedan ligga med dig. Älska och vara varandras på gräset i strandkanten under tallarna.

Älskade, älskade! Vi liftar norrut och sedan till Oslo och tillbaka, vi hinner fram och åter på din semester.

Vad säger du?

Albogatan görs så småningom i ordning, den blir mer och mer till en normal civiliserad bostad. I höst när vi då efter din semester återvänder till fosterjorden får vi se till att den blir helt beboelig.

Att skriva i. Att älska i. Att leva i."

Den sommaren liftade och vandrade Maj och jag femhundra mil genom Sverige och Norge. De pengar vi inte bar på oss satte vi in på hennes postsparbanksbok för att ha som reserv. Maj gick barfota. Också för att hon menade att vi inte hade råd att köpa fler skor. Jag bar all utrustning i min gamla ryggsäck från Jugoslavien. Jag gick i shorts och grå militärskjorta, Maj hade köpt sådana för 5 kronor styck på ett lager. Maj gick i vid färgrikt storblommig kjol med vit top i jersey. Hon gick utan behå, en sådan behövdes inte, menade hon. Regnkläder, sovsäck och groundsheet hade vi fastspända under ryggsäcken. Hon hade köpt två likadana svarta badbyxor. En åt sig och en åt mig. Baddräkt till henne var onödigt och dyrt. Dessutom var kläder att bada med egentligen bara småborgerlig fördom.

64Vi tog badbyxorna på oss när vi måste bada bland folk. Att de stirrade på henne när de såg oss på badplatserna angick oss inte.

När vi skulle ha lift skickades Maj ut på vägen. Då stannade bilarna. Sedan kom jag fram med ryggsäcken.

I Stockholm gick vi upp till Staffan Andræ på All Världens Berättare. Då hade jag "svenskt refuseringsrekord" som han skrev i AVB:s oktobernummer 1952. Men han

"fann det lämpligt att sätta stopp för den begåvade och produktive författarens meningslösa rekord jäkt och presentera hans novell Rydmans som ligger till grund för en nyligen fullbordad roman... Novellen levererades i våras av författaren själv; halades högtidligen upp ur en jättelik ryggsäck som skulle skava sin ägares axlar under en fotvandring landet runt."

Han lovade att försöka placera "Hemkomst" på Bonniers. Maj och jag liftade vidare norrut. Tog oss upp genom Umedalen. Vi övernattade i lador. Vi bad om lov oftast. Några gånger gav man oss kaffe och bullar när vi

knackat på. Vi lämnade vägen strax ovanför Tärnaby. Firade min födelsedag i Syterstugan där en sameflicka hjälpte mig reparera mina skor då lädret släppt och gick sedan vidare i en lång slinga över fjällen mot Norge. Övernattade i fjällstugor och kåtor. Myggen var svåra men gick mest på Maj. Vi kom över till Andf j elineset och fortsatte sedan till Mo i Rana och vidare söderut till Nic och Alex i Oslo. Nic var förtjust i Maj.

- Jënta er jo helt nydelig, sade hon och strök Maj över kinden med baksidan av handen.

-Levende!

Så böjde hon sig framåt. Tog ett fast grepp med båda händerna om mitt högra lår ovanför knäet och sade:

- Ser du Alex! Jan har fått tonus i musklene og huden er

65smidig och varm. Jentebarnet har gjort ham orgastisk!

Men när vi liftat vidare till Stockholm och sedan söderut och kom till Birgit och Svenolov i Baskemölla såg Birgit på mig och Maj när vi kom. Sedan efter maten drog hon mig åt sidan och sade:

- Du är som Paisa!

Det var deras stora grå hankatt, den de fått av Nisse.

- Han lägger var morgon fram en liten mus för mina fötter. Du gör egentligen likadant. Har du inte tänkt på det ? Du reser runt och visar upp din nya flicka och vill få beröm först av Nic och sedan av mig.

Birgit menade sig ha en inteckning i mig, kamrat var hon också och ansåg sig därför ha rätt att tala öppet. Mot Maj var hon också mer kritisk än vad Nic hade varit:

- Det går ju inte att tala med dig. Så fort det där flickebarnet ditt kommer i närheten och kastar en blick på dig blir du som uppslukad; helt oåtkomlig. Visst är hon ung och söt den lilla. Visst är hon honungsfärgad, eller olivfärgad nu när hon är solbränd. Men finns något där inombords? På mig verkar hon vara ett våp.

Men Birgit hade aldrig mycket till övers för andra kvinnor.

Maj och j ag hade sovit en hel del ute i det fria under de veckor vi liftade och vandrade. Det hade jag velat men Maj hade fått en blåskatarr som blev alltmer besvärlig. Hon hade ont, kissade på sig och skämdes över det. Besvärligt med underkläder blev det också. Men vi kunde inte ta tåget ty när vi försökte ta ut pengar på Majs bankbok gick det inte. Hon var inte myndig.

I Tomelilla gick vi därför till polisen och frågade vad vi skulle göra. Han tog fram sin plånbok och gav oss pengar:

- Köp biljetter till Göteborg, sade han. Ni kan skicka mig pengarna när ni kommer fram.

66Han bad inte om legitimation eller någonting.

- Folk är sådana egentligen, sade Maj på tåget. Också poliser. Vanligt folk är hyggliga mot varandra.

När vi kom hem till Göteborg ändrades alla våra planer och förhoppningar. Man kan säga att vi vaknade upp i verkligheten. Alla förlag hade refuserat "Hemkomst". Några utan ett ord till motivering. Andra med en spydig kommentar om att jag för framtiden nog borde syssla med annat än att skriva. Nå, det bekom mig inte. Jag var van vid det sedan 1947.

Allvarligare var att Maj och jag insåg att det politiska läget i grund hade förändrats denna vår och sommar 1952. Vi talade mycket om det. I väststaterna inleddes alltfler rättegångar. Julius och Ethel Rosenberg hade dömts till döden på de svagaste bevis. De var både judar och kommunister. Det tredje världskriget ryckte allt närmare. Förenta staternas ledning var allt desperatare. Deras trupper hade trängts tillbaka i Korea. För första gången hade de fått fly. Och det var asiater som besegrat dem. Förenta staternas generaler förnekade att de fortsatte den bakteriekrigföring som japanerna inlett under andra världskriget. Men bevisen var överväldigande. Vid midsommar inledde de också en ny bomboffensiv mot gränsen till Kina. Alla kraftverk, industrier och järnvägar

skulle förintas. Men de förmådde fortfarande inte gå till offensiv på marken. Deras soldater dög inte.

Om inte Sovjetunionen år 1949 knäckt Förenta staternas atombombsmonopol hade MacArthur atombombat Manchuriet och i ett tredje världskrig hade Washington redan låtit utplåna såväl Moskva som Shanghai och vi i Europa hade haft det nya storkriget över oss. De fantiserade om detta i Collier's och annan populärpress. Nu hade Sovjetunionens atombomb och fredsrörelsen säkrat freden och tvungit Truman slå till reträtt. Fredsarbetet var alltså viktigare än någonsin.

67I Sverige präglades den politiska stämningen av att en svensk DC-3 skjutits ned av sovjetiskt flyg över Östersjön den 13 juni och av att Stockholms rådhusrätt den 16 juni inledde huvudförhandling mot det som kallades Enbomsligan vilken man påstod som kommunister i Sovjetunionens tjänst hade spionerat och planlagt krigsförräderi. Den dagen demonstrerade mer än 2.000 personer utanför sovjetambassaden på Villagatan i Stockholm under uppsikt av en enda polisman som vaktade ambassaden. Demonstranterna brände kommunistiska skrifter på bål. Talkörerna ropade "Ned med Ryssland!" och sjöng "Du gamla, du fria". Press och radio genomförde en intensiv propagandakampanj mot kommunister. Regeringsledamöter och oppositionspolitiker fördömde Sovjetunionens brott mot Sverige och kommunisternas landsförräderi. Det tycktes som om införande av förbud mot kommunistisk verksamhet och propaganda bara var en tidsfråga.

Jag visste att denna propaganda var lögnaktig. Jag skriver inte att jag trodde, jag skriver inte att jag vet i efterhand fyrtiofem år senare, jag skriver att jag visste.

Jag hade sådana kontakter bland gamla skolkamrater i det militära att jag visste att DC-3:an sysslat med avancerat radiospionage mot Sovjetunionen på uppdrag av Förenta staternas militärledning. Sveriges regering hade ställt vårt flygvapen i det kommande krigets tjänst. Jag hade namn också. Uppgifter. Jag var inte ensam. Sven på Arbetartidningen och jag diskuterade hur mycket som kunde publiceras utan att blottställa uppgifts-lämnarna. Vår press gjorde sitt bästa. En del uppgifter om Sveriges hemliga avtal med Förenta staterna om användandet av våra flygbaser i dess dolda krig mot Sovjet publicerade vi i norska partiets tidning Friheten och sedan kunde vi citera detta i Sverige. Men den styrda desinformationen var så stark att vi knappast hördes och det vi skrev avfärdades som köpt rysspropa-

68ganda. Trots att vi visste!

Enbomaffären var än värre. Att också ryssarna sysslade med underrättelsetjänst var självklart. Om inte annat visste jag det sedan kriget då jag personligen känt såväl Washingtons John Scott som namn och utseende på de underrättelseansvariga från Sovjetunionen och Hitlertyskland. Att de sovjetiska var så oskickliga så de fiskade upp en sådan som Enbom var möjligt.

Men själva affären höll inte. Enbom kände jag inte men jag hade känt hans så kallade fästmö Lilian sedan sommaren 1944. Där fanns något som inte stämde. På Arthur Karlsson som spion trodde jag inte. Inte bara för att jag var god vän med honom. Men framförallt kände jag till kronvittnet. Jan Lodin. Det avgjorde saken.

Två och ett halvt år tidigare, den 2 februari 1949, hade han försökt organisera en kupp i Clarté i Göteborg, ta över föreningen med sig själv som ordförande. Hans far hade skrivit till Sven och varnat för sonen. Han var psykiskt bräcklig och mytoman. Men det trodde varken Sven eller Gunnar eller jag på. Lodin var ren provokatör ansåg vi. Om på uppdrag eller av egen vilja kunde vi inte avgöra. Jag och Gunnar skickades upp till Stockholm 1950 för att personligen lägga fram materialet om honom för partiet på Kungsgatan 84. Denne Jan Lodin måste bort och isoleras fortast möjligt.

Men han var Sveriges främste namninsamlare på fredsappellen. Till slut meddelade Urban oss att man därför på tredje våningen kommit fram till beslutet att låta det bero tills vidare. Vi protesterade, men det hjälpte inte.

Nu året efter användes Jan Lodin av en statsmakt och ett åklageri i Förenta staternas tjänst för att ytterligare piska upp den krigspsykos som skulle göra det möjligt för statsledningen att också formellt ansluta oss till Atlantpakten och delta i det krig Washington förberedde. Jan Lodin fick spela huvudrol-

69len som stjärnvittne och rättens ordförande, rådman Curt Nordström, förhindrade medvetet vittnesmål som visade att det hela var provokation.

Om detta talade Maj och jag sista dagarna i juli 1952 när vi återvänt till Göteborg. Det var inte en tid för dikter om kärlek och fjällvandringar. Jag borde för en tid lägga skrivandet på hyllan och arbeta mot det hotande kriget.

I Oslo hade Demokratisk Ungdoms Världsfederations exekutivkommitté just hållit ordinarie möte. På väg därifrån kom dess delegation till Göteborg den sista juli. De diskuterade vårt fredsarbete och hur vi lagt upp förberedelsearbetet inför den internationella kongressen till försvar för ungdomens rättigheter i Wien våren 1953. Chen Ta-wei från det kinesiska ungdomsförbundet som var sekreterare i exekutivkommitténs byrå och ledde delegationen frågade också särskilt om hur vi i den frågan arbetade bland landsbygdsungdomen och bland unga tjänstemän. Det var en bra diskussion.

Urban frågade mig senare på höstkonferensen om jag var beredd att resa till Budapest och arbeta i DUV:s sekretariat:

- Uppdraget blir på minst två år och mest fem år. Sedan hem. Vi vill ju inte ha några permanenta utlandskommunister också i denna generation.

- Någon, sade han, måste förklara vår politik för dem. Ber-linguer förstod oss nog men nu finns där nere i Federationen andra som inte gör det.

Efter att ha diskuterat det med Maj svarade jag att jag var beredd att lägga skrivandet åt sidan under några år och ta uppdraget.

- Det blir hårt arbete, hade Urban sagt. Välavlönat är det heller inte. Din uppgift blir inte att lysa på kongresser och skaka hand på mottagningar, det överlåter du åt andra. Det politiska läget i Ungern kan också vara mer komplicerat än vi vet. Där-

70till kommer att du måste vara gift. Federationen vill inte ha ogifta medarbetare. Det blir då bara privatliv och besvär. Det visar erfarenheterna från trettiotalet.

Jag frågade Urban varför man valt just mig.

- Du har varit med länge, vi känner varandra sedan snart tio år. Du är lite yvig men du visade dig kunna göra ett gott internationellt arbete i Berlin. Dessutom talar du språk. Vi är en mycket proletär rörelse som du vet. Av sådana som varit med i ungdomsförbundet sedan Stalingradtiden och som också är partimedlemmar sedan länge och som vore tillgängliga finns det bara en handfull som talar och skriver flera språk. Säg fyra. Jag, Nisse som är i Prag, Wide som är i Budapest och så du. Clartéisterna är ju något annat.

Det var alltså nödvändigt med snabbskilsmässa och giftermål med Maj. Då jag förklarat situationen och uppdraget gick Nadja med på att stämma mig för otrohet. Majs mor var dock orolig:

- Hon är väldigt bekymrad över att vi skall gifta oss, sade Maj. Hon tycker visserligen så mycket om dig och hoppas att det skall hålla mellan oss men hon är rädd för att jag är för ung. Hon menar att jag på många sätt är barnslig ännu trots att jag fyllt nitton. Hon har frågat mig om jag verkligen känner mig mogen att stå på egna ben som gift kvinna i ett främmande land.

Men det gällde ett partiuppdrag och efter en viss tvekan gav Majs föräldrar därför sitt tillstånd.

- Om det inte var för att vi skall till Budapest och det är ett krav att vi skall vara gifta skulle hon inte gått med på det.

- Kanske inte jag heller, lade Maj till. Vi är kära i varandra och vill vara samman och skall vara det livet ut men vi är väldigt unga. Åtminstone jag. Du har ju varit gift förut.

Men innan jag reste avdelades jag, Folke och Erik att ta hand om och följa den stora Kinesiska Folkartisttruppen runt lan-

71det från 20 oktober till fram i december. Ungdomsförbundet bildade ett särskilt bolag för ändamålet: "Tourné". Folke blev delegationsledare; Erik tog hand om kassan. Att tre så centrala krafter överfördes till detta arbete under mer än två månader avgjordes inte av att turnén kunde ge inkomster till uppbyggandet av Demokratisk Ungdom. De blev inte särskilt stora. Det var ett politiskt arbete. Sverige hade tidigt upprättat förbindelser med Folkrepubliken. Förenta staterna förde en målinriktad kampanj mot Kina. Nu skulle vi på bred front landet runt upprätta kontakter folk till folk mellan Kina och Sverige. Slå mot propagandamyten från Washington. Det var ett arbete mot kriget. Så såg de kinesiska kamraterna det och så såg vi det.

Folkes upp gift var bland annat att mobilisera partidistrikten inför varje framträdande. Kamraterna skulle se till att det var fullsatt var gång. Det fick inte vara en plats tom. Föreställningen var värd det; den var lysande; Kinas bästa cirkusartister av yppersta världsklass.

Avgörande var dock den politiska betydelsen av att den Kinesiska Folkartisttruppens framträdanden i Sverige blev en stor framgång. Den var ett direkt bakslag för Västs kalla krigsdiplomater i Sverige nu när striderna åter tilltog i blodighet längs frontlinjen i Korea och Förenta staterna från sina hangarfartyg genomförde de hårdaste flygbombardemangen under kriget mot Nordkoreas gräns till Kina samtidigt som förhandlingarna i Panmunjom hade gått i baklås. Då visade turnén att Sverige behöll och utvidgade förbindelserna med Folkkina!

De månader vi reste och dygnet runt arbetade som ett kollektiv var viktiga också för att vi lärde oss den arbetsstil Mao Tse-tung infört i det kinesiska partiet. Den var ärligare och kamratligare, men också mer fordrande än något vi kommit i kontakt med tidigare. Hårt arbete. Tjugo timmar om dygnet när så behövdes. Enkelt liv. Total uppriktighet. Ömsesidig

72kamratlig hjälp utan tanke på egen bekvämlighet och nytta om någon blev sjuk, trött eller fick svårigheter. Inga privilegier för de ledande. Firad världsberömd hjälte från den Långa marschen och yngste krukdansaren; jämlikar med olika arbetsuppgifter blott. Diskussionerna på en gång öppna och djupgående. För mig visade detta revolutionens möjligheter att skapa en ny människa.

I södra Sverige reste vi med buss. I norra Sverige hade vi två hyrda järnvägsvagnar. Första dagen när vi kört från Stockholm och skulle äta lunch frågade Wu Tung, poeten som var den politiskt ansvarige i den kinesiska gruppen:

- Varför äter inte busschauffören med oss ? Varför sitter han inte vid samma bord som vi?

- Han har eget traktamente av bussbolaget, sade Folke.

- Det är fel, sade Wu Tung. Det är borgerligt tänkande. Vi är kamrater, alla skall behandlas lika. Vi skall alla äta samman. Han skall äta med oss andra i gruppen. Traktamentet kan han använda till annat.

Min motpart i den kinesiska gruppen var Hualan. Eller Maria, som hon också kallades. Hon var klok och intressant och fulsnygg. Vi hade en hel del gemensamt. Hennes far hade varit i Moskva under revolutionen, känt Lenin, varit med om Korn-interns första kongresser och var nu rådgivare åt Chou En-lai. Hennes mor var polsk judinna.

Hualan hade själv varit i England mot slutet av trettiotalet och i början av kriget. Från det antiimperialistiska arbetet där kände hon Paula också, min förra svärmor, Nadjas mor, som jag först kommit i kontakt med 1946 när hon skrev utrikes-krönikor från London i Ny Dag under signaturen Kaspa. Sedan hade Hualan varit i Moskva.

Vi diskuterade vad jag skrev. Lite svenska kunde hon och hon var inte överens med vare sig novellen "Jumpning" i Fol-

73ket i Bild - om en pojke som drunknade - eller "Rydmans" i All Världens Berättare som ju brutits ut ur romanen "Hemkomst".

Hennes kritik var precis motsatt den Birgit gav samma texter. Men mina kärleksdikter visade jag henne inte. Även om hon inte var pryd i det privata tror j ag inte hon skulle uppskattat dem.

- Du är för negativ, sade hon. Alltför borgerlig. Du skall skriva mer militant. Det lärde jag mig som utlandskinesisk student i London under solidaritetsarbetet med Kinas folk mot Japans angreppskrig. Vi hade gjort en affisch som visade japansk brutalitet. Övergreppen. Men de äldre kamraterna kritiserade oss. Ni visar ett Kina som är på knä, sade de. Ni visar ett Kina det är synd om. Ett stackars fattigt Kina. Ett Kina i bojor. Det är fel. Sant är att de japanska angriparna orsakar Kinas folk enorma lidanden. Men den avgörande sanningen är att Kina står upp. Kinas folk slår tillbaka.

Om dessa frågor diskuterade vi i timmar Hualan och Wu Tung och andra med det svenska vinterlandskapet utanför tågrutorna. Samtidigt längtade jag efter Maj så det gjorde ont.

Men Maj och jag kunde denna höst blott träffas för ett par korta timmar någon natt på hotell Heden i Göteborg eller Malmen i Stockholm. Fast hela den kinesiska gruppen höll efter kvällens sista föreställning i Kiruna lysningsfest för oss och jag telefonerade Maj. När jag sedan låg ensam i min brits i sovvagnen tänkte jag att det blott skulle vara några dagar till dess vi gifte oss för att sedan direkt resa till Budapest.

Vi gifte oss på Lucia, lördagen den 13 december. Det var på rådhuset, en borgerlig vigsel. Inte betydde formerna något för oss. De skulle ingenting betyda. Men kärleken betydde något. Den avgjorde livet. Jag fick tränga tillbaka en snyftning när jag trädde vigselringen på Majs finger. Blev alldeles het i an-

74siktet. Hon såg mig i ögonen då, hon var glansögd. Ringarna hade vi köpt i en guldsmedsaffär vid Järntorget. I Majs vigselring stod: "Jan, nu och alltid". I min stod: "Maj, nu och alltid". Detta var för livet visste vi. Löften som aldrig skulle brytas. Vi var varandras.

Jag hade bett Arbetartidningens fotograf komma och vi stod efter vigseln länge på rådhustrappan och väntade på honom. Han sade sedan att han trott jag skämtade.

Majs föräldrar höll bröllopsmiddag. Sedan, samma lördag, fick vi - på kvällen och direkt i hans hem - från vederbörande tjänsteman på länsstyrelsen ut Majs nya pass. Det var bråttom då vi skulle resa på det nya året. Någon smekmånad hanns inte med. Knappt ens någon smekdag.

Så ringde Urban och sade att Federationen meddelat att jag måste resa ensam. Maj skulle följa efter med det snaraste.

75IX

Strax efter midnatt den 2 januari 1953 stämplade Rigspolitiet i Gedser ut mig och Hasse ur Danmark. Den danske passpolisen såg länge på våra pass; bläddrade. Sidorna var alldeles rena.

- Det finns inget visum, sade han.

- Nej, sade jag.

- Lycka till i Sibirien då, sade han.

I Warnemünde väntade Walter från Zentralrat der Freien Deutschen Jugend på oss i gränskontrollen. Man hade skickat honom med en IFA för att möta oss och säga att rådsmötet i Prag uppskjutits. Men Hasse skulle till Prag i annat ärende och jag vidare till Budapest. Vi kördes därför mot Berlin i natten. Bortom Güstrow stod en hare alldeles stilla framför oss fångad i strålkastarljuset. De röda ögonen glänste. Walter girade till och körde över den:

- En söndagsstek, sade han. Det har blivit så gott om dem dessa år då alla jaktgevär varit beslagtagna.

Han svepte kroppen i tidningspapper och lade den därbak bredvid våra väskor.

I Karlshorst fick vi våra visa och biljetter.

Hasse hade ett par sammanträden på CSM, det tjeckoslovakiska ungdomsförbundet, sedan återvände han till Sverige. Jag blev kvar i Prag två veckor till. Rådsmötet hade uppskjutits. De polska kamraterna som hade åtagit sig att stå för nästa festival hade fått problem. Ekonomin var i kris. Särskilt jord-

76bruket var efterblivet. Nu hade regeringen tvungits släppa kontrollen över jordbrukspriserna. Ransoneringarna hade avskaffats. Det hyllades i den polska pressen som stort framsteg men det innebar att livsmedlen inte längre var subventionerade. Bönderna hade fått sina fria marknader. Priserna steg och även om regeringen försökt höja löner och pensioner var missnöjet stort.

- Så där är det alltid i Polen, sade Nisse. Det blir varken hackat eller målet.

Nu var ingen riktigt klar över hur länge rådsmötet hade uppskjutits. Kanske löste sig frågorna. Det var ju ingen idé att ta tåget till Budapest om jag sedan skulle återvända nästa dag till Prag igen. Därför hade heller inte visumfrågan för Maj och mig ännu kunnat lösas. På CSM hade jag olika diskussioner. Världsläget var mycket spänt.

- Man måste ta Mao Tse-tungs varning på allvar. Om Förenta staterna fortsätter att vägra sluta fred och i stället utvidgar sitt angrepp då kommer Kina att kämpa till dess Förenta staterna går med på fred. Det betyder i klartext att han varnat Förenta staterna med krig i hundra år och mer om de släpper loss det tredje världskriget. Arbetet för freden är nu viktigare än någonsin. Det är också därför de västliga underrättelseorganen för en så rasande underjordisk kampanj mot oss. Det pågår ett hemligt krig i hela vårt läger. Läs protokollen från de olika processerna, de kringTrajtjo Kostov i Bulgarien, Låszlö Rajk i Ungern och nu senast Rudolf Slànsky hos oss. De var ledare, sådana vi beundrade och litade på. Just därför var de som mest utsatta. Ett enda misstag och det misstaget kunde utnyttjas mot dem av Gestapo eller Secret Service. Och den som en gång klivit fel var sedan tvungen att fortsätta hela vägen ända till dess han blev en Ti to. En imperialistdräng med ränder och revärer, ett fläskberg med fler medaljer än självaste

77Göring! Vaksamheten måste vara A och O.

Den unge kamrat från CSM som hade ansvar för mig hade ansökt om att få bli pilot i luftvapnet.

- Som läget är nu blir säkerhetsprövningen sträng. Vi har inte råd med överlöpare. Västmakterna lockar våra flygare med förmögenheter om de flyger sina plan till Västtyskland. Den som lämnar över en MiG-15 blir försörjd för livet. Men jag har tur. Jag kommer från en gammal kommunistisk familj. Farfar var med på den röda sidan i inbördeskriget efter revolutionen. Den i Ryssland. Därför har jag också redan dragit ut de två tänder som var rotfyllda. Man får inte ha rotfyllnader som stridsflygare.

Det var först på torsdag den 15 j anuari han kom upp till mig på hotellet och meddelade att allt var klart med viseringar och biljetter. Jag skulle vidare till Budapest på söndag. Vi gick ut och drack öl sedan. Vi pratade om den läkarkomplott som avslöjats i Moskva. Tass hade meddelat att Zjdanov och Sjtjer-bakov hade mördats av partiets egna läkare. De hade utnyttjat sin medicinska kompetens och sin ställning som högst betrodda till terrorism.

- Det som sker nu i Moskva är mycket märkvärdigt, sade han. Det där med läkarna. Det är svårt att begripa. Men om man tänker efter är det inte så konstigt ty när det inte längre finns fientliga klasser i samhället samtidigt som Förenta staterna använder miljarder i sitt hemliga krig då blir det individer i nyckelpositioner som kan degenerera och lockas att låta sig utnyttjas. Ju större våra segrar blir och ju färre våra inhemska fiender blir och ju fler som blir överens om partiets politik ju farligare blir dessa dolda fiender. Dem är det mycket svårare att spåra upp och bekämpa än klassfiender, kulaker och sådana.

På kvällarna hade jag varit ute hos Nisse. Han arbetade på

78Världsfredsrådet - som nyss hade utvisats ur Frankrike - och hade fått ett litet rum ute i en förortsvilla. Del i badrum och med kokmöjlighet på spritkök. Det var ju bostadsbrist.

Han hade ansökt om att få komma hem.

- CH och kaderavdelningen är överens, sade han, men lika principiellt klar som min hemresa är hemma i Sverige lika principiellt oklar är den här. Nå, här i rådet är det en förbannad byråkrati. Det går långsamt. Överhuvudtaget är det mycken gammal surdeg kvar här i Tjeckoslovakien. Det är skillnad på hur det är i länder som Ungern där

Röda armén sopat rent.

När jag kom till Budapest arbetade jag som nationell representant i FMJD:s sekretariat på Benczur utca 34. En stor villa till vilken Demokratisk Ungdoms Världsfederation flyttat när fransmännen efter påtryckningar från Washington stängde kontoret i Paris. DUV skrev vi. FMJD var förkortningen på Federationens arbetsspråk, franska. På min ungerska legitimation stod att jag var funktionär i DIVSZ; Demokratikus Ifjusági világsövetség. Jag satt också i redaktionen för vår tidskrift, Jeu-nesse du Monde. Som alla andra nya från icke fransktalande länder sattes jag också i den franska språkkursen. Två timmar var eftermiddag.

Tills vidare hade jag placerats på hotell Duna invid Petöfi tér. Där hade jagpåfjärde våningen fått ett stort rum med balkong och utsikt över Donau. Under balkongen gled floden nu i vårvintern förbi tung och grå med stora sjok drivis.

Sekretariatet arbetade med lägenhetsfrågan. Om en månad eller två, senast efter sommaren, skulle det bli en lägenhet åt Maj och mig. Maj skulle komma efter, hade det sagts. Hon var fru Maj Myrdal nu. Det hade ju krävts av Federationen. Men hon satt fortfarande fast i Göteborg. Hon behövde tre viseringar i det nya passet. Transitvisum genom TDR. Det gavs av Sovjetkonsulatet. Transitvisum genom Tjeckoslovakien. In-

79resevisum till Ungern, De dröjde. Sedan krånglade det. Det ena hann gå ut innan det andra hade beviljats. Så gick det i varv efter varv.

Jag var förtvivlat längtande. Talade med olika ansvariga kamrater. Jag kunde inte sova. Gick till kontoret allt tidigare och tidigare. Tillslut började jag komma dit redan 4.30 om morgnarna. Vakten släppte in mig och jag satt arbetande ensam i det stora huset. Man berömde min flit. Men det var inte flit, bara hunger efter Maj i hela mitt jag.

Men den rapport jag skrev om läget för ungdomsrörelsen i Sverige, analys, uppgifter och målsättning, blev grundlig. Den klargjorde vårt ställningstagande. Jag ville inte skicka den med post till Stockholm. Då skulle den passera den västliga censuren, men Wide som fanns i Budapest läste den och godkände den innan jag lämnade in den till byrån.

På rådsmötet i Prag som äntligen hölls i februari tog vi beslutet att förlägga sommarens festival till Bukarest då situationen i Polen blivit alltför spänd.

Vi satt i samma rum på redaktionen nu Roger och Paul från Frankrike och jag. Roger och Paul skrev på franska. Jag på engelska eller tyska. Paul, liten, mörk och ettrig, var en lysande journalist. Honom hade jag träffat i Paris redan 1947. Roger, stor och tung sydfransman, var noggrann och ihärdig. Det var han som hade fått Picasso att göra den märkliga festivalhalsduken åt oss 1951. Den med de fyra ansiktena. Svarta, vita, gula, röda; alla i samma mänsklighet. Fred och vänskap!

- Under det jag talade med honom om festivalen satt Picasso med ett block och ritade. Sedan sade han att jag kunde komma förbi dagen efter. Det gjorde jag och då var det hela klart. Han tog inget betalt heller. Det är mitt bidrag, sade han. Det är vad jag kan göra.

Jeunesse du Monde var viktig. Den var riktningsgivande då

80den trycktes på alla de stora språken och gick till kadern i ungdomsförbunden världen över. När jag där i Federationens namn rapporterade om rådsmötet tog jag därför fasta på enhetslinjen. Det som gällde var samverkan över politiska och religiösa gränser ty sekterismen var fortfarande den stora svårigheten i vårt arbete.

Jag och jag! Nog var det jag som skrev men vi var ett kollektiv och i detta kollektiv rådde inga delade meningar om det jag skrev i Federationens namn. Fast alla var inte överens. En av Federationens sekreterare - Nixon - reste till Sverige och i Sundsvall agiterade han öppet mot Demokratisk Ungdom; vår linje i ungdomsarbetet. Det hade han inget DUV-mandat till och det han gjorde var oerhört. Fraktionism av värsta slag. Men sådan var situationen både i vår organisation och i hela det socialistiska lägret då. Motsättningarna principiella och djupgående.

Nisse och jag höll kontakt med brev. Vi skrev varandra mellan Prag och Budapest om svårigheterna, de politiska och de personliga. Vi kunde skriva öppet då breven ju bara rörde sig inom lägret. Han skrev och berättade att man på Världsfredsrådet kommit på en liten homosexhärva:

"...och jag kan försäkra dig att det blev omedelbart byte av geografisk position. Jag visste inte att man hade sådana fördomar. Så det är kanske något att tänka på om de förhalar hemresefrågan ytterligare för mig!"

Nisse hade också letat fram Fredsrådets anställningsreglemente:

"Efter prövotiden på två månader har man rätt att ta ner sin familj. Rådet betalar. Det bör du känna till för dina diskussioner. Det är nog likadant hos er."

81När vi nu kommit tillbaka till Budapest och det faktiskt nästan gått två månader gick jag upp till byrån och talade med Oskar Fischer från FDJ. Han hade hand om ärendet. Jag bad honom trycka på så att visa och biljetter äntligen ordnades. Han såg länge på fotot av Maj. Så sade han:

- Men hon är mycket ung.

- Ja, sade jag, hon fyller tjugo i sommar.

- Är hon inte väl ung? Det har vi undrat över. Situationen är mycket komplicerad nu. Det vet du. Den ställer stora krav på oss alla.

- Hon klarar det, sade jag. Hon är min hustru. Hon är kommunist. Från en kommunistisk familj. Hon arbetar på partiexpeditionen i Göteborg.

- Nå, sade han, var inte orolig Jan. Det skall ordnas.

- Var glad du som får hit din hustru, sade Sasmito från Indonesien. Vi från de koloniala och avhängiga länderna får inte ta familj med när vi sänds på uppdrag i Europa. Inte heller får vi gifta oss här. Den som gör det blir förlorad för revolutionen. Hur skulle en europeiska kunna anpassa sig hos oss? Du har tur du som är svensk.

Jag skrev till Maj varje dag. Jag använde alla pengar jag tjänade till att ringa henne. Ringde ena dagen och telegraferade nästa. Det ena telegrammet det andra likt:

"var inte orolig aelskade stop visum skall ges stop biljettpengar beviljade stop laengtar ju fruktansvaert stop trogen kaer laeng-tande svara = Jan"

Jag hade inte ens råd att gå ut och ta en öl eller ett glas vin med kamraterna. Ville heller inte. Tänkte bara på Maj.

Jag åt på DIVSZ-kantinen tvärsöver gatan. Dit fick jag matkuponger. Gick till fots från hotellet nere vid floden till Benczur

82utca på morgonen och sedan tillbaka på kvällen för att spara pengar att kunna ringa för. Något umgänge hade jag inte tid med. Jag längtade efter att höra Majs röst åtminstone.

På tisdag den 3 mars kallades alla medarbetare i Federationen samman till ett viktigt möte. Den polske representanten, Emil Wojtaszek, höll ett kort tal på franska. Han hade vuxit upp i Frankrike, varit gruvarbetare och under ockupationen aktivist i F.T.P., Francs-tireurs et Partisans fran?ais, den av partiet organiserade grenen av la Résistance. Han hade gripits av tyskarna 1944 och befriats från koncentrationsläger 1945. Nu var han sedan ett år i DUV. Hans röst var nästan kvävd när han sade:

- Kamrat Stalin har drabbats av en svår hjärnblödning. Det är troligt att han inte kommer att överleva.

Nu grät han. Flera andra i församlingen stod också stilla gråtande. Jag kunde höra snyftningarna.

- Vi hedrar den store Stalin bäst genom att handla så som han lärt oss. Fördubbla våra ansträngningar att värna freden och bidra till att skapa en ljusare framtid åt all världens folk. Alltså: åter till arbetet!

Sent på kvällen den 5 mars satt den libanesiske kamraten i mitt rum. Vi hade just nåtts av budet om Stalins död.

- Världsproletariatets fader har gått bort, sade han. Vi har alla blivit faderlösa i en svår tid. Vem kan nu peka ut

en riktning som gäller såväl för er som för oss, som gäller såväl i Eldslandet som i Frankrike? Vem kan nu skåda ut över seklen och lägga ut rätt kurs förbi alla historiens blindskär?

Dagen efter sade man mig från kaderavdelningen att alla formaliteter var klara och fredagen den 6 mars kunde jag ringa Maj att biljetterna var på väg till Göteborg. På måndag den 9 mars skulle det vara ett högtidsmöte på Konserthuset i Göteborg för J. V. Stalin. Den kvällen skulle hon ta tåget till Berlin.

83- Jag hade feber, sade hon, hög feber och trodde det var för Stalin men mamma sade att det nog bara var resfeber.

Jag hade bett Nisse i Prag att hjälpa henne med resväskorna när hon bytte tåg och se till att hon fick lite att äta. Men han hade inte hittat henne vid tåget och telegraferade:

"kollat csm visslat du gamla du fria foer taagpassagerarna stop hur ser hon ut stop hoppas napp i morgon klockan 1200 eller 2042 = hemlig joensson"

Men strax efter lunch den 12 mars fick jag nytt telegram:

"Toesen passerade prag vid 830-tiden paa vaeg till budapest har jag faat en tyvaerr försenad information om = Nisse"

Jag mötte henne vid tåget då på kvällen när hon kom. Hon var trött efter resan. Snuvig också. Federationen hade ont om pengar, sovvagn var det inte tal om och Maj hade suttit uppe i två dygn och sade att hon själv fått kånka på resväskor ur tåg i tåg.

Men jag var lycklig och hade ordnat med supé på hotellrummet. Det var nästan ett halvt år sedan vi kunnat vara ensamma på riktigt, endast hon och jag. Först månaderna när jag reste kring med kinestruppen, så månaderna när hon väntade på visum. Däremellan bara de korta timmarna när vi gifte oss. Men då hos hennes föräldrar i deras tvårummare. I mörkret efteråt sade Maj:

- Jag vill säga dig något Jan. Något väldigt ärligt. Något som rör vårt förhållande. Något jag har funderat och undrat över när jag fått dina brev och telegram. Ibland har det varit som om de inte varit brev riktade till mig utan varit något man skulle kunna bunta ihop och ha i en bok. Som om du skrivit litteratur. Som om det varit menat för en läsekrets. Det var så välformulerat. Sällan en mening som var känslomässigt riktad bara

84till mig. Det upplevde jag och det kändes som en spärr på något sätt.

- Nej, sade jag. Det jag skrev har varit till dig, bara till dig. Det finns inga kopior ens. Fast ett av dina brev till mig gick fel. Det hann öppnas och registreras och gick till arkivet. Jag har ännu inte fått loss det. Du vet hur det är med byråkrati.

- Det kan lika gärna vara min känsla bara, sade Maj. Det behöver inte betyda att det var så för dig. Men jag väntade och väntade utan att få något definitivt besked från någon. Urban visste ingenting och du ringde nästan varje dag och då fick jag sitta hela kvällen vid telefonen. Först meddelade telefonisten att det skall komma ett samtal från Budapest och sedan dröjde det timme efter timme. Jag har nästan inte kunnat gå ut på hela våren. Bara suttit inne och väntat.

- Men jag har inte kunnat låta bli att ringa. Jag har längtat så efter dig, jag älskar dig så mycket. Jag ville höra din röst åtminstone.

Jag hade inte dragit för gardinerna och gatljusen därnere på kajen mot Donau spred ett ljust skimmer i rummet. Maj låg på sidan när hon somnat. Hon snörvlade lite. Jag såg på henne. Jag ville inte somna. Jag kunde inte se mig mätt på henne. Jag var djupt lycklig över att ha henne hos mig igen.

Nästa morgon följde hon med till Federationen. Alla var mycket vänliga. De önskade henne välkommen. Därpå Benczur utca arbetade hon sedan med Madeleine från Frankrike i Bure au de traduction.

Nu när Maj hade kommit blev livet annorlunda. Det blev tid till så mycket. Vi gick på museer och antikvariat och

var ute med vännerna nästan var kväll. Satt med vinglasen framför oss och diskuterade under det zigenarorkestern spelade.

- Och som kamrat Stalin sagt, sade Roger, vad talar kommunister om på fritiden? Om politik talar bolsjeviker!

85Sarada Mitra och Roger och Paul och jag diskuterade mycket men mest kanske Maj och jag umgicks med Stephen och -Laura tror jag hon hette - från Kanada. Han hade vuxit upp i Kina och hon var stor och blond och moderlig. Maj var mycket förtjust i henne. De hade sitt barn, en tvåårig flicka, med sig och hade fått en liten lägenhet. Med Stephen och Laura talade vi politik på annat sätt. Han menade att vi kommunister borde lära oss tala som folk.

- För det mesta låter vi som om vi bara kunde formulera oss i resolutioner. Som predikanter ungefär.

Han gav Maj Al Capps tecknade bok "The Life and Times of The Shmoo"; en comic book av annat slag.

- Den blev den mest populära boken i Nordamerika när den kom ut till julen 1948. Sedan har den kommit också i den ena pocketupplagan efter den andra. Egentligen visade Al Capp på ett enkelt sätt för både barn och vuxna vad kapitalismen gick för. Han har 50 miljoner läsare. Ty han skriver själv texterna till bilderna också. Och Steinbeck har helt rätt när han påpekat att Al Capp är en av de stora amerikanska författarna. Att han arbetar med serier är inget fel, det innebär att han når ut till folk. Det sade Chaplin om honom. En konstnär som inte når folket har misslyckats. Al Capp är en verklig konstnär ty han når massorna, skrev han.

- Kineserna förstår det, sade han och tog fram en bunt små häften med kinesiska tecknade serier.

- Har du sett deras tecknade serier Maj ? De skäms inte för att sprida sådant. Huvudsaken är vad serierna säger folk. Men tyvärr begriper våra sovjetiska kamrater inte detta. Lika lite som de begriper vad blues är. De ser bara till formen och deras form är mestadels kitsch. Och våra franska kamrater är konungsligare än kungen själv när det gäller linje trohet. Tyskarna skall vi inte tala om. De förblir tyska i alla lägen.

86På nätterna, innan vi somnade, brukade Maj och jag diskutera där vi låg bredvid varandra i dubbelsängen.

- Det är nog så det är att vara gift, sade Maj, man älskar om kvällarna, man ligger med varandra och sedan så pratar man om allting man tänkt på under dagen. Det är att vara gift men det förstod jag inte riktigt förr.

Efter att ha varit hos Stephen och Laura den kvällen sade hon:

- Jovisst växte jag upp som fanatiker, sade hon. En fanatisk tjej med en fanatisk morsa. Men nog hade jag förstått vad Al Capp menade med att rita sin snikne affärsman. Vi är ju inte fanatiska på det sättet att vi tänker i teser. Visst har Stephen rätt. Det är nödvändigt att tala så folk förstår.

Då i mars när hon kommit ner till Budapest var det om formalismen i litteratur och konst vi pratade mycket om nätterna. Rättare sagt vi diskuterade om den ideologiska kampanj mot formalismen som då pågick i hela det socialistiska lägret och som smittat av sig på alla våra partier. Delvis var den diskussionen förnuftig men till stor del sekteristisk. Och även om man talade om narodnost var det inte mycket verklig Volksverbun-denheit i den, sade jag. Bertolt Brecht hade blivit en måltavla. Han tänkte tvesynt, menade jag. Sådant begrep stens tjänarna inte. I Tyskland höll några figurer på med en viskningskampanj mot Brecht. I Moskva spelades han inte ens.

- Varför skriver du inte om det, sade Maj. Du tycker om hans texter. Du borde försöka vrida frågan rätt när du sitter i en sådan position.

- Jeunesse du Monde är ju ingen litteraturtidskrift, sade jag. Inte heller kan jag där direkt polemisera mot vad SED:s centralkommitté kommit fram till även om jag menar att det är fyrkantigt och plattfotat. Inte för att det är förbjudet utan för att vi rör oss på olika plan. Men jag skall lura ut något.

87När jag skulle fortsätta samtalet med henne efter en stund sov hon redan. Hon sov en timme eller så mer än jag var natt. Jag stoppade om henne. Hon låg snusande. Jag kysste henne lätt på kinden, strök henne över håret och hon var en stor lycka i mig under det jag funderade på hur det här med Brecht kunde lösas.

I aprilnumret av Jeunesse du Monde tog jag så hans diktning som grundmotiv när det gällde att sammanfatta resultatet av den stora internationella konferens till försvar för ungdomens rättigheter vi organiserat och genomfört i Wien. Jag citerade Brecht, hyllade. Ingen i redaktionen tog en diskussion mot mig i frågan. Nå, åtminstone i FDJ borde man fått något att tänka på, menade jag.

88X

På rådsmötet i Prag hade vi beslutat acceptera Rumäniens inbjudan att den Fjärde världsungdomsfestivalen skulle hållas i Bukarest mellan den 2 och den 16 augusti 1953. Där i Bukarest upprättades den Internationella Förberedande Festivalkommittén på Boulevardul Republicii 33. Men det var knappt om tid nu ty rumänerna hade inte haft mer än tre månader på sig efter det att polackerna hoppat av och det var ont om folk. Den 10 april flyttade vi därför hela DUV:s sekretariat till Bukarest. Vi skulle göra dubbla dagsverken. Dels sköta sekretariatets vanliga verksamhet och dels festivalförberedelserna. Vi skulle också ge ut en särskild tidning: Festival. En gång i veckan på de stora språken. Den skulle vara en förbindelselänk mellan de olika grupperna och kommittéerna världen över som arbetade för festivalen.

Det blev att arbeta nästan dygnet om. Fast det var sydlig arbetstid. Från tidig morgon till middag och sedan siesta i två timmar och därefter hade vi åter arbete långt in på småtimmarna.

Vi bodde på hotell. Ett gammalt förkrigstida horhotell trodde vi. Med speglar i taket.

- Men de behövs inte, sade Maj och skrattade. Vi kan klara oss sådan upphetsning förutan.

Det var siestan vi kunde använda till vårt kärleksliv. Jag var mycket lycklig med henne. Persiennerna var nedfällda mot

89middagsljuset. Det var varmt redan. Vi låg nakna på sängen. Jag strök henne över håret.

- Det är så underbart att ha dig bredvid mig. Du är den första för mig. Inte den första tjej jag legat med men du är den första tjej som tog tag i mitt jag, som rörde vid mig. Förstår du vad jag menar?

- Ja, sade Maj, visst vet jag vad du menar. Men inte bara för att du säger det utan för att det var så att du tog ett djävla tag inne i mig den natten. Det gjorde du. Ett hårt grepp ända längst in. Annars hade jag aldrig följt dig till Albogatan. Något sådant hade jag aldrig tidigare trott jag skulle göra. Du säger att jag tog tag i dig. Det var du som tog tag i mig.

- Vi tog tag i varandra.

- Ja, och jag släpper aldrig det taget om ditt jag Jan. Aldrig.

På kvällen efter Första Maj-demonstrationen hade alla vi

medarbetare i kommittén och Federationen fest. Vi satt vid långbord i parken. Korv, bröd och vin. Därtill musik och dans. Maj var glad. Hon gick i en tunn, djupt urringad och vackert broderad bondblus som jag köpt till henne. Men jag såg plötsligt att blusen blivit genomskinlig i fukten och värmen, hennes bröst putade mot tyget, bröstvårtorna stod mörkt synliga och vårtgården avtecknade sig tydligt mot tyget då hon varken bar linne eller behå. Jag ville inte att andra skulle se det. När hon dansade fick jag undertrycka en otäck svartsjuka. Men något sådant var det inte. Vi var kamrater alla. Eller nästan alla.

- Såg ni Simone i går, sade Madeleine till Roger och mig nästa dag. Hur hon gjorde sig till för Aleksej. Hon fick honom att dricka och börja tafsa på sig. Och han som är från Komsomol och allt. Så gör man inte mot en kamrat. Jag anser att vi bör ta upp en kritisk diskussion om hennes beteende i gruppen och därefter skicka hem henne.

Det var den eftermiddagen man började ringa mig från de

90svenska tidningarna. Först förstod jag inte vad det rörde sig om. Sedan fick jag veta att Alva stoppats av Förenta staternas immigrationsmyndigheter på Idlewild den 19 mars och blott släppts in i Förenta staterna "villkorligt frigiven" som Dagens Nyheter uttryckte det. På kort tid därtill. Det trots att hon var tjänsteman i

Förenta Nationerna med diplomatpass. Orsaken var att Förenta staternas myndigheter ännu inte avslutat sin "investigation" om mig. Jag var en "subversive".

Förenta Nationerna hade inte protesterat. Trygve Lie och Hammarskjöld hade legat lågt. Annat var heller inte att vänta av sådana som tillsatts på Washingtons nåd. Fast också Alva hade sökt smyga förstod jag. Nå, annat var inte att vänta. Men på tisdag stod det om skandalen i Scânteia.

Då insåg jag också att de svenska myndigheterna inte skulle göra något för att skydda mig. Jag hade inte sökt visum till Förenta staterna. Den undersökning om mig som deras underrättelseorgan sysslade med i Sverige var brottslig. Två års fängelse skulle uppgiftslämnandet ha kostat de svenska angivarna om lagen följts. Men då jag var kommunist var jag rättslös.

Och enligt artikeln i Dagens Nyheter som Folke ringde mig om var den ende svenske representant som Alva talat med just Richard Sterner. Densamme som nyss suttit i kanslihuset och därifrån bett förlagen att få - och fått! - mina manuskript till läsning och sedan menat att det jag skrev var skadligt. Inte fanns någon hjälp att få därifrån. Så fungerade Sverige!

Trots kampanjen från Väst som skrämde många, särskilt då intellektuella, från att utnyttj a denna möj lighet till kontakt över järnridån som festivalen öppnade gick arbetet rätt bra. Särskilt då i de avhängiga och koloniala länderna och de stater som just frigjorde sig från imperialismen. Där nådde vi ut till massorna. Fast en hel del av det material som spreds västerut, exempelvis från Prag, var eländigt sekteristiskt. Det var som om kamra-

91terna inte alltid begrep att detta med bredd och öppna gränser verkligen var menat på allvar. Det var ett strategiskt beslut, inte taktik.

Detta diskuterade vi grundligt och den 5 maj publicerade den Internationella Förberedande Festivalkommittéen därför stort uppslaget på första sidan i Festival ett "Svar till några ungdomar från Schweiz".

De hade ställt de frågor som västpropagandan sköt in sig

o

pa.

- Kommer deltagarna kunna fritt uttrycka sina åsikter och ta fri kontakt med andra delegationer?

- Ar man som deltagare i festivalen tvungen att delta i olika massdemonstrationer?

Vi tog frågorna på allvar och svarade att det kunde vi lova. Själva meningen med festivalen var att deltagarna fritt skulle diskutera och utbyta åsikter och erfarenheter tvärs över politiska, religiösa och sociala barriärer. Endast så kunde den tjäna freden och den ömsesidiga förståelsen folken emellan. Kriget var inte nödvändigt om vi började tala med varandra.

Att delta i demonstrationer eller manifestationer var vars och ens eget beslut. Det vi skulle vara överens om det var att kontakter och samtal över gränserna var nödvändiga. Det var det enda krav som ställdes.

Arbetstiden förlängdes. Dagarna blev långa. Maj hade börjat må dåligt strax efter festen första maj. Först trodde vi hon fått i sig något olämpligt men onsdagen den 6 maj togs hon in på sjukhus. Spitalul Elias nr 12, kirurgiska avdelningen. Hon opererades tre dagar senare. Jag hälsade på henne dagen efter operationen. Det var en söndag. Hon hade svåra smärtor. Var vit i ansiktet.

- Detta är den djävligaste dagen hittills på sjukhuset, sade hon. Fy fan bara värk och värk!

92Sedan tog hon tag i mig och ropade:

- I helvete Jan. Jag vill härifrån.

Sedan började hon gråta. En sköterska kom springande. Hon strök Maj över pannan.

- Hon kommer att bli bättre snart, er hustru, sade hon sedan när jag gick. Första dagen efter operationen kan vara

svår.

Arbetet var mycket pressande men jag kunde ta mig till sjukhuset var dag. Hon låg där i sängen så liten och tunn. Söndagen den 17 maj fick hon komma hem till hotellet. På förmiddagen den 18 ringde hon mig på kommittén. Hon hade fått blödningar från underlivet. När jag kom till hotellet var badrumsgolvet täckt av friskt rött blod. Dorina, sekreteraren, hjälpte mig att få ambulans. Maj kördes tillbaka till sjukhuset, medicinska avdelningen.

Det var mycket arbete, lite sömn, slarv med maten och hetta. Jag mådde dåligt. Dorina som märkte det skickade på mig läkarna nu när vi fått in Maj, de ville lägga in också mig. Blödande magsår, sade de. Då vägrade jag. Vi hade alltför mycket att göra. Först om en vecka när det skulle komma förstärkning vore det möjligt. De nöjde sig med kontinuerliga injektioner - av vad vet jag inte - och sträng diet. Jag besökte Maj på siestan, hon var på bättringsvägen. Från vad det var hon blev bättre förstod jag inte riktigt. Själv hade jag ont och var nedgången. Arbetet hopade sig alltmer på skrivbordet, först den 21 maj när det kommit ett par nya tyska kamrater kunde jag läggas in.

Nu låg vi på var sitt sjukhus. Jag hade fått en skrivmaskin med mig från kommittén och Dorina kom med material så jag kunde fortsätta arbeta, om än lite försiktigt. Maj var bättre nu. Vi talades vid i telefon och skrev brev till varandra. Erotiska brev. Vi sade att om vi två inte kunde ta på varandra fysiskt från var sin sjukbädd så skulle vi i varje fall utan förbehåll mötas

93i fantasin till dess vi kunde träffas i verkligheten. Maj skrev mig om hur jag tog henne i en park. Drog inte bara ner, slet upp, trasade sönder med mina händer, hennes vita trosor och tog henne när hon stod lutad mot en stor ek. En fantasi som då stämplades in i mig. Jag som inte ville skriva om andra karlar skrev om hur hon först förförde en flicka.

Men den 24 maj när jag legat på mitt sjukhus i tre dagar och hon hade lite feber igen berättade hon en dröm som gjorde mig så oroad att jag skrev ner den. Jag blev alltmer oroad ju fler repliker jag skrev.

- Jag går uppför trappan i Albogatan och där möter jag Nadja och hennes väninna som du bedrog henne med då sommaren 1948. De kommer tillsammans ut från din dörr. Jag blir väldigt arg och tänker gå min väg men går upp till dig i stället för att fråga vilka som var här och tala om för dig att jag vet det. Du blir skrattigt förlägen. Jag blir väldigt arg, knyter nävarna och går.

- Sedan tänkte jag att du och Sammy som jag var samman med förut ju bor grannar på Albogatan och att jag var ju otrogen mot honom då långt innan jag träffade dig. Om jag ville vara otrogen mot dig skulle du bli väldigt arg. Om jag var otrogen skulle jag bara gå från dig. Men i den här drömmen var det inte jag som var otrogen utan du som var otrogen mot Nadja och därför kan jag gå uppför trappen och tala om det för honom, tänkte jag i drömmen. Du blev skrattigt förlägen i drömmen och visste inte hur du skulle svara om du var tvungen att slingra dig och jag tänker att om jag vore otrogen skulle det vara den första gången jag var det som när jag var otrogen Sammy första gången. Men nu när det är du som är otrogen och inte jag då kan jag bli väldigt arg på dig och inte på mig själv och gå min väg utan att ha dåligt samvete, tänkte jag.

- Men, så tänkte jag, kan man strängt taget vilja vara otro-

94gen om man är lyckligt kär? Fast Nadja och den andra gick ju ut tillsammans genom dörren in till dig. Det finns ingen orsak varför man inte skulle kunna ha två på en gång. Nadja och den andra var ju inte arga på varandra.

Dagen efter när hon talar med mig säger hon i korta och avbrutna satser:

- Kan man älska två på en gång? Det trodde jag inte förr. Men det kanske man kan. Det vet du väl Jan ? Var du det inte ? Jag har inte varit det. Men det var då det. Det var inte riktigt

så. Jo, det kanske man kan. Man kan nog vara kär i två på en gång-

- Vad menar du? frågade jag.

- Asch, det var ingenting, sade Maj. En förflugen tanke här i sjuksängen bara.

Sedan var det inget sådant. Vi talade vänligt med varandra från var sitt sjukrum. Hon hade blivit feberfri. Den 27 maj, en onsdag, var hon kuttrande kärleksfull.

- Snart är jag frisk, sade hon den dagen. Då skall vi träffas. Det skall bli så härligt. Jag är så kär i dig. Tänker på dig dag och natt Jan.

Det gjorde mig väldigt glad.

- Du är min hustru, sade jag. Jag älskar dig.

Maj talade ibland om folk hon träffade på sjukhuset, sköterskor, medpatienter. En ryska som menade att hon borde komma till Moskva och studera dans.

- Hon sade att jag var så levande när jag gick över golvet, sade Maj.

Men på söndagen, det var den 31 maj, sade hon något som fick mig att undra, rösten lät annorlunda:

- Det finns en ung läkare här som jag blivit så god vän med. Vi kan tala om allting med varandra. Han är tjugofem år och gynekolog.

95Nästa gång hon nämnde honom var den 2 juni. Då mot kvällen ringde hon mig och sade:

-Jag är kär. Kär i läkaren jag talade om. Han är blond och ett år yngre än du.

Då sade jag sköterskorna att säga läkarna att det inte gick längre att jag bara låg på mitt rum. Jag skyllde på arbetet. De försökte hålla mig kvar. Men jag lämnade sjukhuset. På natten kunde jag inte sova. På morgonen tog jag mig så fort det gick till Spitalul Elias där hon låg. Det var före ronden.

Jag kom in i hennes rum. Hon hade ett tvåbäddsrum ensam. Kala gulvita väggar. Vita sjukhussängar. Vita nattygsbord. De stora glasdörrarna ut mot trädgården stod öppna. Det var varmt redan fast det var tidigt på morgonen. Hon hade säng nr 40. Tidningar och böcker på nattygsbordet hennes. Nattlampan saknade skärm, glödlampan var naken. En grå stoppad länstol för besökare i hörnet mot de öppna trädgårdsdörrarna. Hon halvsatt i sjukhussängen när jag kom. Hon hade sin blommiga morgonrock på sig. Stora vita ringblommor mot röd botten. Den var halvöppen, hon var naken under den såg jag; bröstvårtorna stod fram, svartröda. Hon rökte. Hon såg på mig där jag stod bredvid henne. Hennes ögon var helt kalla. Pupillerna små.

-Jag har just legat med honom, sade hon.

- Med vem? sade jag.

- Den unge gynekolog jag blivit vän med.

- Det är inte sant, sade jag.

Maj vek undan överlakanet.

- Se själv, sade hon.

Det var två våta fläckar där i midjehöjd på underlakanet. Morgonsolen lyste på dem.

- Det är hans sli, sade hon. Han drog ut för att inte göra mig med barn. Se på dem!

96De var helt färska. Glittrade. Inte blott fuktiga.

Jag sade ingenting, hjärtat slog mycket hårt.

- Tror du mig inte kan du lukta på dem, sade Maj. Det är sperma. Hans sperma.

Jag stod helt stilla, såg på henne.

- Han hade jour i natt och kom till mig på morgonen och vi låg med varandra.

- Du är kär i honom? frågade jag.

- Jag vet inte vad kärlek är. Jag har aldrig älskat någon.

Hennes röst var torr och ögonen stickande, hon drog den

röda morgonrocken med de stora vita blommorna tätare kring sig, brösten skyldes.

Livet rasar samman, tänkte jag. Jag var torr i halsen och försökte svälja. Men jag sade ingenting. Efter en stund sade hon:

- Han var en gris.

Då bestämde jag mig. Jag ville konfrontera honom. Jag hade kunnat slå ihjäl honom när Maj först sade det. Gått upp till honom och strypt honom. Men jag hade velat tänka efter och nå klarhet över mina motiv. Jag var fruktansvärt sårad. Det gjorde så ont så det skrek i mig.

Det var det egna. Det personliga. Men hade det bara varit svartsjuka - om än berättigad - hade jag ingen rätt att göra något. Men den läkaren hade gjort fel. Objektivt fel. Oavsett om j ag var svartsjuk eller inte. Hon var patient. Hon var sjuk. Hon låg på sjukhus. Han var hennes läkare. Han hade jour på natten. Att då gå in till henne - en av sina patienter som hade eget rum - och knulla henne var inte bara något som sårade hennes man, det var omoral; det var brottsligt. I Rumänien som i Sverige. Att anmäla honom för detta vore inte ett utslag av sårad småborgerlig - patriarkalisk - svartsjuka; det vore korrekt. Korrekt trots min svartsjuka.

- Jag anmäler honom för det.

97- Ja, gör det, sade Maj. Han är en gris.

Jag gick uppför de stora trapporna till hans rum längst bort i korridoren på tredje våningen i sjukhuset. Ett hörnrum. Det var vacker utsikt. Han satt bakom skrivbordet, blankpolerat såg j ag det var. Med skrivunderlägg i vackert läderarbete, brevpress och pennställ av svart marmor, en läskpappersrulle i ett hölje av brons och en lampa med rosa pressglasskärm. Han hade vit röck. Bakom sig på väggen hade han ett stort foto av partiets generalsekreterare, Rumäniens statsledare Gheorghe Gheorgiu-Dej. Det här var ett kadersjukhus för partifunktionärer och höga statsdignitärer.

Först frågade jag om Majs hälsa. Vi talade tyska. Han sade något som förvånade mig. Hennes livmoder var fortfarande inflammerad. Jag fattade det som om han ville antyda att Maj haft en spontanabort. Som om han talade med en man som inte visste något om sin hustru. Men jag känner Maj och vet att det kan inte stämma. Hon opererades för nästan en månad sedan. Då var hon inte gravid. Hon hade sedan haft normal menstruation strax innan hon skrevs ut från sjukhuset den gången. Dagen efter togs hon in för blödningarna. Jag undrar varför han säger så.

- Men det var om ditt förhållande till Maj jag ville tala, sade

jag-

- Maj och jag är mycket goda vänner, sade han. Jag tycker mycket om henne.

- Det må vara, sade jag. Men du har legat med henne. Hon är sjuk. Hon är din patient. Då ligger du med henne. Det är fel handlat.

Han blev mycket förvirrad. Alldeles högröd i ansiktet.

- Varför säger du det? frågade han.

- Maj har berättat det.

- Det var inte som du tror, säger han. Vi tycker om varand-

98ra. En tillfällig förlöpning kanske. Inte mer.

- Det har du inte rätt till som läkare på det sjukhus där hon är patient. Det är brottsligt såväl i det socialistiska Rumänien som i det kapitalistiska Sverige.

-Jag måste tala med Maj, sade han.

-Jag kommer att anmäla dig, sade jag.

- Du krossar mig, sade han. Du förintar mig. Jag kommer att förlora arbetet. Jag kommer att skickas till fängelse, till läger. Hela min familj får lida.

- Det borde du tänkt på tidigare, sade jag.

Jag gick hela sjukhusets längd genom korridoren till överläkaren för att anmäla det inträffade till honom och direktionen. Jag var iskall inombords.

- Ar du inte kasuist nu Jan? frågade jag mig när jag gick för att anmäla den där läkaren.

- Det är ett skällsord bara bland de omedvetna. Visst, jag är kasuist. Som sådan söker jag även i detta stämma det enskilda med det allmänna. Ty jag är kommunist och handlar med ansvar. När j ag analyserar skeendet kan jag klart se att jag är svartsjuk, ja söndrig av smärta, men det får varken påverka mig till att på omoraliskt sätt angripa den som gjort mig till hanrej eller få mig att undvika att ingripa mot ett i verklig mening asocialt beteende.

Min anmälan gjorde också stor skandal. Överläkaren var mycket upprörd. Det var hans brorson. Sekreteraren skrev på hans diktamen en lång rapport i tre exemplar. Hon drog ut den ur maskinen och gav mig den att läsa. Jag stavade mig igenom den rumänska texten. När det var gjort undertecknade jag alla tre.

När vi sedan kom ner till Majs sjukrum var den unge gynekologen redan där. Maj satt upp i sängen med morgonrocken hårt svept kring sig. Hon var mager, kritvit i ansiktet med bleka

99läppar. Ögonen var halvslutna.

- Jag bara hittade på, sade hon sedan till överläkaren när han började fråga.

Hennes stämma var tunn och torr. Hela tiden stod den unge gynekologen vid sängens fotända och stirrade på henne.

-Jag bara sade det, sade hon.

Överläkaren hostade till och sade att allting var mycket tråkigt men att man måste ta hänsyn till Majs hälsotillstånd. Hon var svag efter blodförlusten. Hon hade feber nu igen. Lite hys-teroida kvinnor kom ibland med sådana anklagelser i fysiska krissituationer. Hon behövde komma på vilohem när hon var färdigbehandlad på sjukhuset. Sköterskorna antecknade. Sedan gick de. Även gynekologen gick.

- Han kom ner och grät, sade Maj. Han bönföll mig att rädda honom. Han skulle inte bara förlorat arbetet och sin legitimation. Han skulle ha sänts till arbetsläger.

- Han låg med dig. Du visade mig hans sperma, sade jag. Sedan sade du att han var en gris och att det var våldtäkt och att det var rätt att anmäla honom.

- Jag vet det, sade Maj. Visst låg han med mig. Visst var det väl fel. Men nu grät han och sade att det gällde hela hans liv. Jag kunde därför inget annat göra än fria honom. Du måste förstå det.

Det var tre dygn jag inte kunde sova. Hjärtat bara slog och slog. På nätterna skrev jag, fyllde sida efter sida. Lidande, svartsjuka, sårad fåfänga, sårad manlighet men också försök på försök att komma till klarhet; tänka som medveten människa. Hjärtat dunkade hela tiden hårt i bröstet och det slog i tinningarna. Jag skrev och skrev. Sådant som:

"Jag är ju kommunist, en medveten människa. Det är nödvändigt att jag inte - inte nu och inte någonsin - ger avkall på kra-

100vet att vara medveten. Hur ont det än gör - det är så ohyggligt tomt - måste jag kunna förstå också henne - jag vill det - skall det. Se det hela med hennes ögon. Man kan aldrig, får aldrig, anklaga en människa för hennes

känslor.

Men så mycket agg mot mig - så mycket hat som fanns där bakom och nu vällde fram.

Och det oroar mig, hon låg inte med honom av kärlek (flirt, förälskelse etc) utan av kyla och likgiltighet mot mig. OM hon nu har sagt allt. Själv vet jagju att hon vanligtvis låter det droppa fram, sanning för sanning.

Om det nu var så. Om hon nu menar det hon säger.

På sätt och vis tycker jag inte hennes berättelse hänger ihop - får se.

Inte fråga. Inte tjata! Vara kamrat!

Men Jan -ett är du skyldig dig själv - aldrig bli cynisk, aldrig gå med på det du anser är emot förnuftet.

Hur andra människor än må leva. Du får det inte! Jag kommer aldrig att acceptera deras omedvetenhet, deras småttiga liv. Aldrig.

Drömmen är borta, det vakna träder i dess ställe. Du är gift nu Jan och det är med din hustru du skall leva. Inte med en bortom-dröm."

Så fortsatte det sida efter sida. Tio sidor, tjugo sidor, trettio sidor, femtio sidor!

Jag besökte Maj under tiden. Vi satt ute i trädgården nästa dag. Hennes ansikte var helt slutet.

- Träffar du honom fortfarande, frågade jag.

På det svarade hon inte. Var tyst. Sedan vände hon sig mot mig och var hatisk på rösten, hätsk.

- Kan du inte gå då! Du stör mig.

Tredje dagen frågade hon dock:

101- Hur skall det bli för oss?

- Inte kan jag svara på det, sade jag. Det vet du själv till en del. Resten får framtiden visa. Kvar är att jag är kär i dig. I den du är. Kvar är kamratskapet hoppas jag. Kvar är ärligheten oss emellan. Kvar är också äktenskapet. Man har varken rätt eller orsak att bryta det för detta.

- Den där läkaren, sade Maj då, han var en stor gris, jag skulle vilja kalla det våldtäkt. Det var läskigt.

Hon tog fram en cigarett ur paketet. Jag såg att hennes vigselring blänkte. Jag hade velat säga:

- Nu och alltid.

Men jag sade ingenting. Jag visste inte vad jag skulle säga.

- Jag är så djävla trött, sade hon. Jag är en stor gegga inombords. Jag är en sådan som gör allt vad folk vill jag skall göra. Det skrämmer mig. Någon håller mig i hand och pratar med mig och så ligger jag med honom. Bara för att vilja vara omtyckt. Jag tycks beredd till vad som helst för att vara omtyckt. Det är äckligt. Han är en gris. En stor blond gris.

Jag hade inte sovit sedan den kväll den 2 juni då Maj i telefon sagt mig att hon blivit kär. Hela tiden hade hjärtat slagit hårt och envetet och nu när jag kommit tillbaka till kommittén och satt vid mitt skrivbord började rummet runt mig vackla. Det snurrade till. Så upptäckte jag att jag satt och grät. Kamraterna i rummet såg på mig; Tran från Vietnam, Sasmito från Indonesien och Roger från Frankrike. Dorina kom in från korridoren. Hennes bruna ögon var varma och deltagande. Då rämnade det inombords. Jag hörde det. Det lät i mig, inne i kroppen, som om jättehänder rev sönder en sidenduk. Så började jag gråta helt obehärskat. Roger sade:

- Har du mycket ont?

-Ja, han släpptes ut ur sjukhuset för tidigt, sade Dorina.

- Han verkar helt slut, sade Sasmito.

102Dorina kom med te.

- Drick det här, sade hon.

Jag såg på henne att hon visste vad som hänt. Hon arbetade ju åt sekretariatets byrå. Dit måste en rapport ha gått. Men hon sade ingenting. När jag lugnat mig fortsatte jag arbetet. Det fanns så mycket att göra. Dels skulle jag göra mitt på redaktionen, dels gällde det att upprätta kontakter över järnridån; få hit både våra egna och så många opinionsbildare som möjligt från Väst. Politiker, präster, intellektuella av olika slag som vågade trotsa bannbullorna från Washington och komma hit för att diskutera.

Jag låg fortfarande ofta vaken om nätterna och grubblade men nu sov jag några timmar framåt morgonsidan i alla fall. Jag besökte också Maj var dag. Men det var svårt för oss att tala med varandra.

- Det blir så konstiga stämningar när jag ligger här, sade hon. Jag ångrar mig att jag inte satte fast honom.

Sedan kunde hon slå om och angripa mig.

- Du tröttar ut mig. Ge dig iväg.

Jag hade ingen att tala med. När jag kom tillbaka till kommittén från att ha besökt henne på sjukhuset den 8 juni såg jag mig om i rummet. Roger var inte bara kamrat utan nära vän. Hans hustru Madeleine som just tog diktamen likaså. Och Sa-rada Mitra från Indien och Stephen från Kanada på andra sidan korridoren är båda långt mer än bara politiska kamrater.

- Men vad skulle hända om du reste dig upp och sade det nu ? Att du är så förbannat dum så att du inte kan acceptera att en tjej har tröttnat! Och gjort det för längesedan. Hon gifte sig för att åka till Budapest med en kille. En som hon i alla fall tyckte om och var ganska så förälskad i. Sedan har hon tröttnat och lagt sig med en annan. Mer eller mindre frivilligt. Tvingad, sade hon. Fått mig att handla. Men sedan två gånger förne-

103kat mig inför alla andra och låtit mig stå där med dubbel skam under det hennes älskare flinade åt mig.

Men jag kunde ingenting säga. Fast jag tror de visste. Alla visste ju. Jag märkte det på Dorina var dag när hon talade om Majs sjukdom. Men jag höll masken. Också i mina brev till släkt, vänner och bekanta höll jag masken och berättade hur glad jag var över att Maj blev friskare.

Det var kväljande varmt. Asfalten klibbade i hettan. Arbetsbördan blev allt tyngre. Nu skulle jag därtill också översätta och redigera tidningen Festival på svenska språket. Från den 26 maj skulle också den upplagan ges ut en gång i veckan. Den 9 juni sade man på sjukhuset att Maj skulle kunna komma ut om tio dagar. Men då borde hon till vilohem. Jag talade med Dorina och bad henne ta kontakt med UTM, det rumänska ungdomsförbundet, för att se om de kunde ordna något. Två dagar senare fyllde Maj tjugo år. Snart skulle Lasse komma från Sverige för att hjälpa till. Det skulle göra arbetet lättare.

I Tyska demokratiska republiken var stora oroligheter. De tyska kamraterna var nedstämda och oroliga. Jag hann inte längre tänka på mina egna sorger så mycket och på kvällen den 23 juni när Maj kommit ut från sjukhuset och väntat hela dagen på hotellet kom bilen från ungdomsförbundet och körde henne till Predeal, en luftkurort på över tusen meters höjd i Sydkarpaterna.

104XI

När Maj reste var det som om hon fallit bort ur mitt liv. Där hon funnits var tomrum. Jag ser att jag i början av juli mitt på insidan av brevpärmen skrev:

"Två armar, två ben, fem hål upp, två hål ned och en fladdermus i gapet. Vad är det?

Jo det är hårgång, munskav, tranhals, mjölkbytta, gorvåm, piss-ruska, knäknogar, skenben, gråfota, långtå. Min egen helt älskade alltså. Fy fan."

Nå, det varpå svenska; även om man kunde tyda min handstil skulle ingen förstå det.

Värre var att jag nu blev Maj otrogen. Därtill bedrog jag kamratskapet. Vi hade suttit några stycken hos Knud,

dansken. Där var också Mitras bengaliske vän, en kamrat som kommit samma dag från Calcutta. En spenslig fackföreningsorganisatör som var medicinare från början. Han diskuterade yoga med oss.

- Det är inget mystiskt, sade han. Man skall inte bry sig om de ideologiska konstruktionerna. Yoga är egentligen blott en medveten kontroll över det autonoma nervsystemet. En teknik var och en kan lära sig. Den är bra att kunna.

- Gör ett prov, sade han till italienskan, Maritza. Fimpa din cigarett på min arm.

105Hon gjorde så efter viss övertalning.

- Se, sade han, inte en rodnad ens! Huden har samma embryonala ursprung som nerverna. Alltså kan man medvetet behärska även den. Man kan styra inte bara rodnad och smärtreflexer utan även göra sig hård mot brännsår. Fast om någon tid visar sig om celler dött. Då stöts de bort. Den skadan kan man inte tänka bort.

Efteråt tog italienskan Maritza och jag en nattpromenad. Luften var ljum. Hon var mycket italienskt vacker. Vi gick genom Bukarest och svärmade. När vi kom tillbaka till hotellet följde jag Maritza in på hennes rum. Det låg i våningen under vårt. Hon bodde på rum 311. Hon var lika ung som Maj. Hon hade just kommit och sades vara helt nygift. Vem hennes man egentligen var vet jag inte. Han gick under täcknamn ty han var en av de femtio kommunistiska före detta partisaner som fått fristad i folkdemokratierna då de jagades av italienska regeringen. Han hade varit med om att skjuta Mussolini. Han var en generation äldre än Maritza.

Maritza var sensuell. Jag kysste henne. Då sade hon att hon älskade mig och hade gjort det ända sedan hon första gången såg mig komma in på kantinen.

- Du var så blond och stilig.

Då låg vi med varandra. Det gick så hastigt att vi inte ens kom upp i sängen. Jag tyckte hon kändes trång. Vi bökade. Jag hade svårt att komma in. Sedan gick det för hastigt för mig. Jag tänkte inte på att vara försiktig. Det var inget bra samlag. Hon svarade inte riktigt. Vi knölade. Efteråt grät hon:

- Det var första gången. Jag var oskuld. Du lät det gå i mig.

Det hade jag inte förstått. Jag kände mig mycket dålig mot

henne och mot kamraterna. En lång tid därefter undrade jag om hon plötsligt skulle komma fram till mig och säga:

- Kamrat Jan. Det är någonting jag måste berätta för dig.

106Jag skämdes. Maj hade jag strukit bort. Hon fanns i bergen någonstans. Nu hade jag dock både visat att det fanns andra flickor som ville ha mig och att jag inte var bättre jag. Men Ma-ritza och jag låg inte med varandra mer. Hennes man såg jag i korridorerna.

Arbetet med tidningen var besvärligt. Festival var "Organ för den Internationella Förberedande Kommittén för Festival" som det stod i dess huvud. Mot det hade jag protesterat. Så skrev man inte i en tidning som skulle nå svensk ungdom. Men det var en internationell tidning. Allt material skulle vara detsamma på alla språk.

Från DU:s förbundsexpedition vid Mälartorget i Stockholm skrev Folke mig. Han var förbannad.

- Det som står i tidningen är töntigt! Att du kallar dig Erik Norberg i stället för att stå för det du skriver i eget namn är en sak. Men att du tar våra rapporter härifrån och skriver ut dem som om denne Erik Norberg vore en utskickad specialkorrespondent från TASS i Alma Ata är uselt!

Visst hade han rätt. Jag läste vad som tryckts som "Erik Norbergs" text och skämdes.

"Ett dussintal unga målare hade ställt ut arbeten som är ämnade att ingå i de Internationella Kulturtävlingarna under festivalen. Konstutställningen supplementerades med en dokumentärutställning om den sudanska ungdomens liv, med vilka de unga svenskarna nu knyter obrytbara vänskapsband. Framgången för detta unga initiativ var anmärkningsvärd. Stadens myndigheter hade utsett professor Erixson, en av Sveriges stora

konstnärer, att inspektera utställningen, den första i sitt slag i Stockholm."

Betydelsen av vad som gjorts av såväl våra danslag som av Sven-

107olov och de andra i Konstnärernas fredskommitté hade helt kommit bort i den texten. Friluftsutställningen och dansuppvisningarna på Strandvägen den 6 juni var både en politisk och en estetisk manifestation.

Ett politiskt ställningstagande för fredsarbetet mot den fega kulturella anpassligheten, ett klart ställningstagande för det svenska folkets tradition och i det unga måleriet en uppföljning av fjolårets utställning på Gummessons. Det var då Svenolov som den förste i sin generation gått vidare till realism och lämnat Picassomålandet bakom sig. Kritikerna hade hållit på att krevera. Sålt hade han inte gjort. Men Torsten och andra hade tagit intryck och på olika sätt följt efter.

Att X-et nu ställt upp visade hur kulturfronten åter samlades. Det var han som år 1942 skänkt mig den konst som blev den ekonomiska grunden till att vi då kunde återupprätta Ung Front, Clartés elevorganisation.

Det svenska initiativet att förvandla den internationella insamlingen till Solidaritetsfonden från en allmän insamling till ett riktat projekt var politiskt viktigt. Genom att koncentrera oss på den sudanesiska ungdomens kamp mot kolonialismen tydliggjorde vi för den svenska ungdomen behovet av solidaritet mot imperialismens allmänna förbrytelser. För freden och mot imperialismen. Samma kamp här som där! I Sudan som i Indokina och Korea!

Inte för att jag skulle skriva det precis på detta sätt. Festivalarbetet var ett brett frontarbete. Men alls inget av betydelse kom nu fram till läsarna efter den utslätande redigering min text utsatts för.

Dock, inte kunde jag i den svenska upplagan göra annat än marginella förbättringar. Jag var ensam om att översätta till svenska; men sannerligen inte ensam om att stava igenom och kontrollera texten!

108Jag var en i en redaktion med kollektivt ansvar. Blev jag överröstad var det alltså bara att följa besluten. De var fattade i demokratisk ordning. Såpass disciplinerad var jag ju.

Men den 7 juli lättade det, då var jag inte ensam längre, då anlände Birgit och Lennart till Bukarest för att hjälpa till med Festival på svenska; den skulle bli daglig. Svenolov skulle komma senare, han var svenskt konstnärsombud till den Tredje Världsungdomskongressen och skulle till festivalen sätta upp den svenska dokumentärutställningen.

Det var då, i mitten på juli, Sarada Mitra kom in på redaktionen till mig med ett nummer av The Hindu som just anlänt.

- Rhadakrishnan tog upp ditt fall i Paris på väg hem från Washington, sade han. Han gjorde det starkt.

Sarvepalli Rhadakrishnan var Indiens vicepresident. Han hade i Indiens namn reagerat på att Förenta staternas myndigheter nu genomförde "investigations" även utanför sina gränser. Med anledning av vad som drabbat mig hade han i Paris offentligen tagit upp den principiella frågan att Förenta staterna med sådana åtgärder kränkte de mänskliga rättigheterna och sökte tvinga fram andra staters anpassning till sin egen inrikespolitik.

Lasse och jag ordnade en transport till Predeal söndagen den 19 juli. Den dag jag fyllde tjugosex år. Vi grälade inte Maj och jag. Vi var ingenting. Maj delade rum med en ryska och sade att hon hade sin period också.

Hade Lasse frågat mig på vägen tillbaka till Bukarest hade jag nog svarat:

- Jo, vi var gifta en gång.

Maj kom sedan till Bukarest igen just som kongressen började den 25 juli. Hon skulle översätta uppe på podiet. Plötsligt när jag såg henne kliva ur bussen var jag åter hjälplöst och förlorat kär igen. Hon tog mig i hand och jag fick hjälpa henne

109bära resväskan. Jag blev helt torr i munnen då och fick hjärtklappning.

- Maj! sade jag.

Men hon såg inte på mig. Hennes blick svepte förbi mig och jag ville inte stå här utanför hotellet och säga högt att jag älskade henne. Det var fullt av folk runt oss. Vi som var funktionärer skulle flytta ut ur hotellrum och egna rum till förläggningar för att lämna plats åt de personligheter vi fått hit till kongress och festival. Men Maj och jag skulle få ha eget rum någon dag; hon hade varit borta så länge. Hon ville inte ens tala med mig på siestan då. Hon låtsades avsvimmad och medvetslös. Jag blev så förbannad att jag hämtade den unga kvinnliga läkaren i huset och sade:

- Min hustru har svimmat.

Hon kom. Såg på Maj, satte tummarna under revbenen på henne och tryckte till.

- Så, nu håller hon sig nog vaken, sade hon.

Det var slutet. Jag skulle på eftermiddagen sitta sekreterare i kommissionen mot kolonialism, för det nationella oberoendet. Nixon från Skottland var ordförande. Det var viktiga rapporter. Men jag förmådde inte skriva. Det bara malde i mig om Maj.

- lf you are so damn lazy that you don't care to write, then please pretend at least. For the sake of the Federation!

Det var den dag vi alla omfamnade och kysste varandra i salen. Vi hade med fredsarbete världen över tvingat fram Förenta staterna till vapenstillestånd i Korea. Vi bar de koreanska kamraterna på våra armar och sjöng på åttio språk:

- Vi är ungdomen som bygger världens fred.

Maj var uppe på podiet då. Hon översatte för skandinaverna. Jag såg henne där. Hon stod upp och sjöng. Alla på podiet stod upp och höll varandra i hand.

110Men på kvällen kom Dorina till mig på redaktionen. Jacques Denis, Federationens generalsekreterare, ville tala med mig.

- Kamrat Jan, sade han, du vet att de rumänska kamraterna åtagit sig att genomföra detta festivalarbete för att stå krigets herrar mot. Detta kostar dem lika mycket som ett stålverk. De har inte krävt tacksamhet. De anser att de gör sin plikt. Detta lägger ett stort ansvar på var och en av oss som fått hedersuppdraget att här arbeta internationellt. Vi har i dag för andra gången diskuterat ditt fall i byrån. Det råder nu samstämmighet om att det har varit alltför stor turbulens kring dig och i ditt familjeliv. Vi kommer därför att begära att du kallas hem efter det att du lämnat över dina arbetsuppgifter när vi är åter på Benczur utca i Budapest efter festivalen.

- Men då du samtidigt utfört gott arbete och det inte finns politiska skäl till kritik får du som de andra kamraterna på sekretariatet en hedersam semester efter festivalen. Ungdomsförbunden i folkdemokratierna har meddelat att de inbjuder Federationens kadrer till en månads kombinerad semester och studieresa.

Han lade fram en lista.

- Du kan skriva upp dig och din hustru på en av följande delegationsresor: Albanien, Bulgarien eller Tyska demokratiska republiken.

Jag valde Tyska demokratiska republiken. Men jag hade ingen möjlighet att diskutera detta med Maj. Nästa dag flyttade vi till förläggningarna. Först delade vi rum de svenskar som redan kommit, män och kvinnor huller om buller. Sedan, när de tvåhundra svenska festivaldeltagarna kom, flyttade Maj till Göteborgsförläggningen. Då hade hennes föräldrar anlänt med delegationen också och jag såg henne nästan inte alls.

Festivalen var en framgång. 30.000 deltagare från hela värl-

111den och därtill de rumänska ungdomarna. Många kulturpersonligheter. Vi hade lyckats bryta den järnridå västmakterna sökte upprätthålla. Vi som arbetade hann inte gå på mottagningarna. Det var heller inte vår uppgift. Men någon gång var vi tvungna delta.

- Men har du tänkt på, sade Stephen efteråt, att det var många från den gamla rumänska överklassen på den där

tillställningen. Du kan se dem på pressfotona från andra mottagningar också om du tittar noga. Bland dem en hel del yngre kvinnor från gamla fina familjer vars enda tillgång tycks vara kropp och finhet. Det är inte riktigt bra.

112XII

Birgit och jag arbetade bredvid varandra på Festival nu. Hon var också den enda av oss som där skrev kulturartiklar i eget namn. Birgit hade sett på mig att allt var fel. Vi gick ut i kantinen, jag tog ett glas vitt vin. Jag berättade en del om hur det var. Hon sade att Maj var alltför ung och naiv för mig, att jag var fånigt förälskad i en omogen flicka.

-Jag känner dig ju. Du behöver någon annan. En klokare och mognare flicka. Din passion för Maj är egentligen olik dig. Så uppslukad av någon har du aldrig varit. Du är ju ofta emotionellt svårtolkad. Mestadels är du formulerad och föga spontan i handling. Det kanske hon inte alltid förstår. Så utsätter du henne samtidigt för en komplicerad situation som den nu här i folkdemokratierna. Det hela kan nog bli särskilt svårt för en ung flicka som är försvarslös inför konsekvenserna av sin nyfikenhet på kön och kärlek.

Birgit sade något annat också:

— Maj har pratat med mig fast vi inte är några väninnor. Jag ville det inte. Jag har inte väninnor på det sättet. Jag tycker inte om att krypa ner mellan lakanen med en kvinna ens bildligt. Det bara bubblade fram ur henne. Hon berättade för Vivianne och mig om en läkare hon träffat som patient och som hon var kär i. Han var en så underbar man, sade hon. En fantastisk karl. Hon verkade lika innesluten i honom som hon varit i dig när ni kom till Baskemölla i fjol. Men jag ville inte låta henne prata

113om det. Det var ojuste mot dig. Jag tystade henne när hon började tala om dig och om ert intima liv. Kanske ville hon provocera mig. Kanske ville hon också genom mig få sagt till dig att hon egentligen med sitt handlande brutalt ville riva av dig förnuftsminen, i tron att det därbakom fanns en annan Jan, den sanne Jan. Flickor är sådana ibland, vet du.

Om Maj verkligen hade fortsatt med honom, var förälskad, innesluten i honom till och med, som Birgit menat, det visste jag inte. Maj sade ju att det inte var så.

- Det är påhitt.

Men j ag fick flera sådana otäcka samtal de veckorna. En göte-borgare sade:

- Ar du gift med henne ? Jag trodde inte hon var gift. Hon är ju i svängen.

Om det var sant visste jag inte. Maj och jag hade knappt hunnit träffas mellan 20 oktober och när vi gifte oss i december då i höstas när jag reste med kineserna och alls inte i våras förrän hon kom ner till Budapest i mars. Men hon hade ju sagt att det inte var så.

Att hon haft andra var ingen hemlighet. Det hade jag vetat redan innan vi var ihop första gången. Men det var ju före vårt förhållande. Inte hade hon varit i svängen för det. Det visste jag ju också. Skulle hon varit i svängen, legat med andra, sedan när vi hängde ihop men var från varandra ? Om hon nu en gång sade att det inte var så då vore det fel att fråga igen. Det vore dåligt, okamratligt, att visa sig misstänksam. Jag strök det hela ur medvetandet. Frågade henne sedan inte mer.

Den 20 augusti var festivalen över och alla de tvåhundra svenskarna, även Majs föräldrar, reste hem. Utom Manne och någon till som låg på sjukhus för magåkommor och ett par flickor som hade blivit kära i rumänska män och stannat kvar; dem letade vi efter. Dagen därpå, den 21 augusti, kom min far

114Gunnar för Förenta Nationerna till Bukarest samman med Melvin Fagen och Chossudovsky. De stannade i två dagar och bodde på Atenee Palace. Maj och jag flyttade då över dit. Vi hade det trevligt med Gunnar. Jag hade oftast det när Alva inte var med och det inte var andra konflikter. Han var intresserad av våra erfarenheter av försöken att bryta ner barriärerna mellan Ost och Väst.

Men viktigare var att Maj och jag nu åter möttes igen.

- Det har varit en så konstig sommar, sade hon när vi var ensamma på hotellrummet. Jag vet nästan inte vad som hänt. Jag har varit dålig mot dig. Men jag visste ju helt igenom och alltid att Jan är min och att Jan fanns, annat var bara lite kring-lek. Du var det allvarliga.

- Men du låg med honom. Var du kär?

- Usch, han var en gris. Jag vet ingenting om någonting. Kanske är det för intensivt mellan oss ibland. Du håller mitt jag så hårt så hårt att jag av ren självbevarelsedrift försöker komma från dig ibland. Fast så var det inte den gången på sjukhuset. Jag borde ha anmält honom. Det var våldtäkt. Du måste tro mig.

-Jan, innan jag träffade dig hade jag alltid dåligt samvete för något jag inte visste vad det var. Jag kände alltid så där dåligt samvete utan att veta att jag hade gjort något ont. Men i det här fallet visste jag ju vad jag gjort och vad det var. Men jag kan inte riktigt förstå det hela själv. Jag låg på sjukhus och var i dåligt skick, visst gjorde jag det, men jag tycker i alla fall att det inte går ihop med mig. Sådan är jag inte. För jag känner att det hela var så fruktansvärt dåligt gjort att det nästan är sinnessjukt. Nej, inte det. För säger jag det låtsas jag vara utan eget ansvar. Jag kan inte skylla ifrån mig. Fast det är något som inte är riktigt. Som om det inte var jag. Som om det inte hänt.

- Fast det var efter operationen och efter det jag kommit

115tillbaka till sjukhuset och jag var så in i döden trött. Jag var förvirrad. Jag tyckte, ja jag vet inte. Jag fattade inte riktigt vad som hände. Jag var alls inte kär. Vad jag än sade dig i telefon var jag det inte. Det kunde jag inte varit. Varför jag sade det till dig i telefon när du låg sjuk vet jag inte. En gris var han. En riktig gris. Det var våldtäkt egentligen. Jag var bara en sån som gjorde vad folk ville. Jag följde med. Det är det som skrämmer mig. Det skrämmer mig så jag blir sjuk. Det är inte klokt som jag var. Och allt är en gegga. Jag minns inte ens vad han hette längre, jag minns inga namn, jag minns inga utseenden, jag minns ingenting.

- Det är så fult, sade hon sedan efter en stund.

Hon talade med pressad röst:

- Det är så djävla fult. Det är inte bara en grej som man sen rycker på axlarna åt utan j ag tycker det är så fult. De t var verkligen ett slag under bältet på dig och frågan som skrämmer mig är: ville jag det på något sätt? Jag var ju inte medvetslös. Och varför? För det handlade inte om att du var erotiskt otillräcklig, sexuellt otillräcklig. Det handlade inte alls om det. Alla karlar är oroliga för att de inte är bra älskare men det var ju inte alls så.

Hon hade talat fort och hetsigt. Så slog hennes röst om och hon sade:

- Du förstår Jan jag älskar ju dig och bara dig och har aldrig älskat någon annan på sådant sätt och kan aldrig komma att göra det heller men det är ibland med mig som när man var barn och lekte kisse, kisse, kattfan. Du minns hur man gör. Först smeker man - kisse - och så smeker man igen - kisse - och så plötsligt klipper man till och klöser med alla klor - kattfan! Det finns en elakhet i mig. Jag vill det inte men jag är det.

Hon tog mitt huvud och drog mig till sig. Hon höll ner mig mot sitt sköte, smekte mig över nacken och sade:

116- Jag älskar dig och vill att du skall vara trygg hos mig. Glöm allt tråkigt i somras. Det blev så konstigt när vi båda var sjuka.

Jag låg alldeles stilla och kände hennes händer. Först när hon talade och anklagade sig hade jag tänkt berätta om Maritza. Jag kände nu att det var fegt av mig att tiga och låta henne känna sig dålig. Men jag sade ingenting. Jag ville inte fortsätta att tala, diskutera, gräva. Jag ville inte vi skulle fastna i detta som varit. Jag ville bara hålla om henne. Hennes röst var mjuk nu:

- Jag vet att jag har ditt jag. Inte bara för att du sagt det utan för att j ag vet det var gång jag ser dig eller tänker på dig. Jag tog det en gång och jag kan ta fram det och hålla det i min hand när jag vill. Som en mycket liten, en hasselnötsstor fågelunge är det. Varmt och bultande därinne i handen. När jag känner det vet jag att jag älskar dig så mycket. Jag kramar det och kramar det och så får jag plötsligt lust att ta det mellan tumme och pekfinger och

klämma det riktigt hårt. Hjärtat slår i kroppen och jag märker att jag vill göra dig riktigt illa. Klösa dig. Klämma sönder ditt jag. Sedan skäms jag. För jag vill det inte alls egentligen. Jag bara gör så.

Jag lyssnade på henne, höll om hennes höfter och borrade mitt ansikte djupare ner mot henne. Kände hennes varma, tungt salta lukt av hav. Jag hörde vad hon sade, jag trodde mig förstå det. Men jag gav nu fullkomligt fan i det för jag älskade henne.

- Jag vill ha dig, sade jag. Jag vill ha dig nu.

- Det har varit så länge sedan, sade hon. Kom.

Vi hade sedan några veckor av total lycka och öppen trygghet. Först i Bukarest och sedan när vi skulle lämna av i Budapest.

Så varm och samtidigt så stormande kärleksfull hade hon aldrig varit. Hur det egentligen varit i Bukarest mellan henne och läkaren om det nu var den läkaren eller hon haft någon annan karl det visste jag inte. Om det var en gång eller ett helt

117förhållande visste jag inte. Ville inte forska i det.

Ty när hon bara slog bort det hela med att säga att han varit en gris och att det varit en våldtäkt. Eller nästan en våldtäkt. Att hon var en gegga. Då undrade jag om ens hon själv egentligen riktigt visste det längre. Jag ville inte tänka på det. Jag sökte radera även minnesbilden av hans sli på underlakanet.

Jag hade inte riktigt talat med henne om vad Jacques Denis sagt, inte det han sagt som rörde henne. Ville inte dra upp det mer. Ville inte låta som om jag anklagade henne för något. Men hon visste att det här med internationellt arbete var över nu. Också Wide måste ha hört det; kanske från Stockholm. Han kom upp till oss på hotellrummet i Budapest dagen innan vi skulle ta tåget till Berlin. Jag hade redan lämnat av på Federationen. Städat skrivbordet. Gått igenom och rensat vad som hade gått till arkivet från Sverige. Tagit farväl.

- Du måste tänka på att du som kommunist och partikader har ett ansvar Jan, sade han plötsligt. Du måste uppträda så att de yngre kamraterna kan ha respekt för dig.

Han hade en present med sig också. Den gav han till Maj. Det var en bok. J. Stalin, "Socialismens ekonomiska problem i SSRU". Tryckt i Moskva på svenska i fjol. Den hade han köpt nere på den internationella bokhandeln.

- Har du läst den? frågade han och höll fram den tunna och mörkt röda volymen.

-Jo, sade Maj, den har jag läst. Det gjorde jag i vintras.

- Hur lyder då den ekonomiska grundlag för socialismen han där formulerar?

- En ständig förbättring av folkets levnadsvillkor, sade Maj.

- Det är inte riktigt korrekt, sade Wide. Den lyder:

"Tryggandet av maximalt tillfredsställande av hela samhällets ständigt växande materiella och kulturella behov medelst oav-

118bruten tillväxt och fullkomning av den socialistiska produktionen på basis av högsta teknik."

- Det är den vetenskapliga sammanfattningen av socialismens grundlag. Du kan se hur man i Ungern nu i sommar på den grundvalen som ett led i tryggandet av folkets välfärd avskaffar ransoneringar och genomför målmedvetna prissänkningar.

- Men vad med den unge Farkas, sade jag. Han i AVH. Har han ställts till svars inför partiet för att ha uppträtt som Berijas män gjort?

- Hur har du hört om det, sade Wide. Det går sådana rykten vet jag. Men var har du hört om det?

- På Federationen har vi ju västpress, sade jag.

När Wide gått sade Maj:

- Wide är rar egentligen. Men ibland blir han så förskräckligt allvarlig. Som om vi satt i en studiecirkel och han var studieledare som skulle förhöra mig om läxan.

Till Berlin kom vi sedan med nattåget en liten grupp från Federationen den 15 september; Suzanne från Frankrike som arbetade på ekonomiavdelningen, Sasmito och Sarada Mitra från avdelningen för koloniala och avhängiga länder och jag och Maj. Vi skulle bo en månad på ett semesterhem i Oberhof, göra utflykter därifrån till olika städer. Sedan ha en slutvecka i Berlin. Det passade mig utmärkt. Jag hade lagt om växel:

- Nu kommer jag helt att gå in för att skriva, sade jag.

I Oberhof skrev jag "Folkets hus".

- Om inte annat ger jag ut den på eget förlag, sade jag. Använder den som bräckjärn för att tvinga förlagen att ge ut mig.

Vi pratade mer än vi någonsin gjort. Visst var vi tillsammans, inte bara så att vi denna höst verkligen bodde ihop, så som vi inte gjort från det hon blev sjuk ända till dess festivalen var över. Vi var samman på riktigt, älskade samman och låg sedan

119efteråt och pratade med varandra. Vi läste och vi diskuterade det lästa. Vi levde med litteratur och politik hela dagarna. Vi gick hand i hand i Weimar och talade om Goethe och jag kände en djup och total kärlek till henne. Allting hade blivit så helt.

I mitten på oktober kom vi till Berlin. Dels för att gå igenom ordentliga hälsokontroller efter sommarens sjukdomar och dels för att diskutera vår framtid med Willi Bredel och andra vänner och kamrater. Det var litteraturen som gällde för mig nu. Willi och jag hade talat om det redan 1951. Jag borde till Berlin. Studera och arbeta hos Brecht på hans teater. Då hade jag på Willis förslag också ställt samman en antologi folklig och progressiv svensk lyrik från medeltid till nuet. Den låg dock fortfarande på Volk und Welts lektorat. Den skulle nog aldrig komma ut.

- Du förstår kamrat, sade man där, vem förmår översätta detta?

Att vi ville bo i Berlin Maj och jag var inte konstigt. Det var en spännande stad mitt i det kalla krigets frontlinje. Men det var också för språkets skull. Om vi skulle till någon annan huvudstad i det socialistiska lägret - Budapest, Bukarest, Moskva, Prag eller Warszawa - för att studera skulle det först ta ett år med språket. Minst. Tyskan hade vi. Men det fanns andra skäl också.

Under kriget hade Majs föräldrar och släktingar varit med om att hysa tyska kamrater och hjälpa dem med mat och fickpengar. De var illegala partiarbetare som för Komintern och det tyska partiet bekämpade Hitlerfascismen. De gömdes i garderoben när polisen kom. Polisen frågade om man kände till någon tysk. Det gjorde man inte. Sådana hade man aldrig hört talas om. På natten flyttades de sedan till säkrare ställen. Det var på den tid den svenska polisledningen hade officiellt samarbete med Heydrichs Reichssicherheitshauptamt. Då var det

120en plikt för hederliga människor att skydda antifascister mot svenska myndighetspersoner i tysk tjänst. Det mindes jag själv från de åren. Dessa kamrater bodde nu i Berlin och menade att Maj borde komma till dem och studera. Själv drömde hon då om att bli läkare.

Att vi diskuterade vår framtid med Willi Bredel var inte konstigt. Jag hade lärt känna honom och hans hustru under förberedelsearbetet för Berlinfestivalen. Sedan hade vi blivit nära vänner. De hade båda blivit förtjusta i Maj. Jag tyckte inte bara bra om honom. Jag respekterade honom som människa och kommunist. Han var både författare och partiman. Arbe-tarförfattare och funktionär i det tyska partiet före Hitler, togs till koncentrationslägret Fuhlsbüttel i mars 1933, flydde till Tjeckoslovakien, skrev den första stora romanen om koncentrationslägren, "Die Prüfung" 1934, kämpade i Spanien, arbetade i exilen samman med Brecht och

Feuchtwanger som redaktör för Das Wort. Därtill var han gift med en svenska. Hon hette också Maj. De hade träffats i Moskva under kriget. Dit hade hon kommit som svensk ungklubbist 1936. Hon skötte de svenskspråkiga radiosändningarna från Moskvas radio. Jag hade lyssnat regelbundet på henne under kriget. Vackra Maj kallades hon då. Jag tyckte om henne och hon menade att det skulle vara bra om vi kunde komma till Berlin.

Hon talade med Maj och mig. Vi var svenskar som hon och kommunister och det fanns så mycket som borde sägas.

- Det går framåt, men det är inte lätt, sade hon. Man talar om det tyska undret och menar Adenauerrepubliken. Men det verkliga tyska undret är ju det vi här i det demokratiska Tyskland lyckats med. Fattigare var det från början. Förödelsen var större här än i väster. Medvetet slog de västallierade ut industrierna för att Röda armén inte skulle kunna dra nytta av dem. Sedan tog Sovjet vad som var kvar som krigsskadestånd. Gång

121på gång har vi så byggt upp våra industrier på nytt och gång på gång har vi fått lämna dem från oss österut. Vi har verkligen lyckats med ett Wirtschaftswunder!

- Men att vi i TDR fått göra detta är inte mer än rätt. Jag vet hur det var. Jag arbetade ju genom hela kriget vid radion. Både i Moskva och när vi var evakuerade österut. Fast att vi var evakuerade fick vi aldrig säga i sändningarna. Stalin satt kvar i Kreml och vi sade: Här talar Moskva. Död åt de Hitlertyska ockupanterna! Det var en hård tid.

- Willi han låg vid fronten i Stalingrad. Stalin hade kallat honom och kamraterna till sig i Kreml en natt. Han sade dem: Ni säger att det tyska folket egentligen är emot Hitler. Nu har vi slagit en ring kring Stalingrad. Nu har ni er möjlighet att visa att ni har rätt. Ak dit. Sök övertyga de inringade att överge Hitler och handla förnuftigt. Men ni har inte lång tid på er. När vi sätter igång med artilleriet blir det för sent. Då gör vi slut på dem.

- Men de flesta av de inneslutna trodde på Hitler. De trodde han kunde trolla. Så gick det som det gick med dem. Det sörjer jag inte över ty jag vet vad de hade gjort och hur ryssarna fått lida. Den som var med glömmer det aldrig. Hitlerfascister-na mördade och förstörde. Femårsplanerna hade genomförts med blod, svett och tårar. Men Sovjetunionen hade industrialiserats. Av det lusiga Tsarryssland hade blivit en modern industristat. Nu förstördes allt det. Fascisterna mördade tjugo miljoner eller fler. Endast tack vare Stalins järnvilja och partiets bolsjevikiska enhet kunde vi överleva, genomföra evakueringen av industrier och folk, bygga upp på nytt, slå tillbaka inkräktarna. Men det kostade. Det kostade så enormt mycket. Det är inte mer än rätt att angriparna får betala tillbaka något av vad de förstörde.

- Men det är bara vi här i öster som fått betala. Glöm inte det när ni hör talas om våra svårigheter.

122- Tänk också på att det var inte särskilt synd om tyskarna under kriget. Det finns ingen jämförelse mellan hur vi hade det i Sovjet och hur de hade det. Anda in i det sista levde de gott. Deras arméer plundrade hela Europa. Ransonerna här var därför sådana som vi inte kunde drömma om, som inte ens britterna kunde hoppas på åren efter kriget när de sades ha segrat.

- Berlin bombades, det är ännu inte helt återuppbyggt. Men vad tror ni hände med de utbombade berlinarna? De skickades ut på landet eller fick nya och välutrustade bostäder. Goeb-bels deporterade judarna från Berlin till Auschwitz och gav de tömda lägenheterna åt offren för bombkriget. Med sänglinne och köksutrustning och allt. Säg sedan att ingen här visste hur det gick för judarna!

- Den sanning vi inte kan säga högt är att det tyska folket tjänade på Hitler ända till dess krigslyckan verkligen vände. Efter die Machtübernahme gav krigsförberedelserna dem arbete och sociala reformer. Det var därför de röstade som de gjorde i Saar 1935. Också våra väljare och socialdemokraternas väljare röstade för Hitler. 98% röstade i hemliga och fria val och 90 % röstade för Hitler. Han gav arbete och trygghet menade de. Sedan kunde alla få del av vad som togs från judarna när pogrompolitiken sattes igång på allvar. På det som plundrades från de ockuperade länderna levde den tyska hemmapubliken gott ända fram i 1944,1945. Och tala med de forna soldaterna! När de inte pratar officiellt och demokratiskt kommer de att berätta om hur de varit vid Nordkap och

på Kreta, om hur pigerne var på Karl Johan i Oslo och mademoisellerna på Pigalie i Paris. När de sedan är på sin lokal och det bara är karlar vid bordet deras och de sitter öldrickande vid sitt Stammtisch, då talar de om hur det var att tvinga sig på ukrainskor och polskor men också hur det var att klara sig undan partisaner

123och hur man med nödvändig hårdhet säkrade etappen genom att hänga upp dem man fångade. Som straff och till varnagel. Om jag skall vara riktigt rå så kan jag säga att så roligt har dessa Landsknechte aldrig haft i hela livet som när de åt och mördade och knullade sig igenom Europa. Men det kan man aldrig säga högt. Visst fanns hela tiden några få hederliga. Inte bara kommunister, kristna också och borgerliga humanister. Men de var inte många.

- Det här var vad vi fann när vi skickades hit för att efter Hitlertysklands sammanbrott söka skapa ett nytt och fredsälskande Tyskland. Det gäller att arbeta med det folk som finns. Man kan inte hitta på ett nytt folk åt sig. Det har Brecht rätt i vad man än annars kan säga om den debatten. Nu är det i alla fall nästan fyrtio procent av befolkningen som stöder vår politik. Det trots all västpropaganda. Vad det nu gäller är att vinna den unga generationen. Det är svårt. Men det skall gå.

- Men man kan heller inte skriva om hur det var 1945. Visst var det plundring och våldtäkt. Nog kan man förstå rödarmis-terna, de hade sett vad tyskarna gjort i deras byar. De hade fått mödrar, systrar, hustrur, döttrar våldtagna och skändade, hemmen brända. De hämnades. Ledningen sökte hindra det men det gick inte. Visst gjorde detta vårt arbete svårare. Men det kan man inte skriva om. Willi har försökt. Det gick inte.

- Någon gång bör man kunna tala öppet om detta.

-Ja, i nästa generation kanske. Nu är det alltför inflammerat. Du får inte glömma hur västpropagandan utnyttjar detta.

Jag diskuterade de konkreta framtidsmöjligheterna sedan med Willi i hans arbetsrum.

- Inte i år, sade han, men om två år borde det kunna organiseras. Efteråt satt vi i vardagsrummet med några unga FDJ:are. Vi drack kaffe och Ernst Busch läste "Erinnerung an die Marie A."

124- Den kanske vackraste dikt jag känner till om vår tids kärlek, sade jag.

- Det finns fyrkantiga funktionärer som försökt angripa den som borgerligt dekadent, sade Maj Bredel. Idioter!

Jag sade att det var Ernst Busch som gett mig det verkliga tyska språket under kriget när han själv satt i Hitlers tukthus. Ty Keynote Records i New York gav år 1940 ut hans insjung-ningar från spanska kriget.

- Jag spelade Spaniensångerna till dess jag kunde dem utantill. Min klassföreståndare, adjunkt Lindmark, förlät mig aldrig att jag med frasering från Ernst Busch inför hela klassen läste upp den sång Erich Weinert skrivit till de Internationella Brigaderna.

Jag beundrade Ernst Busch som skådespelare. Egensinnig och tvär var han också. I politiken och även mot partiet när så var nödvändigt. Han hade det skönaste tyska uttal jag kände. Han läste "An die Nachgeborenen" så det kröp i kroppen: "Gingen wir doch, öfter als die Schuhe die Länder wechselnd, / Durch die Kriege der Klassen, verzweifelt, / Wenn da nur Unrecht war und keine Empörung."

- Dock gick vi - och oftare bytte vi länder än skor - förtvivlade genom klassernas krig då där blott var orätt och inget uppror.

FDJ:arna sökte nå klarhet om historien. De vände sig mot Bredel - och Busch.

- Varför lät ni det hända? Varför satte ni er inte till motvärn 1933?

- För att meningsfullt diskutera våra misstag måste man analysera den situationen, sade Willi. När Thälmann förmådde formulera den nationella frågan var det redan alltför sent. Då hade vänstrismen också redan skadat oss mycket. Ta kulturfrågorna till exempel. Wittfogel som sedan blev en rasande anti-

125kommunist - men tillsammans med honom även den nu helgonförklarade György Lukäcs - drev med sin

snäva sekterism i Linkskurve bort sådana antinazister som Heinrich Mann. De förde därtill en hänsynslös kampanj mot oss arbetarförfattare. Och vänstristerna gick ut med slagord som: Slå fascisten på käften så snart du träffar på honom. Gatustrider och Saal-schlachten, som det kallades när man slogs inne i möteslokalerna, blev inte till någon seger över fascisterna. De bidrog i stället till att isolera partiet. Även om vi fortfarande var ett massparti.

Fast det hade gått tjugo år redan sedan den tiden och de unga FDJ:arna levde i en annan värld än 1933 då Willi togs till koncentrationslägret. I en annan värld också än den Stalingradvinter då jag tagit medvetande. De förstod inte längre. Förstod inte ens vad jag och min generation förstod.

- Inte ens Thälmann skyddades, sade de. Men partiet var ju ett massparti, det största kommunistpartiet utanför Sovjetunionen; hur kunde ni bara ge upp och låta er förbjudas?

- Vi gav inte upp. Vi gjorde misstag. Men glöm inte vilka offer som krävdes, sade Willi.

FDJ:arna talade om dagssituationen i TDR. Sommarens kris. De var kritiska mot SED:s centralkommitté:

- Varför väntade partiet med den nya kursen i somras?

På hemvägen till hotellet sade Maj:

- Ja, varför lät de Hitler ta makten? Varför lät de det ske?

- Krafterna var svaga, målet synligt långt i fjärran, dock för mig knappast uppnåeligt, sade jag.

- Det var Brecht som skrev det, sade Maj.

Tidigt nästa morgon, torsdagen den 15 oktober 1953, skulle vi ta tåget från Ostbahnhof hem till Sverige. Jag hade beslutat mig för att bli författare på allvar. Maj och jag var överens. Det skulle gå på något sätt.

126- Du kan lita på mig, sade Maj. Då vi älskar varandra kommer du att klara det.

När hon somnat denna oktoberkväll i Berlin för fyrtiofem år sedan låg jag vaken ännu en stund. Jag lyssnade på hennes andhämtning.

På något sätt skulle allt lösa sig sade jag mig. Två år i Sverige. Skaffa arbete. Debutera. Maj studera. Sedan till Berlin. Men jag sov oroligt den natten.

Nu långt senare vet jag att framför oss väntade inte bara den halvmoderna ettan på Skånegatan i Stockholm och bokdebuten, först på eget förlag och sedan på Tiden, utan även de personliga katastroferna för henne och mig dessa två år; de onda åren 1954 och 1955. Ar om vilka jag ännu efter fyrtiofem år säger att the behaga mig intet.

127XIII

Torsdagen den 15 oktober 1953 skulle vi lämna TDR efter den semestermånad vi bjudits på från Zentralrat der Freien Deut-schen Jugend. Barbara kom med en bil från FDJ strax före sex på morgonen. Hon hade varit Betreuer för vår grupp från Federationen under hela månaden. Det var för att lära känna oss bättre ty man hade beslutat att hon sedan skulle ned till Budapest som översättare på Benczur utca. De andra skulle nu tillbaka till Budapest. Vi skulle till Stockholm.

I bilen lämnade hon tillbaka passen åt oss och när vi var nere vid Ostbahnhof halv sju, en halvtimme före avgång, gav hon mig biljetterna. Sedan bar hon och Maj tillsammans Majs väska till tåget. Den hade Maj haft med sig ned till Budapest och där hade vi våra kläder och toalettartiklar.

Jag bar de två stora väskorna med böcker. De var tunga. Så tunga att jag nästan fick andnöd. Jag hade köpt mycket i såväl Prag som Budapest och en del också i Bukarest. Den gamla bruna väskan som jag haft med mig från Sverige var nött och kants tott och nu så proppfull att jag var rädd att dess handtag skulle gå sönder när jag lyfte den. Jag hade slagit en rem om den för att låsen inte skulle springa upp. Den andra väskan, den gröna, var nyinköpt i Berlin. Där hade jag de böcker jag samlat på mig den senaste månaden.

- Nog finns skillnader mellan könen, sade jag när jag äntligen fick in väskorna i kupén.

128-1 råstyrka ja, sade Barbara och skrattade. Muskler eller klokskap, det är bara att välja.

Som de flesta FDJ-flickor var hon feminist. Det behövdes i vår generation som motvikt till det traditionellt tyska, menade hon.

Maj och jag hade en kupé för oss själva i den direkta sovvagnen till Stockholm. Maj satt vid fönstret. Hon ville kunna se ut. Men när tåget satte igång märkte hon att hon åkte baklänges bort från Berlin.

- En tillfällighet som kunde vara en tanke, sade hon.

Vi satt och läste och rökte i var sitt hörn på väg mot Sassnitz. Maj läste Karin Boye, "Merit vaknar". Boye betydde mycket för henne. Till julen 1952 hade jag på Thulin & Ohlson i Göteborg hittat en hel bunt Boye. Hon var inte efterfrågad vidare mycket, sade man. De volymerna blev min julklapp till henne. Maj hade haft en del Boye med sig när hon reste ner till Budapest. Nu sade hon:

- Hon talar så direkt till mig. Det har hon alltid gjort. Den här hade jag tänkt läsa redan i somras. Men det blev inte så.

Sedan satt hon tyst och läste vidare. Jag hade tagit fram Johannes Bechers "Auf andere Art so Grosse Hoffnung". Hans expressionistiska dikter från första världskriget hade en gång betytt mycket för mig. Nu var han TDR:s mest officielle författare. Eller diktare, som det kallades. Den här volymen var hans dagbok från 1950. Den hade jag just köpt. Den hade sett intressant ut när jag bläddrade i den. Inte en dagbok vad han än själv menade. Snarare olika berättelser i jagform. Essäer. Anteckningar. Ställningstaganden. Jag hade hoppats att den skulle vara som den bok vilken betytt så mycket för mig då när det blev fred. Heinrich Manns "Ein Zeitalter wird besichtigt" Just jagformen var viktig. Den kunde öppna en text. Men så var det inte med den här boken.

129Jag såg på Maj. Hon hade lagt sin bok i knäet och såg ut över det platta landskapet, rökande.

- Långa stycken är bra, sade jag. Mycket bra till och med. Sedan kör Becher tomme sida upp och sida ned. Det skramlar om hans ord då. Att Lenins verkliga storhet skulle bestått i att Stalin tog över efter honom låter som ett partifientligt skämt i Der Spiegel. Ungefär som när Becher förklarar att Moskvas skyskrapor är mer humanistiska än New Yorks. Han har blivit ett kringvandrande monument. Han ser inte längre annat än sig själv bredvid de stora döda, Hölderlin och Heine och de andra. Går fram, klättrar upp och ställer sig på sin piedestal därbredvid deras.

Maj som fortsatt läsa sin bok avbröt mig nu:

- Den är väldigt konstruerad "Merit vaknar". Boye har skrivit den som om den varit ett sådant där geometriskt problem som skulle sluta med att hon sade: Vilket skulle bevisas. Men samtidigt handlar den om det viktiga i livet. Förtroendet, öppenhet mellan människor. Abenius citerar också i förordet några strofer hon skrivit som gör ont i mig, de är som om de skrivits om oss, om det värsta som hänt oss:

Nu vet jag hur mycket du gömde och förteg.

Där var ditt skal.

Men varför har du gömt dig så väl för mig?

Det mal och mal.

Jag vet det. Jag minns det: en enda sak,

där jag har dömt-

och sedan var ditt inres förtrollade land

för alltid gömt.

- Fast det var ju inte att du dömde, det var ju tvärtom jag som

130handlade så att jag borde dömts. Men det är ändå som om det gäller oss:

Så länge vår kärlek har ett villkor kvar, om också bara ett,

så länge är vår kärlek en sluten hand -och oss sker rätt.

- Det värker till när jag läser det för det får inte vara så Jan. De förtrollade länderna får inte gömmas. Vi har inga villkor och slutna händer mer. Men nu när jag läser Boye ser jag plötsligt mig själv som i en mörk spegel, då värker det i mig. Så rakt talar hon in i mig.

Maj såg mig där hon satt rökande med boken igenslagen och vänster pekfinger som bokmärke. Jag såg rakt in i ögonen på henne. Jag höll kvar blicken, slog inte ned den. Hon var ju den enda jag lät se mig så i ögonen. Nic hade försökt få mig att inte se bort. Men hon hade inte lyckats.

- När jag ser någon så och låter någon se mig så då är jag helt blottad, försökte jag förklara för Nic. Då är man helt öppen och oskyddad.

- Du måste lära dig lita på människor, sade Nic. Du måste kunna öppna dig inför andra. Inte ha ett sånt intellektuellt pansarskydd kring dig hela tiden.

Men att se någon djupt i ögonen sög i hela kroppen. När jag var barn tänkte jag att man kunde sugas ut ur sig själv och dränkas om man såg någon in i ögonen på det sättet.

- Men för oss finns inget gömt, sade jag till Maj. Jag ser dig i ögonen nu och när jag ser in i dina ögon är det bara en stor öppen trygghet.

- Du är rar, sade Maj. Du är riktigt rar.

Sedan öppnade hon boken igen, fimpade cigaretten och fort-

131satte läsa. När jag flyttade blicken från hennes nedåtböjda huvud var där utanför tågfönstret ett platt potatis-Tyskland. Jag skämdes, skammede mig, lät jag mig säga inom mig, över att ha visat mig så sentimental.

Strax innan vi kom till Sassnitz hade Maj läst ut "Merit vaknar".

- Den är faktiskt riktigt bra, sade hon. Lite klumpig och konstruerad ibland men ändå riktigt bra. Bättre än vad som sägs. Träffade inte du Boye?

- Nej, sade jag. Inte så att jag kände henne. Såg henne bara några gånger när j ag var barn. Alva och Gunnar tillhörde samma grupp radikala intellektuella kring Spektrum. De bodde där nere i Atlas, på Atlasgatan, när jag föddes. Alva kände henne däremot. Alva blev också helt förtvivlad när Karin Boye tog livet av sig. Men mest är det genom Nic jag kommit Boye nära. Nic och hon kände varandra mycket väl i Berlin. Sedan hjälpte Nic Karin Boye att finna sig själv. Våga acceptera sig. Bli glad i sig själv, som Nic sade. Och Nic är fortfarande djupt olycklig för att hon inte kunde ta sig över gränsen till Sverige då när Karin Boye gick in i sin sista kris. Men det var inte möjligt. Det var under kriget. Nic hade sin uppgift i motståndet då, hon kunde inte fly från den till Sverige. Inte ens för Karin Boyes skull. Men jag tror Nic kunde hjälpt henne. Nic är sådan. Det var fel att Boye tog livet av sig. Hon hade behövts.

- Något jag verkligen känt igen, sade Maj, är det som Boye skriver i "Kallocain" om hur vidrigt det är när hon öppnas som en konservburk. Någon bryter upp en för att titta på innehållet. Det har alltid skrämt mig.

Färjan från Sassnitz till Trelleborg var den gamla Gustav V. Den var byggd före första världskriget och var elegant på tungt wilhelminskt sätt. Nu var den mest en godsfärja. Vi var nästan de enda passagerarna.

132- Gustav V fanns i den tyska läseboken, sade Maj. Där stod som läsövning om hur en familj for med den från Trelleborg till Sassnitz. Fast det fanns ingen flicka i familjen vad jag minns. Den var en gammal läsebok. Skriven på tjugotalet tror jag för det talades inte ens om Hitler.

I matsalen tänkte jag föreslå sillbricka för det hade vi inte fått på länge. Maj ville vi skulle ha fläskkotlett.

- Jag vill gnaga på benet. Det är det bästa jag vet, sade hon. Med sill och allt det före blir det för mycket. Och dyrt också.

Jag hade gett alla mina svenska pengar till Hasse när vi skildes i Prag i januari men Maj hade tjugotre svenska kronor. Vi beställde varken vin eller sprit. Vi satt i den falnande elegansen och drack mjölk.

- Nu märker jag att det var längesedan jag fick riktig mjölk, sade Maj.

Sedan talade vi om framtiden.

- Bostad måste vi få tag i, sade Maj. Och jag måste börja plugga igen. Komma in på seminariet kanske. Jag måste få någon egen grund att stå på innan vi skall till Berlin om det nu blir av.

- Det kommer att ordna sig, sade jag. Jag står i bostadskö i Stockholm och jag skall tala med åttiofyran om arbete så fort vi kommer upp nu. Något finns väl som jag kan försörja oss på ett år eller två till dess det lossnar på förlagen. Ett arbete som gör det möjligt att skriva samtidigt. "Folkets hus" ger jag i vart fall ut på eget förlag nu. Jag inte ens försöker på annat sätt.

Sovvagnen gjordes i ordning för natten i Malmö. Maj fick underkojen. Jag stod länge ute i korridoren och rökte. När jag kom in i kupén igen såg jag på henne och lyssnade på dunket från skenskarvarna. Hon låg på höger sida och sov med knäna uppdragna. Hennes ansikte var mjukt i sömnen, läpparna svagt

133åtskilda. Det låg en hårslinga ner över kinden. Jag förde sakta bort den. Det måste ha kittlat för hon slog till med handen. Jag såg vigselringen blänka. Nu och alltid, stod det i den visste jag. Ja, på något sätt skulle jag ordna det här med bostad och inkomster.

Men på morgonen när jag vaknade var jag ensam i kupén. Maj måste redan ha klätt på sig. Jag drog upp gardinen och därutanför drog en regntung granskog förbi i gråkylan.

Maj stod ute i korridoren. Hon hade redan pälskappan på sig. Baskern likaså. Vi var vid Södertälje Södra. Det strilande regnet ritade streck över rutorna. Hon såg inte på mig. Hon lutade pannan mot glaset.

- Vi har ingen bostad, sade hon plötsligt. I Göteborg har vi lämnat Albogatan till partiet. Där bor Sverker nu. I Stockholm har vi ingenting. Inget arbete har vi heller. Varken du eller jag.

- Två år i Sverige, jag skriver, du studerar, sedan till Berlin. Oroa dig inte. Bostad och försörjning kommer att ordna sig.

- Så säger du alltid, sade hon och föste undan min hand. Men tänk om det inte ordnar sig den här gången?

- Det är så kallt här i Sverige att jag fryser inombords, sade hon sedan. Fryser ända in i benmärgen.

Regnet hade avtagit, övergått i duggregn, när tåget körde in på Centralen.

Hasse var där på perrongen för att möta oss fast klockan bara var lite över åtta. Han tog den gamla bruna väskan med böcker när jag langade den till honom.

- Den väger mer än när du reste ned, sade han.

Jag bar den nya gröna bokväskan och Majs väska, den med våra kläder. Jag ville inte att hon skulle släpa i onödan.

- Ni skall bo hos oss till en början i varje fall, sade han. Innan det hela ordnat sig. Det har Urban och jag gjort upp om. Du skall till åttiofyran i eftermiddag.

134Barbro och Hasse hade just fått en modern lägenhet söderut vid Svedmyra. Det byggdes ju mycket nytt där bortom Skanstull och runt kring Enskede längs de nya tunnelbanelinjerna. Barbro hade gjort i ordning det lilla rummet bredvid köket åt oss.

När vi kom dit var Maj fortfarande nedstämd. Hasse och jag bar in resväskorna. Maj såg sig om i det lilla rummet och satt sedan på sängkanten med kappan på.

Hasse stack åt mig hundra kronor.

- Det behöver du så hundarna inte pissar på dig med en gång, sade han. Det var väl ungefär vad du gav mig i Prag i vintras.

- Så mycket var det inte jag hade kvar den gången, sade jag. Inte fullt femtio kronor tror jag. Mer var det inte med grus och allt. Men jag behövde ju inga svenska pengar då längre.

Maj hade fortfarande inte tagit av sig kappan när jag kom in i rummet efter en stund. Hon såg nästan ut som om hon gråtit.

- Hur skall det bli för oss, sade hon. Om två år skall vi till Berlin. Om man nu kan tro på det. Det är ju inte ordnat. Och vad med mig? Allting blev ju avbrutet när det hastigt och lustigt blev beslutat att vi skulle till Budapest. Vi hann knappt resonera om det innan du var borta. Jag fick sitta och vänta på besked i Göteborg i tre månader. Som en gammaldags hustru. Nu vet jag inte ens om jag kan tillgodoräkna mig praktikanttiden på Stretered längre.

- Jag skall ordna det, sade jag. Arbete och bostad. Det skall lösa sig.

- Jag undrar hur det är med mamma, sade hon sedan. Hon fyller år nu nästa vecka också.

- Ni träffades ju i Bukarest, sade jag. Du kan väl ringa dit ner och höra.

- Jag längtar efter henne, sade Maj. Jag borde till Göteborg.

- Du är trött, sade jag. Men visst bör du resa ner till Göte-

135borg om du vill. Det är självklart. Jag har fått av Hasse, vi har till biljetten. Ta tåget i morgon bittida. Ring henne om det. Så försöker jag ordna det hela här uppe.

Hon reste sig från sängen, tog av sig kappan, körde händerna genom håret och gick in i badrummet. Hon sköljde av ansiktet med vatten hörde jag.

- Hon är en riktig liten mammagris din Maj, sade Barbro till mig i köket. Hon hade gjort i ordning frukosten. Till Maj som inte drack kaffe hade hon gjort te.

- Hon är trött efter resan bara, sade jag. Det blir bättre när hon sovit ut. Att hon vill ner till sin mamma är inte så konstigt. Hon vill uppvakta henne på födelsedagen nästa vecka. De är väldigt nära varandra i den familjen.

- Du säger det du, sade Barbro.

- Allt kommer att ordna sig, sade Hasse till Maj vid frukosten. Oroa dig inte. Ni har ju inte mer än kommit hem.

- Men innan jag talat med Urban vet vi ingenting om hur det skall bli, sade jag.

- Får jag ringa till Göteborg? frågade Maj.

- Visst, sade Barbro. Ring du bara. Telefonen står där i vardagsrummet.

- Skynda dig, ropade Hasse nu från tamburen. Jag skall till Linnégatan och är redan sen.

- Vi kommer nog hem till middag, sade han till Barbro. Maj hjälper dig säkert.

136XIV

Det regnade och var småruggigt när Hasse och jag gick ner till tunnelbanestationen. Vi var nästan ensamma på perrongen.

- I rusningstid är det annorlunda, sade Hasse.

I vagnen på väg in till staden talade jag med honom om framtiden. Jag skulle skriva. Men om jag varit ensam kunde jag levt som något slags bohem, menade jag. Ordnat det så som vi hade det när han och jag och Erik delade en tom lägenhet utan möbler i Göteborg våren 1945 innan han fått hyra på Amerikabåten och jag fått bostad hos Sven på Carnegie Porterbryggeri. Jag hade nog kunnat ordna det som i förfjol på Albogatan i

Göteborg när jag ibland till lunch brukade köpa en köttbulle i affären vid Arbetartidningen.

- En enda köttbulle? hade flickan bakom disken frågat.

- Visst, hade jag sagt och hållit fram tjugofemöringen.

- Smaklig måltid då, hade hon då sagt och skrattat.

Hon gav mig två för det mesta faktiskt. Jag hade dem som sovel.

- Men så kan jag inte leva nu. Jag har ansvar också för Maj. Hon vill studera vidare. Det har hon rätt till. Det är mitt fel egentligen att hon fick avbryta allting, gifta sig med mig och resa ner till Budapest.

- Så farligt var väl inte det, sade Hasse. Det är inte många som fått den chansen. Och Maj kan väl ta vara på sig själv. Jag tror det är viktigare att du verkligen skriver.

137- Men jag har ett ansvar nu. Fast hur jag skall ordna försörjningen vet jag inte.

- Det löser sig, sade Hasse. Det finns mycket att göra.

På Kungsgatan 84 gick jag först upp till Urban som hade hand om ungdomsförbundsfrågor.

- Hur förklarade Jacques Denis att man beslutat att jag och Maj skulle hem redan efter nio månader? frågade jag.

- Han förklarade ingenting, sade Urban.

Kanske var det verkligen så. Det hade varit bäst. Men jag frågade inte eftersom Urban slagit bort det.

- Skriva ? sade han sedan. Det har du velat sedan första gången vi träffades i Kungsholmsklubben för tio år sedan.

- Nu tror jag att jag kommer att lyckas, sade jag. Det stycke jag skrev i Oberhof, "Folkets hus", är inte dåligt. Det ger jag ut på eget förlag. Använder det som murbräcka. Det är en rätt hygglig text. Jag har också en bra roman liggande, "Hemkomst", den räknar j ag med att kunna få ut på något riktigt förlag nästa år. Sedan bara fortsätta. Willi Bredel menar också att det vore möjligt för mig att komma till Brecht i Berlin om två år. Man kunde väl lägga ett gott ord för mig.

- Men jag undrar hur du skulle trivas i Tyskland. De är lite fyrkantiga. Någon tysk författarutbildning skulle inte passa dig så som jag känner dig. Fast naturligtvis finns mycket att lära hos Brecht. Och det kan vara bra att som författare se världen från annan horisont än Stockholms. Eyvind Johnson och Ivar Lo och de andra utvecklades ju när de var i Paris. Vi får se hur det kan bli av.

- Att jag skulle ge mig iväg till Malmö eller Göteborg eller Luleå som ombudsman eller som journalist vore inte förnuftigt. Men j ag behöver ett arbete att försörj a mig på i två år eller så. Själv kan jag alltid klara mig på något sätt men det är viktigt att Maj får fortsätta.

138Jo, Urban var överens.

- Någon riktigt bra ombudsman tror jag inte du skulle vara, sade han. Däremot skriver du. Skriver bättre nu än för några år sedan. Det är nog det du skall syssla med. Och visst bör Maj studera. Det är ju en rar och duktig flicka. Jag skall tala med Harald Rubinstein. Det är han som har hand om kaderfrågorna. Men du kan väl hjälpa till hos Hasse nu först. Sedan får vi se.

Det var Hasse som skötte ekonomin åt ungdomsrörelsen, Demokratisk Ungdom likaväl som SKU. Vårt var ett fattigt parti. Vi hade inga kapitalister bakom oss som de borgerliga partierna och inte heller hade vi någon sådan apparat som socialdemokraterna. De kunde slussa över stora medel till sin verksamhet genom att de hade kontroll över Folkrörelsesverige. Därtill hade de möjlighet att votera sig stora fackliga anslag.

Socialdemokraterna tog också strid i varje fackförening för att rensa ut kommunister och se till att vi inte beviljades några anslag ens till vår valrörelse.

Våra medlemmar och sympatisörer lämnade stora ekonomiska bidrag, större än de egentligen hade råd med. De

fick dra åt svångremmen för att partiet skulle kunna fortsätta med politiskt arbete. Våra funktionärer hade därför heller inga högre löner. Journalisterna i vår press betraktades också de som partifunktionärer. De betalades under gällande avtal. Vi kunde inte annat.

Ekonomiarbetet var därför en viktig uppgift. Att jag till julen 1951 hade stått och sålt julgranar för att få in pengar till distrikts-kassan var lika självklart som att Lennart i Göteborg då sålde skjortor som han skaffat in billigt och gav förtjänsten till partiet.

I pressen skrev motståndarna om ryska pengar. I och för sig hade det inte varit konstigt om man hjälpte varandra i en internationell rörelse. Socialdemokraterna gjorde det. Men det

139fanns andra partier som arbetade under verkliga svårigheter som behövde solidaritetsmedlen bättre. Själva gav vi riktat stöd till det antiimperialistiska arbetet i Sudan. Men några ryska pengar hade jag inte sett skymten av. Däremot hade jag själv talat ekonomi med FDJ när jag kom upp till Berlin från Budapest.

- Om vi från svenska festivalkommittén i vinter skall resa runt i landet och visa festivalfilmen då behöver vi en ordentlig 16 millimeters projektor. Kunde ni hjälpa oss med det gjorde ni en stor insats.

En sådan Zeiss-projektor kostade ett par tusen kronor. Det kunde inte avgöras rätt över bordet. Men man hade lovat ta upp frågan till diskussion.

- Fast ännu har kamraterna i Berlin inte kommit fram till beslut, sade Urban. Men du kan i vart fall börja med att hjälpa Hasse på Linnégatan.

Där i hörnet av Linnégatan och Grev Turegatan hade partiet åt ungdomsförbundet köpt en sybehörsaffär.

- Läget är så fint, sade Hasse. Här skall vi ha en kontorsvaruhandel. Det går åt enormt mycket papper och pärmar och pennor och allt på olika håll i rörelsen. Om vi samordnar inköpen blir de billigare. Dessutom skall vi använda alla våra kontakter. Men utåt skyltar vi inte med partiet. Då skulle vi skrämma anständiga kontorschefer. Vi är en helt vanlig kontorsvaruhandel som drivs på helt vanligt sätt. Nästan. Ty de flesta småborgare är dåliga affärsmän, de inser inte att om man går in för att hålla låga priser och hög kvalitet och inte söker fiffla i smått då kan man skaffa sig allt fler kunder. Alltså tjäna pengar. Dessutom är de lata. De är inte vana att arbeta som vi. Här arbetar vi ju inte enligt stämpelur utan på partiuppdrag. Rätt skött kommer den här bixen att kunna finansiera större delen av ungdomsförbundets centrala arbete.

140Nu gällde det att sälja ut lagret av konstnärliga knappar och damunderkläder.

- Du är som skapt till bodknodd, sade Hasse.

- Mamma tyckte jag kunde vänta med att resa ned till på söndag, sade Maj när Hasse och jag kom hem.

Hon såg annorlunda ut. Hon hade klippt lugg.

- Jag var så trött att ha håret hängande, sade hon. Jag ställde mig framför spegeln och klippte lugg; när jag kommer ner till Göteborg tror jag jag låter min syster klippa mig ordentligt. Det är hon bra på.

När vi var ensamma på rummet och hon klädde av sig sade

- Jag behöver bara se på dig så blir jag till mig.

- Vi måste ta det lugnt, sade hon. Jag vill inte att Barbro skall höra oss.

På lördag var det nästan uppehållsväder, det bara duggade svagt ibland. Jag följde inte Hasse till staden. Maj och jag promenerade bort mot Kärrtorp.

- Om du reser ner till Göteborg i morgon vill jag inte vara från dig denna dag också.

Förr om åren när jag var uppe i Stockholm hade jag brukat bo hos Svenolov och Birgit i deras ateljé där i Kärrtorp. Men där hade Maj och jag inte kunnat bo nu, de hade just flyttat till en helt omodern lägenhet i ett gammalt kulturhus på Mariabergen på Söder.

- Vi hade inte råd att betala hyran, hade Svenolov sagt. Vi gjorde ett triangelbyte.

- Men det var en stor och snygg ateljé Svenolov haft, sade

jag-

- Där hade jag nog trivts bättre än hos Barbro, sade Maj.

- Det sista Svenolov gjorde där innan han flyttade in till staden var att utnyttja den stora ateljén för att göra i ordning en

141svensk dokumentärutställning tillsammans med Kuno. Den som han haft med sig ned till festivalen. Kuno övertog sedan i triangelbytet Svenolovs ateljé.

Maj gick i basker och sin rumänska fårpäls. Den med ullen inåt som en dalapäls. Det breda läderbältet, konstflätat i rött och grönt, hade hon hårt åtdraget; markerade midjan och höfterna. Hon tyckte det var kallt. Hon hade en höghalsad vit jumper som syntes ovan brämet. Då och då såg jag på henne. Hon gick bredvid mig, i takt nästan.

-Jag tycker så förbannat bra om dig, sade jag. Du skall se att allt ordnar sig.

På söndag eftermiddag följde jag henne till Göteborgståget. När jag kom tillbaka till Svedmyra och Barbro bjudit på middag menade Hasse att han och jag kunde ta en grogg innan vi gick att sova. Silvergrogg på sockerdricka och renat. Barbro ville inte ha. När hon gick och lade sig satt Hasse och jag kvar vid groggarna och resonerade.

Vi diskuterade Avanti. Hasse hade från Eternafått in matriser till fler Brechtplattor. Dikter och dramatik.

- Men vi har inte råd att pressa dem. De skulle behövas i debatten. Det kunde också tyckas att det skulle gå. Till och med de borgerliga kritikerna har ju fått ge sig inför "Kritcir-keln". Men erfarenheten säger att det bara blir vårt eget folk som köper sådana skivor nu när skallet går mot Brecht igen efter junibråket i Berlin. Vi kan inte ge ut mer innan vi får in nya pengar till rörelsen.

-Jag skulle gärna vilja få ut lite mer blues på Avanti, sade

jag-

- Med Avanti är det som med alla våra andra förlag och våra tidningar, sade Hasse. I bästa fall går de jämnt om jämnt. Har du tänkt på hur många böcker vi borde ge ut som det inte finns möjlighet att ge ut. De svartlistade amerikanska författarna,

142the Hollywood ten, skriver ju bra. Men då de är stängda däröver blir de ihjältigna här. Visst skulle det behövas att vi satsade mycket mer på såväl Arbetarkultur som Avanti och Konst och Kultur för att stå amerikaniseringen inom kulturen emot men just nu finns inga resurser.

Efter en stund sade han:

- Om Lenin under första världskriget lät sina bolsjeviker finansiera ryska revolutionen på kondomsmuggel skall vi väl inte vara så fina i kanten att vi inte kan finansiera den svenska revolutionen på kontorspärmar.

Från det vi kommit till Sverige den 16 oktober till fram i mitten av november var Maj nästan hela tiden nere hos sina föräldrar i Göteborg. Hon trivdes inte i Svedmyra. Det blev svårt mellan oss också; hon var där orolig för att Barbro och Hasse skulle höra oss, kammaren var liten, sängen knarrade och väggarna var så tunna att man kunde höra rösterna från rummet intill.

- Det är inte roligt att smyga, sade hon. Jag kan inte vara mig själv.

Hon reste därför upp till mig i Stockholm bara en gång och efter ett par dagar tog hon tåget ner till Göteborg igen. Jag fick in lite på bodknodderiet och annonsackvisitionen så de 63 kronor tur och retur biljetten kostade var överkomligt.

Maj behövde hjälpa sin mamma också, sade hon. Mamman städade kontor på kvällarna och Maj följde med,

skurade trappor.

- Hon har värk, behöver ta så starka tabletter. Det är inte mer än rätt att jag hjälper henne.

- Det är sannerligen inte mycket du ser av din nya hustru, sade Barbro.

Jag undvek att svara men visst tyckte jag det var trist att vara utan Maj.

143- Ibland undrar jag om du har någon annan karl därnere, sade jag när jag ringde.

- Du är inte klok, sade hon. Jag har ingen annan. Varför skulle jag det? Du får tro mig eller ej men jag vill inte ha någon annan. Det är bara så krångligt att bo där hos dem i Svedmyra. Jag vill vara ensam med dig. I en egen bostad om än aldrig så liten.

Maj var i Göteborg och här i Stockholm regnade det. Allt tycktes gå fel. Inget arbete. Ingen lägenhet. Jag var uppe på Bostadsförmedlingen där jag haft en ansökan liggande sedan 1950.

- Där satt en liten fet skåning, sade jag till Maj när jag ringde henne. Han sade mig att vi stockholmare måste komma i första rummet. Jag blev fly förbannad. Jag sade honom att det var också fan att en inflyttad skåning skulle sitta där och tala om vi stockholmare och kalla mig för inflyttad, för utböling. Jag som är född i Atlas, uppvuxen på Kungsholmen och som stått i deras kö sedan 1950! Det blev skandal. Han rodnade ända ner på knäna skåningen och försvann in i ett annat rum. Kanske skall vi få bostad nästa höst, sade han sedan. Man skall inte låta sig hunsas med.

- Det gjorde du rätt i, sade Maj. Men vi får se om det hjälper.

- Jag var uppe hos Zennström också med "Folkets hus", sade j ag, men det var dumt, han låtsades som om j ag skrivit en agitationsbroschyr. Den var inte konst.

- Varför gick du till honom? frågade Maj. Du vet väl hur de fina clartéisterna är. Där har du inget att hämta.

I det hade hon rätt. Vennberg och de andra hade redan 1948 tagit ifrån Sven redaktörskapet för Clarté för att han låtit trycka Jan Myrdals "USA 34" och "Societetsflickan". Om Jan Myrdal fick publicera sig en gång till vore det bättre att tidskriften

144lades ned, hade de sagt. Sedan dess hade jag inte fått ett ord tryckt i Clarté. Eller på Ny Dags kulturavdelning. De var samma. Det var i ungdomsförbundet man höll på mig. Och i Göteborg. Det blev i Arbetartidningen, Stormklockan och Dagens Ungdom jag fick något tryckt. Visst behövdes Clarté. Det var viktigt att nå de unga intellektuella. Men det var med den organisationen precis så som Birgit menade. Hon hade börjat arbeta på Clartés expedition. Den låg på Apelbergsgatan.

- Vad du ser förgråten ut, sade hon när jag kom dit.

Det var inte att undra på. Då skillnaden mellan vänster och höger öga är 6,5 hade jag provat kontaktglas hos optikern om hörnet för att nå full korrektion. Men när jag kom ut på trottoaren började tårarna rinna hejdlöst. Jag skyndade mig in i närmaste portgång; det var Clartés. Jag tog då ut glasen och gick i stället upp till expeditionen för att tala med Birgit.

- Det är lite underligt att hålla på att plocka så här med studentmaterial. Underligt också för att det visar sig att mina ingrodda fördomar mot dessa intellektuella till stor del är berättigade. Men man får bekämpa sina fördomar och hålla god min. De kan ju vinnas. Åtminstone några bland dem.

Det var nu denna höst omöjligt för mig att sälja en enda artikel, en enda novell, en enda dikt i de officiella tidningarna och tidskrifterna. Förr hade det gått. 1950,1951 och 1952. Men nu var jag omöjlig. Tidningarna hade varit fulla av artiklar om mig som röd pamp bakom järnridån när Alva stoppades på Idle-wild. När jag kom upp till Staffan Andræ på All Världens Berättare sade han:

- Det är inte så att jag tycker det du kommer med är dåligt. Jag skulle gärna vilja trycka den här novellen. Men jag kan inte ta in något av dig i tidskriften. Sist fick jag mycket allvarliga skrapor av ledningen för att jag tryckt

dig och för att jag förmedlat ditt manuskript "Hemkomst" till förlaget. Vet du vad

145det beror på ? Inte på att du skriver dåligt. Uppriktigt talat skriver du betydligt bättre än vårens och höstens produktion av dina jämnåriga eller närmast äldre kolleger. Men det finns två skäl som gör att du inte kan få någon förläggare. Dels skriver du för klart. Man kan förstå dig. Jag tror i och för sig att det sättet att skriva kommer tillbaka. Fast det kan dröja. Men framförallt är det din anknytning till fredsrörelsen. Du höll ju på med Stockholmsappellen och är känd som kommunist. Det innebär att varken Bonniers eller något annat förlag kan ge ut dig. Det enda jag kan råda dig till är att söka kontakt med Metamorfos. De är symbolister. Men de kanske vill hjälpa dig att komma ut på eget förlag.

- Det där sista höll jag inte med om, sade jag till Maj när jag ringde för att berätta om mötet. Ju mer obesmittad jag kan hålla mig av symbolister och andra skönskrivare ju bättre är det för stilen, innehållet och samvetet.

- Men det är klart att du måste få ut "Folkets hus " åtminstone, sade Hasse sedan på kvällen. Den är bra. Det måste vi hjälpa dig med.

Han lånade mig pengar från ungdomsförbundet så j ag kunde gå till Tryckeri AB Björkmans efterträdare.

- De gör snygga jobb. Det är viktigt.

Först sade de att det skulle kosta ettusenfemhundra kronor. Sedan läste faktorn texten.

- Det är ett riktigt intressant stycke, sade han. Får se om det blir debatt. Det kunde behövas.

Tillslut hade jag förhandlat ned priset till sjuhundrafemtio kronor för en liten upplaga om femhundra exemplar. Den skulle dock vara estetisk, riktig typografi. De kunde inte få den färdig till jul.

- Men det borde gå till första veckan i januari.

På baksidan stod: "Utgiven av Jan Myrdal. Box 602. Stock-

146holm 1". Det var Hasses kontorsvarufirmas adress. Vi satte priset till 3:50. Det skulle inte täcka kostnaderna.

- Men det viktiga är att du kan ha något att visa dem, sade Hasse. Annars kommer de att ha satt munkavle på dig för alltid.

- Nu har jag ordnat tryckning av "Folkets hus", sade jag till Maj. Hasse ställde upp. Förbundet lånade mig pengar.

- Jag har tänkt på det här med studier, sade Maj. Hur det går med Berlin vet vi ju inget om. Jag har dock realen och om jag nu pluggar in lite mer så kan jag börja en preparandkurs och sedan söka till folkskoleseminariet nästa höst. Efteråt kan jag gå vidare till högskolan. Men då måste vi ha ordentlig egen bostad. Och vi måste kunna försörja oss under tiden.

- Jo, sade jag, jag har diskuterat det med Urban. Det kommer att lösa sig, trodde han. Låt oss ta de här två åren nu, går det i lås med Berlin kan du fortsätta där.

147XV

Torsdagen den 5 november var jag hos Harald Rubinstein uppe på tredje våningen i Kungsgatan 84. Jag kände honom knappt. Han hade refuserat "Att bli och vara" 1950 när han skötte Arbetarkultur, det var allt jag visste. Urban hade bett mig gå till honom.

- Elna Pettersson är svårt sjuk, sade han. Det kanske du vet?

Hon var parti veteran från Kungsholmen, jag hade träffat

henne. Att hon var sjuk hade jag hört.

- Hon har cancer. Hon är faktiskt rätt dålig. Kamraterna i Moskva har inbjudit henne att som veteran komma till Moskva för behandling. De kan ingenting lova men de har ju den bästa cancervården i världen. Hon reser i nästa vecka. Du och Maj kan disponera hennes lägenhet från onsdagen den 11 denna månad fram till i februari åtminstone. Det är en etta på Fleminggatan. Detta bör lösa ett av dina problem.

- Vad gäller arbete har jag faktiskt ett förslag. Jag träffade Kazimierz Kraskiewicz från polska ambassaden. Han sade att de behöver lokalanställa en tjänsteman på ambassaden, en press-referent. Titeln är fin men egentligen rör det sig mest om en kontorsbiträdestjänst. De behöver någon som på tyska, engelska och franska kan referera vad som skrivs om Polen i svensk press och därtill vara till hjälp på konsulatet; där skriva brev och svara på frågor från myndigheter. Han undrade om vi kunde rekommendera någon. Något partiuppdrag är det inte.

148Tvärtom, det gäller en officiell lokalanställning reglerad enligt avtal med svenska Utrikesdepartementet. Kraskiewicz påpekade att man förutsatte att vederbörande inte framträdde politiskt samtidigt med anställningen på polska ambassaden. Skatt och avgifter betalas ej till Sverige. De går enligt polska bestämmelser. Det innebär att vederbörande heller inte får svenska förmåner. Arbetstiden är från åtta på morgonen till fyra på eftermiddagen utan uppehåll för lunch. Polsk arbetsvecka och två veckors semester. Lönen blir 700 kronor i månaden. Det motsvarar ungefär vad en tjänsteman i femtonde lönegraden i Sverige, en postexpeditör säg, har kvar efter skatt. På det bör du och din hustru Maj kunna leva under det hon studerar. Du har kvällarna att skriva på.

- Om du är intresserad kan du gå till ambassaden och tala med Kraskiewicz i nästa vecka. Kommer ni överens provan-ställs du på två veckor från den 16 november. Därefter blir tjänsten fast. Under förutsättning att du sköter dig.

Om Berlin talade vi inte. Det skulle Urban sköta. Och det skulle hur som haver dröja. På kvällen ringde jag Maj:

- Vi har fått låna en lägenhet över vintern, sade j ag. Elna Petterssons etta på Fleminggatan. Man håller också på att ordna ett arbete. Jag skall på intervju i nästa vecka. Om det går i lås får vi en grundtrygghet i alla fall dessa två år. Lönen blir som en postexpeditörs ungefär enligt Harald Rubinstein. På den lönen finns många som försörjer en familj.

Maj lät glad.

-Jag kommer upp så fort jag kan, så fort vi fått något eget och jag fått besked om kursen.

- Kan du inte komma med en gång?

- Jag skulle vilja men just de här dagarna du vet vore det fel. Jag kommer i slutet på nästa vecka när det är över och vi också har egen bostad.

149Nästa dag, det var dagen före trettiosexårsminnet av revolutionen, var jag hemma hos Gitte. Vi hade plötsligt stött ihop på Norra Bantorget vid lunchtid och hon hade bett mig komma över på kvällen. Hon ville tala med mig.

Gitte var den kvinna jag känt längst, ända sedan vi var i de första tonåren. Hon var också den människa jag de ungdomsåren talat mest med av alla. Talat närmast inpå. Vi hade inte träffats sedan jag var hos henne våren 1951 när jag passerade Stockholm under agitationsresan för Berlinfestivalen.

Hon bodde på Atlasgatan nu. Jag kom vid sjutiden.

- Du har den våning där Alva och Gunnar bodde när jag föddes, sade jag. Då när de tillhörde Atlasgänget med Karin Boye och de andra.

Gitte var svalt vacker och mjuk som alltid. Hon bjöd på te och snittar. Hon satt med benen indragna under den vida svarta kjolen. Den tunga silverkedjan om halsen glittrade. Hon såg på mig med stora grå ögon. Särpräglat skön egentligen. Jag såg på henne. Det breda ansiktet med höga kindknotor inramat av mjukt fallande kastanjebrunt hår. Ja, så tilldragande som hon var och så mycket som jag tyckt om henne i så många år var det underligt att jag aldrig blivit kär i henne som kvinna.

Hon höll på med en fältundersökning om de gatuprostitue-rade i Stockholm.

- De har det så hemskt, sade hon. Och de är så utstötta. De vet att de grisar till karlar som plockar upp dem och utnyttjar dem föraktar dem. Karlarna talar till dem som om de verkligen vore glädjeflickor, de låtsas som om de blivit horor av kåthet. Men flickorna är oftast mycket moraliska. Mycket mer moraliska än andra flickor. Det är

därför de försöker låta bli att känna något. Många bland dem låter inte karlarna kyssa sig ens. De menar att de bara lånar ut sin fitta, som de säger. Ett hål därnere som de runkar av karlar med mot kontant betal-

150ning. Men det går ju inte alltid att skilja ut sig själv från sig själv. Jag intervjuade en flicka i förmiddags som just hade upplevt att det den natten gått på riktigt för henne med en torsk och hon föraktade nu sig själv så mycket att hon menade att hon var helt värdelös som människa. Ett luder, kallade hon sig. Bara ett djävla luder.

- Det är synd om dem, sade hon. Det finns inga lyckliga luder. Men inte heller är det så enkelt att de prostituerar sig av fattigdom, inte ens de lungsjuka, flickorna från Söderby, brukar prostituera sig trots att de kommer ut från sjukhuset med bara några kronor och utan ett friskintyg så de kan få arbete. Det här är flickor som råkat verkligt illa ut. Flera bland dem är lite underbegåvade också. De har behandlats som om de är värdelösa. Men alla är det inte. Visst finns det sådana fall som romantiker gör litteratur av. Sådana som drabbats av vad som förr kallades moral insanity. Plötsliga skov i personligheten. Jag talade med en i förrgår. Hon var läkardotter som jag. En vacker kvinna egentligen, begåvad och utbildad sjuksköterska. Hon hade varit gift med en överläkare. Var välanpassad. Ansågs lycklig. Men en dag slog hela hennes liv om. Från ett ögonblick till nästa. Hon gick ut ur villan en kväll, lämnade hemmet utan ett ord och började gå på gatan. Släppte hela sitt liv. Blev hora. Sådana har man gjort poesi om. Men de är ovanliga.

- Det motbjudande är att det är just de herrar vilka bestämmer i samhället som vill ha sina horor. De som utnyttjar flickorna och köper dem är fint folk; regeringsmedlemmar och fackföreningsledare, justitieråd och departementschefer, chefredaktörer och höga ingenjörer. Riksdagsmän går direkt från att ha talat om ungdomsbrottslighet i plenisalen ut på gatan för att köpa sig ett nummer. Fy fan. Därför kommer ingen att verkligen vilja hjälpa de gatuprostituerade.

Gitte var nu rädd för att hennes material skulle missbrukas.

151- Du vet inte hur det är i den akademiska världen eller i socialförvaltningen, sade hon. Man har alltid en chef och chefen kan ta ens arbete och förvandla det. Tömma det på dess innehåll och själv ta den ära det kan ge.

- Du får kämpa, sade jag.

- Du vet ju att jag inte riktigt är sådan, sade hon.

Men egentligen hade hon bett mig komma för att hon ville tala om sin egen situation.

-Jag vet inte hur jag skall säga det men jag har en flickvän nu, sade hon. En jag sover med. En jag älskar. Älskar sexuellt. På ett sätt är jag lycklig nu. Men samtidigt har det varit ett så stort steg att ta. Förstår du mig? Tycker du det är hemskt?

- Nej, sade jag. Varför skulle jag det? Om det är det som är riktigt för dig så är det rätt. Så har vi alltid sagt. Nu gäller det dig. Om du känner att det är rätt så är det rätt. Du är en fri och vuxen människa och ditt sätt att leva skadar ju ingen människa. Konstigare är det inte.

Hon frågade mig också hur jag hade det med Maj. Men jag sade inte mycket. Jag sade ingenting om hur det varit i somras. Det hade jag ju inte talat med någon om. Annat än med Birgit en enda gång. Men det hade jag gjort då innan Maj och jag funnit varandra igen. Att nu tala med Gitte vore att svika Maj. Hur nära Gitte än var så var hon ju inte nära mig så som Maj.

Vi satt och talade länge Gitte och jag den kvällen. Jag kom hem till Hasse i Svedmyra först med sista nattvagnen. Det måste ha varit två på morgonen. Han var fortfarande vaken. Han satt uppe med en nattgrogg.

- Maj har ringt efter dig hela kvällen, sade han.

Nu var det för sent att ringa. Jag ville inte väcka hennes föräldrar. Men jag väcktes själv när hon ringde från Göteborg klockan sju på lördagsmorgonen.

-Jag ringde dig hela kvällen i går, sade hon. Du hade inte

152kommit hem ens vid midnatt. Ingen visste var du var. Jag ville berätta att det är klart med preparandkursen nu. Jag skall börja den 13 januari. Jag kommer upp nästa lördag. Då har vi fått den där lägenheten och bor för oss själva. Jag längtar efter dig.

- Var var du i går kväll ? sade hon sedan. Du kan inte ha kommit hem förrän på natten.

- Jag träffade Gitte, sade jag.

- Var du otrogen? frågade hon.

- Med Gitte? Nej, det var jag inte. Hon hade bara mycket att tala om. Jag skall berätta för dig när du kommer upp.

- Jag låg hela natten och tänkte: Nu är Jan otrogen. Nu ligger han med någon annan. Jag föreställde mig att du träffat någon annan. Jag riktigt såg det. Jag var så arg och orolig att jag inte kunde sova. Det är helt sant att du inte varit otrogen? Inte ens lite otrogen? Hånglade ni inte?

- Nej, sade jag. Jag lovar dig.

- Jag längtar så efter dig Jan, sade Maj. Längtar och längtar och är helt trogen i tanke, ord och gärning som det heter. Jag bara hjälper mamma skura trappor. Men nu skall du och jag äntligen få bo för oss själva. Det har vi inte gjort sedan Albo-gatan för ett och ett halvt år sedan.

Det hade ju återigen varit en månad nu när Maj och jag inte träffades. Så var det också förra hösten och så var det i våras och så var det i somras - fast sommaren ville jag inte tänka på. Hade j ag varit i handelsflottan hade vi varit ifrån varandra längre än så. Men nu var det egentligen onödigt. Nu när jag var i Stockholm och väntade på Maj som var i Göteborg kände jag att det var fel att vi var i olika städer. En gång hade jag skrivit om det, skrivit att hon blev min också de långa kalla nätterna långt från henne. Men det var poetisk omskrivning för att jag tänkte på henne om kvällarna när jag runkade.

Inte skämdes jag för det. Hur skulle jag göra? Men det hjälpte

153inte. Det var skillnad mellan kåthet och kärlek. Jag var kåt och jag var kär. Kåt så det tyngde och nästan gjorde ont. Visst kan jag runka fantasier, pornografiska om så är till dess det går för mig, det kan alla karlar. Men jag kan inte runka fram Maj. Jag kan få utlösning. Men inte mer. Det blir fel det hela.

Jag mötte Maj vid tåget nästa lördag när hon kom upp från Göteborg. Regnet hängde i luften. Jag såg henne på långt håll när hon kiev ut på perrongen. Jag kände hj ärtat slå häftigt. Hon bar på en liten svart väska och min skrivmaskin som jag hade haft stående hos hennes föräldrar. Den stora väskan hade hennes far hjälpt henne att pollettera. Den hämtade jag ut.

- Det är en rar liten lägenhet, sade Maj när hon kom in i Elnas etta på Fleminggatan 73 och hängde av sig kappan. Vi behöver bara ordna till det och plocka undan hennes saker. Men jag hoppas ändå att hon snart kan komma hem.

- Det tror jag inte, sade jag. Hon har cancer. Det är därför partiet som en sista utväg bett kamraterna i Moskva se om de kan hjälpa henne.

- Kanske lyckas de, sade Maj. De har så skickliga läkare.

- Maj, sade jag. Jag älskar dig och jag har längtat så efter dig.

Efteråt sade hon:

- Nu är det rätt. Det var inte bra när vi bodde i Svedmyra och måste vakta på att sängen inte knarrade och på att ingen skulle höra oss. Det var därför jag ville vara i Göteborg. Jag vill inte att vårt förhållande skall vara ett sådant där smygförhållande. Jag vill ha dig helt och hållet som nu utan att behöva tänka på något annat.

Jag höll sedan på i köket under det hon packade upp och ställde i ordning i rummet, tog undan Elnas prydnadsföremål och ställde dem i garderoben, flyttade undan hennes böcker och satte upp våra egna i bokhyllan,

gjorde plats i garderoben och bäddade rent med våra egna lakan i ottomanen. Jag värmde

154maten och dukade. Jag hade velat göra det festligt när hon nu kom och hade på morgonen gjort i ordning coeur de filet på en bädd av råstekt vitlökspotatis. Det hade jag ätit på Freden. Maj tyckte om riktigt kött. Nu var det bara att sätta in pannan i ugnen. Jag hade köpt en flaska beaujolais också. Vin var hon visserligen mindre intresserad av, men jag ville gärna ha ett glas.

De senaste kvällarna hade jag här vid skrivbordet i Elnas lägenhet arbetat med fjolårets manuskript till "Hemkomst". Det hade jag haft liggande i förvar hos Hasse. Jag hade läst igenom och strukit för det som borde ändras. "Folkets hus" skulle tryckas i december. Sedan skulle jag ha ut "Hemkomst" på något förlag.

När vi ätit satte sig Maj vid skrivbordet och gick med blyertspennan i hand än en gång igenom texten sida för sida. Rättade stavfel, satte frågetecken i kanten, strök för det hon fann onödigt.

- Den är nog i allmänhet bra, sade Maj efter två timmar. Det minns jag jag tyckte redan i fjol. Men jag har sett mycket som bör rättas. Det finns hela stycken som är onödiga också.

Hon bläddrade i manuskriptbunten:

- Se här till exempel. Hela slutet med döendet. Jag tyckte redan i fjol att du höll på väl mycket med döden och skrev om hur den där huvudpersonen låg och hade hj ärtkramp och tänkte på livet. Det blev för långt. Nu när jag läser det igen menar jag verkligen att du måste korta det.

- Infarkten behövdes för berättelsen, sade jag. Jag ville sätta punkt. Anfang und Ende, vet du. Det är en bra skriven död också. Den berättelsen skäms jag inte för. Jag gick ner från Albogatan till Stadsbiblioteket om dagarna då när du var på Stretered och sedan satt jag där och pluggade döende till dess de stängde. Jag valde hjärtinfarkt och läste allt om just det döendet. Det är ett fint och litterärt döende för offret vet ofta att

155han skall dö, har tid att tänka. Och det finns ingenting han kan göra. Bara ta lite nitroglycerin under tungan och hoppas på det bästa. Men har det väl satt igång är chansen mycket liten. Det finns läkare som själva skrivit ned minut för minut hur det känts att dö på det sättet.

- Till dess de dog?

- Visst. Det är därför hjärtinfarkten passar bra. Dessutom tycker jag han gott kan ha det också. Han svek sig. Det blir som ett straff nästan. Döden som syndens lön alltså. Fast vi ser annorlunda på synden än vad Paulus gjorde. För oss är det sveket som är själva synden.

- Du kanske har rätt, sade Maj. Men som läsare är jag fortfarande inte överens. Det hela tar för stor plats. Det räcker inte att rätta och ändra, du måste nog skriva igenom hela boken från början till slutet. Det är bara att sätta igång!

- Jag skall fundera på det, sade jag. Du har nog rätt i det även om du har fel om döendet.

Senare på kvällen talade jag om Gitte. Efter en stund frågade Maj:

- Var du aldrig kär i henne ? Var du aldrig samman med henne?

- Nej, sade jag, inte kär, det gick ju inte. Du vet hon var flickan i gänget. Jag tyckte mycket om henne men på något sätt var vi alltför mycket kamrater.

- Du talar ofta så mycket om henne, sade Maj.

-Ja, hon betydde mycket. Det var hon och jag som i tonåren talade om fantasiernas frihet. Ungdomens helvete är att de råa drömmarna rivs blodiga av den skira verkligheten, som hon då uttryckte det. Människor måste lära sig erkänna sina mest hemliga och skambelagda fantasier. Inse att de egentligen är gemensamma för oss alla människor. På så sätt skulle vi bli genomlysta och medvetna.

156- Höll ni verkligen på så där teoretiskt? frågade Maj.

- Jo, det var bara teori. Ord. Men kanske var det något annat också som gjorde att det höll sig på det planet. Jag tyckte om henne och snygg var hon och vi talade om allting men det fanns hela tiden en känslomässig distans. Nu tror jag att jag förstår det som varken hon eller jag förstod då. Hon har börjat leva ihop med en annan kvinna. Det var nog det lesbiska som stod mellan oss redan då trots att vi inte var medvetna om det.

- Och det att hon inte var kommunist, sade Maj. För det är hon väl inte.

- Nej, sade jag, det är hon inte ens nu på riktigt. Hon når nästan fram till att erkänna klassernas kamp, att samhället historien igenom och i olika förklädnader drivs av sina motsättningar. Att våra föreställningar, också allt det där vi hävdade om känslans rätt och ärligheten, är ideologiska återspeglingar av grundläggande intresse. Men till partiet har jag aldrig fått henne. Fast hon är sympatisör naturligtvis.

- Något så konstigt förhållande som det du och Gitte hade det har jag då aldrig haft till någon, sade Maj. Jag har inte ens hört talas om något sådant.

- Avgörande var att vi inte var man och kvinna, pojke och flicka, inför varandra. Gitte var för mig en intellektuell kamrat. Utan kön egentligen. Andra har upplevt henne annorlunda. Men för mig var det som en intellektuell befrielse hon betydde något.

- Det är nog därför jag inte känner av någon svartsjuka, sade Maj. Om jag annars hört något sådant som att du varit hemma hos en annan flicka ända till sent på natten under det jag var i Göteborg, en flicka som du menar är snygg och rar och intelligent och jag hör att ni varit helt ensamma med varandra och pratat om sådant där, och om du sedan när jag kom till Stock-

157holm talade om henne i timmar med mig då skulle jag nog känna av det inombords. Bli rasande. Klösa dig. Bita dig. Det vet du. För då skulle du en sådan natt blivit någon annans även om ni inte låg med varandra. Men så är det inte med Gitte.

-Jag lovar dig, sade jag. Jag tycker mycket om Gitte men inte på det sättet.

- Jag känner henne inte, sade Maj. Jag visste inte det du sagt om att hon blivit lesbisk men jag måste ha tolkat dina signaler utan att vara medveten om dem. Hade det varit något erotiskt mellan er då hade din röst varit annorlunda liksom dina ögon och din hållning. Det är ju med sådana signaler man talar med varandra när man hör samman. Du kan ha ljugit hur skickligt som helst i ord och medvetet beteende men jag hade ändå vetat.

På natten när vi redan sovit någon timme väckte hon mig och sade:

- Du får inte vara otrogen mot mig. Du får inte ha någon annan som du haft mig.

Hon låg tyst i mörkret en stund. Sedan sade hon:

- Du får gärna tala och skriva teori med Gitte eller andra men j ag vill veta om du någonsin också fantiserat samman med någon annan som vi gör med varandra ibland?

- Aldrig, sade jag. Aldrig med någon.

- Har du aldrig legat så här i mörkret bredvid någon och tillsammans sett bilder i taket som ni två gjort levande och som ni gått in i?

- Aldrig, sade jag. Du är den enda flicka jag på det sättet sett tillsammans med.

- Jag vill tro dig. Du är i det också den ende för mig. Jag har heller inte ens hört talas om något sådant förrän jag träffade dig. Och om du någonsin gör det med någon annan i hela ditt liv och om du så gör det fast det gått illa för oss och vi inte är

158samman längre skulle jag sticka en kniv i digjan. Då skulle jag döda dig. Ty då skulle jag känna mig värre än den där horan som Gitte berättade om för dig, hon som det gick för när en kund knullade henne. Då hade du skitat ned allt. Jag skulle känna mig så smutsig att jag måste döda dig.

Ja, Maj och jag såg samman. Vi kunde det. Släppa till drömmarna. Också de som andra menade var de mest

skambelagda. Det hade vi upptäckt redan på Albogatan våren 1952. När jag förstått att Maj kunde se blev detta helt omvälvande för mig. Själv såg jag inte så mycket längre med åren, den förmågan hade avtagit, bilderna bleknat. Så kom Maj. Vi kunde ligga bredvid varandra i mörkret och ta fram bilderna och se dem och gå in i varandras drömmar och hemligaste fantasier.

- Du är den enda jag delat dröm med, hade jag sagt då den vårkvällen när vi upptäckt att vi båda kunde se. Andra skulle inte ens förstå vad jag sade om jag beskrev det. Det vore som att tala om färg med blinda.

-Jag visste heller inte att jag kunde det med någon annan människa innan vi kom samman, sade Maj då.

Men vi gick inte bara in i bilderna och vad de berättade; vi kunde tillsammans gå in i varandras mest privata erotiska fantasier, de dessförinnan inte ens inför oss själva tydligt formulerade. Vi gjorde inte så alltid, kanske inte ens ofta. Men vi kunde göra det.

- Så länge vi älskar varandra kan ingenting vi gör tillsammans, ingenting vi fantiserar eller säger någonsin vara fult. Inte så länge som vi menar det, hade Maj sedan sagt efter första gången. Du får aldrig med ett tonfall få mig att känna skam över någonting du vill eller som jag gör med dig eller säger till dig eller ber dig om. Då är allt över.

Så var det också nu denna natt när hon kommit upp från Göteborg. Om det var för att jag talat om Gitte vet jag inte.

159Men nu i mörkret höll hon hårt om mig och sade:

- Om jag vore min mamma hur skulle du förföra mig då?

- Ser du henne?

- Hon står där i dörren nu. Jag är inte här. Ni är ensamma. Du går fram till henne. Ser du det?

-Ja.

- Förför mig nu som om jag vore mamma, sade Maj. Om jag vore hon och hade kommit för att se hur du och Maj hade det och Maj vore borta och mamma stod här vid dörren och du fick lust till henne och bestämde dig för att du ville ha henne och skulle ta henne hur gjorde du då? Gör så nu. Maj är borta, jag är hon och du är du och här står vi.

Maj talade lågt och hetsigt och med ens såg jag.

- Du kramar henne, viskade Maj. Tar henne på brösten. Först blir hon generad. Men hon tycker ju om dig. Hon värjer sig lite men hon låter dig dra upp kjolen på sig. Känner du? Så förför du henne. Hon gör lite motstånd. Mest för att hon är rädd att Maj skall komma och överraska er men sedan glömmer hon allting för hon vill ha dig nu. Hon glömmer all anständighet och är bara kåt och vill ha dig. Så här vill hon.

Efteråt tänkte jag på detta med drömlivet vårt. Ja, det var rollspel och det var långt ute på säkerhetsmarginalen. Det var heller ingenting vi ständigt höll på med. För det mesta gjorde vi som alla andra, såg på varandra, fick lust till varandra och låg med varandra. Ibland lekte vi. Men ibland, kanske med månaders mellanrum, gick vi gemensamt in i en fantasi. En som laddades av det förbjudna eller bortomvanliga. Men aldrig våld och blod och ondska. Hon inledde eller jag. Sedan styrde vi tillsammans. Andra skulle inte förstå detta och vi talade aldrig om det med någon. Men vi kunde göra det för vi var annorlunda. Vi kunde se. Vi hade lyft av spärrarna.

- Om du någonsin går in i någon annan flickas drömmar på

160det här sättet eller om du någonsin i hela ditt liv släpper in någon annan flicka i dina egna då svär jag på att jag kommer att döda dig, sade Maj. Ty det här är bara vårt och om du sviker det då kommer någonting inom mig att ha smutsats och dödats för alltid.

161XVI

Jag hade arbete nu sedan den 16 november. Men ännu levde vi på lån från Hasse ty lön skulle jag ju få först vid

månadsskiftet.

Det var höst i Stockholm, grått och regnruggigt. Jag vaknade vid femtiden som alltid. Nattregnet höll i sig. Gardinerna var fördragna men därbakom smattrade det mot fönsterrutorna. Maj sov fortfarande. Hon snörvlade lite. Hon hade blivit förkyld. Inte undra på så som folk hostade och nös runtomkring i affärer och på bussar. Men feber hade hon inte. Jag försökte röra mig så försiktigt att hon inte vaknade. Hon behövde sova bort förkylningen. Hon sov också alltid några timmar mer än jag.

Jag stängde försiktigt dörren till rummet. Gjorde sedan i ordning tebrickan för Maj, bredde smörgås och tog fram skorpor. Värmde på kaffet i pannan åt mig under det jag rakade mig. När jag klätt mig, rökt mina första morgoncigaretter och druckit kaffet såg j ag att j ag var sen. Det hade tagit tid att komma igång. Klockan var redan kvart i sex. Ganska exakt tio minuter över sju måste jag lämna lägenheten och gå nedför trapporna om jag skulle hinna med bussen. Morgnarna var den enda tid jag hade nu. Men jag hade denna dag alltså inte ens en och en halv timme till förfogande.

På köksbordet framme vid fönstret stod min skrivmaskin, den gamla Remington Streamliner jag haft med från New York. Den slamrade som ett tröskverk men jag hade köpt två gröna

162skrivmaskinsunderlägg av tjock filt. Maskinen gungade när jag skrev. Jag slog hårt på tangenterna när skrivandet gick bra men ljudet dämpades av underläggen och bordet stod ju inte vid väggen mot rummet. Lyhört var det heller inte ty väggarna här i huset på Fleminggatan var tjocka och Maj brukade inte vakna av smattret. Jag höll på med renskrivningen av "Hemkomst". Jag hade bestämt mig för att tvinga igenom den på något förlag. Boken var viktig, menade j ag, den skildrade världen på annat sätt.

Det tog längre tid att skriva rent än att skriva direkt. Jag var tvungen fundera över varje mening. Just nu höll jag åter på med redaktör Hedenbergs vandring genom Ljungsvik en morgon år 1941:

"Gruset knastrade under redaktör Hedenbergs fötter, den vänstra galoschen kippade och spatserkäppen slog regelbundet sin doppsko i grustrottoarens stenkant, knaster, kipp, knaster, dunk, knaster, knaster, kipp, dunk. Redaktör Hedenberg var på väg till tidningen och hans omsorgsfullt välputsade små skor med tunna sulor var insvepta i galoschernas gummi."

Visst var det Karlstad år 1944 när jag började som volontär på Värmlands Folkblad. Det norrländska tog jag från Härnösand och Sollefteå. Där hade jag varit en del de åren när Dag arbetade på Nya Norrland. Men det roade mig också att medvetet knyta an till Ludvig Nordström. Markera tradition och samhörighet. Men det skulle kritikerna aldrig märka. Till det var de för obildade. Okunniga! De var av ideologiska skäl heller inte längre beredda att inse att Ludvig Nordström och Henning Berger - och för den delen Artur Möller, särskilt med "Det hvita djuret" - hade skrivit något väsentligt om den dåtida nutiden. Tiotalisterna och trettiotalisterna alltså. Tjugotalister-

163na och fyrtiotalisterna däremot var vad Brandes kallat Poeter av Andra Graden. Vilket inte var menat som beröm.

Nu skrev jag Hedenbergs biografi så som den skulle formulerats "i ett uppslagsverk över svenska publicister":

"Redaktör Hedenberg förkroppsligar något av det bästa inom svensk journalistik, heder och samvete parat med en publicistisk sans som aldrig sviker sitt ansvar inför medvetandet om pressens roll i samhället. Genom sina av personlig känsla genomsyrade ledare och..."

Jag lade orden så tätt inpå det de skrev, de officiösa, att kritikerna skulle förledas tro att jag skrev av, skrev nyckelroman. Det var en fråga om ordhållning. Men när jag såg på klockan var den redan fem över sju och jag tvangs avbryta just som det var som roligast att skriva.

Jag gick in i rummet. Maj sov fortfarande. Jag ställde in tebrickan bredvid sängen. På brickan en morgonhälsning. Jag hade skrivit den på maskin så hon inte skulle ha svårigheter med att tyda min handstil:

"Tevattnet står på spisen, det är bara att tända gasen. Jag kysser Dina ögon. Vi ses när j ag kommer hem. Sköt om Dig. Jan."

Jag såg trådbussen komma ner mot mig över S:t Eriksgatan just som jag kom ut i regnet. Men busshållplatsen för linje 42 låg direkt tvärs över gatan från min port och jag hann med också denna morgon. Bussen var fullpackad som alltid. Lukt av våta kläder. Trådbussarna var dock bra. Det var Sovjet som gått före i detta som i så mycket annat. Stockholm hade tagit efter Moskva. Men det låtsades man naturligtvis inte om.

- Packade som sardiner i en irrande plåtlåda står vi. Tyst mor-

164gontrötta pinnebergare på väg till meningslöst trista arbeten, formulerade jag det när bussen krängde och svängde upp på Sturegatan.

Jag trängde mig av när vi kommit upp på Karlavägen. Det regnade fortfarande. Jag gick kvarteret fram till polska ambassaden på andra sidan Floragatan, Karlavägen 35. Där inne på gården i den lilla byggnad som väl en gång varit bostad för kusk och tjänstfolk låg konsulatet där jag arbetade.

Det fanns tre rum där på andra våningen. I det till vänster från tamburen satt konsuln. Han hade stort skrivbord, bokhylla och som besöksstol en läderklädd bullig engelsk klubbfåtölj. Han var mjuk till sättet. Vänlig. Men han hade dålig andedräkt, det led han av. I det lilla rummet rakt fram satt pressattachén. Jan Wolski hette han och var i tjugoårsåldern, lång och blond. Såg ut som om han ville vara fruntimmerskarl men hade enligt min mening alltför mjuk haka för det. Han var ungkarl och bodde uppe på tredje våningen i ambassaden. Där hade den lägre polska personalen sovrum, matsal och kök med kokerska.

Kazimierz Kraskiewicz, som då ännu var attaché, var över till oss i konsulatet lite då och då men satt egentligen i det stora huset. Ibland hade han uppdrag åt mig. Jag skulle gå något springpojksärende. Han var liten och mörk. Skarpskuren. Han ansågs intelligent. Han och konsuln hade hustrur.

Politik diskuterade vi aldrig. Privat umgicks vi heller inte. Jag var inte ens bjuden till nationaldagsmottagningen när det stora huset svärmade av svenska diplomater, affärsmän, journalister och författare. Det bekom mig inte. Det här var inget politiskt uppdrag. Det var inte som på Federationen. Här var jag lokalanställt skrivbiträde.

- Det här är bara ett gagne-pain, ett brödjobb.

Jag satt i det stora rummet till höger. Där fanns dokument-

165skåpen och två skrivbord. Genom fönstret kunde jag se bort mot Humlegården. Skrivborden belamrades var morgon av buntar med tidningar. Jag skulle bläddra igenom hela den svenska pressen och leta efter nyheter om Polen. När jag läst och klippt tidningarna arkiverades de i en garderob. Efter en tid kastades de.

Redan från första dagen påpekade jag att denna arbetsuppgift var onödig. Det hade varit enklare - och i verkligheten billigare för Polen - att prenumerera på pressklipp. Men ambassaden var ett ämbetsverk och bestämmelser var bestämmelser.

Då och då kom Jan Wolski med någon svensk rapport han ville ha sammanfattad på tyska. Om kolimport, om svensk-polskt handelsutbyte. Sällan om politik.

Pressreferent hade Rubinstein sagt om mitt arbete. Nåja, refererat och diskuterat hade jag bara gjort en enda gång. Det var närjuliusz Katz-Suchy besökte Sverige. Honom kände jag ju sedan fyrtiotalet. Han var minister nu och rådgivare i deras utrikesdepartement. Vi kunde tala öppet med varandra. Han bad först att jag skulle hjälpa honom bättre förstå den svenska pressens hållning gentemot Förenta staternas roll i Förenta Nationerna. Sedan resonerade vi om hur det kalla kriget bidrog till den rätt besvärliga ekonomiska situationen i Polen och folkdemokratierna och hur Ulbricht nu manövrerade efter Berija-affären. Det fanns ju en dubbeltydighet här. Stalin hade, menade Juliusz Katz-Suchy, helst sett ett neutralt och återförenat Tyskland. Hans förslag var uppriktiga. Han hade varit beredd att lämna det som blivit Tyska demokratiska republiken. Be-rija, hur man än såg på hans verksamhet, hade varit på samma linje. Men Ulbricht och gruppen kring honom ville ta språnget till

en egen socialistisk republik.

Det var som de öppet kamratliga interna diskussioner vi haft i Federationen. Men här på ambassaden var naturligtvis an-

166nars något sådant samtal helt otänkbart.

Konsulatet tog det mesta av min tid. Var morgon kom konsuln med en bunt skrivelser från svenska myndigheter som rörde den polska medborgaren si eller den polske medborgaren så. Myndigheterna ställde krav på Polen.

- Stackars fattiga Sverige som behöver så mycket ekonomisk hjälp av rika Polen, sade konsuln.

Jag hade att formulera konsulatets avböjande svar på korrekt byråkratsvenska.

Samtidigt fick jag en lång lista på ärenden där jag skulle skriva till svenska myndigheter och begära hj älp och skydd åt polacker i trångmål; våra klienter.

Det bodde många polacker i Sverige. Några hade funnits här redan före kriget, några kom under kriget, några var kvar från krigsslutet när folk räddades till Sverige från koncentrationslägren och många hade kommit under senare år. Flyktingar, politiska eller andra.

Fint folk hörde vi aldrig från, de hade andra möjligheter. Men alla de andra, de fattiga och de sjuka och sådana det gått snett för - antikommunister som kommunister eller politiskt indifferenta - vände sig till konsulatet när de råkat illa ut.

De hade hamnat i fängelse, de skulle ställas inför rätta, de höll på att förlora sin bostad, de ville skiljas, de hade svårigheter med barnavårdsnämnden, de låg i gräl med grannarna, de hotades med arbetsläger då de inte betalt underhåll för barn som de hävdade var någon annans, de hade blivit lurade i affärer, de hade hamnat på alkoholistanstalt, de satt på ålderdomshem och ingen förstod vad de sade, de hade spärrats in på sinnessjukhus av onda fiender. Om de kom upp på konsulatet var det för att tala om sina olyckor med konsuln. Själv mötte jag dem bara i papper och akter.

När han lämnade mig dagens ärenden sade konsuln:

167- Skriv till de svenska myndigheterna så det tar skruv och de får hjälp. Vår uppgift är inte att ta rätt på om de är skyldiga eller ej och deras politik spelar ingen roll. Vår uppgift är att hjälpa. De är landsmän. Det är det hela.

Officiellt gavs ingen tid för lunch. Jag skulle göra som de andra, ta ett smörgåspaket med mig och äta vid bordet. Men redan på andra dagen lämnade j ag det lilla gårdshuset när klockan blev tolv och gick ner till Hasses kontorsvaruaffär i hörnet av Linnégatan och Grev Turegatan. Han hade ett litet kök bakom affären. Där lagade vi lunch, tog var sin öl och pratade en stund. Klockan ett var jag tillbaka vid mitt skrivbord. Detta diskuterade man aldrig på konsulatet. Man accepterade stillatigande att jag kortat arbetstiden med en timme. Jag blev ju effektivare på så sätt, skulle jag svarat om man frågat.

Kontant fick jag sjuhundra kronor i handen var månad. Därtill kunde jag skriva upp mig på listan för skattefria cigaretter och skattefritt vin och skattefri sprit. Jag behövde inte använda min motbok.

Hårt var arbetet väl egentligen inte. Men tröttsamt. Efter att ha skrivit på olika språk sedan åtta på morgonen var jag surrig i huvudet när jag kom hem till Fleminggatan vid femtiden på eftermiddagen. Kunde inte skriva något eget. Behövde sova innan jag kunde sätta mig vid skrivmaskinen. Morgontimmarna mellan strax före fem till strax före åtta var den enda tid jag hade för det som var mitt.

Jag märkte att jag även hade svårt att intressera mig för politik och klubbarbete. Till och med kärleken blev dammig och grå. Fast när jag suttit en stund tillbakalutad i stolen med fötterna på bordet och skärmat av dagen med annan läsning - teori i Hegel eller Marx; litterära texter av Balzac eller Strindberg -böcker som jag läste i, strök för i och försåg med utropstecken och kommentarer under det jag petade tänder och rökte, blev

168Maj plötsligt synlig för mig där hon satt mitt emot mig med nedböjt huvud och läste. Hon pluggade franska

och anatomi nu inför vårens kurs.

Jag kände en våg av ömhet för henne då, en lite lustfylld ömhet. Reste mig upp, gick fram och ställde mig bakom hennes stol och lade händerna på hennes skuldror. Hon var spänd kände jag.

- Jag har suttit och läst hela dagen, sade hon. Jag har lite huvudvärk. Ta bort den! Du kan ju det.

Jag började massera henne då. Först lätt med fingrarna över tinningarna. Jag kände pulsen hennes bulta under fingertopparna. Hon lutade huvudet mot mig och blundade. Hennes andhämtning förändrades, den blev djupare. Jag höll vänsterhanden mot hennes panna, hon lät sig vila i den under det jag mas-serade nacken. Den var så smäcker.

Framför henne låg Hjalmar Holmgrens anatomibok uppslagen såg jag.

Jag flyttade händerna ner till hennes axlar. Kände med fingrarna upp mot hennes nacke.

- Du är mycket spänd, sade jag.

- Det är kappmuskeln, sade hon.

- Den är hård, sade jag, jag skall mjuka upp den.

Jag satte tummarna i muskelfästena under skulderbladen och tryckte till. Hon böjde ned huvudet och lät det vila mot sina armar på bordet.

- Fortsätt, sade hon. Det gör nästan ont men är skönt.

Jag arbetade med tummarna längs hennes ryggrad ända ner

mot sätesmusklerna. Hon gnydde lite och allteftersom jag så masserade henne, mjukade upp de hårda musklerna och märkte hur hennes kropp reagerade under mina händer blev den ömhet jag kände för henne mer och mer lustfylld till dess jag lyfte upp henne ur stolen och bar henne till ottomanen.

169- Jag tror nästan jag är kär i dig, sade jag.

- Väldigt kär, lade j ag till när j ag lagt ned henne och såg henne i ansiktet.

170XVII

Urban hade velat träffa mig. På väg in genom portvalvet Kungsgatan 84 mötte jag Sven Linderot.

- Hej du Jan, sade han.

Visst såg han sliten ut, men mindre trött än jag väntat mig. Han hade just kommit ut från sjukhuset. Morgon-Tidningen skrev ondskefullt om honom. Kallade honom nu "en före detta partiledare som kryper fram ur obskuritet" när han publicerade några korta anteckningar om socialism och statskapitalism i Ny Dag. Men det hade han skrivit på sjuksängen när läkarna inte trodde att han skulle klara sig.

- Fast ont krut förgås inte så lätt, sade han.

Jag hälsade från Bredels i Berlin, Maj och Willi.

- Maj Bredel är en bra flicka, sade han. När de bad om en hallåa till radion i Moskva 1936 talade jag med henne. Hon var ungklubbist då. Om du åtar dig detta måste du veta att det är ett svårt uppdrag du får, sade jag. Det är mycket hårda tider däröver. Du måste hålla huvudet kallt och kursen klar. Men hon gjorde det. Och hon har hållit färgen.

- Du har själv arbetat i Ungern, sade han sedan. Ja, då vet du något om socialismens verklighet i folkdemokratierna. Det är inte så lite farligt att det skönmålas så mycket.

Sven Linderot hade betytt mycket för mig från det jag varit femtonårig ungkommunist. Inte bara som politiker. Också i det privata. Hans diskussion om kommunistisk moral låg ju

171som grund för mitt handlande i somras när det gällde ställningstagandet till Maj och den där läkaren,

gynekologen. Medvetande och partitagande. "Den som låter den socialistiska kampen vara sin moraliska ledstjärna, den vet också att skicka sig i livets detaljfrågor." Det hade jag strukit under när jag läste det 1943. Liksom hans angrepp på "de beskäftiga moralpredikanterna". Ja, den som tror att vi i detta "omoraliska utsugar-samhälle" där vi "fostras till vidskepelse och hålls nere i andligt mörker" inte bär skiten med oss, "den som tror detta är barnsligt enfaldig, eller en charlatan". Alltså inte döma! Inte Maj och inte någon. Analysera! Det var sådant som fick motståndarna att kalla oss kasuister och jesuiter. Men det var ansvar och förnuft. Vara medveten och handla målinriktat!

När jag under kriget första gången träffat Linderot hade han gett sig tid att tala med mig och andra ungklubbister. Jag var femton år men han talade inte ned till mig. Han resonerade som äldre kamrat.

Han gav sig tid till detta trots att han då hade ansvar för att samordna den underjordiska kampen mot Hitlerfascismen i det ockuperade Europa.

Han var i Ryssland under inbördeskriget, valdes 1935 till Kominterns exekutivkommitté och var respekterad långt utanför partiets led, men när man gjorde en affisch där folket blev till staffage kring hans eget ansikte - så som folkhemsfolket var kring Per Albin på väggen till svenska paviljongen i New York under världsutställningen - då vägrade han.

Men Aksel Larsen i Danmark vägrade inte. Han lät kamraterna traska fram i demonstration under sitt jätteporträtt. Trots att han förrått under kriget. Han hade angivit när Gestapo tog honom. Det visste jag.

Men Karl Staf hade inte sagt det när vi arbetade på Ny Dag 1946. Han sade ingenting om Aksel Larsens roll trots att han

172själv var ett av offren för ledarens angiveri. Att Staf undkom skarprättaren och sedan även överlevde koncentrationsläger var sannerligen inte partiledare Larsens förtjänst. Men Aksel Larsen hade som fånge hos Gestapo hedrats med att symboliskt placeras i Danmarks Frihedsråd då innan partiet kände till hans förräderi. Sedan var det bara att hålla god min i elakt spel. Det blev en partihemlighet. Men materialet hade publicerats av motståndsrörelsen i Danmark. Svend Aage hade berättat om det för mig. Han var ju gammal motståndsman.

- Gestapo behövde inte ta till tortyr. Inte ens hot om tortyr. Allt bara rann ut ur Aksel Larsen! Och han tyckte mest synd om sig själv för att han misslyckats i politiken. Fy fan!

När Slånsky ställdes inför rätta i Prag hade jag tänkt på Aksel Larsen och på det Paul berättat om Gitton 1947. Han som i Frankrike var organisationsansvarig men som togs av polisen på en pissoar med en stjärtgosse och blev angivare. Fast Gitton hade man kunnat oskadliggöra under ockupationen när förräderiet blev uppenbart. Skjuta honom.

- Hur går det med författandet? frågade Linderot.

-Jag ger ut ett litet drama på eget förlag nu. Så har jag en roman klar också jag tror på.

- Det gäller att inte ge upp, sade han.

Urban hade kallat på mig för att j ag skulle till Halmstad och företräda Sverges Kommunistiska Ungdomsförbund. Jag måste ta tjänstledigt två dagar.

Jag ville inte. Men det var nödvändigt. Det var en offentlig debatt om ungdomsbrottsligheten under ledning av borgmästaren i Halmstad. Jag skulle debattera med Bertil Sandberg från Högerns ungdomsförbund, Nils Hallerby från Folkpartiets ungdomsförbund och Algot Andersson från SSU.

- Det är viktigt att vi inte marginaliseras. Sök inte konfrontation. Du skall lägga fram våra synpunkter. Var gång vi når ut

173med vad vi verkligen har att säga vinner vi folk.

Det var sista gången jag framträdde i egenskap av kommunist. Ty som kommunist talar man bara på uppdrag och

med klart mandat från partiet. Har man inte mandat då talar man enbart som privatperson. Vare sig man är författare eller metallarbetare.

Debatten gick bra.

- Hur ser verkligheten ut? sade jag. Hur kan man klaga på att barn blir nyckelbarn så länge bara 8 % av Stockholms barn mellan 3 och 7 år får plats på daghemmen samtidigt som famil-jernås ekonomi kräver att både man och hustru arbetar? Männen sliter, kvinnorna förmenas vara såväl mödrar som yrkesarbetande och barnen får hållas på gatan. Hur kan det bli annat än gäng?

På vägen övernattade jag hos Nadja. Vi hade mycket att diskutera och reda ut. Nu när jag hade regelbunden inkomst i Sverige hade jag gjort som hon och jag kommit överens om. Jag hade varit hos Hans Göran Franck, som blivit advokat, för att få fastlagt vad jag skulle betala i underhåll.

När jag ringde Stockholm berättade Maj att vi fått brev från Alva. Med Gunnar var förhållandet bra nu sedan vi träffats i Bukarest. Nu skrev Alva att hon inbjöd Maj och mig att komma ner till Paris över julen. Familjen borde träffas igen. Mina systrar, Sissela och Kaj, ville det. Men det var inte möjligt. Jag kunde inte bara resa bort på några veckor så där när jag nu hade arbete. Jag bad Maj att skriva ner och förklara att det inte gick.

- Skriv henne redan i dag att det är synd att vi inte kan fira julen i Paris men att det inte går för mitt arbetes skull.

Stockholm var regngrått. November med pysdrag genom gatorna. Maj pluggade franska nu och på morgnarna när Maj ännu sov fortsatte jag att skriva rent "Hemkomst" innan jag tog bussen till arbetet. När jag kom hem från konsulatet var

174jag trött, kände mig utsliten och somnade redan vid niotiden.

- Men det är inte värre än om jag vore skiftarbetare.

Första veckan i december lossnade det lite. På söndagen när

jag hade tid fri hade jag skrivit en novell om några pojkar som byggde en koja. Den lyckades jag sälja till Byggnadsarbetaren. Jag fick 200 kronor.

Söndagen den 13 december var det ett år sedan Maj och jag gift oss.

- Ett år har vi nu varit gifta, sade Maj.

- Hundra veckor har vi varit tillsammans!

Den ettårsdagen firade vi med att gå på bio. Jag ville att vi skulle se Clouzots "Fruktans lön". Den hade haft premiär i Sverige strax innan vi kommit hem. Både Svenolov och Svend Aage hade talat om den.

- Den måste du se!

Nu gick den bara ute på förortsbiograferna. Vi såg den på Kaza i Hammarby. Det var en bra film. Vi var tagna av den. En film lika skickligt snickrad som "Sheriffen". På tunnelbanan in till Slussen började vi diskutera den.

- Den skildrar tiden efter ett nederlag och före en katastrof, sade Maj. De sitter där och väntar i den gudsförgätna, whiskyindränkta och kvavt heta hålan. Så åtar de sig att köra dunkar-na med nitroglycerin upp till oljefältet i tro att det spelet med döden kan rädda dem ur helvetet.

- Hörde du vad det var den blonde tysken, Bimbo kallades han, spelade på sitt munspel?

- Ja, sade Maj. En Spaniensång. En av Internationella brigadens.

- Ja, sade jag. Du känner den. Vi har den. Det var Busch som då 1937 till Silchers melodi skrev sorgesången om Hans Beim-ler, han som lyckades fly från Dachau för att stupa framför Madrid. Sången som börjar:

175Vor Madrid in Schützengraben, In der Stunde der Gefahr, Mit den eisernen Brigaden, Stånd Hans der Kommissar.

- Luigi ler bredvid Bimbo, sade Maj. De måste varit interbri-gadister.

- Och det kriget hade de förlorat, sade jag. Nyckeln finns i tredje strofen:

Eine Kugel kam geflogen Aus der "Heimat" für ihn her. Der Schuss war gut erwogen, Der Lauf war gut gezogen -Ein deutsches Schiessgewehr.

- Det är den tvetydighetens sanning Clouzot vill ha fram med den korta scenen.

- Fast då ingenting sägs i ord blir det bara vi på vår kant som känner igen melodin och kan tolka vad han vill ha sagt, sade Maj.

- Reklamfolket kallar sådant subliminala budskap, sade jag. Men det intressanta med det här budskapet är att det är avsett att nå bara oss. Och frågan är vad det är han vill säga oss. Clouzot är ju inte känd för att göra politisk film men här kom budskapet. Fast vilket?

När vi kommit hem levde filmen fortfarande runt oss. Vi fortsatte samtalet i mörkret när vi lagt oss.

- Borgarna ser den där filmen bara som en spännande film, en thriller om hårda män, sade Maj. Men jag är rädd för det han säger till oss. Spanien var ju en tid av så stort hopp. Romantik nästan. Det präglade hela min barndom. Och kriget bar på

176så stort hopp också det trots all ohygglighet. Sedan blev det hårdare. Socialismen föds skitig och blodig. Stora delar av Rumänien ser ju ut som Clouzots centralamerikanska håla. Och jag tycker illa om manlighetskulten i filmen. Hårdhetsdyrkan.

- Den fascistoida menar du, sade jag. Men frågan är om inte Clouzot vill ta fram det homoerotiska i denna heroism. Män-nerbundidealet.

- Så kanske det är. Som något man kan iaktta mellan killar ibland. Fast det är än mer utpräglat konstigt sentimentalt mellan karlarna i filmen. Som om det vore där de verkliga känslorna fanns. Vi kvinnor betyder ingenting för dem. Något att ligga med bara. Det är väl det han vill visa på.

- Men fullt så enkelt är det nog inte, sade jag. Han vill säga något mer om tiden vår. Alltså låter han Bimbo berätta om sina tre år i nazisternas saltgruva och spela på sitt munspel för att du och jag och vi på vår kant skall minnas såväl vår stora dröm som den skitiga vardagen och den hotande katastrofen.

- Nitroglycerin står för atombomb, sade Maj.

- Det är en otäckt mångtydig film, sade jag. Clouzot var den som gjorde den kanske bästa filmen om ockupationstidens Frankrike men han gjorde den under ockupationen och på tyska pengar; "Korpen". Hur angiveri och anonyma brev fräter sönder en liten stad.

- Jag har inte sett den, sade Maj.

- Jag såg "Korpen" i Paris hösten 1947 just som den släppts igen, sade jag. Den hade varit förbjuden då ända från 1944 när Paris befriade sig. Vichy hade fördömt filmen. Katolska kyrkan hade satt den på index. Men också partiet hade angripit den. Det var vårt folk som såg till att filmen drogs in, att skådespelarna sattes i fängelse och fick yrkesförbud, att Clouzot själv förbjöds göra film. Men våra kamraters argument var falska. De menade, eller låtsades mena, att Clouzot varit opatriotisk

177och defaitistisk som skildrat angiveri i en tid när det gällde att ta kamp mot angiveri. Jag kunde inte se filmen annat än som en uppgörelse med angiveriet. Clouzot blev offer i en taktisk manöver. Filmen förbjöds för att den var bra. Partiet har inte alltid rätt.

- Men då blir "Fruktans lön" inte bara en film om tiden efter nederlagen utan om tvetydigheten, sade Maj. Jag skulle vilja se den där "Korpen".

- Jag har heller inte sett att kamraterna i Frankrike svarat på den fråga Clouzot låter Bimbo ställa med sitt spel strax innan han och Luigi sprängs i luften.

När hon somnat låg jag länge vaken. Visst hade jag velat resa till Paris. Jag hade velat diskutera Clouzot med Paul, han var tillbaka där igen från arbetet i Budapest. Han hade börjat på Le Monde, visste jag, litteraturredaktionen. Men det gick inte. Hade jag lovat Maj att hon skulle få möjligheten att studera då hade jag lovat det.

- Det är bara att ro båten i land!

Till Paris kunde vi alltså inte komma men Maj reste till Göteborg söndagen den 20 december. Jag följde henne ner till tåget på eftermiddagen. Själv hade jag lyckats få platsbiljett till julaftons eftermiddag. Den 24 var ingen helgdag på polska konsulatet men jag hade fått halva dagen ledig, fick gå från konsulatet redan vid middagstid och kunde därför hinna jula hos hennes föräldrar. På söndag kväll den 27 skulle jag ta tåget upp igen och på måndag den 28, Menlösa barns dag, skulle jag vara på arbetet klockan åtta på morgonen. Maj skulle då stanna kvar hos sina föräldrar för att resa med sin kusin direkt till Demokratisk Ungdoms kurs i Östhammar. Den skulle pågå en vecka från nyår till trettondagen.

När jag följ t Maj till tåget gick jag inte hem. I stället gick jag mot Tegelbacken och genom Gamla stån mot Slussen. Jag var

178trött och håglös. Arbetet på konsulatet stod mig upp i halsen. Nå, om konsuln och Wolski och Kraskiewicz fanns kanske inte mycket ont att säga men veckodagarna låg som stora grå sjok av tristess framför mig. Jag var en ledig dag som denna bara tillfälligt frigiven. Jag hoppades att Svenolov skulle vara hemma. Ringt honom hade jag inte. Jag gick på vinst och förlust.

Han hade flyttat till en omodern trerummare på andra våningen i ett sjuttonhundratalshus på Lilla Skinnarviksgränd. Kall var den och dasset låg nere på gården men trädgård mitt i staden hade han och utsikten över Riddarfjärden från kök och sovrum var vidunderlig. Jag avundades honom. Han bodde som konstnären Tapper i Allan Erikssons "Farväl till paradi-

^ yy

set .

Birgit var inte hemma men Svenolov blev glad åt att se mig. Han bjöd på ett järn.

- Här skall du få höra, sade han.

Han satte på en liten longplayingskiva.

- Den här har jag just fått från Per och Adelynne, sade han. Lyssna nu till Burl Ives.

Han började själv sjunga med i texten:

"Sitting by the roadside ön a summer day, chatting with my mess-mates passing time away, lying in the shadow underneath the trees. Goodness how delicious, eating goober peas, peas, peas, peas, peas. Eating goober peas."

- Burl Ives är bra som sångare men jag trodde han var försik-tig. Jag visste inte att han vågade vara så subversiv. Det är en sång från sydstatsarmén under inbördeskriget. Generalen rider förbi och hör hur fotfolket ropar: "Peace, peace, peace." Fred, fred, fred. Det är något det!

- Goober peas är jordnötter, sade jag.

- Det är så man måste arbeta. Ingen tar miste om vad man

179menar och ändå kan motståndaren inte ingripa och förbjuda!

Vi småpratade. Muttrade som vi brukade kalla det förr om åren. Plötsligt vände Svenolov sig direkt till mig och sade:

- Jag förstår inte varför du tagit det där arbetet.

- Det ger en hygglig inkomst.

- Det är inget riktigt skäl. Du skall skriva. Nu har vi inte råd att undvara någon. Men om du sitter där på Karlavägen och hukar från morgon till kväll får du ingen tid över till det du verkligen borde göra, din uppgift. Och inte trivs du med det heller. Det syns på dig vad du än säger.

- Nej, sade jag. Att jag trivs vore synd att säga. Men det är ett arbete. Det ger mig en månadsinkomst. Inte stor men regelbunden. Och böcker har jag kunnat köpa. Kamera likaså, en Exakta varex till och med.

- Men böcker har du alltid skaffat vad jag vet, sade Svenolov. Nu när du kommit upp till Stockholm börjar du också kunna sälja något. Jag såg dig i All Världens Berättare och i FiB. Nu borde du skriva.

- Uppriktigt talat har jag lovat Maj att ge henne två år då jag står för allting, sade jag. Hon vill studera. Den möjligheten måste jag ge henne. Det är jag skyldig henne. Vi gifte oss för att arbeta i Budapest och hon skulle med. Så blev det bara nio månader.

- Var det ditt fel då? sade Svenolov.

Det svarade jag inte på. Svenolov hällde upp en ny sup åt mig.

- Vi har alla våra drömmar, sade jag. Våra är mycket av trettiotalets. Justehet och allt det. Det vore ojuste av mig att inte göra det möjligt för Maj att plugga när hon nu vill det. Det är en bra flicka. Så tycker jag om henne också. Är kär om man nu skall ta till sådana ord.

På det svarade Svenolov inte. Efter en stunds tystnad sade han:

180- Låt oss gå ner på apoteket och ta några järn. Du kan behöva det. Du verkar nedstämd. Jag har ett par tior över. Jag har sålt en upplaga. Det kan vi fira.

Där på Freden gav fröken Karin oss hörnbordet till höger däruppe. Smör ost och sill. Pytt i panna. Kaffe. Två vita och en brun.

- Nu ger jag ut "Folkets hus " på eget förlag. Hasse har hjälpt mig med ekonomin. Jag har gett mig fan på att få ut "Hemkomst" sedan.

- Om det är den som Birgit och jag fick läsa i fjol är den bra, sade Svenolov.

-Jag skriver rent den, sade jag. Stramar upp den.

Vi lånade en tia av den äldre mannen vid grannbordet, vem det var visste jag inte men Svenolov kände honom. Sedan tog vi var sina två dubbla lätt. Jag kom sent hem. Vaknade först klockan sju och hann ingenting skriva innan jag gick till arbetet. Satt sedan vid mitt skrivbord och såg ut över Humlegården. Det regnade.

181XVIII

På tisdagen var j ag ute hos Dag och Ingrid i Bagarmossen. Ingrid bjöd på julmiddag.

- Det är ju dan före dan före dopparedan, sade hon.

- Hur mår din rara Maj ? frågade Dag.

- Bra, sade jag, bra vad jag vet. Hon är nere hos sina föräldrar.

- De är trevliga, sade han. Du skall hälsa dem. Och Maj är något enastående. Var du glad över att hon vill ha dig. Hon är en sådan flicka man drömde om att få träffa när man var ung och ogift. Hon är som en folkvisa.

Ingrid såg på honom då men sade ingenting och Dag talade om "Hemkomst".

- Får du bara ut den på ett riktigt förlag så slår du igenom. Då blir det ett slut på alla dessa år då du så här skamligt hållits utanför.

De hade just flyttat ner till Stockholm från Sollefteå. Dag hade fått anställning på Dagens Nyheter. Nu hade de en stor modern fyrarummare. Bagarmossen var en nybyggd förort en bit bortom Kärrtorp där Svenolov haft ateljé.

- Så du har flyttat från Norrland till Konditorträsk, sade jag.

- Konditorträsk, det var bra, sade Dag. Det skall jag komma ihåg. Skål! Bagarmossen! Ja, Konditorträsk är vad det är.

- Hur fick du den här? sade jag vid groggen. Var du inte utflyttad?

182- Visst var jag det, sade Dag. Och när jag först kom upp till Bostadsförmedlingen uppe på Herkulesgatan sade man mig att jag var struken ur kölistan. Det fanns inget att göra, sade man. Reglerna gällde lika för alla.

- Detsamma man sade mig.

- Men Hedman, redaktionschefen, menade att jag inte skulle bekymra mig. Han gav mig ett brevpapper med Dagens Nyheters huvud och sade att jag skulle skriva direkt till chefen och underteckna med mitt namn och orden: "Medarbetare i Dagens Nyheter". Då skulle det ordna sig. Det gjorde det också. Tre veckor senare kunde vi flytta in här.

- Så är det, sade jag. Samhället är organiserat till bröders hjälp. De högre bröderna vill säga.

- Ja, det chockerade mig. Jag tyckte inte om det. Men vad skulle jag göra? Jag kunde ju inte ha familjen på gatan. Nog visste jag hur det är ute på landet. Jag hade ju upplevt det när jag arbetade på tidningarna i Köping och Härnösand och Sollefteå. Städerna styrdes över krogborden eller på Rotary. Det viktiga var inte vilken rätt man hade utan vilka restriktionsrätter man åt med vem. Men att Stockholm var likadant hade jag inte riktigt trott. Men det behövdes bara ett par ord på Dagens Nyheters papper så föll alla byråkratiska hinder. Sesam! Sesam!

- Varför skriver du inte om det?

- Var då? Det får du göra. Det kan man bara få tryckt som skönlitteratur.

- Inte med namns nämnande.

- Fast om du kan använda det här som kofot för att bryta sönder byråkratin på Bostadsförmedlingen och själv få en lägenhet är det dig väl unt, sade Dag. Gör det. Den här kan de ju inte ta från oss nu när jag väl fått kontrakt.

Jag talade med Maj om detta på julaftons kväll när julfirande t

183var över och vi var ensamma.

- Hade det här varit i Ungern då skulle du nu kunna skriva en väggtidning om det hela och sätta upp den i trappan där på Herkulesgatan, sade hon. Namnge den där skåningen som förstörde det för oss. Fortsätta med väggtidningar ända till dess han tvingades bli anständig, lät dig behålla din plats i bostadskön och gav oss en lägenhet.

- I Sverige kallas sådant odemokratiskt, sade jag. Smädande av ämbetsman. Dagens Nyheter skulle förfasa sig över mina pöbelfasoner.

Vi talade lågt för att inte väcka hennes föräldrar som sov i andra rummet.

- Men jag kommer att gå upp till dem och leva en djävul så fort helgen är över.

- Vi får ingen ordning på våra liv innan vi har en egen lägenhet, sade Maj. Jag vill egentligen inte vara så mycket här nere. Jag vill vara hos dig. Det vet du. Men jag vill inte att vi skall behöva känna oss som inneboende.

På söndagen följde hon mig till Stockholmståget. Jag hade platsbiljett.

- Tänk, sade hon, i dag blir det på dagen två år sedan jag kom till dig på Albogatan och vi fick varandra.

Jag såg henne stå på perrongen när tåget satte igång. Hon vinkade. Det var inte roligt att resa från henne.

Maj och hennes kusin reste upp från Göteborg till Osthammar på nyår. Där skulle ju Demokratisk Ungdom hålla konferens fram över trettondagen. Uppgiften var att från hela landet dra samman och skola den kader som skulle kunna vara med om att bygga upp en ungdomens breda progressiva enhets-front med Ungdomens Fyra

Rättigheter som plattform: Rätt till arbete. Rätt till bostad. Rätt till utbildning. Rätt till fritid. Ett stort problem var den kvardröjande sekterismen. Men till

184Östhammar kom unga medlemmar. Sådana som Vivvi från Porjus som vi hoppades mycket av. Hon hade just fyllt sexton.

Jag arbetade på konsulatet hela veckan och kunde bara vara med på själva trettondagshelgen. Då talade Willard Ramstedt om socialpolitik; problem och målsättning. Nils Bejerot om serier och samhälle. Mina inledningar handlade om fredsfrågan och om socialismen i Osteuropa; dess svårigheter och problem.

Det Ramstedt sade var jag överens om. Det räckte inte med att säga det självklara att reformerna inte ändrade samhällets grunder; man fick inte stå vid sidan om. Demokratisk Ungdom måste ta itu med de verkliga vardagsproblemen.

Jag talade om freden och om arbetet med festivalerna där vi konkret öppnade gränserna, rev den järnridå som hindrade kontakt mellan ungdomar i Öst och Väst. När jag talade om socialismen i Östeuropa sökte jag - som Linderot sagt - komma förbi skönmålandet. Socialismen föds också den i skit och blod. Mycket är fel men det gäller att se till det nya, det växande.

Fast med Nils Bejerot var jag överens blott till en del. Serierna var inte bara elände. Inte ens de kommersiella serierna var det. Han var en bra kamrat men lite väl trångsynt ibland. Lite östeuropeisk.

Maj kunde jag blott träffa som hastigast. Hon deltog i grupparbetet och bodde i flickornas sovsal. Men vi kramade om varandra bakom en dörr och hon sade:

- I övermorgon kommer jag till Stockholm.

- Jag längtar så efter dig, sade jag. Vara ensam med dig. Tala med dig. Och allt det andra också.

- Har du varit på Bostadsförmedlingen? frågade hon.

-Jag går dit nästa vecka när helgerna är över. Då skall jag

riva i.

- Gör det, sade hon. Det skulle bli så mycket lättare allting

185bara vi fick egen bostad. Både med livet och mina studier. För att inte tala om kärleken.

Men när kursen tog slut och Maj skulle komma var det snöstorm. Ingen kunde ta sig från Östhammar den dagen. Jag väntade förgäves på henne. Plötsligt högg det till i bröstet. En förbiilande svartsjuka. En jag skämdes för. Vivvi hade sagt att man bland DU:are hade sagt att Majs kusin hade sagt att Maj hade sagt att där i vårt förhållande skulle hon och jag vara fria, men när hon använde sin frihet och roade sig lite då blev jag oresonligt svartsjuk. Fast sådan var jag ju inte. Så var det inte mellan oss. Innan jag for tillbaka till Stockholm från kursgården hade jag frågat Maj.

- Det är inte sant, sade hon. Inte alls. Bara sladder och snack. Vi har väl inte gett varandra någon sådan frihet. Du är min, bara min. Du har alls ingen frihet att ens flirta med någon annan och jag vill då själv sannerligen ingen sådan frihet ha.

Sedan gav hon mig en hastig kyss och jag måste in till den väntande bilen där Nils Bejerot nu ivrigt vinkade på mig för att vi skulle hinna med tåget.

Det var i och för sig bra att partiet sett till att vi fått bo i Elna Petterssons lilla lägenhet på Fleminggatan.

- Men det är någon annans, inte ett eget där vi kan vara hemma, sade Maj.

Hon hade alls inte trivts hos Hasse och Barbro i Svedmyra men hon trivdes inte heller här. Det var inte riktigt bra mellan oss den här första veckan när hon hade börjat preparandkursen. På morgnarna innan Maj vaknade skrev jag. På dagarna arbetade jag. När jag kom hem var Maj redan på sin kurs. Jag satt och skrev eller var ute på

klubbarbete. När Maj kom hem var hon trött. Men på söndag morgon när vi båda var lediga, hon från lektionerna ochjag från konsulatet, tog vi sovmorgon. Jag gav henne te på sängen. Hon låg och rökte. Jag satt på säng-

186kanten och talade om arbetet. Det trista; hon sade:

- Om det är så att jag inte kommer in på seminariet i höst för att de tycker jag är för ung eller något sådant så försöker jag nästa år igen.

Sedan fimpade hon cigaretten, sträckte upp händerna mot mig och drog mig till sig och viskade:

- Kom ner till mig. Vi får inte låta det vardagsgrå förstöra kärleken.

Söndagen den 17 januari skulle Gunnar komma till Stockholm. Som generalsekreterare för FN:s ekonomiska Europakommission skulle han ha överläggningar med den svenska regeringen. Det gällde att bryta ner handelshindren mellan Västeuropa och Osteuropa. På onsdag morgon skulle han vidare till Helsingfors och Moskva. Han hade skrivit flera brev om att vi måste träffas när han passerade Sverige. Han hade överhuvudtaget skrivit mycket till oss ända sedan vi möttes i Bukarest. Han och jag hade kunnat tala öppnare än nästan någonsin och han hade därtill blivit förtjust i Maj som svärdotter. Nu var det han mer än Alva som var min kontakt med familjen.

Gunnar hade föreslagit att Maj och jag skulle resa ned och möta honom i Norrköping så vi fick tid att talas vid på kvällståget från Lund upp till Stockholm. Det hade vi inte kunnat. Både hon och jag hade arbete för DU under söndagseftermiddagen.

Då menade han att också vi skulle beställa rum för natten på hotell Malmen där han var inbokad.

-Jag betalar hotellet, skrev han. Då får vi i alla fall kvällen tillsammans alla tre.

Vi mötte honom på Centralen 21.35 och tog taxi till Malmen där också vi beställt rum. Sedan satt vi i restaurangen och pratade till dess den stängde.

187- Visst var det synd att ni inte kunde komma ner till Paris i julas, sade han. Särskilt flickorna hade bespetsat sigpå det. Men det är självklart att du inte bara kan lämna ett arbete så där. Det är som det bibelspråk min far alltid citerade ur Predikaren: "Ty för lättja skul förfalla bjelkarna; och för försumeliga händer skul warder huset drypande."

- Alva har bjudit ner oss till Paris i sommar, sade jag. Ett par månader både Maj och mig. Men jag kan inte komma loss. Inte utan att säga upp mig. Jag har två veckors semester. Däremot vore det bra om Maj kunde läsa franska då. Det behöver hon om hon skall in på seminariet.

-Ja, sade Gunnar, då kan hon först ta en kurs i Paris i juli och sedan en i Genève i augusti. Mens jag kommer ihåg det, här skall ni få. Gör något roligt för det. Men du behöver inget säga till Alva. Annars blir det bara oordning i hennes bokföring.

Han tog upp en check och gav mig. Den var på 350:-.

- Tack, sade jag. Det var hyggligt. Och det var hyggligt att du skrev på lånet. De andra två namnen hade jag ordnat själv. Men ditt var det viktiga.

- Det var ett rejält lån, sade han. 2.000:-.

- Till allting, sade jag, glasögon och tandläkare och skrivmaskin och tryckeriräkning.

- Och så att vi kunde betala tillbaka alla handlån, sade Maj.

- När ni får tag i en bostad har vi väl ett och annat över som ni kan behöva. Möbler kanske och husgeråd och sådant, sade Gunnar. Vi får se.

Men vi talade inte bara om familj och affärer.

- Du är väl klar över att ditt stora tal om Europas ekonomi, ett riktigt Europa, inte bara västmakternas Lilleuropa,

inte refererades i den officiella svenska pressen?

- Förvånar mig inte, sade Gunnar. Ett Sverige där Herbert

188blivit rikslikare kan inte trycka sådana nyheter.

- Men det trycktes i Ny Dag och Arbetartidningen och Norrskensflamman. Jag har bett Dag som arbetar på Dagens Nyheter att kontrollera hur detta kom sig. Det var mycket enkelt. Hela texten kablades till Tidningarnas Telegrambyrå i Sverige. Men TT undertryckte den. Den hade inte släppts fram. Det var som om det kommit en grå lapp någonstans ifrån som under kriget. "Referat av G. Myrdals tal liksom närmare upplysningar om EEC och öst-väst-handel behandlas med varsamhet eller alls icke." Fast Statens informationsstyrelse finns ju inte längre, inte officiellt åtminstone. Det slags grå lapp kom kanske från ett annat kollegium, direkt från den amerikanska ambassaden till exempel. Ny Dag tog i alla fall referatet av ditt tal från ADN, den östtyska telegrambyrån.

- Ja, om det är någonting den usla svenska pressen tror, sade Gunnar, så är det att Shakespeare talade sant när han menade att "There is no world without Verona walls". Om Herbert sagt att det inte finns någon värld utanför västvärlden och att det därför är förbjudet att riva järnridån då vågar ingen svensk journalist skriva att vi i Europakommissionen nu faktiskt river den! För det gör vi. Sedan kan senator McCarthy hojta hur mycket han vill om att denna öst-väst-handel är blodspengar. Trygve Lie var följsam men jag lät själv meddela att jag handgripligen skulle kasta ut sådana små otäcka investigators som Cohn och Schine från mitt kontor i Genève. Vi sorterar inte under något självutnämnt utskott i Washington.

- Det var rätt, sade jag. Sådana skall lära sig veta hut. Men vi tillhör olika generationer. Jag tänkte på det när j ag träffade Georg Branting häromveckan. Han talade om den oskattbara fördelen av att ha vuxit upp i en värld som trots allt visade en viss respekt för de liberala humanistiska idéerna om fri- och rättigheter. Er generation gjorde så. Men det innebär också att han

189och du och ni andra i er generation ständigt upprörs över sådant vi anser normalt. Det kan gälla nedbusningen i pressen -vi vet ju att pressen alltid ljuger på order och/eller mot betalning. Den som växt upp i Sverige på de grå lapparnas tid har inga illusioner. Likadant med brevcensur och telefonavlyssning. Du uppträder ibland som om det vore undantag när vi vet att det är regel. Mina telefoner är avlyssnade, mina brev öppnade, här som där. Och det vet du att också dina är. Vet du att den svenska politiska polisen är så klumpig så att jag för konsulatet fått skriva dem - ett officiellt brev, märk väl - att de borde lära sig göra det så att breven inte fördröjs och telefonerna störs.

- Men man lär sig att inte bry sig, sade Maj. Också de hetaste kärlekssamtal mellan Jan och mig när vi är från varandra och längtar så det gör ont avlyssnas av någon liten betald byråkrat. Eller av flera stycken om vi talar med varandra från ett land till ett annat. Vi avlyssnas och våra ord antecknas och arkiveras. Framtida sedehistoriker kommer att ha ett jättematerial.

- Det började på allvar under kriget, sade jag. Minns du den där affärsmannen bredvid oss i Bromma som talat om älskarinnans abort i telefon och greps av polisen men släpptes av domaren för att avlyssning inte var bevis? Sådant inträffar inte längre. Nu avlyssnar de och organiserar användbara bevis i efterhand vare sig det finns brott eller ej. Minns Enbomhistorien!

- Man skall inte acceptera detta, sade Gunnar.

- Jo, sade jag. Man måste inse att så är det även om man menar att någon gång i framtiden kommer det att inte längre vara så. Men inte i din livstid och inte i min. Heller inte i något land jag känner till.

- Var inte så negativ Jan, sade Maj. Du gör Gunnar nedstämd.

- Nej kära barn, sade Gunnar och vinkade på notan, det blir en lång dag för mig i morgon. För er med.

190Veckan därefter möttes DUV:s exekutivkommitté i Stockholm, på Malmen. Det var lite spänt i korridorerna.

Norrmännen ansåg att vi med Demokratisk Ungdom var ärkerevisio-nister. I Finland var man misstänksam och många i DUVs ledning var fortfarande lika avståndstagande som förra året. Men vi stod på oss.

Vi ville också sända Sture till Budapest. Man gick emot det från centralt håll i DUV. Hans språkkunskaper var alltför dåliga, menade man.

- Men språk, det är sådant man lär sig i arbetet, sade Folke då. Det vet vi alla. Det har arbetande människor gjort i alla tider. Det är bara överklassens borgarstudentskor som måste resa omkring, gå på fina kurser och lägga särskild tid på att bara lära språk. Sture kommer att tala och skriva franska och tyska så fort han blir så illa nödd och tvungen.

Så blev det också.

En huvudfråga under mötet gällde hur bäst organisera den europeiska ungdomens kamp mot den Europeiska Försvarsgemenskapen. Detta upplevde vi som avgörande. Förenta staterna försökte sedan snart två år att genom lydiga västeuropeiska regeringar slutgiltigt undergräva den dem besvärliga nationella suveräniteten för sina klientstater Belgien, Frankrike, Italien, Luxemburg, Nederländerna och Västtyskland och ur deras stridskrafter under sin ledning skapa en övernatio-nell västlig Europaarmé; en soldatesk. Detta innebar också det återupprustade Tyskland. Men det folkliga motståndet över hela Europa var starkt. Särskilt i Frankrike.

Vi beslöt om en europeisk ungdomskonferens mot EFG i Berlin senare på våren. Svenolov gjorde också för Konstnärernas fredskommitté en stark affisch: "Hejda dem!" Den tyska stöveln.

Jag talade med Urban och Folke efter mötet:

191-Jag kommer att skriva. Det är vad jag bestämde mig för redan för mer än tio år sedan. Men brödarbetet tar nu sina åtta timmar om dagen. Jag kan därför inte åta mig större partiuppgifter. Fast jag lämnar inte politiken, jag fortsätter med basarbete.

- Det är vi överens om, sade Urban, du bör i princip skriva på den tid du har över, morgnar, kvällar och söndagar. Men vi kommer att begära att du ställer upp i det internationella arbetet, både för kampen mot EFG och i festivalarbetet.

- Tror du vi klarar oss mot den tyska återupprustningen? sade Maj sedan på kvällen. Ibland känns det så hopplöst. De är så starka och de har allting. Deras press och radio bara tutar och vi, vad har vi?

- Det är värre för kamraterna i Förenta staterna och Västtyskland, sade jag.

192XIX

"Hemkomst" hade jag skrivit rent vid nyår. Det manuskriptet låg hos Björnberg på Tiden. Nu var "Folkets hus" tryckt och häftad. I Svensk bokförteckning nr 4 1954 stod att läsa:

"Myrdal, Jan. Folkets hus. Samtal vid en invigning. (:o. 36 s. Sthlnr.förf. [Seelig] 1954 (tr 1953). 3:50. [Hcb(t)])"

Det var ett litet rött häfte, typografiskt tilltalande. Kritiken blev som den jag väntat och jag läste den därför med intresse. Den bekräftade just vad jag skrivit.

Vrångbild. Hatbild. Litterärt obegåvat. Tafatt. Eller som man skrev i Göteborgs-Posten:

"Redan inledningsorden verkar starkt chockerande på en journalist - det är absolut icke sed och kutym att en filosofie doktor, tydligen medarbetare i en så kallat borgerlig tidning och ansvarig för dess kultur-, handels- och ekonomiavdelning ... under hela statsrådstalet sitter i ett förrum och dricker grogg, som han haft med i portföljen....

Vilka slutsatser Myrdal kommer fram till, behöver man inte gå in på - det är ju vitt känt att han är kommunist."

Folke Isaksson i MT var den ende kritiker som faktiskt tog upp vad jag skrivit och satte in mitt sätt att skriva i ett förnuftigt sammanhang. Att jag skulle komma att fördömas också i

193den kommunistiska pressen hade jag vetat i förväg. Där kritiserades visserligen varken språk eller stil som i den officiella pressen men man hävdade att det jag skrev var politiskt felaktigt då "de breda lagren inom arbetarklassen har en så stark känsla för rätt och redlighet att pessimismen verkar obefogad".

- Det går illa om vi inte slutar tala om en sådan idealisk arbetarklass, optimistisk och kämpande, sade jag till Maj. Vi kan själva börja tro på vad vi skriver. Det kan gå så som Gex på Värmlands Folkblad sade mig hösten 1944: "Här satt jag och skrev segrar åt de spanska republikanerna och så gick de djävlarna och förlorade."

"Folkets hus" visade sig fungera just så som jag avsett när jag gav ut den på eget förlag. Den bröt muren kring mig. I sju år hade jag hållits instängd. Nu blev det lättare att få noveller, dikter, artiklar tryckta.

- Du är röd du? frågade Ragnar Oldberg på Perspektiv.

-Ja, det är jag, sade jag. Det är ingen hemlighet.

- Det är bra, sade han. Det skall man vara. Jag är inte kommunist, jag är syndikalist egentligen, frihetlig socialist. Det är därför jag arbetar här i bondtolvan. Bonderörelsen satsar faktiskt en hel del på Perspektiv. Men du skall vara klok också. Uppträd så att de inte lyckas stoppa dig redan i porten. Bli tryckt. Ordentligt tryckt. Sedan kan du börja tala nästan helt tydligt när de inte längre kan stoppa dig utan vidare.

Att sådana som Zennström och de andra ädlare kring Clarté inte uppträdde som Ragnar Oldberg eller A. Gunnar Bergman och heller inte som Folke Isaksson utan egentligen var överens med de borgerliga kritikerna vad gällde formen i mitt skrivande och med partikritiken vad gällde innehållet, det visste jag sedan förr. Viktigare för mig var att kamraterna i ungdomsrörelsen var överens med mig. Där hörde jag hemma. Jag såg detta som uttryck för en verklig politisk motsättning. Demo-

194rismen inom vår del av den svenska arbetarrörelsen. Till Maj sade jag:

- Det blir aldrig revolution i Sverige om vi kommunister inte i praktiken visar att vi inser att en frikyrklig snickare i Jönköping är en av oss under det att revoluzzern i studentmössa är en av de andra.

Jag brydde mig inte om att gå kring och sälja "Folkets hus". Det var inte därför jag gett ut den. Den var en kofot, ett bräck-järn. Nu när jag fått upp dörren och kommit ut i offentligheten kunde jag om jag så önskade i en framtid ge ut den i andra upplagor för att nå publik. Av den här upplagan lät jag femtio exemplar säljas. Tjugo behöll jag som arkiv. Resten bar jag upp på vinden för att kanske elda med ty nu hade vi fått lägenhet. En med kakelugn.

Jag hade gjort som jag sagt att jag skulle göra. Jag hade varit uppe på Bostadsförmedlingen och levt en djävul. Talat högt och tydligt.

så det ekade i lokalen. Jag stod upp och han satt där framför mig. Jag talade ned till honom:

- Hedman på Dagens Nyheter är fin. En chefens bäste bror. Då faller det omedelbart ut en stor ny lägenhet. Jag är bara född och uppvuxen i Stockholm.

Man hyschade på mig. Man höll upp händer och viftade med dem. Men jag hade inget att förlora. Jag talade allt högre och högre om Hedman. Folk lyssnade.

Det var mycket ont om bostäder nu i Stockholm och här trängdes och knuffades de bostadssökande för att kunna nå

Till slut gick skåningen in i ett inre rum. Han kom ut efter en stund. Sade:

195- Vi har sett närmare på detta ärende.

Man gav nu med sig för att få tyst på mig. Vid denna närmare översyn hade det visat sig att jag nog fanns kvar i kön. Min utlandsvistelse gjorde mig berättigad till ett undantag från den allmänna regeln.

I höst kunde jag få en nybyggd tvåa i södra förorterna. Men vore jag och min hustru i en verklig nödsituation och nöjde oss med halvmodernt och mindre då skulle vi kunna få en sådan bostad omedelbart, menade skåningen. Fast då förlorade vi chansen att få något bättre de närmaste fem åren eller så.

- I valet mellan att bo på gatan och vänta på kalvstek i himmelens höjd och att flytta in i något eget i morgon dag väljer jag det senare om det än är mindre och mindre modernt. Beg-gars can be no choosers!

Ett rum och kök, Skånegatan 20 i backen upp mot Rosenlunds ålderdomshem. På andra sidan gatan stod de tillfälliga barackbostäderna kvar uppe på berget från förra stora bostadsnöden fyrtio år tidigare. Där bodde barnfamiljer.

Den här lägenheten låg på nedre botten i norrläge. Det var högt i tak. Kakelmönstrade korkmattor. Rummet var sex och en halv gånger fem meter med stort fönster ut mot gatan. Köket var fem gånger fyra meter med stort fönster. Rinnande vatten. Skafferi. Ett litet väggfast skåp. En ordentlig vedspis men också en lös liten tvålågig gasspis med gasugn. En hall, inte alltför liten, två gånger fyra meter. Garderob. Toalettrum med wc; Niagara hette märket. Ingen centralvärme. Stor vit kakelugn i rummet. Kallkällare under lägenhetens golv. Lägenheten hade två ytterväggar, en mot gatan och en mot brandmuren, och en vägg mot den kalla trappan. Men murarna var tjocka.

Jag tyckte inte att det var så dåligt. Det var bättre än spisrummet på Albogatan i Göteborg i alla fall. Egentligen var det också bättre än torpet vid Lejondalssjön där jag bott 1946 och

1961947, eller torpet Lilla Byröna i Kaffatorp där jag bott 1948 och 1949. Här fanns elektriskt ljus och rinnande vatten. Det hade jag fått klara mig utan de åren.

Maj och jag hade en egen bostad nu i alla fall. Under första tiden lånade vi två tältsängar från Elsa och Gösta, min faster och farbror i Solna. Jag gick med kameran till stampen. På den fick jag trehundra kronor. Vi köpte ett stort trävitt slagbord som Maj målade knallrött och ett köksbord. Vi hittade några pinnstolar i en auktionsgodsaffär. Jag skaffade en stor ljusglob att hänga i taket och en bordslampa med röd skärm. Ett skrivbord köpte vi också. Elektriska element lånade vi på Mälartorgs

Sedan meddelade Alva att vi som inflyttningspresent kunde få hämta ut två ordentliga sängar på hennes konto på NK. Jag var där och beställde ordentliga madrasser på ben, 105 x 200 cm. Alva skickade också upp ett paket med matsilver, dukar, lakan och servetter. "Så ni undviker extra utgifter för sådant", skrev hon.

Det blev alltmer av ett hem när vi fick upp mina bokhyllor från Göteborg; en vägg för sängar, två väggar för böcker och skrivbord framför fönsterväggen.

Där bodde vi nu. På morgonen när Maj ännu sov gick jag upp vid halvsextiden och smög ut ur rummet för att inte störa henne. Jag hade kläderna i farstun. När jag rakat mig och klätt mig tog jag en extra tröja på mig och satt sedan i det iskalla köket med elelementet på högsta effekt och kaffekoppen bredvid mig; jag rökte och skrev någon timme.

Innan j ag gick till arbetet gick j ag in i rummet. För det mesta sov hon ännu. Jag ville inte väcka henne, hon hade det tungt med sina lektioner menade jag. Men jag strök henne lätt över håret. Jag såg på henne och tyckte så mycket om henne. Jag tog åttan uppe vid Ringvägen kvart i sju. Den utgick från Sö-

197dersjukhuset och detta var andra hållplatsen så jag kunde alltid få sittplats, och det vid fönster. Spårvagnen gick runt halva staden innan den kom upp på Östermalm men jag använde tiden till att läsa. Då och då tittade jag upp från boken ut genom fönstret och såg staden passera revy: Ringvägen, Renstier-nas Gata, Slussen, Skeppsbron, Norrmalmstorg, Nybroplan, Sibyllegatan.

Jag hade beslutat mig för att denna morgonresa skulle användas till att noga gå igenom ett verk jag förr inte haft ro att ta itu med. Var morgon läste jag på det sättet ett tjugotal sidor i "Die deutsche Ideologie", Marx och Engels ungdomsarbete från 1845/46. Det de en gång lämnat "åt råttornas gnagande kritik". Det var den gamle tullaren Olof Ericsson i Göteborg som en gång skaffat volymen åt mig. Den var band 5 i MEGA, Marx/Engels Gesamtausgabe och tryckt i Moskva 1935.

- Det är viktigt att du läser grunderna. Att du gör det ordentligt och från början. Ty minns att medvetandet aldrig kan vara annat än det medvetna varat och människans vara är hennes verkliga livsprocess.

Olof Ericsson hade jag träffat 1945 och han hade haft ett bestämmande inflytande. Han var själva urtypen för det slags kommunistisk arbetarintellektuell om vilken Gorkij skrivit att de alla var som Bebel. Självlärda, kunniga och med en allmänbildning långt förbi de borgerliga intellektuellas.

Nu läste jag. Strök för och antecknade:

"Märk att egentligen säger Marx på sidorna 35-39 att då de härskande tankarna är de härskandes tankar innebär detta dels att den klass som besitter den materiella makten samtidigt besitter den andliga makten, dels att de härskande tankarna ytterst återger de härskandes materiella intressen och följaktligen att de härskandes eget medvetande gör till det av dem trodd

198allmängiltighet det som blott är ett deras historiskt tillfälliga egenintresse. Så produceras de i var tid härskande ideologierna som falska medvetanden."

Jag gick av på hållplatsen uppe vid Karlavägen, då hade jag precis tid att gå tvärs över Sibyllegatan till kaféet, ta en ostsmörgås och en kopp kaffe innan jag gick de fem kvarteren till arbetet.

Maj nåde gått till sin kurs när jag kom hem. Jag visste inte mycket om hur det gick för henne. Hon var aktiv i Demokratisk Ungdom också. Styrelseordförande för Söderklubben. Ofta sov jag när hon kom hem. Det var bara på söndagarna och ibland mitt i nätterna vi möttes.

Men fredagen den 19 mars kom jag hem till Skånegatan 20 först vid sextiden. Dagen hade varit tjorvig. Jan Wolski hade vid elvatiden lämnat mig en tjock lunta om svensk utrikeshandel:

- Skulle jag kunna få en resumé på tyska före tre vore det bra, hade han sagt.

Tio minuter senare kom konsuln. Han ville att jag skulle sätta upp en skrivelse för att hjälpa en ensamstående mor i Falun som hotades av indrivning och ringa till advokaten om en tonåring som gripits för stöld på PUB:s varuhus; hur låg det till med hans fall?

Jag hann dock med det hela och efter arbetet hade jag varit på Demokratisk Ungdoms expedition vid Mälartorget. När jag gick uppför de slitna kalkstenstrapporna mindes jag att Röda Hjälpen legat där under kriget. Ur dess bibliotek hade jag då brukat låna mycket.

Folke och Erik satt i det yttre rummet och drack kaffe när jag kom. De var på ett märkligt strålande humör.

- Såg du om det stod några Säpogubbar vid porten ? frågade Folke.

199- Det var inte en själ därutanför.

- Då skrämde jag bort dem för i dag åtminstone, sade Folke.

- Vi blev så illa trötta på överrockarna våra att Folke nyss gick ned med en termos och två mazariner från oss, sade Erik.

- Jag var mycket vänlig och sade dem att de lika gärna kunde komma upp och sitta här hos oss. Då fick de ju veta vilka som kom hit utan att behöva stå och frysa och vi kunde få deras hjälp att städa också, sade Folke. Men de rodnade och hum-made och ville inte se mig i ögonen och så gick de.

- Det var som när Nisse föreslog att man skulle sälja listan med julhälsningar i Stormklockan till USA-ambassaden innan vi tryckte den. Då skulle vi få pengar till verksamheten för det material de annars fick gratis, sade Erik.

- Sådant är inte populärt på åttiofyran, sade Folke. Men strunt i det. Arbetet väntar. Sprid revolutionens gift vidare!

Man hade bett mig komma till förbundsexpeditionen för att Folke ville diskutera mitt förslag om en inneboendeutredning med mig.

- Vilken är tidsplaneringen?

- Vi hinner inte genomföra det nu inför kommunalvalet. Inte som en grundlig utredning. Men om vi genomför det som en kampanj hösten 1954 till våren 1955 och sedan gör en ordentlig utvärdering då kan vi ha resultat att ställa partierna inför hösten 1955, i god tid ett år innan valet.

- Hur långt har du kommit? FI ar du ett färdigt och utskrivet förslag?

- Du får det om en vecka eller så. Sedan kan vi resonera.

Säpomännen syntes inte till nere på gatan nu heller; jag köpte

två wienerbröd och två mazariner nere i kaféet och tog ettan hem till Skånegatan.

Jag såg brevet så fort jag öppnat dörren. Det låg där på mattan. Tiden stod det på kuvertet. Men det var ett vanligt vitt

200kuvert. Inte på långa vägar stort nog att rymma ett refuserat manus. Jag öppnade det i tamburen redan.

Arne Björnberg skulle ta boken. Han skrev uppskattande om mitt raka språk och min fabuleringsförmåga. Men han ville ha in mer psykologi. Jag borde stryka några bifigurer. Ändra slutet. Han tyckte inte om döendet. Manuskript, menade han, var bara det råmaterial ur vilket förläggare skar fram en bok.

Nå, det där skulle lösa sig. Kanske tvangs jag till en kompromiss här eller där. En frontuträtning för att tala världskrigsspråk. Men jag borde klara det.

Naturligtvis var jag glad. Nu hade jag traskat där i mörkret långt nere i den litterära underjorden ända sedan Bonniers refuserade "Pubertet" 1947. Varit kulturell troglodyt! Äntligen skymtade ljuset därframme. För att slippa ut ur denna håla kunde det vara förnuftigt att gå med på en och annan kompromiss. Väl ute i det fria skulle jag sedan kunna göra som Ragnar Oldberg rått mig och ta skadan igen.

Norrljuset från fönstret var grått och det var råkallt i rummet. Jag tände lamporna. Det blev mindre gråmulet då och jag satte på den lilla elektriska värmaren. Kakelugnen var kall. Vi hade inte eldat sedan i går kväll. Men ved hade vi ju. Jag tog fram veden ur korgen och tände en brasa. Den tog sig. När jag fått en glödbädd öppnade jag luckorna och lade på ny ved. Lågorna värmde. Sedan stängde jag luckorna ty nu gällde det att få en ordentlig glöd så kakelugnen skulle kunna värma ordentligt under hela natten.

Då hörde jag nyckeln i ytterdörren. Den öppnades. Jag vände mig om från kakelugnen och såg Maj komma in i hallen. Dörren till köket var inte stängd. I ljusdunklet såg jag henne hänga av sig kappan och böja sig ned för att ställa undan väskan. Hon reste sig upp just som jag kom. Hon bar sin mycket åtsittande vita yllejumper och sin vida veckade blå yllekjol med det breda

201läderskärpet som drog åt midjan och markerade höfterna.

- Jag är hemma tidigt för vi har haft prov, sade hon. Men det gick väl inte så särskilt.

- Björnberg ger ut "Hemkomst", sade jag.

- Jag visste att han skulle göra det, sade hon. Den är bra.

Jag stod framför henne i tamburen och var nu så fruktansvärt glad i henne att det nästan gjorde ont. Jag lade händerna på hennes höfter. Hennes pupiller var mycket stora ty hallen var mörk.

- Jag är så djävla kär i dig, sade jag. Så djävla kär och kåt.

Och jag kände samtidigt mycket tydligt hennes höftbenskam under handflatorna.

- Och jag på dig, sade hon.

Sedan vred hon sig hastigt loss och gick in på toaletten. Men hon kom ut inom minuten och jag kysste henne. Jag kände mig mycket stark. Jag lyfte upp henne. Bar henne somjag gjort den gången på Hisingsbron. Bollade med henne. Hon hade armarna om min hals. Jag lade ned henne på den breda sängen, den närmast kakelugnen, hon sparkade av sig de korta stövlarna och så hann vi inte mer innan vi var mitt inne i ett samlag.

Efteråt sade hon:

- Jag var så kåt på dig, jag menar verkligen det. Jag hade så väldigt stor lust på dig nu hela dagen. Tidigt kunde jag komma hem också i dag. Det kändes som en tyngd i kroppen där jag stod på spårvagnen på vägen hem bara jag tänkte på dig. Så kommer jag hem så här, får syn på dig där du kommer mot mig och vill ha dig. Bara ha dig på en gång. Att jag först måste tänka på att sätta i pessaret blir störande. Men jag undrar om jag inte känner på just det här sättet en sådan här dag som i dag för att jag är väldigt primitiv på något sätt. Det har gått två veckor efter mensen och jag är mitt i nu. Det är ju inte så att jag inte har lust på dig annars. Det vet du ju att jag har. Men jag får

202en direktare, en otåligare lust så här mitt emellan när jag verkligen skulle kunna bli med barn. Jag kommer hem och får syn på dig och då är det som om kroppen pockar och säger mig: Nu, nu, nu! Få honom att göra det nu med en gång! Det är väl det här som gör att vi leker mer i början och i slutet av mina perioder. En sådan här dag mitt i vill jag egentligen bara att du skall gripa tag i mig när jag kommer och sedan kasta ned mig på sängen och bara ta mig och ta mig.

Maj skrattade och sade:

-Ja du Jan, sådan är jag. En sådan kvinna har du!

Maj såg sig om. Vi hade varken hunnit dra för gardinen eller ens släcka taklampan.

- Om någon stått i fönstret däruppe vid barackerna på berget och tittat in hade han fått se ett riktigt skådespel.

Jag gick upp, drog för gardinen och släckte taklampan. Ljuset från den lilla bordslampan med röd skärm var varmt och milt. Jag satt på kanten av hennes säng och såg på henne där hon låg på rygg i den vita jumpern och med den blå veckade kjolen nu sedesamt neddragen och utslätad. Hon sträckte sig efter cigarettpaketet på nattygsbordet mellan våra sängar. Lucky Strike, jag knackade fram en åt henne och en åt mig och gav henne eld.

- Jag är så glad för att "Hemkomst" kommer ut, sade hon. Så fruktansvärt glad. Det är en bra bok också.

- Han vill nog ha ändringar Björnberg, sade jag.

- Var inte stöddig bara, sade hon. Acceptera vad de säger. Du måste få ut boken. Bara du har en bok ute på ett riktigt förlag kan du sedan ta dig ton.

Hon hade fimpat nu. Också jag fimpade. Så sträckte hon armarna mot mig och knäppte upp min skjorta.

Jag kände hennes händer mot min hud. Jag drog av henne den vita jumpern.

203- Vi hann inte klä av oss ens, sade hon.

Jag började smeka henne nu och Maj sade:

- Dra över oss täcket, kakelugnen har inte hunnit bli riktigt genomvärm ännu, det är kyligt här inne.

Vi var nakna och hon kurade sig närmre mig och sade:

- Kanske blev jag extra kåt för att jag blev så glad när du sade att boken äntligen skulle komma ut. För provet gick ju inget vidare.

Efter en stund sade hon:

- Inte så fort.

Hon flämtade lite nu:

- Fortsätt! Fortsätt!

Så börj ade hon viska med låg intensiv och spänd röst till mig:

- Karln står där i tamburmörkret när flickan kommer in genom dörren. Hon ser honom och blir rädd. Han tar tag i henne. Han lyfter upp henne. Hon sprattlar och försöker göra sig fri. Men han bryr sig inte om det. Han är

starkare och bär in den sprattlande flickan i rummet och kastar ner henne på sängen. Hon försöker komma därifrån men han håller fast henne med vänster hand under det han med den andra handen lyfter upp hennes kjol. Sedan känner flickan hur han tar med en grov hand mellan hennes lår och sliter sönder hennes små vita bomullstrosor så hon helt blottas. Så tvingar han isär hennes ben med sitt knä, fläker upp henne och så kommer han helt in i henne och knullar henne. Hon dunkar med händerna på hans rygg men så börjar det gå för henne trots att hon inte ville det och hon håller om honom och trycker upp sig mot honom.

Hon hade börjat smeka mig under det hon viskade och nu sade hon:

- Den lever. Jag har fått den att stå igen. Jag älskar dig Jan och är så kåt på dig och vill ha dig en gång till. Kom!

Hon somnade in efteråt. När jag då reste på huvudet och

204såg upp låg hon omslingrande inkrupen mot mig och sov djupt. Ansiktet var fridfullt som ett barns. Jag strök henne sakta över håret och efter en stund gjorde jag mig fri för att tvätta av mig. När jag kom in på toaletten låg hennes trosor där på golvet.

Jag gjorde i ordning kvälls vard på en bricka i köket. Lunch hade vi båda ätit, hon på sitt och jag på mitt håll. Nu kokade jag var sitt fyraminuters ägg, gjorde varma ostsmörgåsar och lade upp mazarinerna på fatet. Wienerbröden ställde jag undan till frukost. Te för henne och kaffe för mig. När jag kom in med brickan och ställde den på skrivbordet hade hon vaknat. Vi satt på min säng och talade.

- De ändringsförslag Björnberg och Strandberg, redaktören, kommit med blir menliga för boken, sade jag. Med undantag för språkliga och allmänvettiga påpekanden.

- Bråka inte om dem Jan. Lås dig inte. Kom ihåg att huvudsaken för oss är att du kommer ut.

-Jag vet vad jag vill skriva. Jag har skrivit i tio år nu och glömt mer litteratur än de läst.

- Du kan ge ut den på ditt sätt i en ny upplaga bara du kämpat ner motståndet.

- Och detta med psykologi han vill ha mer av. Psykologi står mig upp i halsen. Refererat liv. Skriv rakt på. Beskriv hur folk uppträder, skriv ned vad de säger. Då får du psykologi på köpet. Men förklaringar är av djävulen. Ord om ord om ord. Livet dräneras. Den svenska litteraturen lider av psykologiasis!

Maj satt i morgonrock nu.

- Du skall vara glad i dag Jan, sade hon. Din bok kommer ut. Du har en kvinna som ofta är kåt på dig. En som är så kär i dig och som tycker att du både är så klok och är en så god älskare att hon inte skulle kunna se åt någon annan karl.

205XX

Vi hade fått egen bostad nu men ännu behandlade vi lägenheten på Skånegatan som om den vore provisorisk. Fyrtio meter böcker hade jag visserligen redan fått upp och riktiga sängar hade vi nu men köket hade vi inte tagit itu med. Vi eldade inte ens i spisen. Det var svinkallt där när jag gick dit in på morgonen för att skriva. Fingrarna valnade.

Diskade dagligen gjorde vi heller inte, vi ställde bara ut disken på bänken i köket så länge som porslinet räckte. Sedan om söndagarna någon gång värmde vi diskvatten på gasspisen och tände i gasugnen för att få upp värmen i köket. Annars ville Maj inte vara där i kylan när vi diskade. Kondensvattnet rann utefter väggar och fönsterrutor.

Vi städade varannan vecka. Det hade vi kommit överens om. Men vi hade olika system.

- Du lägger bara allting i små prydliga högar i bokhyllan, sade Maj. Jag vill ha ordning och snyggt ända ner i botten redan från början.

- Men just därför sorterar jag och gör högar. En boktrave för var arbetsuppgift. Böcker jag läst och arbetat färdigt med måste sedan sättas in på hyllorna på rätt avdelning och i bokstavsordning. Då tar jag var hög för sig. Det tar

tid men det är det enda sättet.

- Men i väntan på att du tar dig tid till det blir hela rummet till ett enda upplag för boktravar.

206Fast något riktigt gräl blev det aldrig.

Maj pluggade nu. Hon läste på förmiddagarna när jag var på arbetet och hon gick till preparandkursen om eftermiddagarna strax innan jag kom hem. Om den kursen visste jag inte mycket. Hon talade knappt om den och om vilka hon träffade där. Då hon ingenting sade frågade jag inte. Det kunde ha verkat som om jag var svartsjuk. Men att hon sov när jag gick om morgnarna och att jag höll på att somna när hon kom hem fann jag trist.

När jag satt vid mitt skrivbord inne på konsulatets gård denna kalla vår och såg ut mot Humlegården var min längtan efter Maj som en stark hunger. Men inte bara att få hålla om henne, kyssa henne när hon vaknade på morgonen. Hon var ju en hunger i kroppen. Men jag ville se på henne också, se på henne när hon satt och läste och lyfte blicken från boken, se på henne när hon gick genom rummet. Jag ville höra hennes röst. Jag ville kunna sitta och tala med henne.

Det var dock inte bara för att få vara tillsammans med Maj jag sjukanmälde mig fredagen den 26 mars. Jag ringde till konsulatet och sade att jag hade influensa. Visst gjorde jag det också för att vi skulle kunna helt rå om varandra några dagar. Maj menade att detta var viktigt.

- Vi kommer från varandra annars.

Men framförallt gjorde jag mig fri för att kunna arbeta med "Hemkomst". Jag hade skrivit igenom den i vintras efter det att Maj kritiserat den. Nu skrev jag den än en gång. Inte för att Björnberg ville det. Hans synpunkter gav jag inte mycket för. Men när jag läste igenom romanen fann jag det nödvändigt. Alltså sjukanmälde jag mig och satt fem dagar skrivande från tidig morgon till sen kväll. Nya avsnitt. Ny komposition. Men döden ändrade jag inte. Inte heller lade jag in psykologi.

- Jag skriver Gerd så som hon själv upplever sig, sade jag till

207Maj. Jag skriver henne som en figur i en veckotidningsnovell. Sådant är ju hennes medvetande. Det vore fel att ställa sig utanför, kommentera och förklara när jag i stället kan ta fram henne och låta henne berätta sig själv med de ord hon lärt sig. Hör här, nu låter jag henne bli kär på kolorerat sätt:

"Hon såg på honom och ur hennes ögon föll tunga droppar, droppar som rann sakta utefter kinderna och hon var alldeles slak i kroppen, knäna skalv och det var ett angenämt melankoliskt tryck över mellangärdet."

- Tror du folk förstår det? frågade Maj. Är de inte vana vid att författaren själv menar vad han skriver?

- Om de inte känner igen det språket är de förgiftade av litteraturteori, sade jag. De hör att hon kitschar sig så fort de läser det.

Våren dröjde. När jag skulle gå till Tiden med den nyskrivna versionen nästa fredag var det svinkallt och snöigt. Folk pulsade fram på Vasagatan. På förlaget blev de förvånade över att jag skrivit igenom hela boken igen. Men de blev inte så förvånade att de blev beredda betala mig garantiarvode enligt det normalkontrakt som upprättats mellan förläggare och författarförening.

- Du är inte medlem.

- Enligt avtalet skulle de fått betala mig ettusenetthundra kronor, sade jag till Maj. Nu kommer de undan med femhundrafemtio kronor.

- Med nästa bok kan du bli medlem och då tvingas de följa avtalet, sade Maj.

Jag talade med Tiden om att Dags äldre bror Bo skulle göra omslaget. Han var en skicklig bokkonstnär som gjort mycket åt Tiden. Han borde också kunna förstå vad jag menade med

208boken, sade jag. Vi kände ju varandra ända sedan tidiga tonår under kriget.

Han gjorde ett finstämt dubbelporträtt som omslagsbild. En man och en kvinna. Kvinnan hade drag av Maj fast mannen var mer som han själv än som jag.

Det var en vacker vår. Det var dock bara söndagarna Maj och jag hade för oss själva. Då kunde vi också göra lite för klubben. Annars hade jag mitt arbete och hon sin kurs. Men söndagarna blev intensiva. De brann.

Folke hade ringt strax före påsk och bett mig komma till Mälartorget. Det gällde den europeiska ungdomskonferensen för freden och mot den Europeiska Försvarsgemenskapen.

- Vi har fått officiell inbjudan från DUV nu, sade han. Konferensen inleds i Berlin om en månad, den 18 maj. Vi skickar en delegation om fyra man. En gruvarbetare, en lärare och Werners grabb Lasse. Du blir ansvarig. Lasse skall tala som ung facklig aktivist. Du får översätta det till tyska. Konferensen håller på från den 18 till den 22. Men begär två veckors ledighet och tala med FDJ i Berlin så att ni får en veckas rundresa i TDR också.

- Det blir hela min semester då, sade jag.

- Konferensen är viktig, sade Folke. Och det är bra att vi fått med Lasse.

- Han deltar inte i det politiska särskilt mycket, sade jag.

- Nej, det vill han inte. Han menar att det räcker att han arbetar fackligt och hoppar höjdhopp och håller på med Unga Örnar, sade Folke. Men han fyller nitton i år och nu måste han in. Han kommer att kunna göra något. Men det satt hårt åt innan vi övertygade honom. Vi satt häruppe Erik och Hans Göran Franck och jag. Hans Göran tog i. Han har sådana där bolsjevikiska järnnävar i umgänget vet du.

- Jag känner honom knappt, sade jag. Han är i Clarté.

209- Där är ett djävla liv, sade Folke. Han och John Takman vill utesluta varandra och försöker få partiet att agera. Men det hör inte hit. Huvudsaken är att han såg till att Lasse gick med på att resa.

Personligen var jag inte road av att resa till Berlin just som det blev försommar i Sverige. Inte heller tyckte jag om att behöva lämna Maj. Men det var ett partiuppdrag och det var den tyska återupprustningen det gällde. Washington ville ha en tysk soldatesk att sätta in i ett kommande krig. Redan hade Belgien, Luxemburg och Nederländerna ratificerat fördraget.

Washington hade förlorat sitt krig i Korea. I Indokina segrade nu folket trots att Washington sökte förmå Frankrike att fortsätta kriget. I Dien Bien Phu var de franska elitförbanden inringade. Det kunde bli de franska kolonialherrarnas Stalingrad. Och liksom Hitler skickat hysteriska hälsningar till Stalingrads modiga kämpar telegraferade nu Sir Winston Churchill för att uttrycka "det brittiska folkets beundran".

- Han menar att de franska legionärerna som nu är fångade som råttor i sitt hål "utgör ett exempel för oss alla". President Eisenhower och fältmarskalk Papagos i Grekland hurrar också de för deras hjältemod.

- Det är så äckligt att man kan skratta på sig, sade Maj. Men jag skulle vilja veta vad Tran nu säger. Han måste vara lycklig. Han sade alltid att segern i folkkriget var oundviklig ty det hjälper inte med vapen och teknik och soldatesk mot ett enat folk i vapen.

- Tran är tillbaka i Hanoi nu, det sade man på exekutivkommitténs möte.

Världen höll på att vända. I Bandung möttes de tjugonio afro-asiatiska staternas representanter och bröt med Washingtons krigspolitik. Den fredliga samexistensens fem principer skulle nu bli vägledande för deras utrikespolitik. Att världs-

210majoriteten vred sig loss ur Washingtons grepp och att det väpnade folket nu segrade i Indokina som det segrat i Kina gjorde Washington alltmer desperat. Nu satsade krigsherrarna där på att bygga upp en europeisk soldatesk som skulle rulla tillbaka kommunismen, som det hette. Med tysk effektivitet skulle hela Östeuropa kunna läggas under NATO. Krossa och upplösa Sovjetunionen och därmed säkra monopolens och marknadens världsdiktatur.

Men just i Frankrike var partiet starkt och ledde kampen för fred i Indokina och avspänning i Europa. De var inte sekteristiska utan arbetade så brett att opinionen mot denna tyska återupprustning nu började växa sig så stark att de fala politikerna var på reträtt.

Där skulle det kanske gå att tvinga parlamentarikerna att följ a folkets vilja. Fredsoppositionen i Västtyskland hade också den länge lyckats bromsa Adenauer. Men han hotade med att om inte fördraget blev av skulle hans Bonn-Tyskland upprusta på egen hand. Kanske slå in på en ny utrikeskurs. Carlo Schmid för socialdemokraterna var än farligare. Han krävde att också Skandinavien skulle ingå i den överstatliga armén. Han ville egentligen lägga hela Västeuropa under Tyskland. Därtill skulle Väst tydligt säga att den tyska gränsen mot Polen inte var fastlagd. Han ville alltså ha möjligheten slå till mot Polen. Det gällde därför nu att mobilisera alla tänkbara krafter. Att jag ville vara med Maj gav mig ingen rätt att vägra resa. Det hade varit skamligt att kräva sådana hänsyn. Också Maj var överens. Påskdagarna ägnade vi helt åt varandra. Kärlek och samtal.

- Du måste resa. Det är viktigt, sade hon. Det gäller att förhindra kriget. Vi ser ju dag för dag hur de tyska monopolen återtar sin makt. De vill behärska Europa. Det är med dessa de tyska herrarna nu som förr. I dag Tyskland, i morgon hela världen! Det officiella Sverige tiger och hukar som alltid.

211- Eller tutar som Herbert, sade jag. Ligger under sängen rädd för åskan och skriver ledare om stora kampen för frihet. Fy fan. Jag minns honom från det jag var barn. Jo, det är rätt att resa. Fast jag vill inte lämna dig.

-Jag vill ju heller inte att du skall resa från mig, sade Maj. Vill inte av mig själv. Men på något sätt så är vårt förhållande så brännande och blir så intensivt... jag vet inte hur jag skall förklara det... men det är så laddat på något sätt att jag ibland känner det som om jag kunde nästan ätas upp. Det är som ett våldsamt energiflöde mellan oss. Erotiska urladdningar. Det är inte bara du som håller igång det. Det är vi båda. Ibland är det bra att vara från varandra någon vecka.

Sedan på natten sade hon:

- När du är i Berlin reser jag ner till Göteborg, till mamma.

I Berlin bodde vi på Adlon. Våra delegationer skötte sig fast det var lite strul mellan olika franska grupper om vilka som skulle framträda. Lasses anförande gick hem. När han talat sökte jag upp Oskar Fischer.

- Det vore bra om FDJ kunde ta hand om oss en vecka.

- Det finns inga möjligheter, sade Oskar. Den här konferensen kostar redan den mer än vad vi räknat med.

- Jag talar inte för mig, sade jag. Jag kan resa hem i morgon dag. Men de andra. Särskilt muraren från Stockholm, Lasse.

- Nej, sade Oskar. Du har väl aldrig begärt något för egen del. Är det inte så Jan? Du har väl aldrig ställt ditt eget privatliv främst till besvär för andra?

- Vi menar att det vore viktigt om åtminstone han fick möjlighet se något av vardagsverkligheten här.

- Och det på en vecka! sade Oskar. Hade du sagt ett år hade jag kunnat hålla med. Men en vecka är ingenting. Och dessutom finns inte medel till det.

212- Det är en bra ung kamrat, sade jag. En som kan komma att göra en stor insats.

- Frågan är slutdiskuterad, sade Oskar.

På söndag kväll den 23 maj reste jag hem från Berlin. Någon direktvagn till Stockholm fanns inte. På natten kom jag till Trelleborg. När jag kom hem till Skånegatan på måndag kväll var jag ensam. Maj var nere i Göteborg. Vi hade ju trott jag skulle vara borta två veckor. Jag ringde henne. Hon var glad över att jag kommit hem tidigare och lovade att komma upp i slutet på veckan, redan på fredag hoppades hon. På tisdag morgon gick jag till mitt arbete som vanligt. Det var trist att vara ensam. Det enda jag kunde göra var att arbeta.

Men när hon kom upp sade hon att hon måste ner igen om en vecka.

- Du vet mamma är så orolig för att jag skall resa till Paris. Hon tycker att det är fel att jag skall resa ensam.

- Hon har rätt, sade jag. Det är fel. Men vi har inga respengar åt oss båda. Vi har inte råd att jag säger upp mig heller. Jag måste arbeta och du måste skaffa dig kompetens i franska språket. Det är ohjälpligt det hela. Det är bara för oss att ta det.

Men jag tyckte inte om att hon reste ned till Göteborg igen. Det var onödigt. Hon hade nyss varit där.

- Jag är bara borta det veckoslutet, sade Maj. Fredag, lördag, söndag. Jag kommer tillbaka på söndag kväll.

Natten innan hon skulle ner till Göteborg kom hon över till mig vid tvåtiden. Hon väckte mig. Hon sade:

- Jag har sådan lust på dig nu Jan. Jag vaknade och ville ha dig.

Efteråt sade hon:

- Vi är kära i varandra och vi har det så bra ihop och jag vet att du inte tycker om att jag reser till Göteborg. Du säger nästan ingenting om det och du frågar ingenting men jag känner

213att du inte tycker om det. Jag ser också på dina ögon att det finns en svartsjuka därinne. Men du måste veta Jan att jag är absolut trogen. Jag är inte intresserad av någon annan karl. Det kan jag inte vara så som det brinner mellan oss. Men just därför behöver jag vara på Andersgårdsgatan ibland. Träffa mamma. Jag tror nästan att vi dör om vi inte är från varandra några dagar ibland. Du var mer erfaren när vi kom ihop och jag hade just börjat vakna på något sätt. Av ren självbevarelsedrift försöker jag därför hålla mig ifrån dig ibland fast jag älskar dig. Det är därför jag reser ner till Göteborg.

Visst hade hon rätt i att jag inte tyckte om att hon var borta. Jag var svartsjuk. Men utan att veta om jag hade skäl till det. Fråga henne kunde jag inte. Hur skulle jag kunnat det? Hon sade att det inte fanns något sådant. Då skulle varje min fråga vara ett ifrågasättande inte bara av hennes ord utan av hela vår gemenskap. Den som jag menade skulle räcka livet ut.

När hon kom på söndagskvällen och jag mötte henne vid tåget sade jag ingenting om detta. Jag såg henne komma mot mig. Det blev en så stor lycka i kroppen att se henne. Jag kysste henne. Hon sade att hon var så glad att vara uppe hos mig igen.

- Jag har längtat så efter dig, sade jag. Du är en sådan hunger i min kropp.

- Och du i min, sade hon.

Prövningarna höll på från den 8 till den 16 juni. Jag tror inte intagningsproven till seminariet gick så bra som hon hoppats. Svenskan var bra, det sade hon. Men hur det var i de andra blev jag inte helt klar över. Hon sade inte mycket om dem. Den 10 fyllde hon tjugoett år.

- Hade vi inte varit gifta hade jag blivit myndig i dag, sade hon. Men nu har jag varit det i arton månader. Ända sedan Lucia 1952.

Natten till den 23 juni vaknade jag av att Maj låg och gnydde.

214Som en hundvalp nästan. Jag såg på klockan. Den var bara tre. Gatan utanför var helt tyst. Men det var ljust i rummet ty fram till i fjol hade den kommande dagen varit midsommarafton. Nu var det en vanlig onsdag. Jag hörde henne och kände plötslig oro. Jag gick upp, gick över till henne. Stod bredvid sängen och såg på henne. Hon hade kastat av sig täcket, det skära trikå-nattlinnet hade korvat sig kring midjan, hon låg på sidan med knäna uppdragna och det ryckte i ögonlocken när hon gnydde nästan snyftande.

Hennes nakenhet var vacker men försiktigt lade jag täcket över henne. Det var viktigt att hon inte blev kall. Jag strök henne med fingertopparna över ögonlocken. Håret tovade sig lite, hon hade svettats, men nu var pannan sval kände jag. Jag tog försiktigt med händerna över hennes nacke och skuldror. Hon var spänd. Jag smekte henne försiktigt. Jag ville inte väcka henne, bara lugna henne. Hon slutade gny då. Andades djupt några gånger och sjönk så med ens längre ner i sömnen. Jag stod där och såg på henne någon minut. Jag tyckte så mycket om

henne, det var en ömhet så stark att ögonen nästan tårades. Hon verkade lugn nu. Då gick jag över till min säng och lade mig.

Jag kan bara ha sovit några minuter. Jag vaknade av att Maj vek undan täcket mitt och kröp ner till mig. Hon smög sig tätt intill mig.

- Jag vill vara hos dig, sade hon. Jag vill att du håller om mig. Jag drömde något. Håll om mig. Jag behöver det.

- Drömde vad då?

- Det blev otäckt. Vi åkte tåg i en tunnel och där på tunnelväggen var en hiss med en kopia av mig själv fast en flicka som var yppigare än jag är och hon satt fast inne i fönstret och jag sade att jag är på väg bort men du är fast. Liksom fastklistrad på tågfönstret. Det var så otäckt och vi reste med halvåttatåget. Nej med tåget 6.20 stod det. Det var otäckt.

215När jag höll om henne kröp hon in närmare mot mig och sade:

- Det är så tryggt hos dig. Jag vet inte vad jag drömde egentligen för det var mera med drömmen minns jag nu. Det var festival och fullt av folk och varmt. Där var en kvinna och hon hade en sådan där särk, som en lång vit skjorta, och jag blev rädd. En svepning. Som om något begrovs. Luckan var stängd också. Nu när j ag säger detta fryser jag. Känner du? Huden blir knottrig.

Jag såg att de små håren på hennes underarmar rest sig. Jag drog av henne nattlinnet och samtidigt som jag stoppade täcket om henne ordentligt drog jag henne tätt till mig för att värma henne.

- Du är varm som en ugn, sade hon, en stor varm ugn.

Hon höll handflatorna mot min rygg och tryckte dem hårt mot mig, jag kände hennes händer. De var inte kalla.

- Jag vill vara här hos dig. Krypa in mot dig. Det är som när jag var barn. Jag minns att jag tyckte pappas rygg var så len. Din är lika len. Jag vill inte resa till Paris. Det är det jag drömmer om. Tåget och det. Fast alla tider är ju fel. Och hon fastnar.

Hon blundade nu och kurade in sig mot mig och fortsatte att tala med låg och intensiv röst:

- Vet du inte att jag inte vill resa? Varför måste jag det? Varför skall jag resa från dig? Varför nu? Det finns ingen person som fått mig att växa som du. Jag blir en annan med dig. Hur du gör det vet jag inte. De här två åren har varit ett uppvaknande för min del. Du säger åt mig att läsa men det har mamma alltid gjort också. Inte läste jag de böckerna för det. Stöddig är du också. Mycket stöddig och ibland som när du skäller ut den där skåningen känner jag mig stolt. Andra vågar inte säga ifrån som du. Du gör sådant helt naturligt. Det är som det där med

216delikatesser. Rätt som det är kommer du med gravlax och räkor och ren. Du gör det helt naturligt.

Hon höll armarna om mig, hon låg blundande och talade tyst:

- När vi först kom ihop på Albogatan vilken barnunge var jag inte. Lite synd om dig var det. Gud vad barnslig jag var alltså. Jag dricker ju inte kaffe och du är väldigt förtjust i kaffe. Men jag köpte aldrig något, vare sig kaffe eller kaffepanna, så du fick kaffe. Då kom morsan upp och hälsade på. Hon blev alldeles förskräckt. Det första hon gjorde var att gå och köpa en kaffekittel. Minns du det?

- Du dricker te och jag dricker kaffe, sade jag. Det är inget konstigt. Då för två och ett halvt år sedan drack jag väl inte kaffe. Hade inte råd. Det blev nog mest silverte. Eller kallvatten.

- Det är som om du väckt någonting i mig. Fått mig att själv säga sådant jag inte drömt jag kunde säga. Som när jag talade om det folkliga i litteraturen, att orden måste nå det folk som finns. Det fattas i det mesta av vad man skriver nu, också i det våra författare skriver. Ibland fattas det hos dig med. Då i förrgår sade du att jag talade precis som Mao Tse-tung och tog fram hans artikel i Konst och Kultur som jag inte sett förr och visade det. Jag blev så stolt när du sade det. Jag gick hela dagen och sög på det som på en karamell.

- Men du tar över allting också, fortsatte hon. Även om du inte vill. Du ser på dikter jag skrivit och så säger du

något om dem. Jobba mer med orden, säger du och då tar de slut i stället. Men det har jag inte sagt dig för jag vill inte göra dig ledsen.

- Jag tycker om dig, sade jag. Är kär i dig som det heter. Du vet man skrattar åt flickan som surmulet säger att hon vill bli älskad för sin själs skull också. Men hon har rätt. Så är det. Jag tycker ju att du är klok. Och varm. Och mjuk. Och jag vill hålla om dig så här.

217- Jag tycker om att du är så stark Jan. Att du kan lyfta upp mig och bolla med mig till och med. Men också för att du får mig att säga sådant jag aldrig sagt till någon, sådant jag inte ens velat berätta för mig själv. Vet du i går kom jag plötsligt ihåg en skolkamrat jag hade året innan vi tog realen. Plötsligt när jag satt på spårvagnen såg jag henne. Jag såg oss två utifrån och jag mindes något som varken har inledning eller avslutning. Bara ett synminne. Vi satt hemma hos henne och skulle läsa läxor. Vi satt på hennes soffa. Plötsligt ser jag att jag klätt av henne blusen och smeker hennes bröst. Jag ser det alldeles tydligt och hon blundar och lutar sig mot mig. Mer var det inte. Men hur det gick till vet jag inte. Plötsligt har jag tagit av henne blus och behå och har hennes bröst i min hand och hon blundar och lutar huvudet mot mig. Sådant hade jag inte vågat minnas innan jag träffade dig. Jag är ju inte sådan heller. Som håller på med flickor, menar jag.

- Vem var det? frågade jag.

- Äsch, hon med den stora schäfern du träffat på vårt bröllop. Då när vi var i tolv-trettonårsåldern brukade pojkarna reta oss. De ropade kåtloppa efter oss. Jag var Kåtloppa ett och hon var Kåtloppa två. Men det var ingenting man menade något med. Och hur det hänger ihop med det där minnet vet jag inte. Vi satt och läste läxan, historia var det, och så har jag klätt av henne och hon har låtit det ske. Men sedan tar minnet slut. Det är som om filmen gått av. Kanske hade det något med drömmen att göra. Kanske har jag drömt det här också. Det jag berättat nu. Fast drömmen hade med resan att göra. Tåg och sådant. Men varifrån jag fått tågtiderna förstår jag inte. De stämmer ju inte.

Hon var inte sömndrucken längre, hon talade mycket tydligt:

- Jag vill inte resa. Jag vill vara hos dig och inte alls resa ifrån

218dig. Jag känner inte dina systrar och jag känner inte din mamma och jag vill inte till Paris. En stor främmande stad där jag inte känner någon. Det är med dig jag vill resa. Vi borde ha rest tillsammans.

- Visst skulle jag vilja åka med, sade jag. Inte vill jag att du reser bort. Men jag kan inte resa med. Du vet hur det är. Vi har inga pengar. Det jag tjänar går precis till utgifterna. Och efter Berlinresan är jag ledig bara en vecka till denna sommar. Jag kan inte resa. Kan inte om jag inte säger upp mig. Då har jag inget arbete. Alva och Gunnar betalar inte för mig. Men de ville betala din resa.

- Alvas check på trehundra räckte till biljetten och mer än det, sade Maj. Men jag tycker inte det är roligt att hon skriver mig att jag sedan skall få samma månadspeng som de andra flickorna. Det låter så kamreraraktigt.

- Jag vet, sade jag. Familjen är sådan. Jag har vuxit upp med detta. Hon antecknar allting. Men se det för vad det är. Du är deras nya svärdotter. Det är inte mer än rätt att de ger dig mat och husrum och fickpengar i två månader och har skrivit in dig på språkkurs först i Paris och sedan i Genève. Så gör man i familjer. Nog tycker jag att de på ett fånigt sätt skiljer mellan dig och mig. Men sådana är de. Det viktiga för oss är att du på det här sättet kan ta åt dig franskan. Den du började med på Federationen.

- Jag kommer inte in på seminariet i år, sade hon. Det vet du. Svenskan var bra. Den fick jag mycket beröm för. Fast jag sprack i pedagogiken. Det gick inte så bra när jag skulle undervisa.

- De tyckte du var för ung. Men nästa år då har du också franskan. Då kommer du in. Jag tar ännu något år hos polackerna. Det är allt.

- Jag skäms över att du betalar för mig hela tiden, du arbe-

219tar där för min skull. Du skulle inte göra det om det inte var för att jag pluggade.

- Det är sådant som hör äktenskapet till. I nöd och lust och sådant. Sedan när du är klar får du stå för inkomsterna. Skrivandet ger nog inte mycket.

- Men jag tycker det är så hemskt att behöva resa från dig just som vi börjat få ett eget hem. Vi skall göra i ordning här. Måla om och göra köket fint. Det kunde jag gjort i sommar.

- Nu gör jag det i stället, sade jag. Jag skriver min nya bok och jag målar om. När du kommer hem är det klart. Och den här resan har Alva och du växlat brev om ända sedan i januari.

Hon lyfte på huvudet. Såg mig i ögonen, höll nu med händerna om min nacke och sade:

- Håll om mig så hårt att jag känner att du vill hålla mig kvar, att du inte vill släppa mig. Aldrig någonsin släppa mig vad som än händer i livet.

Den stora ömhet jag känt ända från det hon gnydde i sömnen och sedan kröp ner till mig för att få närhet hade nu slagit om i ett starkt begär efter henne. Jag åtrådde henne. Det finns inget annat ord.

Men plötsligt vred hon sig loss och steg hastigt upp ur sängen.

- Det är för djävligt, sade hon. För djävligt att behöva bryta just nu. Men jag är oskyddad. Och jag känner ju långt inne i mig att i dag skulle du göra mig med barn.

När hon kröp ner till mig igen sade hon:

- Jag vill ha tolv barn med dig. Det sade jag första kvällen, minns du det? Och i dag är jag helt tung och öppen, så känns det. Men det vore fel just nu. Jag är så kär i dig Jan.

När jag vaknade för att gå till arbetet höll hon ännu armarna om mig. Försiktigt gjorde jag mig fri. Jag var sen. Hann inte ta kaffe. Men hon var vaken när jag skulle gå:

220- I dag köper jag lammkotletter, sade hon. I dag lagar jag maten. Sedan har vi kvällen för oss själva.

Det var dagen därpå, torsdagen den 24 juni 1954, hon reste till Paris. Jag följde henne till Centralen. Tåget skulle gå tio minuter över åtta på kvällen. När jag gick på perrongen bredvid henne fram mot hennes sovvagn ville jag hålla henne kvar. Jag ville ta tag i henne och säga:

- Res inte!

Men jag sade det inte. Jag bar in hennes väska i kupén. Jag kysste henne. Sade att hon skulle ta vara på sig. Hon stod sedan bakom tågfönstret. Vi stod på var sin sida om glaset. Hon sade något. Jag såg läpparna röra sig men tåget hade redan sakta börjat gå igång. Hon vinkade. Hon slängde mig en sista slängkyss och sedan hade tåget fört bort henne. Jag gick sakta hem genom kvällen. Hjärtat var mycket tungt i kroppen. Jag ångrade att jag gått med på att hon skulle vara borta i två månader.

Gått med på? Det var jag själv som föreslagit det i vintras då när Alva bjöd ner oss båda till Paris för ett par sommarmånader. Jag kunde inte komma ned utan att säga upp mig. Men Maj kunde läsa in franskan då. Den hon behövde på seminariet. Om hon reste ned till Paris och tog kursen först där och sedan i Genève då hade hon läst in studentfranskan. Mer än så kanske. Det var vad jag menade. Då tycktes sommaren också så långt borta. Men nu var sommaren här och hon hade redan rest.

- Det är så dags att ångra!

221XXI

Denna sommar när jag var ensam i Stockholm skulle jag använda morgnar och kvällar och söndagar till att skriva min nya bok. Den skulle bli något helt annorlunda.

"Resa med Dame Jeanne", hette den. Titeln var provisorisk. Den var tungfotad men kunde användas som arbetstitel. Den skulle skrivas inom en ram som romantisk berättelse med berättelser inne i berättelsen. Själva ramberättelsen var skildringen av den resa Svend Aage och jag gjort för tre år sedan när vi skulle hämta upp den

damejeanne med svartavinbärs vin som stod i Kaffatorp.

Det var 1949 som Birgit och Svenolov och jag där hos mig på Lilla Byröna hade plockat svarta vinbär. Vi hade trampat bären på klassiskt sätt med våra bara fötter. Vi hade först skurat dem med kraftskurpulver.

- Det som inte försvinner med sådant hör själva fötterna till, sade Svenolov.

Fast så var det inte. Efter det vi trampat vinbären den sommareftermiddagen hade våra fotsulor blivit skära och tunn-hudade som spädbarns. Men det jäste desto bättre vinet.

Eftersom jag kom upp till Göteborg redan hösten det året hade vinet fått ligga ett år på jästen innan jag rest ner till Kaffatorp för avdragningen. Sedan hade det stått där i lilla rummet på torpet i sin damejeanne över ännu en vinter. Det blev ett gott och starkt vin.

222Vår resa upp genom landet ur tåg i tåg med den storbukiga gröna flaskan hade varit ett radband av äventyr. Urdrucken hade damejeannen blivit först som jag själv flyttade in på Albogatan.

Formen var mer förromantisk än romantisk. Förnuftig alltså. Diderotsk. "Jakob fatalisten" mer än Nodier. Eller äldre än så. Den traditionella sagosamlingsformen. Den indiska, arabiska. Burtons "Tusen och en natt" hade jag. Med alla supplementbanden. Men skrivet för oss här och nu. Alltså stort som smått ur berättelse i berättelse och med våldsamma stilbrott.

En hel del fanns nu utskrivet. Äventyr som "De feta kvinnornas by". Realistisk prosa om första kärleken som "Lampa med röd skärm" och om pojken som drunknar, "Jumpning". Berättande socialrealistiska dikter som "Brännare Axelsson" och lärodikter som "Berättelsen om Heinz som sköts i fälttågets femte år" och "Stormannen i Eshunna". Dialoger därtill.

Allt tillsynes tillfälligt sammanfogat med samtal och äventyr under det Svend Aage och jag drar genom landet med vår stora kluckande dame Jeanne! Ett flaskorakel alltså som hos Rabelais. Diderots smycke lät jag dock spöka också det i berättandet.

Ty i tågkupén på resa från Kaffatorp till Arkelstorp där vi alla sitter med allvarstyngt tråkiga miner och damer som flickor har kjolarna omsorgsfullt neddragna över knäna förleder dame-jeannens dova kluckande de omsorgsfullt undangömda fittorna att börja tala högt och i egen sak.

Värst var det för den nygifta prästfrun. Hon försökte förgäves få tyst på sin fitta. Den talade högt och tydligt om sina öden och äventyr, om hur den fina frökenkroppen kring henne hoppat i säng med stövlarna på med än den ene och än den andre då före det förnäma bröllopet med den slappsvansade pastorn. Prästfrun knep med knäna och slog med händerna

223för att få tyst på den ludet talträngda fittan sin. Damejeannen kluckade. När tåget höll på stationen i Arkelstorp flydde prästfrun kupén men då på perrongen rymde så den unga prästfruns fitta. Den hoppade ner på marken och sprang bort över vägen in mot samhället som en liten kåt och hårig sköldpadda under det prästfrun själv rusade efter och ropade:

- Snälla! snälla!

Stort som smått alltså. Både det yttersta allvar och grovheter grova som berättelserna i en byggfutt.

Samlingen med ramberättelse och allt återgick på just de diskussioner jag då under den verkliga resan för att hämta damejeannen år 1951 haft med Svend Aage.

- Vi får inte ständigt vara tråkiga som pingstpastorer, sade han.

Han var kommunist också han sedan han var motståndsman under kriget. Fast icke organiserad. Svend Aage skrev och skrev bra men var lika refuserad han som jag. Han var då just färdig med sin berättelse "41 Kapitler af Christopher Pilt". Jag tyckte om den. Den var som Brechts "Baal". Ja, Lukàcs skulle säkert ha fördömt den som romantik, dekadent borgerlighet och expressionism.

"Satans blod! Din forpiskede pungrotte. Satan stå og stejle i dig! Dit luseknækkende kadaver. Måtte fanden flække dit røvhul, lige til midterskilningen. Du skulle kraftlyneme ikke engång kunne finde frem til en normalfisse i projektørbelysning.

Det var... åh, nu vidste han det. Det var hans sjæl. Ja, selvfølgelig, han havde jo lukket brystet op og taget sit hjærte ud, og så er det klart at sjælen følger med og at den stiller sig foran ham. Og det er klart at den griner dumt."

224Inget förlag ville låta trycka något sådant. Inte i Danmark och heller inte i Sverige.

Nu skrev jag själv ut den samling jag då diskuterat med Svend Aage. Berättelser i berättelser i berättelser som kinesiska askar.

Maj hade inte trott på boken när jag talat om den. Varken på kompositionen eller innehållet.

- "Hemkomst" tyckte jag om. Men det där du nu skriver verkar rena larvet.

Alltefter det att julidagarna gick, och ju mer jag nu morgnar som kvällar skrev på "Resa med Dame Jeanne", desto tveksammare blev jag. Maj hade nog rätt.

- Det håller inte!

Hon hade inte bara rätt i detta om boken. Hon hade haft rätt i att det varit fel att hon reste. I garderoben hängde hennes kläder. I toalettskåpet låg hennes pessar. Vi skrev varandra. Jag längtade efter henne.

Jag hade en semestervecka kvar, den jag inte använt efter Berlinkonferensen. Den tog jag ut från måndagen den 19 juli, min födelsedag, till och med lördagen den 24.

Jag hade lagt manuskriptet åt sidan. På lördag kväll började jag städa. På måndag skulle jag fylla tjugosju år. På söndag regnade det. Jag skulle över till Bo, Dags bror som gjort omslaget till "Hemkomst". Jag skulle ha med mig en kasse illustrerade böcker från Tjeckoslovakien och TDR att visa honom. Jag lade dem i en väska för att de skulle vara skyddade mot regnet. Bo fascinerades särskilt av Klemke, han var genuin. Jag hade också samlat bokomslag därifrån och han hade bett att få se dem. Det var en fin samling. Utan någon egentlig övergång började han så tala om Maj och lade bokomslagen åt sidan:

- Det är en fin och vek flicka, sade han. Hon är som en blomma. En nordisk dröm. Du måste vara rädd om henne.

225Detta tyckte jag inte riktigt om. Jag vet inte varför. Han hade ju träffat henne och bott därpå Andersgårdsgatan i Göteborg när han var på väg till Paris men jag tyckte inte vi var varandra så nära att han kunde tala om henne på det sättet med mig.

När jag kom hem till Skånegatan ringde Maj från Paris, hon ville gratulera. Jag stod vid fönstret och såg ut när jag talade med henne; det hade regnat ända sedan morgonen. Asfalten blänkte. Hennes röst kom långt bortifrån.

- Jag och Sissela har varit på antikvariat och vi har köpt en present åt dig. Den skickar jag upp med Kaj. Du kommer att bli glad.

- Vad har du köpt?

- Det säger jag inte, det skall bli en överraskning. Men jag tror du blir glad.

Hon var ensam i den stora paradlägenheten. Maj kunde tala fritt. Alva och mina systrar var ute. Kokerskan förstod inte svenska.

- Men här i sextonde arrondissementet i representationsrummen på sjätte våningen 37, boulevard Jules Sandeau lever jag som i ett museum från tiden före 1914, sade hon.

- Jag känner mig ensam och främmande. Det var också därför jag ringde. Jag måste höra din röst. Jag vill veta att du finns. Jag behöver det. Jag behöver dig. Jag längtar hem. Jag längtar efter dig. Jag tänker på dig dag och natt och vill egentligen inte alls vara här i denna stora fina våning.

- Jag ångrar att jag rest hit. Inte bara för att jag längtar så efter dig utan för att det är så kallt i din familj. Du har ordnat det här och det är bra att kunna få läsa franska och jag borde inte säga det men jag känner mig inte hemma här. Din mor och dina systrar är nog vänliga men de är så formella.

- Visst, Alva tar oss på teater och hon tar ut oss på stan, hon vill inte att jag skall gå ut på stan ensam här. Inte på kvällarna

226i vart fall. Kaj har haft sin sista examen och skall till Sverige. Sissela till Genève. Jag går till kursen bara. När Alva har gäster håller jag mig på rummet.

- Och Alva bara bantar. Den gudomliga kokerska din mor har som är så berömd att man talar om henne i UNESCO, hon gör så fin mat men också så små portioner att jag är ständigt hungrig. Jag får ta alla mina fickpengar till att köpa mat ute på stan. Men det vågar jag inte säga till någon.

- Visst är jag glad över att ha fått chansen att lära franska, det är jag visst det. Men jag trivs inte. Jag längtar så efter dig. Tänker på dig och längtar hem. De här veckorna har varit så långa.

- Snart är du hemma igen.

- Om en månad ja. En hel månad till. Jan, jag älskar dig. Jag ringde för att gratulera dig, inte alls för att klaga. Men jag skulle vilja vara hos dig. Jag skulle vilja kunna ta ett stort skutt över hela Europa och vara hos dig. Nu hör jag att de kommer hem. Jag kysser dig.

- Och jag dig.

Sedan var samtalet slut. Jag kände mig djupt deprimerad. Maj hade låtit så ledsen och övergiven. Hon var så långt borta.

Plötsligt undrade jag om jag bara skyllt på pengarna när jag inte reste med till Paris. Fanns det dolt hos mig en vilja att hon skulle lämna mig?

- Det är en orimlighet. Jag kunde inte resa. Det hade betytt att jag sade upp mig. Om jag rest med henne då hade jag svikit ty hur hade hon då kunnat fortsätta att studera?

- Ljuger du inte nu Jan? Skyllde du inte på att du skulle skriva också?

Jag kände djup oro. Jag visste att det jag skrivit dessa veckor var skit. "Resa med Dame Jeanne" var inte bra.

- Du har slöskrivit Jan. Det håller inte. Det är bara fidus, laved kunst!

227Jag söp mig full den kvällen. Sprit hade jag gott om hemma. Var månad satte jag upp mig på ambassadens inköpslista. Inte drack jag upp allt det. I skåpet hade jag någon flaska whisky och en del vin, vit chablis och röd bordeaux och fyra literflaskor nittiosexprocentig sprit.

Nu blandade jag den nittiosexprocentiga med sockerdricka. Jag ville inte heller tänka på Maj. Jag drack till dess jag somnade. När jag vaknade var det den 19, min födelsedag och första dagen på den semestervecka jag haft kvar att ta ut. Nu var jag tjugosju år. Jag söp den dagen med. Också dagen därpå söp jag. Det var första gången sedan hösten 1947 jag supit på det sättet. Jag låg på sängen. Lyssnade på blues. Hade flaskorna på skrivbordet därbredvid. Drack. Jag lagade ingen mat. Tog några kex bara. Sedan drack jag. Då och då gick jag upp för att sätta på en ny grammofonskiva:

Eddie Vinson sjöng "When my baby left me" med Cootie Williams orkester på Capitol och Ma Rainey sjöng "Stack O'lee blues". Gång på gång spelade jag "Tiger rag" och "Kazoo Moan". Den skivan med the Washboard Serenaders var skräpig och nästan utsliten ty den hade jag spelat dagarna i ända på Long Island sommaren 1939.

Jag spelade spirituals som "Fil go" och "Days passed and gone" med the Spirit of Memphis quartet. Jag lyssnade på Ida Cox med "Last mile blues" och sedan Bessie.

Ingen gick upp mot Bessie och ju mer jag drack ju mer lyssnade jag till henne. "Preachin' the blues", "Thinking blues", "Dyin' by the hour". Om och om igen spelade jag "Nobody knows you when you're down and out" och

hennes sista inspelningar: "Gimme a pigfoot", "Down in the dumps" och "Do your duty". Hennes röst var så förtvivlat stark då 1933.

När jag vaknade onsdag morgon var jag ordentligt bakfull men också alldeles renblåst inombords. Då började jag måla

228om i köket. Där var de putsade murväggarna otäckt kanarie-gula. En färg nedskitad under åren. Nu strök jag köket skinande vitt. Jag lade nytt kakel på toalettgolvet. Jag hade sagt Maj att jag skulle göra om hela lägenheten. Hon skulle få komma hem till en ny våning.

Hasse hade lovat hjälpa mig. Han kom på eftermiddagen. Vi pratade och drack lite och han målade i hallen och på toaletten under det jag höll på med rummet. Jag målade över tapeterna. De var mönstrade med stiliserade violetta blommor.

- Sådana tapeter har man för att fläckar och skit inte skall synas, sade Hasse.

På långväggen ovanför sängarna ville jag ha bokhyllor. Där gjorde Hasse och jag hål, pluggade och skruvade fast String-bokhyllor. Den understa var en snedhylla för tidskrifter.

- Det blev ju snyggt, sade Hasse.

Men Svenolov som kom för att titta på vad vi gjorde sade att vi gjort fel.

- Mönstret slår igenom, sade han. Ser ni inte det ? Det är anilinfärg. Ni borde ha shellackat var blomma för sig innan ni målade.

Jag bjöd på silvergrogg. Nittiosex och sockerdricka. Om Maj sade jag inte ett ord annat än att jag svarade att hon mådde bra när de frågade.

- Hälsa henne, sade Svenolov.

Hasse bläddrade i Konst och Kultur som skulle ställas upp i tidskriftshyllan.

- Den var djävligt bra då under efterkrigsåren, sade han. Vi har tappat många av dem.

- De skrämdes när kampanjerna mot fredsrörelsen satte igång, sade Svenolov. Jag minns själv hur man ringde mig från Dagens Nyheter. Man frågade om jag inte blivit lurad att skriva på. Man ville ge mig chansen att komma undan. När jag und-

229rade om inte journalisten själv insåg att Stockholmsappellen var riktig skrev Dagens Nyheter att jag och de andra som skrivit under var landsförrädare. Det sättet att angripa oss fick ju en viss verkan. Många blev rädda. Beställarna inte minst och konstpubliken.

- Visst är hela den internationella antirealistiska kampanj som MOMA, Museum of Modern Art, driver märklig, sade jag. Undrar om den inte är CIA-finansierad som International PEN och Kongressen för kulturell frihet.

Svenolov ringde dagen därpå.

- Det var fan så packade vi blev i går, sade han. Trots att vi hade blandat efter alla konstens regler. Det var som om den nittiosexprocentiga spriten gömt sig i de små sockerdricks-bubblorna och gått rätt ut i blodet.

Jag var deprimerad när semestern var över och jag åter satt vid mitt skrivbord och såg ut över Humlegården. Maj var ännu längre bort nu, hon hade lämnat Paris. Hon var i Genève. Hon bodde med Sissela hos Gunnar i den stora femrummaren på 1 rue Viollier dit han flyttat. Nu gick hon också på universitetets sommarkurs. Anika de la Grandville, Gunnars sekreterare, hade sänt mig inskrivningsformuläret:

"Faculté des lettres. Cours de vacances 1954.

Nom: Myrdal.

Prénoms: Maj.

du 27 VII au 14 VIII.

Le Directeur: Ch.M."

Maj hade inte trivts i Paris men hon var förtjust i Genève.

- Hur kan en stad vara så vacker?

- Trots att Lac Léman bara är sötvatten har Genève en riktig plage nere vid sjön. Vi talade om det i går. Vi hade badat. Låg och solade. Såg bergen.

230- Du och Sissela?

- Några stycken från kursen och så.

Orden blev opersonliga när de knastrade fram över telefonledningarna tvärs över kontinenten. Det var svårt att ha Maj så långt borta. När vi talade i telefon gled samtalen isär. Visst kunde vi säga att vi älskade och att vi längtade:

- Jag tänkte på dig i natt Jan. Jag såg dig framför mig och höll om dig.

Men det kom in märkliga sjok av främlingskap mellan oss i samtalet. Jag talade om vapenstilleståndet i Indokina. Undertecknandet hade ägt rum i Genève natten till den 21 juli.

- Hur firade du det? frågade jag. Var du ute i Paris då och firade det?

Men hon sade ingenting, hon blev tyst ett ögonblick och bytte ämne. Hon började plötsligt tala om Spanien i stället. Men gjorde det genom att fråga om George Orwells "Homage to Catalonia" och om P.O.U.M. Det fick mig att börja undra. Rösten var en annan; orden en annans kanske.

- Det var någon som talade om det, sade hon undvikande när jag frågade.

Jag blev inte klar över vem. Men jag undrade. Ty just diskussionen om den falska vänstern under kriget i Spanien hade hon vuxit upp med. Det fanns ingen revolutionär situation i Spanien när Franco gjorde uppror. Det var tvärtom då nödvändigt att skapa bredast möjliga enhet till republikens försvar mot Franco; mot Mussolini och Hitler. Då spelade kravet på röd revolution och proletariatets diktatur fienden i händerna. Blev en hjälp till femte kolonnen!

Jag förstod inte att just Maj som kände så många som varit i Spanien och som ända från barnaåren hört om P.O.U.M. och anarkisterna i Barcelona och hur fronten höll på att rivas upp av de ultrarevolutionära 1937 nu plötsligt blev så oskuldsfullt

231mottaglig för Orwell och det slags revolutionära radikalism som spreds med CIA:s goda minne. Det var som hörde jag en annan och främmande röst bakom hennes ord.

Jag skulle velat tala med henne om allt detta. Det brukade vi göra. Men hennes röst kom långt bortifrån. Det var inte sådant man kunde tala om i telefon.

Det var ju vi som kände till verklighetens tveksamheter och dubbeltydigheter också i det kriget. Hon hade träffat dem i Göteborg under barndomen, de gamla interbrigadisterna. Hon kände ju dem som var våra vänner i Stockholm, Per och andra. Om inte annat hade hon i fjol varit med och diskuterat just Barcelona med Willi Bredel som under spanska kriget varit politisk kommissarie för Thälmannbataljonen.

Vi hade då resonerat kring det som var svårt och tvetydigt. Visst var Hemingways "Klockan klämtar för dig" i huvudsak en lysande och bra roman, en på vår sida. Men den kunde inte ges ut i öster så länge Dolores Ibárruri levde. Hon såg den som fiendeskrift.

Och Maj var med, hon deltog, när Roger och jag i Budapest hade diskuterat André Marty. André Massart, som Hemingway kallade honom i romanen. Både Martys roll under det spanska kriget och konflikten kring honom nu när han uteslöts ur partiet för att ha sökt organisera ungdomsrörelsen till ett motparti.

Orwell, honom hade hon och jag talat om redan på Albogatan. Böckerna hans stod ju där.

- Glöm inte att han var polis åt kolonialmakten och att han var antiindisk propagandist i BBC under kriget. Sådana ränder går aldrig ur!

Allt detta visste hon. Den verkliga situationen också i Östeuropa var långt mer komplicerad än vad våra motståndare sade. Det hade hon ju sett.

232Verkligheten var mångtydigare och ofta mörkare. Långt dunklare och svårare än vad andra sidans folk kunde drömma om. Hur kunde hon med ens bli naiv? Plötsligt på rösten och tonfallet i telefon nästan låta som vore hon en vanlig borgerlig svensk flicka ute på sommarferiens språkstudier!

Men sådant kunde inte redas ut över telefon. Samtalet gled över till allmänna kärleksförklaringar. Det oroade mig. Ty vad var allmänna ord om kärlek värda?

Nå, "Resa med Dame Jeanne" var verkligen inte bra. Det insåg jag nu. Enstaka bitar kunde användas. En dikt här och en berättelse där kunde jag nog sälja. Det gjorde jag. Jag styckade den och gick runt på redaktionerna. Men helheten var fel tänkt ända från början. Det hade Maj haft rätt i.

Jag fick löneförhöjning efter semestern; från sjuhundra till åttahundra kronor i månaden. Samtidigt befordrades Kazimierz Kraskiewicz till andre sekreterare.

- Om jag arbetar troget här vid mitt bord till min pension om fyrtio år får jag nog både en och två löneförhöjningar till och därtill kanske en liten polsk pladuska att sätta på kavajuppslaget.

Nej, det gick inte att kombinera detta heltids kontorsarbete med skrivande. Det visade sig denna sommar då jag skrivit skräp. Ett halvår till kanske jag kan stå ut. Inte mer. Absolut inte mer. Det vore hederligast att säga detta med en gång till konsuln.

Jag skrev inte till Maj om detta. Jag skrev henne dock att hon haft rätt om "Resa med Dame Jeanne". Den höll inte. Vi skrev annars bara kärleksbrev till varandra. Om längtan och trohet. Ty trogen var jag. Jag hade inte så mycket som tittat på en annan flicka hela sommaren. Om läsning och om sina studier skrev hon inte.

Som livet nu var gick det inte. Då skulle jag aldrig mer kunna

233skriva något som höll. Men jag måste få in pengar. Snart, om tre veckor, skulle Maj komma hem. På mitt skrivande kunde jag inte försörja mig. Än mindre också henne. "Hemkomst" skulle med säkerhet inte sälja mer än på sin höjd ett tusental exemplar. Om ens det. Tiden meddelade dessutom att boken hade skjutits upp. Den var planerad till i september men nu skulle den komma ut i bokhandeln först i november.

Om jag sade upp mig nu så måste jag hitta ett deltidsarbete. Eller ett säsongsarbete. Byggsvängen till exempel. Men där behövdes yrkesmän.

Nu kom Wolski in, han ville ha en översättning.

Konsuln stack in huvudet och undrade om jag inte kunde skriva ännu ett brev till barnavårdsnämnden i Sundbyberg:

- Herr Myrdal förstår kvinnan är så orolig.

Så gick mina dagar under det att juli blev augusti.

Kaj, min lillasyster som skulle fylla arton om några veckor, skulle komma. Hon hade just tagit sin studentexamen ett år i förväg för att kunna bli fri och lämna Paris. Hon ville bli svensk och skulle börja på Nytorp Lantmannaskola i Arbrå. Att hon ville till Sverige var inte så konstigt. Karin som haft hand om huset i Genève under så många år var ju tillbaka här i Sverige. Det var nog den kvinna som Kaj upplevt som mor under sin barndom; tryggheten.

Den 30 juli skrev hon mig från Göteborg att hon räknade med att övernatta hos mig på Skånegatan. Sedan skulle hon bo hos en skolkamrat, Inger, innan hon fortsatte till kusinerna.

I Göteborg bodde Kaj hos Majs föräldrar när hon skrev mig. Men hon skulle lämna dem nu ty där i rummet skulle en av hennes skolkamrater från Paris få bo ett tag. En femtonårig koreansk pojke. Hon hade talat med Maj om det i Paris och Maj hade lovat det.

Majs far hade hjälpt Kaj att köpa en moped, en svart Mo-

234nark. På den skulle hon nu köra upp till Stockholm och sedan vidare genom landet där hon skulle hälsa på olika vänner och släktingar innan terminen började på Ny torp. Hon bad mig ringa till farmor och meddela att hon var på väg upp till Säter också. Brevet gjorde mig glad. Kaj var ju den som stod mig närmast i familjen, den jag alltid tyckt om.

Mopeden bar jag upp från gatan och ställde i hallen när hon kommit.

- Det vore inte bra om den blev stulen, sade jag.

Kaj hade med sig den utlovade födelsedagspresenten från Maj. Det var en bok. Ett vackert exemplar av 1859 års upplaga av La Fontaines "Fables" med illustrationer av Grandville. Ett väl bibehållet tidstypiskt band.

"Mina hjärtligaste gratulationer på födelsedagen. Tänker på dig dag o. natt. Din Maj" stod det skrivet på försättsbladet.

Kaj var pank. Hon fick igen det som Maj lånat av henne i Paris och jag lade till några tior för egen räkning.

- Du kan behöva dem, sade jag.

Jag undrade hur Maj haft det.

- Jag hade så mycket att göra med de olika proven i slutexamen att jag väl inte hann umgås med Maj så mycket, sade hon. Men vi hade det trevligt. Hon tog metron till sin kurs och jag till min. Hon hade väl sitt umgänge.

- Klarade du examen? frågade jag.

-Jag tror det, sade Kaj. Papperen får jag om en månad. Men jag råpluggade sista året för att jag ville bli fri så fort som möjligt. Jag hoppade över nästan två klasser. Annars hade jag blivit kvar där nere till dess jag var tjugo. Det ville jag inte.

- Du är lite spänd, sade jag.

- Det har varit en rätt krävande tid, sade hon. Men nu skall det bli bättre.

- Jag är glad att du börjar på lantmannaskolan, sade jag. Ett

235tag var jag orolig för att du skulle börja finplugga konstigheter som litteraturhistoria, konsthistoria, psykologi och annat som bara är skalkeskjul för tankelättja.

- Jag vet att du tycker så, sade hon.

Vi gick på Skansen på kvällen Kaj och jag. Jag tyckte det var riktigt roligt att gå ut med henne. En ung och söt blondin som pojkarna tittade på.

Den 9 augusti ringde jag till Genève. Maj lät glad och lycklig. Hon menade att hon lärt sig en hel del franska. Nu såg hon fram mot att resa hem. Hon talade gång på gång om hur mycket hon längtat efter mig hela tiden.

- Dag och natt.

Hon berättade att hon skulle ta tåget från Genève till Basel 19.52 nästa måndag, den 16 augusti. I Basel hade hon sovplats på Rom-Skandinavienexpressen till Köpenhamn 23.55. Men hon hade ingen sovplats och heller ingen platsbiljett på tåget upp till Stockholm.

- Sedan sitter jag uppe eller köper sovplats i Köpenhamn.

- Det är helt orealistiskt. Det är semestertid. Du får varken sovplats eller ens plats om det inte ordnas i förväg. Att stå i en korridor hela natten är vidrigt.

Jag skrev omedelbart till Gunnar att han måste be Anika de la Grandville se till att Maj fick sovplats hela vägen upp:

- Hon måste försäkra sig om att Maj får byta på København ban. De senaste åren har jag rest alltför mycket för att inte veta vilket djävelskap en sådan resa kan vara. Det rör sig inte om några summor. Om du vill kan jag lägga ut de 47:90 biljetten kostar och de tolv kronor sovplatsen går på. Tänk på att flickan har två tunga väskor att bära!

Jag hade tagit ledigt från arbetet hela dagen då på onsdagen den 18 augusti när jag skulle få Maj tillbaka. Det var en sval morgon med lätta skyar. Jag var nere vid Stockholms Central

236redan kvart över åtta fast Maj skulle komma först tjugo i nio med Rom-Skandinavienexpressen.

Jag väntade på henne och hjärtat slog hårt av spänning och lycka i bröstet. Äntligen var denna sommar över. Jag hade städat och gjort fint på Skånegatan. Köpt hem blommor och fläskkotletter, riktig mat hon tyckte om. Jag var spänd på vad hon skulle säga om hur jag målat om. Jag och Hasse hade försökt göra den lilla lägenheten snygg.

När tåget hade kommit in dröjde det en stund innan Maj syntes. Jag blev nästan orolig. Folk strömmade förbi mig på perrongen. Så såg jag henne. Hon såg så liten och nästan späd ut i sin grå kappa och svarta basker. Hon släpade på två stora resväskor.

Jag omfamnade henne och ville kyssa henne.

- Inte här, sade hon och vände bort ansiktet. Det är så mycket folk. Hjälp till med bagaget i stället.

Jag tog väskorna från henne. De var tunga. Jag visste att Alva hade fyllt dem med ett linneförråd; handdukar, servetter, lakan och örngott. Gunnar hade därtill sänt med några böcker.

- Tack, sade hon när jag tog dem. De är alltför tunga. Jag hade besvär med dem både i Basel och Köpenhamn.

Nu såg jag att hon verkade mycket trött.

237XXII

Vi tog taxi till Skånegatan. Maj satt tyst bredvid mig. Hon såg spänd ut. När vi kom fram och jag betalade var det strålande sol med blå himmel över nödbostäderna på andra sidan gatan. Jag bar upp väskorna, Maj gick tyst bredvid mig uppför trappan. Jag låste upp. Maj hängde av sig den grå kappan, tog av sig baskern, armbandet klirrade och hon ruskade på huvudet så luggen blev fri. Hon stod framför mig nu. Hennes vita skjort-blus var fräsch. Hon måste ha tagit på sig den ren i sovvagnen i morse. Hon hade en ny kjol. En hon köpt i Paris trodde jag. En lång, vid, storblommig bomullskjol. Jag såg på henne. Jag var så kär att det gjorde ont i bröstet och nu när vi stod mitt emot varandra i hallen och äntligen var ensamma lade jag händerna på hennes höfter.

- Jag har längtat så efter dig, sade jag. Jag älskar dig så mycket. Det var fel att vi var från varandra i sommar. Det har nästan gått åtta veckor. Sju veckor och sex dagar. Sju veckor och nästan sex dagar för att vara exakt; du reste på kvällen den 24 juni. Vad jag har längtat efter dig!

Men hon vände bort huvudet när jag ville kyssa henne.

-Jag måste säga något, sade hon. Jag tror jag är med barn. Jag har varit otrogen. Jag kan inte förklara det. Jag var otrogen. Det var bara en enda gång.

Sedan började hon gråta.

- Jag är så smutsig. Så smutsig.

238Det blev alldeles stilla runt oss. Som om vi stod i en stor glaskupa. Blodet susade i öronen och hjärtat slog.

- Är du säker på det? Är du säker på att du är med barn?

- Jag skulle fått mens den 8 augusti senast. Det är tio dagar sedan. Det är så vidrigt det hela. Jag satt på lektionerna de sista dagarna och bara hoppades. Om jag så blodat ner min vita kjol och alla stirrat på mig när jag

reste mig upp och de alla sett det, då skulle jag bara blivit lycklig. Men jag kände att jag var med barn. Jag kände det hela tiden. Jag kände det med en gång det hände. Och det var bara en enda gång.

Hon grät nu. Hon satt på sängkanten och grät. Jag stod framför henne och såg på henne. Hon såg så trött och hjälplös ut.

- Jag är så djävla slapp, sade hon.

Det var alldeles tomt och stilla runt oss. Jag svalde. Andades djupt. Detta är inte sant, tänkte jag. Det är inte sant.

- Vem var det? frågade jag så. Någon du blev kär i?

- Det var på kursen, jag kom med på hans rum. Så låg han med mig. Jag fattade inte riktigt vad jag gjorde. Jag sade ingenting. Det var bara en enda gång. Jag minns honom inte ens. Jag kan ju inte ha varit kär i honom. Jag är bara en sån som gör vad folk vill. Jag följer med. Jag lät det gå för honom i mig. Det är det som återigen skrämmer mig så det är inte klokt. Jag är lika slapp som Elsa dödkött på Hisingen. Hon som låg med vem som helst.

- Var det han som talat om spanska kriget med dig? frågade

jag-

Men Maj svarade inte. Hon satt och grät. Efter en stund sade hon:

-Jag har vetat det ända sedan dess. Jag visste det i samma ögonblick. Jag har suttit på kursen och vetat det. Jag har längtat efter dig dag och natt. Det är sant. Jag gjorde det då med. Men det djävliga är att det ena uteslöt inte det andra och det

239finns ingenting jag nu kan göra som kan sona det här. Jag kan göra vad som helst men sona det kan jag inte. Det är så äckligt.

Jag hörde hennes ord men det var som om jag dock inte hörde dem. Blodet susade i öronen och slog i tinningarna och plötsligt såg Maj på mig, rakt i ögonen och sade:

- Jag älskar dig så mycket egentligen. Vi som har ett så fint förhållande och så gör jag så här. Förstör allting för mig och för dig och för hela livet. Kommer hem och är med barn med en annan. Jag måste ha bort det. Det måste bort. Jag gör det själv med en strumpsticka om inte annat.

Jag hade svårt att andas. Det var ett järnband om bröstet. Jag svalde och svalde och sade:

- Ta det lugnt. Först måste du ta reda på om du verkligen är med barn. Göra ett graviditetstest. Sedan får vi se.

- Du är kall som en fisk, sade Maj. Du bryr dig inte om mig. Du skiter i mig. Du är bara kall och likgiltig.

- Nej, sade jag. Jag är varken kall eller likgiltig.

- Jag skäms så fruktansvärt, sade Maj. Jag är så nedskitad, så slapp och smutsig, så djävla äcklig. Det var så fult gjort. Jag bara följde med.

- Du skall inte anklaga dig, sade jag. Du skall inte känna dig smutsig. Jag har inget skäl att sätta mig på några höga hästar. Jag är inte annorlunda jag. Jag har också varit otrogen. Som när jag låg med Maritza, italienskan i Federationen du minns. Då när du var i Predeal och jag trodde det var slut. Jag är inte bättre än du. Du blev med barn. Det är allt.

- Måste du berätta allt Jan! Måste du alltid förstå allt? sade Maj. Du har ditt klart för dig i huvudet nu som alltid och sedan har det ingen betydelse vad andra tycker och tänker och vad de vet och vad de känner ty det vet du. Du som vet allt! Det är som att gå på bio med dig. Du vet alltid hur nästa replik skall vara.

240Hon hade rest sig från sängen. Stod framför mig och var helt vit i ansiktet. Så spärrade hon ut fingrarna för att klösa mig.

- Du är så djävla förstående, sade hon och klöste. Du är kall och förstående och likgiltig som en fisk!

Hon lyckades rispa mig med naglarna under vänster öga innan jag tog tag i handlederna hennes. Jag kände hur det rann utefter kinden och såg blod under hennes högra pekfingernagel men jag höll henne fast och talade till henne trots att hon sprattlade, spottade och sparkade.

- Lyssna nu, sade jag. Jag vill inte låtsas vara ädel. Jag vill inte döma dig. Det har jag ingen rätt till. Jag är medveten nog att säga detta. Men jag är ingen fisk. Det gör ont. Det gör så djävla ont så att jag bara vill skrika. Men jag älskar dig. Du har inte rätt att anklaga dig så som du gör.

Hon började snyfta då. Jag släppte henne. Hon lade armarna om mig och sade:

- Jag är så kär i dig. Jag kan inte förlåta mig själv. Men jag är kär i dig och bara dig och allt annat är som en mardröm bara. Jag vill ha dig nu.

Jag hörde spårvagnen då. När jag såg ut genom fönstret var himlen blå. Hela veckan blev en vecka av hög luft och strålande sol. Men Maj var med barn. Graviditetstestet var positivt.

- Jag kommer att ta bort det, sade hon. Jag hatar det. Det är en djävla svulst bara. Ett straff. Jag kommer att gå till en abor-tör och hittar jag ingen kör jag upp en strumpsticka i det och får bort det.

- Det gör du inte, sade jag. Det får du inte. Jag vet hur det kan gå då. I Karlstad kände jag en flicka som gjort så. Det var inte jag som gjort henne gravid. Hon förstörde sig för livet. Hon körde upp en strumpsticka och gick sedan på dans och hon förstörde sig.

241- Det skall bort, sade Maj. Det är inte vårt.

- Jag kräver det inte, sade jag. Jag begär det inte.

- I värsta fall tar jag bort det själv på ett eller annat sätt, sade Maj. Det måste bort. Måste.

- Jag var med i RFSU från tonåren, sade jag. Jag kan det här med aborter. Jag har skrivit om det. Det finns något som heter tvåläkarintyg. Indikationen blir då "förutsedd svaghet". Moralisterna kring Aftonbladet har fört kampanj mot det. Men jag har angripit dem för det i Expressen då intyget har räddat många kvinnors existens. Så här ligger det till: Om barnets tillkomst skulle medföra allvarlig fara för kvinnans liv eller hälsa ävensom när det med hänsyn till kvinnans levnadsförhållanden eller omständigheterna i övrigt kan antagas att hennes kroppsliga eller själsliga krafter skulle allvarligt nedsättas genom barnets tillkomst och vården om barnet, då är abort laglig om två läkare, varav den ena utför ingreppet, är överens. Jag kan ringa Gustav. Du får tala med honom själv sedan.

Jag ringde Gustav Jonsson. Vi kände varandra sedan jag arbetade i Karlstad 1944. Jag hade som journalist på Värmlands Folkblad rest länet runt med honom och Gunnar Helén när de gjorde sin reportageserie i radio om det mänskliga eländet på anstalter och institutioner. Jag sade inte vad det rörde sig om. Jag sade bara:

- Maj har något mycket allvarligt hon vill tala med dig om.

När hon kom tillbaka från att ha talat med honom grät hon.

- Han lyssnade men menade att det inte gick med tvåläkarintyg i mitt fall. Han gav mig remiss till Södersjukhuset i stället. Rådgivning och undersökning först. Det måste bli stor utredning. Medicinalstyrelsen får ta beslutet.

När hon varit uppe på Södersjukhuset första gången sade hon:

- Jag reser till Göteborg nu. De kommer att höra av sig.

242- Var inte orolig, sade jag. Hur det än går skall du veta att jag älskar dig.

-Jag är så djävla skitig, sade hon. Så slapp och skitig.

Solen strålade och himlen var blå när jag gick till arbetet denna vecka. Den vackraste augusti i mannaminne stod det i tidningen. Jag satt som en kropp utan liv vid mitt skrivbord. Jag skötte mina plikter. Om kvällarna gick jag hem till min tomma bostad.

Jag ville inte tänka på det. Jag talade inte med någon om det, inte med Hasse och inte med Svenolov. Men jag hoppades att denna mardröm skulle ta slut.

Dagarna när jag arbetade gick an. Men när jag lagt mig började hjärtat slå. Jag måste stå upp och gå kring i rummet för att det skulle lugna sig. Var gång jag lade mig slog hjärtat hårt och smärtsamt. Jag sov korta stunder. Söndagen blev rena helvetet. Solen strålade därute och jag bara malde och malde. På måndag kunde jag inte hålla ut längre, jag bad om tjänstledighet.

- Det har hänt något tråkigt i familjen, sade jag. Jag behöver vara tjänstledig av privata skäl en vecka.

- Ja, ni har sett dålig ut de senaste dagarna herr Myrdal, sade konsuln.

På kvällen tog jag tåget till Oslo.

Jag ville söka upp Nic. Men jag skämdes för det. Jag visste ju att hon bara med nöd och näppe överlevt då när Alex och Erling Johansen drunknade i Urdvattnet uppe i Frolands-heiene. Man hade funnit henne på stranden. Hon hade legat länge på sjukhus efteråt.

- Hennes sorg över Alex är tyngre än din sorg över en otrogen hustru, sade jag mig.

Men jag kunde inte annat än att ta mig till Oslo. Hon var den enda människa jag kunde tala om Maj med.

Vi drack den kvällen. Hon var djupt deprimerad. Hon drack

243för mycket nu. Hon råkade in i alltför många gräl. Men hon var ändå den människa som näst Maj betydde mest för mig i världen. Jag sade ingenting om Maj till en början.

Nic hade velat dö när hon vaknade på sjukhuset.

- Jeg så pannelampa hans. Jeg lå på kjølen av den kantrede båten og så hvordan pannelampa hans sänk og forsvant i det svarte vannet.

- Disse forbannede karene som var så mannfolkaktige. Jeg sa til dem at denne vindfulle natta kunne vi ikke gjøre annet enn å holde oss på kjølen alle tre. På morgenkvisten ville vi kunne se hvor vi var. Uansett ville vi drive mot land et sted.

- Men mannfolk var de. De skulle absolutt ned i det kalde sjøvannet selv om jeg sa at det var meningsløst og ufornuftig. Og vannet var så kaldt. De skulle vise sin mandighet. Tross den sterke vinden skulle de svømme båten i land, selv om intet land var å se i mørket. Og så så jeg Alex fingre miste grepet. Jeg holdt hånda hans og hånda slapp grepet i kulda og jeg så pannelampa forsvinne ned i det mørke vannet. Og begge døde av rein og skjær ufornuft. De døde for å bevise sin mandighet.

- Jeg elsket Alex. Jeg hadde elsket ham helt siden krigen. Da risikerte vi livet for noe stort, noe vi hadde felles. Men nå døde han av dumskap og ufornuft og jeg kunne ikke gjøre annet enn å ligge der ensom på båtkjølen i mørket og kulda.

Vi drack mera innan jag började tala om Maj. Vi hade druckit mer än jag ville och Nic var redan berusad.

- Jaså, sa hun. Du var edel og fin og intellektuell og sa at også du hadde ligget med andre. Du stod framfor denne jenta som virkelig var ramma av en katastrofé, og som gråt hjerteskjæ-rende over at hele livet var falt i grus, og så sa du som Jesus at du tilga henne og at hun bare skulle la være å synde heretter. Faen ta deg, Jan! ________

____

- Det er din plikt å hj elpe Maj. Det er ei varm og menneskelig

244jente. Forstår du ikke hva det innebærer for ei ung jente å bli gravid på den måten? Det er ikke rart at Gustav ikke ville være med på å skrive ut et tvåläkarintyg, som det heter hos dere. Han er stadig ute i hardt vær, akkurat som j eg. Hyenene i pressa ville kasta seg over ham. Men uansett hvordan det går må du stille opp. Det lovte du da dere gifta dere. I gode og dårlige tider betyr faktisk at man er medmenneske også i dårlige tider! Det forstår ikke moralistene. Men du, som er et bevisst menneske, burde förstå det.

- En gang må du kunne lære å oppføre deg som et vanlig, anstendig menneske. Ikke alltid ha et intellektuelt panserskjold omkring deg. Maj trengte din hjelp. Det var derför hun fortalte det til deg. Hun trengte din kjærlighet. Du var såra i din sjøl-høytidelighet og manndom, men hun var ramma av en virkelig ulykke.

- Maj er slett ikke så ussel som du gjør henne til. Hadde Maj vært så ussel da kunne hun latt være å fortelie deg om det. Da hadde hun kunnet låte som om det var ditt barn. Men hun var ærlig. Og du, du var bare et intellektuelt mannfolk som ville vise henne som bare var kvinne at du visste og forstod alt så mye bedre og at også du såmen hadde knulla med andre.

- Reis til Gøteborg og ta deg av henne!

245XXIII

När jag kom till Göteborg kunde jag inte bo hos Majs föräldrar på Andersgårdsgatan. Kajs skolkamrat bodde ju där nu, den unge koreanske pojken. Maj sov på soffan i köket, sade hon. Jag ringde och beställde rum på hotell Heden. Där hade jag bott när jag reste runt med den kinesiska artisttruppen.

Det var en annan korean där och hälsade på också. En i tjugoårsåldern.

- Hans kusin. Han går på Sorbonne.

Han var mycket hövlig. Bockade när han hälsade på mig, kallade mig "mister Myrdal". Vad han gjorde där i Göteborg sade han inte. Jag vet inte om också han bodde hos Majs föräldrar. I rummet med sin kusin då.

Om Majs mor kände till hur det var med henne visste jag inte. Vi talade inte om det och Maj skyndade på mig. Hon ville inte att jag skulle vara kvar på Andersgårdsgatan.

- Vi bör tala med varandra i fred, sade hon.

Men när vi kom till hotellet blev det inte så. Hon var helt sluten. Hon var nästan som den gången i Bukarest. Hon låg på sängen och svarade inte när jag talade till henne. Hon såg bara upp i taket. Munnen var som ett streck. Läpparna torra.

Jag sökte stryka henne över håret, jag ville visa henne att jag faktiskt var kär i henne. Men hon vände bort huvudet. Jag försökte tala med henne. Jag tänkte på vad Nic sagt. Jag ville ju inte rida på några höga hästar. Det var ju inte mig det gällde.

246Men hon svarade inte.

- Men säg något då, sade jag. Hur skall det gå för oss.

- Inte vet jag, sade hon då till slut.

Sedan på hösten sade hon att jag slagit henne då. Men det hade jag inte. Jag blev bara så förtvivlad att jag ruskade henne:

- Säg något!

- Nej, du slog mig inte, sade hon sedan på hösten. Det hade jag inte tålt. Men du hade velat slå mig.

Jag försökte hålla om henne. Men hon var stel som en ved-klamp. Vi låg inte med varandra. Hela natten hade hon huvudet bortvänt. På morgonen tog jag tåget till Stockholm.

Jag sov om nätterna nu. Hjärtat slog inte som det gjort veckan innan. Men livet hade förlorat all färg. Det var som om hösten blivit helt grå och livlös. Jag förstod inte vad det skulle bli av mig. Birgit ringde klockan två på söndag morgon.

- Du måste komma, sade hon. Jag är så orolig. Svenolov kom hem och bara föll ihop.

-Är hånfull?

- Nej, sade hon, inte det. Han kom in och bara stöp. Kom.

Jag drog på mig kläderna och cyklade ner över stationsområdet, uppför Timmermansgatan, runt Kattgränd upp på Bastugatan till Lilla Skinnarviksgränd. Jag var nästan helt ensam på gatorna i natten. Birgit hade låtit orolig.

Vad det var med Svenolov förstod vi inte. Feber hade han inte. Tvärtom. Pannan var klibbigt kall. Vi fick upp honom i sängen. Så småningom andades han lugnare. Nu sov han en vanlig sömn. Vi vakade vid sängkanten till dess andhämtningen var helt normal. Birgit bjöd mig på kaffe i köket då.

- Det är skönt att ha vänner, sade hon. Man måste kunna lita på att det finns någon som kan ställa upp när det behövs.

På söndag eftermiddag tog jag bussen ut till Skå. Jag ville tala med Gustav. Han bjöd på middag. Jag frågade inte om hur

247det gick med Maj. Han var läkare och skulle ingenting säga men jag berättade att jag varit i Oslo och talat med Nic och att jag varit nere i Göteborg.

- Det är så besvärligt, sade jag. Det är som om jag inte når fram till henne. Det är hon som har det svårt och jag borde ställa upp och hjälpa henne men jag vet inte hur. Du vet, Maj är en så juste och rejäl flicka. Hon ställer alltid upp. Nu bor några koreaner där.

- Koreaner? frågade Gustav, han lät förvånad.

- Ja, en av Kajs skolkamrater, en femtonåring och hans kusin från Sorbonne. Fast om kusinen också bor där vet jag inte. Maj är alltid hjälpsam. Hon är solidarisk.

Gustav sade ingenting. Han började tala om Skå i stället.

Jag ringde Göteborg på kvällen. Ville tala med Maj.

- Hon är inte hemma, sade hennes mor.

Nästa söndag ringde Maj. Hon skulle komma upp till Stockholm på tisdag för en undersökning. Man hade skrivit henne från Södersjukhuset.

- Kan jag vara på Skånegatan ett par dagar? frågade hon.

- Det är självklart, sade jag. Det är ju ditt hem.

På det svarade hon inte.

När hon kommit upp var hon lika fjär som i Göteborg. Vi talade formellt till varandra. Inte mer.

På torsdag skulle hon tillbaka till Göteborg med kvällståget. På eftermiddagen när jag kom hem var hon fortfarande hemma. Men hennes resväska stod i hallen. Den var redan packad. Jag hörde henne i rummet när jag öppnade dörren. Hon stod i telefon.

- Goodbye then, sade hon.

Hon lade på luren då. Jag hörde avringningen. Jag såg hennes grå kappa hänga i hallen. Det stack fram ett blått kuvert ur kappfickan. Jag såg det så fort jag öppnat dörren och kommit

248in. Jag vet inte varför det syntes så tydligt. Jag såg det och jag visste nu vad jag skulle få se.

Jag sträckte fram handen och tog det blå kuvertet. Jag såg på frimärket. Det var stämplat dagen innan i Göteborg. Jag tog upp brevet. Ett blått brevpapper. Handskrivet. På engelska.

"My dearest Maj" började det. Hela brevet handlade om hur det gick med hennes abort. "Is everything being arranged?" stod det. "What does Mr. Myrdal say? Does he know? What have you told him?" Det var från koreanen, den äldre, kusinen som gick på Sorbonne.

Jag hör Maj andas inne i rummet. Hon hörde mig komma och lade på telefonluren. Hon vet att jag läser brevet.

Hon måste ha låtit det sticka fram för att jag skulle se det och läsa det och veta.

Jag står alldeles stilla. Världen rämnar runt mig.

Jag tar steget över tröskeln in i rummet. Hon står vid bokhyllan bredvid kakelugnen nu. Hon ser på mig.

- Vad är det med dig? frågar hon.

Jag ser att hennes pupiller vidgar sig. Hennes ögon blir mycket svarta.

-Vad är det?

- Jag har läst koreanens brev, säger jag. Det du lät sticka fram ur kappfickan. Nu vet jag. Det var alltså inte i Genève på kursen, sade jag. Du ljög också om det. Eller du låg med flera.

- Det var bara en gång, säger Maj. Jag svär. Det var bara en gång. En enda gång. Han var en gris. Det var en fullständig överraskning att han dök upp i Göteborg. Det hade jag aldrig väntat. En gång hade vi varit ute i Paris. En gång bara. Det var stor skam att han kom och varför skulle han bo hos mina föräldrar. Det var ju hans kusin, den lille killen, Kajs skolkamrat, som skulle bo där. Det hade hon bett mig ordna. Det var så han fick adressen.

249Maj nästan snubblar över orden.

- Han gick på Sorbonne. Det var Kaj som tagit upp honom till våningen på boulevard Jules Sandeau. Jag avskydde honom. Han var en gris. Han var uppe och hälsade på hos Kaj ibland. Då stängde jag in mig på mitt rum. Han gick som ett djur. Ett stort djur. Jag satt inne i mitt rum då och hörde honom gå därute i korridoren.

Hon talar hastigt och flämtande som om hon läser upp en repeterad läxa. Hon står med ryggen mot kakelugnen, båda händerna pressade mot det vita kaklet.

- Han bodde på hotell när du såg honom i Göteborg. Jag lovar dig. Jag tyckte synd om mina föräldrar. Vad skulle han där i Göteborg att göra. Vad var det som sade att han bara kunde komma upp och hålla på. En enda gång låg han med mig. Inget mer. Och i Paris bara. En enda gång. En kväll. Han fick inte peta på mig i Göteborg. Jag svär.

- Han visste att du var med barn.

- Så hade jag sagt det eller skrivit honom det då.

- Var det därför han kom till Göteborg? För att du var med barn?

-Jag vet inte, sade Maj. Jag vet inte varför han kom. Han bara kom. Jag skämdes.

- Du låg med honom i Paris och skrev honom från Genève ?

- Nej, jag talade bara en enda gång med honom. En enda gång och det var Alva som bad mig gå över med Kajs radio till honom när Kaj reste och det gjorde jag. Det var hon som bad mig bära Kajs tillhörigheter till honom, själv hade jag inte en tanke på det. Så kom jag in i hans rum och så låg han med mig där på sängen. Men jag tänkte bara på dig. Det gjorde jag dag och natt. Det gjorde jag då också.

- När han låg med dig?

- Det går inte att förklara. Det bara är så. Ja, jag tänkte bara

250på dig också när han låg med mig. Jag var så djävla slapp. Jag bara följde med. Varför gjorde jag det? Jag var inte kär. Inte alls. Han var ett svin. Jag längtade efter dig dag och natt. Men jag skämdes när han låg med mig och jag tänkte på dig fast utan att ha några tankar på att det kunde skada vårt förhållande. Det var en sån djävla slapphet.

- Varför lät du mig tro att det var någon annan? Någon på kursen i Genève?

- Jag svär att det bara var en enda gång.

- Varför berättade du om Genève då? Varför sade du inte med en gång hur det var?

- Jag sade väl ingenting riktigt så där tydligt utan lät dig tänka det. Jag ville väl ha honom som reserv om det gick illa. Jag tänkte väl det. Om jag nu tänkte något.

Vi har stått mitt emot varandra alldeles stilla när vi talat. Jag är torr i munnen.

-Jag har inget emot att bli lurad, säger jag och tar ett steg fram i rummet.

Maj trycker sig än mer mot kakelugnen.

- Jo, säger jag, jag har djävligt mycket emot att bli lurad. Nu förstår jag varför Gustav såg så konstig ut när jag berättade för honom hur juste du var mot fattiga koreanska studenter och lät dem bo hos dina föräldrar.

- Berättade du för honom om att du sett koreanen i Göteborg? frågade hon.

-Ja, säger jag.

- Jag hade sagt honom att det var en korean, säger Maj. Men att jag inte visste var han fanns.

- Du gjorde mig löjlig inför Gustav. Men du förstörde kanske för dig själv också. Om du hade barnafadern boende där menar man väl att han kunde stå för barnet också. Då faller dina indikationer.

251- Det kan han inte, säger Maj. Det är synd om honom. Han har inga pengar. Han är så fattig.

- Men jag kan? Jag är inte fattig. Mig är det inte synd om! Jag arbetar på kontor. Men det var ett tvång jag tog på mig för att du skulle kunna studera. Jag tog oket på mig för din skull. För att jag älskade dig då. Men jag gjorde det inte för att försörja några dina älskare.

Nu dunkar blodet i tinningarna så hårt att bilden av henne där framför mig börjar flimra. Jag går ännu ett steg fram mot henne. Hon håller upp händerna.

- Slå inte ihjäl mig!

Hon gråter.

- Slå inte ihjäl mig!

- Nej, säger jag, jag slår dig inte.

Maj ser mig i ögonen och säger med låg och entonig röst:

- Du får inte slå ihjäl mig för vad jag gjort. Du får inte slå ihjäl mig.

Jag sträcker ut handen och lyfter den lilla gipstorson som står på bokhyllan. Den är ful. Jag har alltid tyckt den är ful. Den är hennes. Hon har fått den. När jag tar i den förstår jag att jag kommer att slå sönder den. En kvinnotorso. Ett arbete av en elev på Konsthögskolans skulpturlinje som hon träffat i samband med preparandkursen på något sätt. En jag misstänkte kunde vilja uppvakta henne.

Fingrarna fattar gipstorson och jag ser henne rätt in i ögonen när jag lyfter handen och vräker gipsfiguren in bland grammofonskivorna. De står där i hundratal och jag hör hur de kraschar. Det är blues på originaletiketter. En värdefull samling. Men jag ger fan i den.

Maj har satt sig på sängen nu. Hon gråter.

- Det gjorde du för att inte slå ihjäl mig, säger hon.

Jag går fram till henne. Tar tag i henne. Lyfter upp henne.

252Drar ner henne på golvet. Kör upp knäet mellan hennes ben. Sliter sönder hennes trosor. Knäpper upp min gylf. Hon sprattlar och slår med händerna och ropar:

- Nej, nej, inte nu.

Men jag ger fan i vad hon säger och jag knullar henne och det är första och enda gången i mitt liv jag knullar en kvinna med hat och för att göra henne illa. Hon slutar värja sig efter ett tag. Hon börjar hålla om mig. Hon lägger armarna om mig. Det börjar gå för henne känner j ag. Jag hör det på hennes flämt-ningar. Ser det på hennes ansikte också. Hon gör ordentligt motjuck med sin fitta nu. Jag får det att gå för henne mot hennes vilja.

- Jan, gråter hon, Jan, Jan.

Efteråt ligger hon kvar på golvet och gråter.

- Hur skall det gå för oss, säger hon sedan.

- Det skulle du tänkt på förut, säger jag.

När hon rest sig och slätat till kjolen sätter hon sig på sängen. Hon är rödflammig i ansiktet.

- Du hämnas, säger hon. Det var väl inte mer än rätt åt mig. Men du hämnas.

- Ja, sade jag, jag hämnas. Ty du kan inte låtsas som om det var en olyckshändelse, någonting som bara blev. Om du slår sönder en vas med en oförsiktig rörelse så bör du fråga dig varför du gjorde det. Den står på bordet och du sveper fram. Varför gjorde du det? Vem var det du ville straffa? Det kan man alltid reda ut. Det är sådant som Sigmund Freud kallar vardagslivets psykopatologi. Du blev inte med barn. Du gjorde dig med barn och du valde dagen med omsorg. Den 8 augusti skulle du fått mens sade du. Du är regelbunden. Tjugoåtta dagar tidigare var den 12 juli. Du var befruktningsbar från den 22 och hade ägglossning den 26 och borde fortfarande kunnat befruktas ännu den 29. Om du lät dig bli knullad den 25 juli och

253inte ens knuffade ut honom utan lät det gå för honom i dig, då gjorde du dig medvetet med barn. Du kan inte undkomma det ansvaret. Du måste se dig själv i ansiktet! Du var inte kär, säger du. Nej, du släppte till. Så heter det.

- Du är vidrig, säger hon. Du vet allting. Du säger allting.

-Ja, säger jag. Jag gör det. Jag hycklar inte omedvetenhet.

Du får själv ta ditt ansvar för vad du gjort. Jag är inte med på något kärlekens apspel längre.

Maj reser sig och går in på toaletten. Jag står vid fönstret och röker. Jag hör att hon tvättar sig. Hon är ute i hallen sedan, öppnar väskan och letar. Så kommer hon in i rummet.

- Jag går nu, säger hon.

- Ja, detta är nog slut nu, säger jag.

- Du kan ha dem som minne, säger hon och kastar de trasiga trosorna på sängen.

Jag hör dörren slå igen. Jag går bort från fönstret för att slippa se henne när hon kommer ut ur porten.

254XXIV

Jag var helt glasklart vaken den natten. Alldeles stel och kall. Hörde bara mitt hjärta slå långt borta. Jag gick till arbetet som vanligt på morgonen men efter en timme kom det. Jag föll fram över bordet och började gråta hejdlöst. Kraskiewicz som kom in på kontoret mitt lade handen på min axel.

- Men hur är det herr Myrdal?

Jag ville ingenting säga. Jag försökte behärska mig. Men snyftningarna kom hulkande långt nedifrån mellangärdet. Jag kunde inte behärska dem.

- Jag mår dåligt, sade jag.

- Men gå hem och vila er herr Myrdal, sade Kraskiewicz.

Jag grät hejdlöst. Jag gick på Karlavägen och skämdes över

att gråta så offentligt. Jag sökte skydd i Hasses kontorsvaruhandel. Skepparn var där. De förde in mig i det lilla köket.

- Hur är det? frågade Hasse. Han lade armen om mig när han frågade.

- Hur är det Janne? sade Skepparn.

- Det är Maj, sade jag. Maj!

Sedan trillade orden ur munnen på mig som torra ärtor ur en säck. Koreanen och allt trillade kring under det jag grät.

- Du skall ha en stor sup nu, sade Skepparn.

Han tog fram en flaska renat och hällde upp ett halvt dricksglas.

- Svep det här.

255Jag svepte supen. Den var stark och fick slut på gråten efter en stund.

- Förlåt mig, sade jag.

- Jag vet hur det är, sade Skepparn. Ta det lugnt nu så skall du se att det blir bättre.

- Gå in och tvätta av dig, sade Hasse.

Jag gick in på toaletten, tog av mig kavaj och skjorta och sköljde ansiktet och överkroppen i kallvatten. När jag kom ut sade Hasse:

- Nu ser du bättre ut.

Så vände han sig till Skepparn.

- Ta med dig Janne du och gå till Östermalmskällaren och se till att han får en sup och en sillbit. Jag kommer efter när jag stängt.

Vita dukar, smör ost och sill. Två vita och en brun. Lokalen var stillsamt surrig.

-Minns du Kristinebergsklubbens gökotta i Fittja 1944? frågade Hasse när han kom.

- Då när du och jag och Töre spelade volleyboll mot flickorna och vann. Det var kallt och i april men vi höll oss varma.

- Visst, sade jag. Det gjorde vi.

Hasse och Skepparn tog hand om mig den kvällen. De sade ingenting om Maj. De var kamrater.

Jag ringde på lördagsmorgonen och sade att jag fortfarande var dålig. Sedan sov jag hela dagen och hela söndagen. Drömlöst.

På måndag gick jag in till konsuln vid tiotiden och bad om ett samtal.

- Jag måste säga upp mig, sade jag. Det har varit en bra tid och jag har ingenting att klaga på men nu måste jag faktiskt begära att få sluta.

- Det var tråkigt att höra, sade konsuln.

256- Jag debuterar nu, sade jag. Nu kommer min första roman. Jag måste sitta och skriva på min nästa roman.

- Jag förstår, sade konsuln. Men det vore bra om herr Myrdal kunde stanna fram till i november i alla fall. Vi måste hitta en ersättare och det kan ta tid. Herr Myrdal kan ju ärendena här nu.

- Ja, låt oss säga att jag arbetar här åtta veckor till. Då har jag varit här nästan ett år.

Därvid blev det. Jag skulle bli kvar till dagarna efter allhel-gonahelgen.

Vid tolvtiden den dagen gick jag ner till Hasse. Skepparn var där. Vi satt inne i köket och jag berättade att jag sagt upp mig:

- Det är ett fint jobb. Hyggligt folk att ha att göra med. Man lägger sig inte i vad jag gör så länge jag sköter mina uppgifter. Ingen, varken Wolski eller konsuln, säger något ens om att jag går ut så här mitt på dagen för att äta lunch. Trots att jag inte har någon lunchtid egentligen. Lönen är det inget fel på heller. Jag får ut åttahundra nu.

- Du är ingen kontorist, sade Skepparn.

- Jag har aldrig trott att du skulle hålla på så här länge ens, sade Hasse. Aldrig någonsin. Redan för tio år sedan talade du bara om att skriva.

- Jag har jobbat där snart ett år nu. I två år har jag haft fast arbete.

- Det är slöseri med tid att du sitter där och ugglar vid ditt skrivbord på konsulatet, sade Skepparn.

- Tre månader till av detta och jag skär halsen av mig, sade

jag-

När j ag sade det var j ag inte riktigt klar över om j ag menade arbetet eller Maj. Men om henne, om det jag i fredags berättat om mig och Maj, sade varken Hasse eller Skepparn någonting.

257Jag hade inte talat mer om det och de var inte sådana att de gick med skvaller. De var kamrater. Och till andra hade jag ingenting sagt om Maj. Inte till någon, inte ens till Svenolov eller Birgit. Men det var som om alla visste att det var slut mellan Maj och mig nu.

Jag ville inte tänka på Maj. Var gång jag råkade snudda vid minnet av henne gjorde det ohyggligt ont. Jag försökte göra mig helt fri från varje minne av henne, varje tanke på henne.

Eller, rättare sagt, jag sökte byta bilden av henne. Magiskt nästan. När jag efter det Maj rest snyggat upp lägenheten och ställt i ordning vad som kunnat räddas av skivsamlingen hade j ag också satt upp bokhyllor i hallen. Hyllor även där Maj haft sin grå kappa med det blå kuvertet hängande fram ur fickan. Där ställdes de falska medvetandenas texter upp.

- Skylande, flinade jag.

Över sängarna hade jag Amelinreproduktioner; nu därtill Th.Th. Heines bild i rött och svart med den lilla flickan som förs till helvetet och frågar herr Djävulen om där är varmt nog. Och vid telefonhyllan framme vid fönstret Hans Ernis "Flickan och döden". Majs vackra nakna kropp som låg med ett dö-dingskelett. Den kalla följeslagaren lutade sitt tomma kranium mot hennes lår.

Mitt emot Maj och döden, på den tomma väggbiten mellan bokhylla och kakelugn: en reproduktion av Félicien Rops blad "Le Vol et la Prostitution dominant le monde". Stölden och prostitutionen behärskande världen. Den horande madonnagestalten i brunst avklädd inför åskådaren mot den stjärnbeströdda natthimlen; fram bakom henne, sniket bligande, tjuven. De båda står där fränt doftande, hon med getklövar, han med bockfötter, på världsgloben. Och, ovanför den bilden, helsidan ur le Courrier Frangais med Adolphe Willettes "Je suis la Sainte Démocratie, j'attends mes amants"; Jag är den

258heliga Demokratin och jag väntar på mina älskare. Den självsäkert nakna kvinnan - Marianne - med frygisk mössa sitter spotskt - kättjefullt sade man då - tillbakalutad mot giljotinen däruppe. "Min kärlek kostar blott huvudet" som Willette lät henne säga. Det var hans mångtydiga hyllning till Terrorn av år 1793 på dess hundraårsjubileum. De bilderna ingick i förarbetet på den bok om massbild och medvetande jag funderat på sedan tonåren och praktiskt börjat förbereda genom inköpen på antikvariaten i Budapest. Men visst var detta också besvärjelser mot Maj. Men det visste blott jag.

På valsöndagen stod jag på min gamla skolgård i Bromma och delade ut valsedlar tillsammans med Arne och några andra från den gamla ungdomsklubben. Ingen sade något om Maj.

Valet gick någorlunda. Jag var nere på Mälartorget några dagar senare.

- Nu när du har mer tid kan du ta itu med inneboendefrågan på allvar, sade Folke.

Det var inte valet han menade när han talat om tid. Det såg jag på honom. Men han förklarade inte vad han verkligen menade med att jag hade mer tid nu och jag frågade inte. Jag ville inte veta. Kanske han hört något från Göteborg.

Inneboendeutredningen var viktig. Den skulle kunna bli dynamit inför riksdagsvalet om två år. Stockholms stad hade försökt göra en sådan men den misslyckades då den var dåligt tänkt. Deras tjänstemän frågade inte de inneboende själva, de frågade tanterna som hyrde ut. De blev rädda för taxeringsnämnden och slöt käft som musslor.

Jag hade lagt upp arbetet så att det kunde utföras av DUrarna själva. Vi tog genom mantalsskrivningen rätt på alla nyinflyttade och inneboende under trettio års ålder i vardera två kvarter i fem stadsdelar i Stockholm: Bromma, Kungsholmen, Norrmalm, Östermalm och Bagarmossen. Jag skrev en lista på frå-

259gor att ställa. Hyra? Nyckel? Badrum? Besök? Telefon? Restriktioner om tid? Snokade tanten?

Varken stadens myndigheter eller de andra ungdomsförbunden, de officiella, tyckte om detta. Partierna hade alla en slev i den grytan. Frågorna vi ställde var tillsynes enkla men de var laddade.

Avsikten var att vi på egen hand och utan officiellt stöd och utan ett öre från någon av deras reptilfonder skulle göra en ordentlig utredning som vi kunde distribuera.

- Vi kan! Vi kan det bättre!

Konkret skulle vi med den som grund kunna visa att rätten att bilda familj var en illusion och sedan ställa tre politiska krav: Hyreskontrakt! Hyreskontroll! Inneboenderummet är ett hem!

Alltså vore tantens snokande hemfridsbrott!

Vi var många som arbetade med detta nu. Sonja var en av dem.

Jag kände henne sedan Bukarestfestivalen. Hon hade varit på Östhammar också. Hon var blond och sjutton år. Det var en söt flicka som läste mycket och diskuterade ivrigt. Jag strök nu Maj och sade mig:

- Du har blivit glad i Sonja nu.

Vi träffades. Vi gick ut. Hon hade känt Maj men också Sonja måste nu ha vetat att det var över. Annars hade hon inte gått ut med mig. Inte med en gift man. Det gjorde man inte i klubben.

Vi talade mycket. Hon läste, vi resonerade om den spanska litterära traditionen. Jag lånade henne Cervantes. "Don Qui-jote" i Lidforss översättning. När jag fick den tillbaka sade hon:

- Mamma blev så arg när hon hörde att jag fått låna den av dig att hon slängde volymerna i papperskorgen. Men jag hämtade upp dem. Hon sade att du redan hunnit vara gift två gånger och att jag borde passa mig. Jan talar om kultur men vill bara ha ner dig i sängen, sade hon.

260Vi gick på Dramaten och såg Garcia Lorcas "Mariana Pine-da" i regi av Mimi Pollak. Efteråt var vi hemma hos mig på Skånegatan. Vi åt hummer och drack vitt vin; chablis.

- Det går inte, sade Sonja, jag tycker bra om dig och du är inte otrevlig eller så men det går inte. Jag vill inte att du skall förföra mig. Mamma har rätt. Du är tio år äldre och har varit gift två gånger.

Jag såg på henne. Visst tyckte jag om henne, visst var jag glad i henne men plötsligt förstod jag att jag egentligen såg Maj sitta där på sängkanten i stället för Sonja. Sonja satt där som en stånd in!

- Jo, visst har hon rätt din mamma, sade jag. Jag har varit gift två gånger och inte så lyckligt heller. Jag vore inte bra för dig.

- Men du är rar, sade hon.

Ja, det var Maj jag såg hela tiden. Jag försökte låta bli, försökte undvika att tänka på henne, men det gick inte. Egentligen längtade jag fruktansvärt efter henne. Men jag sade ingenting om henne.

Det var med Kaj jag talade om Maj. Det var den enda människa jag kunde tala med om detta att Maj kommit hem där-nerifrån och varit gravid.

Kaj kände mig. Hon var inte så olik mig heller. Syskon var vi och vi hade alltid varit nära. Hon hade rest ner från

lantmannaskolan för Lisbets bröllop och var i Stockholm över dagen. Jag bad henne komma till mig på Skånegatan.

- Det är viktigt. Du måste ta dig tid. Det är något jag måste prata med dig om.

När Kaj kom berättade jag allting för henne.

- Men Jejje, sade hon. Jag har aldrig sett dig sådan. Maj har sårat dig, sårat dig djupt. Fast sårad är du inte, på svenska låter det som om jag menar att hon irriterat dig. Du är wounded. Du sitter framför mig och blöder Jejje liten.

261- Men jag förstår inte Maj, sade hon. Det var ju en äcklig karl. Jag försökte hålla honom från huset. Den där lilla föräldralösa pojken i min skola, femtonåringen, honom hjälpte jag. Jag läste med honom. Men den där som kallade sig kusin var annorlunda. Han försökte hela tiden tränga sig på familjen. Han var skum.

- Han var inställsam. Smilande. Mycket artig. Kusin till min skolkamrat kallade han sig. Ibland sade han bror. Han sade att han var nordkorean. Men hur kunde han då vara i Paris? Jag förstod aldrig vad han levde på. Var fick han pengar ifrån ? Och hur fick han uppehållstillstånd? Varifrån hade han dykt upp? Jag tyckte allting kring honom var konstigt. Min skolkamrat var mycket tystlåten om honom också. Sade ingenting.

- Jag vet att han är i Sverige nu. Han sökte kontakt med mig uppe på skolan. Han ringde till Arbrå och ville komma. Men jag sade att jag inte ville träffa honom. Han sökte klistra sig på. Hur han fått råd att resa hit och hur han fått inresevisum vet jag inte. Men jag undrade när han ringde. Hur han ens fått min adress förstår jag inte. Maj hade den inte.

- Han kom upp till oss på boulevard Jules Sandeau objuden. Jag sökte få ut honom. Jag fick intrycket att han sökte nästla sig in i familjen vår. Vi måste vara försiktiga. Det har vi alltid fått vara. Gunnar är ständigt i hetluften med den ekonomiska Europakommissionen. Älvas position på UNESCO är viktig. Det har varit strid kring henne också. Jag sökte skydda henne. Han var inte trovärdig. Alva var också mycket försiktig med honom. Hur Maj kunde falla för honom begriper jag inte. När skulle det ha skett?

- Eller var det för att han var en kille som hon kunde tala med? En som talade engelska. Maj kände sig kanske ensam i den stora staden och hennes franska var svag. Men ändå!

- Skulle Alva bett Maj gå till honom med en radio ? Det ver-

262kar inte sannolikt. Alva var alltid så mån om att vi flickor inte skulle gå ut ensamma i Paris. Hon är lite gammalmodig av sig på det sättet. Men kanske gav hon bort mina gamla skolböcker. Fast vad skulle han med dem?

- Det måste ha varit när jag rest i så fall. Men Maj gick på sin kurs förstås. Och att det var ont om mat är prat. Om inte annat fanns alltid stora fat med frukt och choklad och dadlar. Och du vet ju hur Alva är. Själv bantar hon men hon trugar oss alltid. Maj hade egna fickpengar liksom jag men hon lånade mina pengar också. Vad hon gjorde med dem vet jag inte. Men hon sade aldrig till mig att hon var ute och åt för dem. Men vi talade inte så mycket med varandra. När hon kom råpluggade jag för att bli klar och komma loss. Jag hade mitt och hon sitt.

- Jag har många flickvänner som pratar om allting men Maj talade inte mycket med mig där nere. Hon var kanske blyg. Pratsam var hon i vart fall inte och om dig sade hon aldrig ett ord. Kanske var det bara så att hon blivit förälskad en gång för att du var intressant och kom från vida världen och så men förälskelser klingar ju av och hur skulle hon sedan göra när hon inte kände så djupt för dig längre och ville ha lite roligt men bodde hos din mor? Fast att hon valde den där slusken begriper jag inte. Vad skulle hon sedan göra när hon upptäckte att hon var med barn? Något måste hon ju hitta på att säga. Jag begriper henne inte.

- Alva skrev mig att jag fått min examen förresten. Jag hoppade över två klasser. Det hade ingen trott vara möjligt men det går bara man bestämmer sig.

Kaj förstod inte hur ohyggligt det var att lyssna på henne. Nu rämnade Majs berättelser än en gång och jag var

åter ute på gungfly. Ingenting stämde. Det sade jag henne inte. Jag ville plötsligt inte längre säga henne något som kunde användas mot Maj.

263Kaj tyckte synd om mig. Hon var systerligt medkännande.

- Stackars Jejje, sade hon.

När hon gått satt jag och grät. Det hade jag inte velat visa henne. Maj var en smärta i bröstet; som ett djupt hugg.

Jag blandade nittiosex med vanligt kranvatten och tog en stor sup. Det smakade fan. Sedan sade jag högt:

- Maj är dig en kärlek starkare än livet självt säger du. Men minns vad det står i farfarsfars gamla bibel; den du fått av farmor:

"Är thet så, at tin hand eller tin fot är tig til förargelse, så hug honom af, och kastan ifrå tig. Bättre är tig ingå i lifwet halt, eller lemmalös, än tu skulle hafwa twå händer och twå fötter, och kastas i ewinnerlig eld."

- Hugg av henne! Kasta henne från dig. Dra upp henne med rötterna!

Jag var full när jag somnade. Då hade jag lovat mig själv att aldrig mer tänka på Maj.

Det var en slump att jag tre dagar därefter träffade Sara igen efter alla dessa år. Det varpå fredag den 8 oktober efter arbetet som jag hade sökt Svenolov uppe på Lilla Skinnarviks gränd. Jag hade tänkt föreslå att vi skulle gå på Freden. Men varken han eller Birgit var hemma. Jag gick nedför trapporna och fortsatte Timmermansgatan hemåt. Jag kunde läsa kanske, ta en grogg och läsa. Det var mycket som låg på hög och väntade. Marx inte minst. När jag skulle gå över Hornsgatan stötte jag ihop med henne. Det var så det började denna gång.

- Sara! sade jag.

Jag hade inte sett henne sedan hon gifte sig som artonåring 1946. "Arets vackraste brud" stod det i Vårt Hem den gången.

Jag slog följe med henne och vi gick bredvid varandra mot Hornstull. Hon bodde därute över bron.

264Vi hade båda varit gifta. Hon en gång, jag två gånger. Men vi sade inte mycket om äktenskapen. De var över.

- Vi var väldigt unga den gången för tio år sedan, sade hon.

Hon bjöd mig på te när vi kommit hem till henne.

- Fast du är en kaffemänniska, sade hon. Det vet jag.

Jag tog henne om nacken då och kysste henne.

- Du menar inget med det, sade hon.

-Jo, sade jag. Denna gång menar jag något med det.

- Låt oss inte förhasta oss, sade hon. Vi är båda vuxna nu och vi får inte göra varandra illa.

Hon hade inte tänt lampan. Kvällen därute var djupt blå. Vi lurade skymning.

- Du är vackrare, mindre barnslig, sade jag.

- Vacker vet jag inte, sade hon. Men mindre barnslig stämmer nog. Det är inte underligt, jag är tjugosex nu och du tjugosju. Vi är inte tonåringar längre. Det är därför vi bör veta vad vi gör innan vi fortsätter.

- Jag tycker om dig Sara, sade jag. Jag är glad i dig som norrmännen säger.

Och det var jag. Jag tyckte så mycket om henne.

När jag gick hem över bron i natten tänkte jag på att det nog berodde på att också Sara kunde se.

Då 1944 hade jag varnat henne. Man skulle inte låta dem veta det. Då trodde de att man hallucinerade. Men vi kunde fortfarande se tillsammans. Det hade vi gjort också nu i kväll när vi lurade skymning. Vi hade fantiserat.

Rest samman i Centralamerika, gått i övergivna städer. Men inte mer.

Hon visste också att jag skrev. Hon hade följt mig på avstånd sade hon.

Hon cyklade över till mig på söndagen. Jag hade på lördagen köpt räkor och ännu hade jag några flaskor chablis i skå-pet.

265Jag rostade bröd. Vi lyssnade på skivor. Jag spelade Bessie Smith för henne.

- Hon har en stor röst, sade Sara.

När jag kysste henne svarade hon. Jag tog henne i mina armar då, bar henne över till sängen.

Jag såg hennes öppna grå ögon. Vi låg på sängen. Vi hade klätt av varandra.

- Sara, sade jag.

- Kom, sade hon.

Livet blev helt igen. Så avspänt och helt att jag flöt bort i sömn i hennes armar efteråt. Jag vaknade till av att Sara drog med naglarna över min rygg. Jag såg på henne, hon blundade ännu, jag strök med fingertopparna över de kraftiga ögonbrynen och sade:

- Det här var vi skyldiga varandra Sara.

- Du behöver inte prata så mycket, sade hon. Det räcker att vi vet det.

Jag smekte henne. Först sakta, sedan med allt starkare åtrå.

- Jag är kär i dig, sade jag. Långt mer än då.

Jag vaknade sedan av att en bildörr slog igen nere i gatan. Klockan var fyra på morgonen. Strax skulle det bli gryning. Jag såg henne sovande bredvid mig. Jag kände en stor och lycklig ömhet för henne. Hon vaknade då. Log mot mig. Men hon kunde inte stanna. Vi skulle ses efter morgonen. Hon måste hem emellan bara.

- Ring när du vaknar, sade Sara när hon gick, jag förväntar mig det.

Jag stod i fönstret sedan för att följa henne med blicken. Det var en gul kon av ljus under gatlyktan utanför huset. Spårvägsskenorna blänkte i natten som gick över i gryning. Jag såg Sara cykla hemåt uppför backen. Hon kom in i ljuskonen och vände ansiktet mot mitt fönster, hon vinkade. Sedan var hon borta.

266Innan jag somnade om tänkte jag på henne. Det var som om jag hittat hem, tagit ett språng över dessa tio år och hittat åter. Jag skulle ringa när jag vaknat.

Fast när jag verkligen ringde Sara var det långt borta i en annan tid. Jag slog numret. Hon svarade:

- Jan? sade hon. Ja du, det blev en lång sovmorgon för dig, fyrtioett år!

Ty då tidigt på måndag morgon den 11 oktober 1954 två timmar efter det att Sara lämnat mig vaknade jag som alltid redan vid sextiden. Jag ville ge Sara tid att sova ut innan jag ringde och gick till arbetet. Jag drack kaffe, hällde bort räkskalen, diskade av glasen, ställde den tomma vinflaskan i skåpet och städade undan från gårdagen. Jag hade just bäddat då det ringde på dörren. När jag öppnade stod Maj där.

- Jag skulle bara hämta lite grejer, sade hon. Man har kallat på mig från Södersjukhuset. Jag fick ett telegram. Jag kom upp med nattåget. Jag skall läggas in i dag för vidare utredning. På psyket den här gången. Fast än är ingenting klart. Det är så djävla mycket papper och utredningar.

Hon stod med en liten svart resväska i handen. Bakom henne den kalla trapphallen. Hon såg trött ut. Ensam och frusen i den grå kappan. Hon tog av sig baskern och strök luggen ur pannan.

- Du har ingenting emot att bjuda på en kopp te? frågade hon.

Jag såg på henne.

- Kom in, sade jag.

Jag hjälpte henne av med kappan. Hon såg mig i ögonen. Jag stod framför henne och lade händerna på hennes axlar. Dörren till köket var stängd. Hennes ögon var stora mot mig där i dunklet och med ens var allt annat borta. Sara försvann utan att jag ens mindes att hon nyss varit så nära mig, inte ens nam-

267ne t fanns kvar. Där var bara Maj. Nu höll jag händerna på hennes höfter. Jag hörde mig säga:

- Jag älskar dig. Älskar dig Maj. Jag ger fan i om du är med barn och jag ger fan i vem du blivit med barn med. Jag älskar dig ju.

Jag lyfte upp henne och bar in henne i rummet. Hon höll mig om halsen och när jag lade henne på den nybäddade sängen sade hon:

- Tänk om allt varit ogjort. Om allt varit som i våras.

Efteråt låg hon helt stilla med huvudet vänt mot mig, såg på

mig. Så tog hon mig om vänsterhanden, kände med fingrarna.

- Du har inte tagit av dig vigselringen, sade hon.

Jag såg på min hand. Hon hade rätt. Jag hade aldrig tagit av den.

- Inte du heller ser jag, sade jag.

- Nej, sade Maj. Jag har aldrig tagit av mina ringar. Inte någon enda gång. Det står i dem att de gäller för nu och alltid.

- Ja, sade jag. Det förstod jag i det ögonblick du stod i dörren. Jag såg dina ögon och kände hur du plockade tillbaka mig då. Du behövde bara se på mig. Jag klagar inte på det. Tvärtom. Men du har makt över mig.

- Det måste väl du ha över mig också. En djävla makt.

- Jag älskar dig Maj, älskar dig hur det än är.

Klockan var redan halv nio när jag ringde konsulatet och sjukanmälde mig.

268XXV

-Jag vet inte hur det skall gå med mig, sade Maj.

- Vi skall klara upp det, sade jag. Folk har rett ut svårare situationer än denna.

Jag följde sedan Maj upp till Södersjukhuset vid lunchtid. Hon skulle skrivas in. Jag bar hennes väska. Vi höll varandra i hand när vi gick uppför backen. Hennes hand var liten och varm. När vi kom till porten tog jag henne i famn. Jag såg henne i ögonen och kysste henne. Hon kysste tillbaka och vi stod där en kort stund och kysstes under det folk passerade förbi.

- Du skall veta att jag älskar dig, sade jag.

- Jag vet det inte, sade Maj, jag vågar inte längre tro det. Men jag vill det. Jag vill att du älskar mig. Det här är som en ond dröm. Jag skulle vilja vara hos dig.

På hemvägen gick jag ner till charkuteriet på Grindsgatan och köpte lunchmat.

Jag satt vid skrivmaskinen under eftermiddagen. Men jag skrev inte. Jag rökte och plockade med papperen. Satte in brev och anteckningar i ordning. Såg också efter vad som kunde användas av det som ingått i "Resa med Dame Jeanne".

Sedan lade jag allt detta åt sidan. Jag tänkte på Maj. På mig och Maj.

- Nu har du att välja, sade jag mig. Nu avgör du din framtid. Älskar du Maj och vill ha ett liv med henne som din kvinna eller vill du krafsa fram en sanning? Du kan inte både älska

269henne och öppna henne som en sardinburk för att titta efter hur det ser ut därinne.

- Du är ju alltid sådan att du ser på folk och dubbeltänker. Det kan inte hjälpas. Men nu måste du tänka dig noga för.

- Du vet att allt hon säger dig om sommaren bara leder ut på gungfly.

- Ibland tror du på henne. Hon låg en gång med den där koreanen från Sorbonne på kvällen den 25 juli innan hon skulle till Genève.

- Ibland tror du att hon först låg med honom i Paris och sedan med någon annan i Genève. Ibland undrar du om hon inte rentav redan är långt inne i sextonde veckan. Att hon kom hem den 18 augusti men att det inte var tio dagar efter det hon skulle fått mens utan trettioåtta dagar efter det hon skulle fått mens den 12 juli. Hon kan ha legat med koreanen kring den 3 juli i så fall. Det var mitt under Kajs examen. Ingen skulle lagt märke till om hon var borta från lägenheten de dagarna. Alva var ju på resa då.

- Då kan du också misstänka att det var därför hon berättade för dig att hon varit otrogen. Ty en månad av nio är nästan inom felmarginalen. Men inte två. Det skulle inte gått att ta fel på två månader. Då gör du henne precis så usel som Nic sade att hon inte var.

- Ibland undrar du om hon fortsatte med Sorbonnekoreanen också i Genève; att han följde med dit. Ibland undrar du om hon var samman med honom nu hela tiden i Göteborg. En reserv, som hon sade. Ibland undrar du om hon bara använder sig av koreanen för att få abort lättare. Visst låg hon med honom, Men i så fall i Paris när hon inte var fertil. Säg att hon gjorde det just efter det Kaj haft sina slutprov. Säg den 9 eller 10 juli, då riskerade hon knappast att bli med barn. Men hon blev i så fall med barn i Genève den 27 eller 28 juli efter att ha

270varit på plagen med en kille från kursen som just börjat då den 27. En som hon pratat med där, gått på plagen med och följt hem, en amerikan till exempel som talade om Spanien och kriget. Då var hon som mest mottaglig. Men hon skrev till koreanen sedan i augusti när hon förstod att hon kanske blivit gravid. Hon sade ju något dunkelt om det till dig. Att hon kanske skrivit eller så. Och till Gustav sade hon att det var koreanen som var barnafadern för då skulle det bli lättare att få abort än om hon sagt att det varit en vanlig blond amerikan. För en svensk flicka att få ett koreanskt barn i Sverige blir nog enligt Medicinalstyrelsen att betrakta som vad de kallar förutsedd svaghet för henne. Dummare är Maj inte än att hon skulle kunna räkna ut det.

- Allt det och mycket mer därtill är möjligt för dig att undra över. Du kan bena upp vad hon sagt dig nu. Du kan kontrollera i almanackan din, i brev och anteckningar från sommaren. Du kan minnas och se efter vad hon sagt på telefon där-nerifrån olika dagar. Du kan ta fram motsägelser och självmotsägelser. Du kan öppna henne och peta i henne och rota i henne. Även om hon själv nu inte längre alls vet och kan redogöra för vad som var vad kan du nog ta fram det. Tillräckligt systematisk är du för att kunna fungera som misstänksam rättshave-risk paranoiker. Märk vad Gustav en gång sade i Karlstad för tio år sedan när du klagade över kvinnan som ringde dig på Värmlands Folkblad om nätterna när du satt i mottagningen och som hade misstankar om att hennes far begravts i fel grav och att kyrkoherden ljög för att slippa besvär: Varje rättsha-verisk paranoiker har någonstans i grund och botten rätt. Det kunde du också få.

- Gick du därtill in i perversa njutningar, bleve gluttare, då skulle du under det du petade kring i denna Majs sommar kunna hetsa upp dig genom att föreställa dig hur hon knullat och

271med vilka och när. Se det framför dig i detalj.

- Men inget av detta skall du göra Jan.

- Ty du har bestämt dig nu. Du har sagt henne att du ger fan i att hon är med barn och med vem hon är med barn. Du har sagt henne att du älskar henne som den hon är. Då vet du att du skulle förstöra allting om du började krafsa. Svartsjukan skall inte vara din lidelse. Den sjuka som bara söker lidande. Du är medveten och genomlyst Jan. Du vill ha Maj. Alltså ställer du nu undan det hela med ditt förnuft.

- Men du gör inte som den vilken säger att han glömmer. Du låtsas inte att du glömmer. Ingen glömmer någonsin sådant. Du gör något annat; du undantränger det inte; du stryker inte bort det. Du ljuger inte inför dig själv. Du pressar inte ned denna sommar i något undermedvetet. Ty du tillåter inte att det blir en bulnad, en inflammation, en abscess där nere kring det genitala i själen.

- Säg i stället att du binder ihop allt detta med en röd tråd i livet och lägger bunten till handlingarna. Därvid vet du också att om du sedan inte kan hålla dig utan tar fram bunten igen och börjar plocka i den då går allt slutgiltigt om intet mellan Maj och dig.

Jag tog ned de två bilder jag nyss satt upp mellan bokhylla och kakelugn; Félicien Rops "Stölden och prostitutionen behärskande världen" och Adolphe Willettes "Jag är den heliga Demokratin och jag väntar på mina älskare". Jag vet inte om Maj hade sett dem, hon hade i vart fall inte kommenterat dem. Men jag ville inte hon skulle få se dem.

I stället satte jag i höjd med Brandes i de två översta hyll-raderna nu upp Dubouts stora blad från 1936 "Huru Gargantua anföll Picrocholle i La Roche-Clermand och förintade bemälde Picrocholles armé". Ett verkligt vidunderligt blad med ett myller av figurer och oanständigheter gömda långt inne i de-

272taljerna. Det var ett så stort blad, mer än sextio gånger fyrtio centimeter, att det nätt och jämnt fick plats. Men det gjorde sig där det satt. Man kunde stå länge och se på det.

Th. Th. Heine lät j ag vara kvar över sängen, den behövde inte tolkas privat men bladet av Erni vid telefonen bytte jag ut. Jag tog bort flickan med benrangelsvännen och satte i stället upp hans porträtt av Paul Eluard. Det med duvan. Jag ville inte att Maj skulle kunna se vad jag tänkt om henne. Inte nu längre.

På tisdag morgon talade jag med konsuln:

- Det har blivit ändrat för mig, sade jag. Jag vill gärna arbeta kvar.

- Vi har inte hittat någon efterträdare till herr Myrdal ännu så det vore vi glada åt, sade konsuln.

Visst avskydde j ag arbetet. Inte för konsulns skull eller Wol-skis utan för att jag blev sjuk i själen av att sitta på denna kontorsstol den tid jag kunde använt för att skriva. Det fanns så mycket som skulle skrivas. Men jag hade bestämt mig för att ställa upp för Maj och att reda upp allting. Jag stannade dock inte kvar i arbetet för Majs skull. Jag gjorde det för min egen skull. Jag ville ha Maj. Då fick jag betala priset.

Det sade jag henne inte. Det finns uppriktighet som är falsk. Jag ville inte verka som om jag sökte få henne till någon tacksamhet för att jag uppoffrade mig. Sådant skulle skada förhållandet. Sådan tacksamhet vore lika falsk som en trohet av tvång. Jag sade henne bara att jag bestämt mig för att fortsätta på konsulatet.

Det blev en märklig månad.

Maj låg inlagd för utredning uppe på Södersjukhuset. Hon låg på psykavdelningen. Men hon kom ner till mig på Skånegatan om eftermiddagarna. Jag hade sagt till konsuln att jag av familjeskäl var tvungen att få vara ledig de två sista timmarna var dag:

273- Min hustru ligger på sjukhus.

Det gick han med på så länge arbetet inte blev alltför lidande på det. Det blev det inte. Jag gick inte längre till Hasse och Skepparn och åt denna månad. Jag arbetade undan så att jag kunde gå strax före två utan att ha alltför mycket ogjort.

Att Maj kunde komma berodde inte på att hon hade fått tillstånd till det. Men på den avdelningen gick patienterna uppe och fick ha egna kläder. Hon hade också rätt att gå ner i hallen för att köpa tidningar och dricka kaffe. Efter tre på eftermiddagen kom inga läkare och då sade hon till sköterskorna att hon skulle ner i hallen men smet i stället ut genom den stora porten och sprang de två kvarteren ner till vår etta på Skånegatan.

Jag väntade på henne och vi låg med varandra då när hon kom om eftermiddagarna. Men vi lekte inte. Vi

fantiserade inte och såg inte tillsammans. Vi var i stället bara mjukt och kärleksfullt ömma. Efteråt kurade hon in sig nära mig och vi låg och pratade. Allt skulle vara normalt. Ibland hann hon dricka te också innan hon måste upp till avdelningen igen.

Jag var mån om henne. Hon var i en svår situation. Av egoistiska skäl ville jag nog att hon skulle få abort. Att behålla vårt förhållande med en främmande unge vore svårt. Men jag visste vad en abort verkligen innebar för en kvinna. Inte bara en psykisk belastning utan en svår hormonell omställning. Det var också viktigt att Maj inte upplevde det som om jag sökte pressa henne, påverka henne. Jag frågade därför ingenting men någon gång talade hon om hur hon haft det:

- Denna månad när jag var ensam i Göteborg tänkte jag att om det inte blir någon hjälp och jag föder ungen då hyr jag ett rum på andra våningen hos moster och morbror. De har ett egnahem. Så planerade jag det. De har flera egna ungar förstås. Kanske hade jag inte fått det men så tänkte jag. Fast mest var

274jag en enda gegga bara. Visste inte vad jag skulle ta mig till.

Mycket mer sade hon inte om det men hon berättade i stället om de andra flickorna på avdelningen, de som också väntade på abortbesked. Atmosfären tycktes vara märkligt erotise-rad.

- Några är helt knäppa, sade hon. En är nästan fyrtio och talar bara om hur vacker hon är. Hon lyfte upp kjolen i går och bad oss se på hennes underliv. Alla tycker det är så vackert, menade hon. Hon var rakad där nere och hon var inte ful men hon är heltokig. Hon ville att vi alla skulle beundra hennes underliv.

Mest var Maj på avdelningen samman med en blond flicka som hade sängen bredvid hennes och vars karl smög sig in på sjukhuset för att hälsa på:

- Han är en mager och tunnhårig figur. Kypare sägs han vara. De har hittat en städerskeskrubb där de kan älska.

Efter en stund sade hon:

- Hon är snäll och pratsam och vänlig men ibland tror jag att hon är prostituerad och att hennes karl är en hallick egentligen.

Hon talade om undersökningar och om hur utredningen gick:

- De går igenom allting. Som då när jag delat ut vykorten till amerikanarna utanför Liseberg och hotades med avsked och kom till Rambergsstadens läkare som kallade mig lilla stolla och sjukskrev mig. Han menade att jag var psykiskt sjuk. Det var jag inte men på det intyget klarade jag mig från avsked den gången.

Jag märkte att hon mest hade behov av att glömma sjukhuset och i stället vara nära mig på alldeles vanligt sätt. Men vi låg intensivt med varandra. Jag var så kär i henne och hon var så vacker. Kvinnor blir vackrare i början av en graviditet. Jag upp-

275levde detta starkt och upplevde samtidigt beskheten i munnen av att hon var det som gravid med en annans barn. Men jag kunde inte se mig mätt på henne. Efteråt satt jag på sängkanten och smekte henne försiktigt.

- Dina höfter, sade jag, låren och skötet. Det är så märkligt att du under dina vardagliga kläder på detta sätt är la Maja des-nuda, den nakna Maj.

Hon rodnade faktiskt.

- Du gör mig generad, sade hon.

- Nej, sade jag, det är sant. Det är också därför jag älskat dig ända sedan den nyårsnatten på Albogatan. Inte bara därför, men också därför!

Men vi hade då om dagarna knappt två timmar att vara tillsammans innan hon måste upp till avdelningen igen för att man inte skulle leta efter henne när man började med maten.

När hon gått satt jag och skrev. Jag hade börjat på en ny bok. "Vinterspel" kallade jag den. Det var ingen

realistisk berättelse, inte i formell mening. Hela detta år sedan vi kom från Budapest hade jag hållit på att läsa Rabelais, Villon, Fischart och Grimmelshausen. Därtill italienarna. Bandello hade jag läst i torpet i Bro. Det var en tradition vi på vårt håll undvek. Vi var lite skitfina.

- Eller rättare sagt vi är ungefär som de bildade borgarna när det gäller pornografi. Gammal pornografi är sedehistoria, nyskriven bara snusk.

I Berlin hade jag för ett år sedan köpt den samling italienska renässansnoveller som då just getts ut i TDR. "Unerhörte Bege-benheiten". Där fanns de alla: Franco Sacchetti, ser Giovanni Fiorentino, Giovanni Sabadino degli Arienti, Matteo Bandello och så vidare. Men kamraterna som hyllade denna tidiga borgerliga realism skulle ha fördömt den som dekadent västlig kulturimperialism om novellerna varit nyskrivna.

276Med detta som utgångspunkt sökte jag nu i "Vinterspel" om kvällarna skriva en skröna i nutiden. Fast timmarna med Maj var det centrala.

Maj talade faktiskt en gång till om vad som hänt mellan oss efter sommaren då när hon låg inne för utredning:

- Andra karlar skulle pryglat en kvinna som mig. Ibland tvivlar jag på att du egentligen riktigt tycker om mig. Det verkar nästan vara likgiltighet för mig att du är så snäll. Du är så snäll att du nästan verkar velig.

- Jag är varken snäll eller velig. Det gör så djävla ont ibland när jag tänker på det men jag försöker vara förnuftig.

- Du slog mig nästan i Göteborg på hotellet. Det förtjänade jag. Jag borde ha fått ett riktigt kok stryk så som jag betett mig mot dig. Sedan våldtog du mig också nästan när du fick reda på mer. Men då tänkte jag att det var väl inte mer än rätt.

Majs avdelningsläkare kallade upp mig till samtal på sjukhuset. Man behövde tala med mig för utredningen. Det var en kvinnlig läkare kring de trettiofem Maj talat väl om.

- Hon är varm och mänsklig.

Hon sade egentligen ingenting om hur hon såg på Maj. Dock fick jag ett intryck av att hon tyckte om Maj, tyckte mycket om henne och på ett personligt sätt.

Någon journal fick jag naturligtvis inte läsa. Men hon frågade mycket om mina relationer till Maj. Mina känslor. Hon ville veta hur jag såg på Majs graviditet.

- Det är möjligt att din hustru inte får aborten beviljad. Hur ställer du dig då?

- Vi får göra det bästa av situationen.

- Du skiljer dig inte?

- Nej. Inte så länge hon säger att det är mig hon vill ha.

- Tar du hand också om hennes barn?

- Ja, jag tar hand också om barnet.

277- Även om det är sådant att alla omedelbart ser att det inte är ditt?

- Du frågar mig om jag behåller Maj som hustru och tar hand om hennes barn även om barnet är snedögt med mongolfläck i ryggbastet? Ja, det gör jag.

- Det jag frågar är mycket allvarligt. Det har betydelse för avgörandet.

- Det inser jag.

- Maj är bräcklig nu. Det kommer att vara svårt för henne vilket beslut det än blir. Hon kommer att behöva mycket stöd.

- Jag vet det. Men jag älskar henne. Det låter fånigt att sitta här i ditt rum och säga det men jag älskar henne faktiskt. Så som hon är. Till och med om hon föder en annans unge.

- Det är inte många män som skulle säga så.

- Jag är inte många män.

- Det är stiligt av dig.

- Det är inte ett dugg stiligt. Jag är inte alls något moraliskt vidunder. Jag tycker det hela är vidrigt och jag upplevde att det var för djävligt när hon kommer hem och säger att hon är med barn med en annan. En hon bara råkade ligga med utan att vara kär. Bara kåt. Men jag tycker om henne. Jag är också medveten nog att veta vad jag kan stå för.

- Vi hemställer till Medicinalstyrelsen om tillstånd till abort. Maj är faktiskt i behov av det. Hon är inte stark. Vi vill därför veta att du är beredd att ta ditt ansvar. Ty hon kommer att behöva dig hur det än går och vad än Medicinalstyrelsen fattar för beslut.

Jag berättade om samtalet för Maj. Jag kunde inte annat. Fast jag berättade det inte i detalj.

- Men jag visste inte om att ni hade pratat om sånt, sade hon.

- Men du visste väl att j ag var kallad upp till henne, läkaren ?

- Jo det visste jag ju men jag hade aldrig tänkt att hon skulle

278fråga det. Jag vet inte ens om jag hade velat att du skulle svarat henne. Jag har aldrig begärt något sådant av dig. Det har jag ingen rätt till. Det vill jag inte kunna tvingas be om. Hellre dränker jag mig.

- Det gör du inte, sade jag. Om det blir så då ställer jag upp. Det är min skyldighet. I nöd och lust heter det, det har jag en gång lovat.

- Det är så djävla hemskt allting, sade Maj. Usch! Jag vill helst inte prata om det.

Hon ruskade på huvudet, höll om mig och grät.

- Jag vill inte tänka på det. Jag vill låtsas som om det inte är sant. Som om ingenting av detta är sant. Jag vill kunna vakna upp och med ens skall allt då vara som i somras innan jag reste till Paris.

Efter en stund lade hon till:

- Men du var bussig Jan. Du är alltid bussig.

"Hemkomst" var tryckt och hade skickats ut till recension.

Jag hade med den till henne.

- Den ser fin ut, sade Maj. Jag är så glad.

- Men nu ser jag också alla tryckfelen i boken.

- Du ser dem inte förrän det är för sent, sade Maj. Det vet jag. Om det inte varit så här den här hösten hade jag rättat dem i korrekturet. Sådant kan jag ju.

Beskedet från Medicinalstyrelsen dröjde. Abortbesked drog alltid så långt ut på tiden att aborterna blev eländigt sena. De flesta gjordes mellan sextonde och tjugonde veckan. Det visste jag, det hade jag ju skrivit om som journalist. Det var ett komplicerat förfarande med läkarkontakt och rådgivning och utredning och hemställan till Medicinalstyrelsen. Men jag blev orolig för att det tog denna långa tid. Gick det över tjugonde veckan utan beslut då gjordes ingen abort.

Men när Maj äntligen fick besked om att Medicinalstyrel-

279sen fattat sitt beslut sade hon:

- Det här måste bort. Det är inget foster. Det är bara en svulst, något främmande. Men nu måste du svära på att du gör mig med barn sedan när det här är över. Svär det.

-Ja, sade jag. Visst lovar jag det.

- Nej, sade Maj, inget allmänt löfte. Du måste svära det på allvar. För jag vill ha barn. Jag vill ha många barn. Men jag vill ha dem med dig och bara med dig. Aldrig någonsin i hela mitt liv med någon annan än med dig. Du måste lova att göra mig med barn i vår.

-Ja, sade jag, jag lovar att göra dig med barn i vår.

Tisdagen den 9 november kom "Hemkomst" ut i bokhandeln. Jag bläddrade i alla Stockholms tidningar. Tiden annonserade "Hemkomst" av mig, "Troll i ord" av Ture Nerman och "Arbetsgruppen" av Gunnar Boalt. Men ingen skrev om min bok.

Torsdagen den 11 november fick Maj sin abort. Den natten högg det till av en djurisk svartsjuka i mig, en svartsjuka som kändes ända från testiklarna upp genom kroppen. En fysisk svartsjuka så stark att jag tvangs gå ut på toaletten och kräkas. Inte hade jag ställt undan allting inte.

- Ad acta, så helvete heller!

Alla mina misstankar brann som glöd i kroppen. Om hon varit otrogen redan i början på juli då hade hon fått sin abort i rätt tid, på sista dagen den nittonde veckan. Ty allt räknades från sista menstruationens första dag minus en vecka. Och när var den? Var det den sista hon hade i Sverige, den 18 juni? 18 juni blir 25 juni blir tjugo veckor fram den 12 november. Alltså, inget motsäger att hon ljugit! Om hon var otrogen bara den gången i Paris med Sorbonnekoreanen den 25 juli då skulle det räknas från 12 juli en vecka fram till den 19 - min födelsedag - och sedan blev det lite mer än sexton och inte fullt sjut-

280ton veckor till 11 november. Då hade hon fått en ovanligt tidig abort i alla fall trots alla tveksamheter.

Det var en vidrig natt. Men det var vidrigare för henne. Det visste jag. Och aldrig med en min låtsades jag om vad jag tänkt den natten ty nästa dag när jag besökte henne sade hon:

- Det var så hemskt. De höll fram rondskålen för mig och sade: Det hade blivit ett välskapt gossebarn. Se själv frun. Pojken vi plockat ut fyller nästan hela skålen.

"Hemkomst" fick rätt hyggliga recensioner i den kommunistiskapressen. Gunnar Adolfson och Gustav Johansson var uppmuntrande. Också A. Gunnar Bergman i Aftontidningen, Carl-Olof Lång i Göteborgs-Tidningen liksom Stig Carlson var positiva.

Men annars blev det storskäll. Borås Tidning publicerade en huvudledare mot boken och mig; Alvar Alsterdal skrev i Arbetet att "det var en ogärning av förlaget att släppa ut" den och i Aftonbladet skrev Sven Stolpe:

"...pojkaktiga smädelser mot borgerskap och samhälle... Boken är inte bara illa tänkt och plattgrund i upplevelsen utan också erbarmligt skriven.... Det borde vara skottpengar på den som åstadkommer sådana plattityder."

Harry Hj orne i Göteborgs-Posten citerade förtjust detta och lade till:

"Jag skulle tro att Stolpe har rätt. Den unge mannen var journalist i Göteborg en kort tid. Han skrev en utspekulerat lymmelaktig artikel och så försvann han dess bättre från vår horisont."

Nå, detta var vad jag hade väntat mig. Huvudsaken var att jag nu hade lyckats slå in förlagsportarna. Det vilket förläggare

281som Gerard Bonnier och Herman Stolpe med lektorer som Karl Vennberg, Sven Stolpe, Alvar Alsterdal och alla de andra välsinnade så länge lyckats förhindra.

- Jag är så glad över att den kommit ut, sade Maj. Verkligen glad. Men inte för din skull. Boken är bra. Tillslut kommer också alla att tvingas förstå hur bra du skriver och hur viktigt det är det du gör.

Hon skulle vara kvar på sjukhuset ännu tio dagar. Hon såg liten och tunn ut där hon låg i sin sjukhussäng.

Ekonomiskt betydde hela denna historia en hel del. Sjukhuset krävde oss. Vi hade inga pengar att betala med. Jag

gick till fattigvården. Tillslut gick de med på att betala sjukhus och läkare. Jag ville inte tala med Maj om det. Jag bara nämnde det. Hennes tankar om vår ekonomi var orealistiska.

-Jag skall börja arbeta efter jul, sade hon. Läkarna menar att jag skall ta det lugnt med studierna ett tag. Men då tjänar jag pengar. Då kan du sluta på konsulatet. Jag kan försörja oss och se till att du får skriva. Du behövs.

- Och jag kan se till att köket renoveras, lade hon till. Också det behövs.

- Vi får se, sade jag. Nu skall du först vila dig och bli återställd.

-Ja, sade Maj, vi glömmer allt detta.

282XXVI

Nu hade jag debuterat. Portarna öppnades äntligen efter alla dessa år. A. Gunnar Bergman och Ragnar Oldberg hjälpte till, de inte bara tryckte mig i Aftontidningen och Perspektiv, de höll upp dörrar åt mig. Jag sålde dikter och noveller. Däribland en rätt finstämd barnskildring till Vi: "Bilderbok för vuxna" hade jag kallat novellen.

Till Lucia annonserades tidningens julnummer, Jul-Vi: "Lars Ahlin, Halldor Laxness, Jan Myrdal bidrar med var sin novell". Tre författare. I bokstavsordning! Ahlin, vars "Inga ögon väntar mig" varit en avgörande upplevelse när jag kommit till Värmlands Folkblad 1944 och började skriva; Laxness som jag beundrade så mycket och sedan, som tredje namn, Jan Myrdal.

Den annonsen klippte jag.

Det var jul och vi var nere i Göteborg. Med Maj hade jag under hösten när hon låg på sjukhuset talat om Fischart och Bandello, Jörg Wickram och Eulenspiegelberättelserna, om hur det skulle vara möjligt utnyttja den formen. Nu fick jag den nyutkomna översättningen av drottning Margareta av Navar-ras "UHeptaméron" till julklapp.

"Med kännedom om ditt intresse för liknande (oanständiga)

historier ger jag dig denna bok julen 1954

din fru Maj

Slit den med hälsan!"

283Jag funderade på dedikationen. Det låg en kritik i den. Kanske hade hon rätt. Kanske gick berättelserna inte fram i vår tid; blev oanständiga i stället för roande och avslöjande. Men man borde kunna skriva sådant.

- Fast du vet hur det är i rörelsen, sade jag. Synen på litteratur. Vi skäller på serier. Men vi gör inte som Stephen och hans kineser, vi skiljer inte på det ena och det andra. Tänk på att i Frankrike är det i PHumanité som ungarna fostras till kommunister med serier!

- Detsamma gäller rädslan för pornografi. Den är mest hyckleri. Som om vi inte alla fantiserat pornografiskt. Den verkliga skillnaden, menar jag, är om fantasierna blir fantasier om hur man pryglar och slår och då är de sjuka som i en brittisk pojk-skola, eller om de är könsliga som allas våra. Som dina och mina.

- Skriv om det där då, sade Maj. Det behövs. För titta på det slags tidningar som nu börjar spridas även ovanför disken. Den pornografin blir mer och mer av hur folk skär varandra med rakblad och hänger upp varandra i galgar.

- Jag skall skriva om det, sade jag. Liksom om deckarna. De hårdkokta deckarna är inte som Dashiell Hammett längre. De blir som den otäcke Mickey Spillane som visserligen vill göra hål i kvinnor men göra det med pistol för att han hatar kommunister. Sådant måste bekämpas. Men kamraterna, särskilt de stora kamraterna i öster, ser inte den avgörande skillnaden. De förmår inte ens analysera Dashiell Hammett.

- Deckare har jag inte mycket till övers för, sade Maj.

- De är de enda realistiska berättelser som nu finns för folk, för underklass. Sådana där vi någorlunda känner igen oss. Mean streets och regngrått vardagsvåld. För kälkborgerskapet, läsande läkarhustrur och liknande, finns Olle

Hedberg och J. P. Marquand.

Förlaget som haft "Vinterspel" på läsning refuserade den.

284- Refusen var nog riktig, sade jag till Maj. Den var inte färdig. En bok fordrar två månaders koncentrerat arbete. Det räcker inte med ett skrivande på småstunder.

Maj hade fått arbete på fredskommittén. Den låg i andra våningen i ett rivningshus på vänster hand i Ragvalds trappor upp från Brännkyrkagatan till Hornsgatan. Hon tjänade femhundra kronor i månaden.

Ekonomin var besvärlig. Fattigvården krävde nu sina utlägg åter också. Jag älskade Maj. Visst! Dock var livet så hopplöst, så utsiktslöst.

Jag var förtvivlad men sökte hålla all denna hopplöshet för mig själv, hålla den inom mig. Jag ville inte göra Maj nedstämd genom att tala med henne om hur jag egentligen upplevde vår tillvaro utanför själva kärleken men jag satt i januari vid mitt skrivbord på konsulatet och skrev mig det som jag inte ville och inte kunde säga henne:

"17-1-54:

Maj har illusionen att jag kan sluta med det här arbetet nu när hon börjar jobba. Men som hon är kvinna får hon inte mer än femhundra. Jag nänns inte säga något om det. Hon menar så djävla väl. Det är lika så gott att låta henne åka på blåsningen själv. Annars tror hon bara att jag underskattar henne.

Det var ohyggligt dumt av mig att jag lurade mig själv att börja arbeta med "normala" jobb för två och ett halvt år sedan. Från och med turnéarbetet slog råttfällan igen. Det är ett helvete. Jag kvävs - men har lön. Jag har åttahundra i månaden. Det är vad en metallarbetare tjänar. Men inte kan jag på de åttahundra och Majs femhundra få till stånd ett frihetsutrymme där jag kan skriva!

När månaden är slut och vi är panka och huset är fyllt av kravbrev, då har jag inte möjlighet att vägra ta mot lön. Men

285lönen blir ett halsjärn. Jag blir aldrig mer fri.

Det syns lite blå himmel långt borta över Humlegården. En liten flik frihet. Varför var jag en sån djävla idiot att jag någonsin tog fast arbete. Den gången knäckte jag mig. Nu är alla vägar stängda, tillbommade. Inte i helvete kan jag skriva något läsvärt på lediga halvtimmar. Då äcklas jag så förbannat över att veta att jag måste gå tillbaka till arbetet nästa dag att jag inte förmår sätta ihop två ord.

Man säger: Ta ledigt! Men hur skall jag kunna vara ledig? Jag måste förr eller senare tillbaka till detta skrivbord igen. Var gång jag smakat på några dagars frihet känns det som en omöjlighet att gå tillbaka hit. Dock måste jag. Det finns alltid sådant som måste betalas. Sådant som måste göras. Jag är inte sur, jag känner hur jag blir gällen.

Mitt i allt helvete i höstas trodde jag dock att jag åtminstone skulle komma upp ur detta träsk. Låt vara att kärleken och äktenskapet gått under, att livet smulats sönder men arbetsmöjligheten hade räddats. Jag trodde det fanns en utväg.

Men nu! Nästa månad är alltid nästa månad. Fy fan. Och jag har inte nog självständighet kvar att bara rymma och låta fan och indrivningsverket ta hand om bohag och böcker. Och hur rymma? Från Maj? Med Maj? Jag är gift och jag älskar henne. Det hela slutar med att jag blir en lördagsalkoholiserad tjänsteman med trotjänarmedalj.

Jag skulle ge fem år av min livstid för att få verkligt skrivut-rymme igen. Det kväljer av leda inom mig att vakna med huvudet fullt av idéer om morgonen för att komma hem trött och sur på kvällen utan förmåga att skriva. Utknullad i hjärnan av översättningar och brev till socialkontor och fängelsemyndigheter.

Du sitter i fällan Jan! Du kommer inte loss.

En räv som fastnar i rävsaxen biter av sig benet för att bli fri.

286Hellre gå trebent genom livet än att dö fyrbent! Men om man har nacken i kläm finns inget att göra. Fy fan."

Visst var våra inkomster hyggliga. Vi tjänade ungefär trettonhundra i månaden. Därtill det jag kunde få in på dikter, artiklar, noveller. Men med kontorsvaruräkningar på över hundralappen per månad hos Hasse - och då fick jag ändå tjugo procents rabatt - telefon och porto, dessutom inbetalningarna till kontot på Sandbergs bokhandel för böcker och tidskrifter, för att inte tala om vad antikvariatsbesök, film, förstoringspapper och annat liknande kostade, så blev det inte många kronor över till annat.

I börj an av månaden fick vi in pengar. Då åt vi gott. Då köpte jag också böcker på antikvariat. De krävde kontanter. Sedan tog pengarna slut.

- Jag bantar alltid sista veckan, sade Maj. Då blir mina kläder för stora och jag ger dem till min kusin. Sedan börjar en ny månad. Då har vi pengar, då äter jag upp mig. Då köper jag nya kläder. Att leva med dig Jan är sannerligen att åka berg-och dalbana genom livet!

Men nu hade jag börjat skriva igen. "Vinterspel" lade jag åt sidan. Jag började på en historisk berättelse. En om svensk bonderesning på fjortonhundratalet. En för-borgerlig revolution som det hette med marxistiskt språkbruk. Den historiska romanen ger möjligheter. Den blir en förklädnad. Grindvakterna ser inte ditt verkliga ansikte. De släpper dig igenom. Så gjorde Howard Fast med "Citizen Tom Paine" och så gjorde Lion Feuchtwanger med "Jud Süss". Men förklädnaden kan lätt bli alltför bra. Nazisterna gjorde antisemitisk propagandafilm av Feuchtwangers roman.

Det var dock inte problemet. Det var att det jag skrev inte höll.

287Den historiska berättelse jag denna vårvinter fascinerades mest av var den dokumentära och partitagande roman om Sten-dhals liv till vilken Maksim Gorkij skrivit förord vid dess första utgåva inför hundrafemtioårsjubileet 1933: Anatoli K. Vino-gradovs "Tri tsveta vremeni". Jag hade den i tysk översättning. "DreiFarbeneinerZeit". Så borde det göras! Författaren kunde, som Gorkij påpekade, det historikern inte förmådde. Historikern tittar ner på sitt ämne från sin egen tids höjd; författaren öppnar dået och skildrar det.

Men om jag vek tillbaka tiden för att vrida upp nuet och sätta det i perspektiv... Antag att jag är jag, en svensk och en skriftställare, men ett jag för mer än hundrafemtio år sedan mitt inne i den franska revolutionen:

"Hit till Paris hade jag kommit för att undkomma det svenska andliga eländet. Att vara skriftställare i ett Sverige där en snaskigt småpervers övermage som Gustaf satte tonen hade inte varit möjligt. Därför hade jag slagit följe med Lewis Goldsmith när han reste söderut..."

Jag var därborta för hundrafemtio år sedan vän med Foster och med Cloots. Umgicks med Restif på kafé Foy. I går hade vi diskuterat de nyss avslöjade Republikens fiender.

"Denna morgon den 13 brumaire år II, den 3 november 1793 gamla stilen, har jag på morgonen varit ute för att få tag i bröd. Sedan har jag klättrat trapporna förbi Felix Bertins kramvaruhandel och nederlag för tyska bandvaror och står vid skrivpulpeten i min gatukammare uppe på fjärde våningen nr 88 rue Saint-Denis. Jag försöker formulera mina minnen och anteckningar ända från fyra år sedan då jag först kom hit."

288På detta sätt göra det möjligt för läsarna att se klarare också på nutiden. Vi kom från alla länder för att tjäna den Odelbara Republiken. Dock, med lagen av 6 nivose stötte Konventet ut alla de i främmande länder födda. Cloots kanske var holländare, kanske tysk, kanske bankir men i vart fall en skum figur. Han var en förbannad pratmakare, det hade Robespierre rätt i. När han gjorde sig till president för jakobinklubben gjorde han sig skyldig till revolutionär hybris. Men han nackades också för det. Samman med Hébert och utlänningarna, som gruppen kallades. Det var den 4 germinal år II. Frågan är hur det skulle gå mig.

En bok om revolutionen. Terrorn. Det oundvikliga. För att göra vår tid synligare. Men jag lyckades inte heller med den texten. Den blev konstruerad. Jag lade den åt sidan. Det var något att skriva senare.

Vi hade ganska många och ganska olika vänner som kom på besök den våren. Kamrater från rörelsen, unga författare som Svante Foerster vilken ville vara röd trots att han var socialdemokrat ända in i märgen och Sven O. som debuterat på Tiden för ett par år sedan. Också Bosse, min förre svåger, kom ibland. Men Maj tyckte inte

om honom. Nadja hade varnat henne för honom:

- Han är en sådan som går i lådorna när man vänder ryggen till.

Därför tog jag inte hem honom så ofta. Bosse brukade Sven O. och jag i stället träffa på Centralen. Ta en kopp och prata om förlag och utgivning och planer. Sven O. skulle få ut sin tredje roman till hösten. Jag min första. Men Bosse hade ännu inte debuterat, bara fått noveller och artiklar publicerade. Målade gjorde han också. I och för sig hade han lustiga bildidéer fast han saknade säker formkänsla och färgsinnet hans var svagt.

- Jag skall göra det klokare än du, sade han. Jag skall inte

289visa vad jag tänker. Jag skall ställa mig in. Jag har börjat odla Vennberg.

Han flinade lite skevt.

- Sådant är dumt, sade jag. Då spricker det i sömmarna.

Kulturredaktören på Aftontidningen, A. Gunnar Bergman,

kom för att dricka och diskutera. Han var törstig. Men klok också och röd. Jag hade respekt för honom. Han inte bara tryckte vad jag skrev utan ville diskutera hela den framtida inriktningen på mitt arbete. Men han drack för mycket, då blev han sentimental:

- Sitt i mitt knä vackra flicka, sade han till Maj.

Det roade mig inte.

Bland besökarna dock också den blonda flickan från sjukhuset. Henne förstod jag inte. Hon satt och höll om Maj. De rökte och hon kramade Maj. Hon drog ner Maj i stolen och hade nästan Maj i knäet. Det tyckte jag inte riktigt om.

- Asch, hon är bara sådan, sade Maj. Lite kladdig så där.

När hon skulle gå på kvällen följde Maj henne hem. Hon

ville inte att jag skulle gå med. Efteråt sade Maj:

- Hon hade något hon ville tala om. Hon har problem. Men hon är ingen riktigt sympatisk människa.

Svend Aage och Märta hade flyttat till Stockholm. Märta hade fått arbete här som kartriterska. Vi gick långa söndagspromenader alla fyra. Jag visade var jag bott som barn; Thalia-vägen i Bromma, Atlasgatan i Vasastaden och Kungsholms-strand på Kungsholmen. Efteråt var vi på Skånegatan. Maj stekte prinskorv. Jag bjöd på groggar. Svend Aage var filosofisk:

- Att dementera sin förtid är den sokratiska människans förpliktelse, sade han. Att bejaka sin framtid den marxistiska. Min dialektiska helhet tvingar mig till detta tvåfaldiga steg.

Märta skrattade:

290- Ni är så ohyggligt allvarligt nyktra när ni dricker, sade hon.

När jag följde dem till spårvagnen sade Svend Aage:

- Maj är en så sød pige. Var rädd om henne! Och var inte så allvarlig när du skriver. Det finns en glad Jan i dig. Släpp fram honom.

Ja, när jag denna vårvinter sorterade in böcker i bokhyllan hade jag också fått fram utgåvan av E.T. A. Hoffmanns "Knarr-panti" ur "Meister Floh". Nu såg jag att jag på försättsbladet skrivit: "Till Maj en dag när hon hade varit snäll mot Jan. Berlin 10-10-53". Plötsligt förstod jag vad jag skulle skriva. Jag lade anteckningarna om bondekriget åt sidan. Med list skulle fienden övervinnas.

Ja, jag skulle begagna mig av romantisk ironi. "Jubelvår" skulle boken heta. En del berättelser tog jag från det material jag arbetat med i "Resa med Dame Jeanne". Jag skulle vrida upp inte bara Enbomaffären i parodi utan ta

ett skamgrepp på dem och hela deras samhälle; det lilla landets eländiga härskarklass med sina säkerhetspoliser, moralister, politiker. Den historiska skrönan om Erik Läspe och Halte var medvetet ohistorisk. Själva skjutsen i sådant som "Grannens berättelse eller eremitens historia" tog jag från mina egna känslor inför Majs knul-lande med någon annan eller några andra förra sommaren. Utnyttja! Omvandla! Skratta ut eländet! Dränera!

Svenolov som fick läsa några kapitel sade:

- Den boken ger ingen anständig förläggare ut! Men den är djävligt rolig, det bästa du skrivit.

Det var en märklig vår. Maj och jag talade aldrig om det som nyss varit. Det var dolt bakom ett tjockt lager svärta. Samtidigt som vi båda arbetade och jag tog mig upp ur vinterdepressionen och åter kom igång att skriva igen blev också vårt kärleksliv märkligt intensivt.

Med Maj i mina armar kunde jag fly från skrivbordet på

291konsulatet, fly från dålig ekonomi, från skulder och kravbrev. Begrava mig i henne. Hennes sköte - för att tala högtidligt -var stora friheten i livet.

Det var därtill som om vi nu när allt helvete från i fjol var över också lekte mer än tidigare. Och på annat sätt.

Ibland var lekarna ordrätt oroväckande. För mig var det som om Maj då lagt av en hamn.

Hon lade av den lite trötta flicka i basker och grå kappa som just kommit in i lägenheten från arbetet på fredskommittén.

Den Maj var en hamn som hängdes undan. Som kappan hon nu hängde upp i garderoben.

I lekarna blev hon ett annat jag. Men ett jag, en Maj, jag då älskade så det smärtade. Hon kunde göra den hamnavlägg-ningen helt medvetet också.

Som den kväll hon sade:

- Blunda nu Jan. Ligg kvar och blunda. Låtsas att du inte vet att jag finns i rummet. Men du är inte du utan någon annan och också jag är någon annan i ett annat land. Nu sover du i en skogsglänta någonstans för länge sedan och det är sommar. Och den jag som kommer fram ur skogen och får syn på karln som ligger där och sover är inte jag utan en annan. Och jag är ingen kvinna heller som andra.

Hon hade börjat smeka mig nu och talade helt tyst:

- Jag har bara förklätt mig till vanlig kvinna för att kunna gå ut bland människorna och när jag nu får syn på karln som ligger där på ängen framför mig blir jag plötsligt helt kåt och vill ha honom och dra all mänsklig saft ur honom.

Jag kände hennes händer över mig och det var så jag nästan fick svårt att andas och hon fortsatte viskande under det hon klädde av mig:

- Så klär hon av honom fast han sover vidare. Hon klär sakta av honom skor och skjorta och byxor och kalsonger och han

292sover hela tiden och vet inte vad hon gör med honom. Men när hon fått av honom alla kläderna och han ligger naken framför henne då kallar hon med sin makt på hans manslem och den reser sig ur den sovande karlen framför ögonen på henne och då hon inga trosor har på sig en sådan dag fäller hon bara upp kjolen och grenslar den sovande karlen, börjar rida honom och tar honom med hull och hår till sig. Tar all hans kraft in i sig.

Det var så enormt det hon gjorde med mig att jag ropade hennes namn högt gång på gång:

-Maj! Maj!

Men då jag såg på henne efteråt och drog täcket över hennes nakenhet för att hon inte skulle frysa var hon pumset halvsovande i sin vanliga skepnad. Jag böjde mig fram och kysste henne på pannan:

- Maj, sade jag. Jag är så fruktansvärt kär i dig, jag älskar dig.

Jag hade lämnat "Jubelvår" till förlaget. Men det hade varit konflikter på Tiden. Björnberg hade tvingats avgå. Alfons Gidlund skulle tillträda. Honom hade jag haft som ekonomichef på Värmlands Folkblad tio år tidigare. Jag var övertygad om att han skulle refusera "Jubelvår". Men innan han tillträdde fungerade Gustav Möller som chef för förlaget. Han var sjuttio år och pensionär men han hade varit chef för partiets bokförlag redan 1913. Han kallade upp mig:

- Det finns väl en och annan som kommer att lyfta på ögonbrynen och harkla sig, sade han. Men jag tycker den är rolig din lilla bok. Vi ger ut den.

Onsdagen den 30 mars låg sedan ett flygpostkuvert på dörrmattan när jag kom hem. Det var från Gunnar.

293"European Office of the United Nations

28 March, 1955

Mr. Jan Myrdal Skanegatan 20. nb Stockholm

Dear Jan,

When I saw Alva a week ago she showed me your artides and poetry..."

Han skrev att han tyckte om dem och att jag "stood for a good cause". Han ansåg därför att jag och Maj kunde komma ner och bo i Paris och/eller i Genève en längre tid. De hade gott om utrymme. De hade också råd till detta. Då kunde jag ägna mig åt att skriva och

"it is in the old tradition of writers and artists to spend some time in Paris.

Write me a long letter soon again. How is Maj? Yours

Gunnar Myrdal"

Jag blev glad. Det var oväntat. Fast han tyckte väl att han kunde göra detta nu när jag bevisat att jag menade allvar med skrivandet och faktiskt hade debuterat.

Men när jag visade brevet för Maj när hon kom hem sade hon:

- Ni är helt knäppa i er familj. Ni skriver varandra formella affärsbrev på engelska!

- Han är hygglig, sade jag.

- En far som undertecknar sitt brev till sin son med "yours Gunnar Myrdal" och gör det på maskin! Det är som om du skrivit mig, din hustru, och avslutat med "högaktningsfullt".

294- Se till huvudsidan, sade jag. Han vill vara hygglig när jag debuterat. Han menar att jag gått igenom ekluten. Garvats. Visat att jag duger. Då är han beredd att ställa upp. Nu kommer jag loss från kontoristarbetet. Du kan börja plugga igen om du vill. Själva brevet är det väl Anika som skrivit åt honom.

Dagen efter kunde jag gå in till konsuln och meddela att jag sade upp mig från första juli.

Till Maj och Willi Bredel skrev jag att det nu var klart att Maj och jag skulle till Paris och att vi sedan kunde komma till Tyska demokratiska republiken i slutet på september 1956. Jag talade också med Urban om det.

I Paris skulle jag skriva. Maj kunde där göra färdig sin kurs i franska språket och skaffa studentkompetens.

Från Berlin hörde jag att även där tycktes allt nu ordna sig för oss. Nästa år skulle vi alltså kunna studera båda två i TDR. Vad Maj skulle läsa fick hon bestämma då. Men man hade nu både gett mig möjligheten att sammanträffa med - och kanske arbeta för - Bertolt Brecht och ta en ettårskurs på deras institut för litteratur och kritik. Där, sades det, läste man filosofi, marxism, historia, estetik, världslitteratur, tysk klassisk litteratur, rysk klassisk litteratur, sovjetlitteratur och internationell socialistisk litteratur. Det hela lät intressant.

Nu när det var vår och jag visste att jag snart skulle bli fri var det inte så tungt längre att gå till arbetet om morgnarna. Maj var nere i Göteborg några gånger den våren. Hon ville träffa mamma, sade hon. En gång följde

hon också med Skepparn när han skulle köra ner i affärer.

Det sista översättningsarbete jag gjorde på konsulatet var att jag åtWolski till svenska översatte materialet om Warszawamötet i maj där den östliga motvikten till NATO bildats. Han menade att han förgäves sökt få ansvariga svenska tidningsmän dit för att bevaka mötet.

295- Det är märkligt, sade han, det borde vara ett svenskt intresse att få veta något om den militärpakt som nu upprättas vid landets södra gränser men det är som om era politiker och journalister och diplomater föredrar att få sina åsikter förtuggade i Washington.

När det bara återstod någon månads vardagsslit på konsulatet var det lättare att andas. Det fanns ett slut på denna tunga dödtid.

Det var då i månadsskiftet maj/juni 1955 vi gjorde barn Maj och jag. Maj fick inte sin mens till den dag hon fyllde tjugotvå år, den 10 juni. Jag skulle fylla tjugoåtta år om lite mer än en månad, den 19 juli.

Det var efter DU-festen i Vitabergsparken för den kommande festivalen i Warszawa. Jag hade där också talat om den undersökning av de bostadslösas förhållanden jag hade tagit initiativ till och som Stockholms DU-distrikt nu genomförde. Därtill skött varm korv-försäljningen.

Maj och jag går bredvid varandra Skånegatan hem från Vita Berget i försommarnatten.

Men här visar sig plötsligt bredvid denna scen av hur vi går Skånegatan ner en oförklarlig bild med den blonda flickan från sjukhuset, den som Maj följde hem en kväll. Jag ser i den scenen Maj lämna lägenheten på Skånegatan sent på kvällen:

- Jag är snart tillbaka.

Jag ser dem gå bredvid varandra halvtrappan ner till gatuporten. Jag står i lägenhetsdörren. Jag hör deras steg. Den bildsviten står alldeles frikopplad och utan anknytningar.

När Maj och jag passerar Åsötorget talar jag om Paris.

- Det är mer än fem år sedan jag var där, säger jag. Det var på vintern efter det jag blivit deporterad från England som un-desirable alien för att jag hade en hinduisk svärfar och var fredsvän och misstänkt för att vara kommunist. Man hade hittat ett

296brev på Clartés brevpapper i min ficka. Jag var dum nog på den tiden att bära papper på mig. Men de franska kontrollanterna var hyggliga när jag kom tillbaka med färjan. "Dessa engelsmän är tokiga, min herre", sade gränspolisen när han stämplade in mig. "Men i Frankrike är ni alltid välkommen!" Så är det väl inte riktigt. Men i Paris kände jag mig fri. Där fanns kamraterna. Jag var uppe på PHumanité och träffade vänner från ungdomsrörelsen. Fast jag kunde vara i Paris bara ett par dagar. Nu blir det ett år.

Maj svarade inte.

Det är ljus natt när vi går in genom porten och då jag öppnar dörren till lägenheten tar jag Maj om axlarna och drar henne till mig. Hon vänder upp ansiktet mot mig. Kysser mig.

Hon är oskyddad. Hon vrider sig inte loss för att sätta i pes-saret. Jag är inte försiktig. Det går för mig djupt inne i henne. Jag lyfter på huvudet och ser Majs ansikte under mig då. Hon blundar. Just som hon plötsligt drar andan häftigt känner jag att hon är helt öppen och att jag gör henne med barn nu när det går för oss båda och att jag vill det.

Vi säger ingenting. Men vi vet båda att hon är oskyddad och vet att jag i höstas lovat henne att göra henne med barn. Det löftet hade hon avkrävt mig den gången.

- Nu uppfyller jag det löftet. Nu gör jag det jag borde gjort då dessförinnan. Det jag inte gjorde den 19 mars i fjol, tänker jag. Nu blir vi varandras för alltid.

Det är enda gången den våren jag vet att hon är oskyddad.

Ja, detta har jag alltså sett helt tydligt ända från sent på kvällen den 25 juni, Johannes Döparens dag, midsommardagen. Vi hade varit med Rolf på Lovön och badat. Där vid stranden hade vi berättat nyheten för honom och sedan firat den genom att bjuda på vitt vin och rysk krabba på Skånegatan. När han gått var vi ensamma och helt varandras i en kärlek så stark

297och varm att den tog andan från mig. Då efteråt formulerade jag det för henne. Fast konturerna in mot maj månad var disiga. Vilken fest?

- Minns du? frågade jag. Men på det svarade hon inte.

298XXVII

Vi skulle ta tåget till Paris direkt efter festivalen i Warszawa. Sedan skulle vi alltså vara borta några år. Först Frankrike och därefter Tyskland.

Att Maj skulle ha barn var något som gjorde mig lycklig var gång jag tänkte på det. Det var underbart och samtidigt märkvärdigt. Hon hade krävt det barnet av mig.

Hon ville ha barn och att hon skulle få det i Paris i stället för i Stockholm spelade ingen roll.

- Det är miljoner mödrar som föder barn i Frankrike, sade jag. Det är inte konstigare att leva med barn där än det är här.

Men det strulade också. Det avgörande problemet var bostadsfrågan i Paris. Älvas stora paradlägenhet på boulevard Jules Sandeau i sextonde arrondissementet i Paris var hyrd på tioårskontrakt. Hon hade behövt den till representation när hon var Director for the Department of Social Sciences i UNESCO. Men efter det att Gunnar skrivit mig och vi gjort upp om att Maj och jag skulle komma till Paris hade Alva bytt funktion. Hon hade utnämnts till svenskt sändebud, envoyé, i New Delhi, Rangoon och Colombo och skulle flytta till Indien. Hur man skulle göra med lägenheten var inte klart.

Ännu i början av juli var allt oklart. Jag föreslog då att vi skulle ta året i Berlin först. Det borde gå att ordna. Vi skulle kunna komma till Paris någon gång senare. Men Gunnar menade att Frankrike var viktigt för mig.

299Till en början skulle vi kunna bo där på boulevard Jules San-deau i alla fall. Sköta om våningen och se till flytten. Sedan kanske hyra något annat.

- Det löser sig, sade jag då.

Den 14 juli skaffade jag alla biljetter. Vi skulle med tåg från Malmö den 18 augusti och i Köpenhamn byta till en wagon-lit direktvagn till Paris.

- Nu är vi nästan på väg, sade jag till Maj när jag ringde henne om detta.

Dock med vår lilla lägenhet på Söder i Stockholm var inga problem. Partiet hade tagit hand om Albogatan i Göteborg förra gången jag skulle ut och då hade Sverker placerats där. När vi kom hem den gången hade vi av partiet fått Elna Petterssons lägenhet på Fleminggatan i Stockholm. Nu när vi skulle resa hade partiet behov av denna etta på Söder, Skånegatan 20, nedre botten.

Per och Greta Francke på Ny Dag hade kontrakt på en bostad i partiets fastighet Kungsgatan 84. Men den lägenheten behövdes för en ny klichéanstalt. Därför skulle de nu bo i Majs och min lägenhet så länge vi var utomlands denna gång.

När j ag lämnat anställningen på konsulatet skulle j ag under juli månad delta i det svenska förberedelsearbetet inför festivalen i Warszawa. Det kunde ses som ett politiskt hedersuppdrag. Min son skulle komma upp på besök en vecka också.

Min första uppgift för festivalkommittén blev att skriva en informationstext till festivaldeltagarna om de polska gränserna. Särskilt för svenskar var detta en nödvändig läsning. Vår identitet som svenskar tycks oss självklar. Vi har haft en obruten historia sedan sveakungarnas tid. Polen däremot har periodvis varit stort och mäktigt, större

och mäktigare än vårt Sverige under någon dess stormaktstid, men också periodvis uppdelat och sedan under mer än ett sekel helt utplånat från kartan.

300Om oss har därför aldrig sagts som Tadeusz Kosciuszko skulle sagt efter nederlaget när han tillfångatagits av ryssarna 1794: Finis Poloniae. Slut med Polen. Då tycktes det så. Polen delades för tredje och sista gången; staten upphörde helt år 1795.

Men därav också den glödande och för svenskar ofta obegripliga polska patriotismen. Jeszcze Polska nie zgini^ta! Än är Polen ej förlorat, som det hette under hela den mörka och upproriska tiden från 1797 fram genom artonhundratalet till första världskriget och Polens återuppstående efter Tsarrysslands och Preussens nederlag.

Utan denna bakgrund, utan kännedom om de geografiska imperativen och utan vetskap ens om det polska eländet, adelsrepubliken och den överklassanarki som kallades "polska förhållanden", var det omöjligt att förstå vare sig hur det polska kavalleriet kunde rida fram med fällda lansar som hjältar från senmedeltiden mot tyskt pansar år 1939 eller varför Warszawaupproret år 1944 blev en så blodigt tragisk hjältesaga.

Jag skrev en fjortonsidig broschyr med en historisk genomgång såväl av den under århundraden skiftande etniska kulturgränsen mellan slaviskt och germanskt som av de olika gånger Polen delats och hur de nuvarande gränserna fastställts; det som egentligen var Curzonlinjen i öst och den nya Oder-Neisse-gränsen i väst.

Uppdraget som jag såg det var att på en gång vara historiskt hederlig och samtidigt begripliggöra Polens realpolitiska situation.

En Metternich kunde mena att Polen och Italien blott var geografiska begrepp; de nutida svenska politiska skribenterna var mestadels arma och okunniga ideologer som hade anammat Washingtons propagandabild av en värld delad mellan ljus och mörker och talade om rysk lydstat; jag som var kommunist och vuxit upp med vad Marx skrivit om den polska frågan

301levde medvetet i historien och såg det långt mer komplicerade i Polens situation. Det försökte jag skriva på lättfattligt sätt.

Folke och Urban sade mig nu att jag de två veckorna i Warszawa skulle göra viss nytta i delegationsledningen och därtill vara direkt ansvarig för att ta hand om en kulturgrupp från bland annat Stockholms fritidsförvaltning.

- Det blir inte mycket tid över för dig att se på uppträdanden och delta i program, sade Urban.

- Cocktailparties och handskakning med de prominenta överlåter jag också denna gång gärna åt de breda gossarna, sade jag.

- Nå, sade Hasse som skötte ekonomin i festivalarbetet, vi står för festivalresorna för detta. Det blir kanske några veckors hårt arbete för dig men därefter kan du och Maj fortsätta på egen hand till Paris med desto bättre samvete. Där kan ni sedan ta hand om er klimp när den kommer.

Han, liksom alla i rörelsen, visste att vi skulle ha barn.

- Jag tar hand om in- och utbetalningar och sköter ditt postgirokonto som vanligt när ni är i Paris och Berlin, sade han. Var inte orolig. Nog skall jag balansera det utan att ni tippar över.

Den femte festivalen, den i Warszawa, var mitt sista politiska uppdrag för denna gång. Därefter skulle det nya livet börja!

Den 28 juli reste Stockholmsdelegationen med tåg från Centralen. Färjan skulle gå från Trelleborg dagen därpå. Vi fyllde flera vagnar. Vi möttes i Centralens stora hall. Stämningen var hög. Det var som på skolresa. Festivalarna gick kring med sina festivalhalsdukar flott knutna, Skepparn sjöng.

- Var har du varit de senaste veckorna? frågade jag Rolf.

- Jag har spelat schack. Jag var på schacksemester och spelade från morgon till kväll. Tränade hjärnan.

Jag hade med mig dels en egen liten väska och dels Majs och min packning till Paris i en extra resväska, en

koffert nästan.

302Där fanns våra vinterkläder och därtill ordböcker, lexika, skrivmaskin, lite kontorsmaterial, fotoutrustning, framkallnings-skålar, en förstoringsapparat.

- Kan du hjälpa mig med kofferten? frågade jag Rolf.

-Vad är det du släpar på? frågade han när han hjälpte mig

baxa in kofferten i kupén.

- Ett portabelt skrivarlaboratorium, sade jag.

Vi sjöng och stojade som en skolklass på utflykt nu på väg ner till Trelleborg.

Maj kom från Göteborg med Göteborgsdelegationen. Hon skulle bo med dem och inte med kamraterna från Söderklubben. Jag hade längtat mycket efter henne och var så lycklig när jag såg henne. Jag omfamnade henne mitt bland alla festiva-lare:

- Jag älskar dig, sade jag. Jag tänker på vårt barn och älskar dig. Snart är vi i Paris och då får vi vara tillsammans hela tiden.

- Jag längtar så, sade hon. Livet blir så tomt när vi är på olika håll. Men om fjorton dagar reser vi. Jag älskar dig.

- Du är så vacker när du är med barn, viskade jag i örat på henne. Så vacker nu i elfte veckan.

Hon rodnade och hyschade på mig.

- Hasse vinkar, sade hon. Du måste börja arbeta. Vi ses.

Jag hade i den svenska delegationen ansvar för en grupp av

fem festivaldeltagare med speciella behov: Axel Brandt, fritidsledare i Stockholm. Honom kände jag något från Vitabergs-klubben och Ceders Kafé. Gustav Klackenberg och Viggo Klackenberg från barnavårdsnämnden. Hans Forsell och Matts Rying. Matts Rying var författare och arbetade på radion. Han var den jag kände bäst. Han hade varit i Bukarest också.

- Janne, ropade Hasse nu. Han hade deltagarlistorna i handen.

- Janne, du skall ta hand om din grupp. Det står på bussarna

303vart de går. Ni skall bo på Novo Lipy. I den skolan finns er grupp och kulturprogramgruppen och sånggruppen och dansarna och delegationsledningens kontor. Roffe samlar ihop stockholmarna som skall bo på Elekto Relana och göteborgarna med övriga landet får en tredje skola men deras bussar har inte kommit än.

I de tre skolorna var de svenska festivaldeltagarna inkvarterade i klassrum som gjorts om till sovsalar. Vår grupp delade ett sådant med sex sängar. Min uppgift var nu att se till att de fem i min grupp skulle få ut så mycket som möjligt av de fjorton festivaldagarna. Politruk var jag inte. Varken i den mening motståndarna lägger i uttrycket eller i ordets ursprungliga lydelse: polititjeskij rukovoditel, politisk handledare. Betreuer skulle jag kallats på tyska. En som de fem blivit anförtrodda. Det var ett ansvar.

Ett problem var att även om våra motparter i den polska ledningen var bra så var arrangörsgruppen som helhet med tolkar och Betreuers kanske inte alltid så hundraprocentig. Festivalen var en mycket stor satsning. Partimedlemmar och ungdomsförbundsmedlemmar från hela landet hade kallats in för festivalen och arbetet med de utländska delegationerna. Deras var förtroendeuppdrag. Men det fanns många politiska motsättningar i Polen och när det gällde tolkar blev språkkunskapen avgörande och bland dem brast det därför i vissa fall i disciplin och medvetenhet. Till och med försök till svartväxling förekom. Men också detta måste vi söka lösa utan att skapa konflikter som kunde skada Polen eller festivalen. Korrespondenter från Väst kretsade ju som gamar runt oss för att få korn på någon skandal. Det stora flertalet polska kamrater insåg detta och handlade ansvarsfullt och medvetet.

Festivalen var mycket omfattande. Jag skulle ta rätt på vad som intresserade dem i min grupp av de föreställningar som

304erbjöds från olika länder; teater, balett, cirkus, konserter, film. Enbart av film visades 116 spelfilmer och 108 dokumentärfilmer från alla kontinenter.

Sedan skulle jag kämpa mig till biljetter. Det var inte alltid så lätt. Jag skulle hålla reda på de utställningar som visades, de diskussioner i olika ämnen som förekom och de utflykter och studiebesök som organiserades och se till att alltid få fram bilar från transportpoolen och få dem i rätt tid.

Det gällde därtill för mig att organisera det praktiska för den som önskade besöka resterna av det gamla ghettot, se hur det gamla Warszawa återuppbyggts på ett sätt som ingen av de nu rivningsgalna svenska kommunalmännen skulle förstå, delta i den nattliga partisanträffen i skogarna vid Jablonna och i utflykter längs Wisla och vara med vid tvådagarsbesöket i Auschwitz.

Men framförallt gällde det för mig att söka rätt på och upprätta kontakt med de personer - från Polen eller från andra länder - de fem för sina olika intressen behövde träffa. I mån av behov skulle jag då fungera som tolk.

Dessutom naturligtvis diskutera och, om jag så kunde, förklara den historiska bakgrunden. Det viktiga med Polen nu var, menade jag, att den bondefattigdomens och utsugningens halvfeodala auktoritetsstat med lika anstolta som avdankade adelsmän - ett arbetslöshetens och pogromernas Polen som var Kyrkans näst Spanien mest älskade dotter samtidigt som det var känt för att skicka ut Europas vackraste horor på exportmarknaderna världen över - nu som folkdemokrati faktiskt försökte bygga vad som kunde kallas ett folkhem. Arbete och trygghet åt alla.

Fast svårigheterna var stora och motsättningarna påtagliga. Man fick heller inte glömma att alldeles efter kriget var det bara genom Röda arméns insats som den nya regeringen förmådde

305få bukt med de svarta krafternas antisemitiska pogromer mot de få överlevande judarna. Då hade det rått vad som inte kunde betecknas annat än som inbördeskrig. Läget var labilt fortfarande. Någon väpnad kamp pågick inte längre, men förutsättningarna fanns.

Det var ett politiskt förtroendeuppdrag att tjäna gruppen på bästa sätt. Jag hade inte rätt att, kunde inte tillåta att, någon min trötthet, mina privata känslor och min plågsamt starka längtan efter Maj inverkade på mitt arbete. Men Matts Rying visste ju att jag längtade efter Maj, att vi väntade barn och skulle till Paris efter festivalen.

- Men du talade aldrig om det.

Jag tror jag skötte mig. När festivalen var över letade de fem fram det enda exemplar som fanns kvar att köpa i Warszawa av de fyra banden "Bertolt Brecht, Stücke" som just getts ut på Aufbau-Verlag i TDR. På försättsbladet hade de skrivit: "Sällan har fem vetgiriga haft så mycket att tacka en enda man för. Warszawa 15-8-1955." Det gjorde mig glad.

Min andra uppgift var att hjälpa till i delegationsledningen. Det fanns problem. I Bukarest år 1953 hade vi förlorat två flickor. De sades ha blivit kära och försvunnit. Den svenska delegationen fick lämna festivalen utan dem. Jag som stannade kvar i staden hade då ansträngt mig för att hitta dem. Så småningom kom de tillrätta. De hade flyttat ihop med sina förälskelser, den ena med en känd militärläkare. Vi fick hem dem båda. En av dem gifte sig sedan med sin rumänska kärlek. Men sådant borde inte förekomma. Bland de svenska festivalarna här i Warszawa fanns hundratals tonåringar som vi var ansvariga för.

Ty visst var festivalen för tusentals ungdomar en också romantisk upplevelse, en tid av nya möten, av upplevelser och känslor. Några sommarveckor då de var fria från vardagen och

306hade lätt att börja svärma. Det var naturligt. Ungdomar från olika delegationer, från olika länder och kontinenter möttes och förälskade sig. De levde ut under en vecka eller två innan de återvände till hemlandet och vardagen. I de flesta fall var det rätt oskyldigt. De gick hand i hand, kramades, kysstes. Men några smög sig

också undan i ruinerna. Warszawa var ännu tio år efter kriget till stora delar en ruinstad där det var möjligt att finna en skymd vrå under dessa varma julinätter.

Det var därför nödvändigt att vi som hade förtroendeuppdrag tillsammans med andra medvetna och organiserade ungkommunister bildade en fast kärna på förläggningarna. Men vi gjorde det inte för att vi var trångsynta utan för att balansera så det inte skulle gå överstyr för ungdomar som ofta för första gången var ute på resa utanför Sverige.

Att vi under festivalen hade olika sovsalar för pojkar och flickor och försökte hålla en viss stil på förläggningarna berodde alltså inte på någon extrem moralism utan på att deltagarna förlagts i olika skolor med fem, sex sängar i vart rum, var sovsal.

Därför var det nödvändigt att hålla ordning på logementena. En natt i Bukarest hade de italienska pojkarna sökt regelrätt storma en svensk flickförläggning. Det var besvärligt. Det gällde att lösa sådana konflikter på ett kamratligt och vänskapligt sätt.

Att inte ens gifta par fick bo samman var inte enbart en praktisk fråga. Nog skulle det gått att få fram ett antal tvåbädds-rum. Men det hade varit omoraliskt och skadligt för delegationsmoralen att välja ut vissa till att få ha privat liv dessa fjorton dagar. Att delegationsledningen och mer kända kamrater, jag eller Folke eller Roffe, själva skulle skaffa oss familjeprivilegier kunde inte komma på tal.

Verkligt höga gäster hade våra polska vänner placerat på

307hotell. Det angick inte oss. Någon så fin gäst från Sverige kände jag heller inte till.

Men spriten gav problem. Här i Polen flödade vodkan. Krokodil var svenskarnas favoritkrog. Vi sökte se till att ungdomarna inte råkade illa ut. De äldre kamraterna, kommunister och ungdomskadrer, fick hjälpa till. Vi krävde inte nykterhet men vi måste stävja fylleri.

En natt ringde milisen till delegationsledningen. Det låg fem fulla svenskar i en park. Man körde dit i delegationsledningens bil. Det låg verkligen fem stora blonda karlar på rygg. Asberu-sade. Hasse störtade fram. Han grep tag i den närmaste, ruskade på honom, örfilade upp honom så han vaknade och frågade:

- Varifrån är du ? Vart hör du ?

- Jo, sade den fulle blonde mannen, jo, jag är nog från Finland, men jag vill inte skämma ut mitt land.

Det var Hasse en glädje att be milisen transportera de fem till den finländska delegationen och lämna dem där.

Söndagen den 31 juli 1955 hade Ungdomens och Studenternas Femte Världsfestival för Fred och Vänskap öppnats. Vi var då trettiotusen ungdomar från alla länder på den nybyggda stora jubileumsstadion:

- O braterstwo ludöw!

- För broderskap mellan folken!

Det var detta som var det verkliga skälet att jag nu för fjärde gången var aktiv i festivalarbetet. Det var uppgiften som var viktig. Vi rev järnridåerna. Vi var med om att stödja den stora frihetskamp som nu fördes i de koloniala och avhängiga länderna.

Det var här på festivalen politiskt aktiva ungdomar knöt de kontakter som blev avgörande för den nu växande internationella solidaritetsrörelsen mot kolonialism och imperialism. För de koloniala och avhängiga ländernas nationella befrielse. Det

308var här i Warszawa de unga franska kommunisterna enade sig med de algeriska frihetskämpar vilka det stora franska kommunistpartiet av taktiska skäl ännu inte vågade ta ställning för. Partiet talade fortfarande om Algeriet som tre franska departement när ungdomen redan upprättade det nätverk som skulle komma att bidra till segern i Algeriets frihetskrig!

Fred och vänskap var sannerligen subversiva ord i det pågående kalla kriget. Inte undra på att motståndarna

angrep oss.

Men mer än så. Vi öppnade kulturutbytet. Det var här de unga mexikanska målarna mötte de polska grafikerna och de kinesiska träsnittskonstnärerna.

Det var också härpå festivalen vi ungdomar från hundratalet länder gemensamt i sammanträden och sammankomster och diskussioner formulerade Federationens dokument: "Den unga generationens rätt till ett lyckligare liv". Det var här vi utvecklade detta till konkreta handlingsprogram för de olika länderna. Krav som festivaldeltagarna sedan i sina hemländer kunde ta medveten strid för.

Rätten till arbete!

Lika lön för lika arbete oavsett kön, ålder, ras.

Rätten till utbildning.

Rätten till hälsa.

Rätten till familjebildning och till fritt val av äktenskapspartner.

Rätten till kultur.

Rätten att organisera sig. Passiv och aktiv valrätt!

Visst var festivalen i Warszawa som tidigare i Prag, Budapest, Berlin och Bukarest dans på gator och torg men det var för denna festivalens politiska kärna jag menade att det var viktigt att där göra en insats.

Det blev inte mycket tid över till det egna livet. Maj sökte upp mig som hastigast på vårt rum i Novo Lipy ett par gånger.

309Men det kunde inte bli mer än några ord då vi inte var ensamma. Ibland såg jag sedan Maj skymta förbi. För det mesta tycktes hon då gå bredvid en av tolkarna för Göteborgsgruppen. En som talade god svenska då han som ung judisk pojke skickats till Sverige, placerats hos en familj i Göteborg och varit där hela kriget. Där hade han studerat. Hur länge han nu varit i Polen visste jag inte men det sades att han var ingenjör. Han hette Aleksander. Han höll armen om henne, såg jag. Jag visste inte vad jag skulle tycka och hur jag skulle reagera när jag skymtade dem men sökte undantränga någon svartsjuk misstänksamhet. Det vore ovärdigt och i verklig mening ojuste av mig att gå omkring och misstänka Maj.

Någon gång hade jag gått på Krokodil dit de flesta svenskar gick för att ta ett glas och prata. Fast nu, mitt i festivalen, märkte jag att samtalet tystnade vid svenskborden när jag kom. Det fanns något outsagt i luften. Men jag hade ont om tid och vem skulle jag för övrigt fråga?

Så, på eftermiddagen den 10 augusti, Flickornas dag, som det hette i programmet, sade Hasse när jag kom upp på delegationsledningens kontor:

- Jan, jag är ingen sladdertacka och det är inte därför jag säger det till dig men jag måste tala med dig. Du måste se till att Maj ändrar beteende. Att hon och den där tolken Aleksander går omkring och svärmar och inte ens gör någon hemlighet av det är nu en stor skandal i hela delegationen. Det skadar oss. Hon tillhör ju vår kader. Hur tror du de nya unga klubbister-na från Söderklubben ser på det? I synnerhet som alla vet att hon väntar barn. Jag är ledsen att behöva tala med dig om det. Men det är inte en privatsak längre. Det har inte bara med dig att göra; det är inte en fråga om hennes privatmoral, det gäller själva vårt anseende inför både våra polska vänner och de unga festivalarna. Så här får det inte gå till.

310Mars 1998:

Sommaren 1955 avgjorde hela mitt liv. Jag har aldrig varit så stormande lycklig som då i juni och juli men heller aldrig så totalt förintad som sedan i augusti och september.

Det är de månader i mitt liv - i hela mitt nu sjuttioettåriga liv - som det gör mest ont att gå in i. När jag börjar öppna dörrarna och står på tröskeln till de månaderna då upplever jag först den stora lyckan och därefter åter en

smärta som aldrig trubbats av. Den är lika stark i dag som för fyrtiotre år sedan.

Det var därför hit in till den sommaren 1955 jag inte på allvar öppnade portarna då på Hanaholmen för fyra år sedan när jag öppnade kärleken. Jag slirade förbi den sommaren och ville inte ens se och ta ställning till det som då inträffade, inte heller se närmare på mitt eget beteende; inte ens ställa mig frågan om jag var genomtänkt eller blott feg.

Fast på senhösten 1994 när jag insåg att jag inte kunde vika undan eller tala om annat utan måste komma fram hit och på allvar ta steget in i sommaren år 1955, då meddelade jag förlaget att jag var tvungen att skjuta upp boken "Maj, en kärlek".

Jag skulle först arbeta med en utställning om André Gill åt Nationalmuseum och skriva en monografi över honom och sedan resa till Mexiko och skriva färdig den bok jag arbetat med från och till sedan 1980.

Det var svepskäl. Jag var helt enkelt personligen alltför feg

311för att ta steget över tröskeln in i sommaren 1955. Jag ville inte möta mig själv i de månaderna.

Ylva Holms död innebar sedan också att jag inte längre hade någon att tala med om hur detta jag såg och var med om när jag öppnade portarna och gick in i det dået kunde skrivas. Det fanns nu inte längre någon som stod mig tillräckligt nära men samtidigt förhöll sig objektiv. Så dubbelt nära som Ylva varit mig. Gun är nära. Men i nuet så privat nära att det blev svårt för mig att utan något kvardröjande inre förbehåll inför henne helt öppna den kärleken och den katastrofen 1955.

Denna dag i mars år 1998 när jag sitter vid min dator i Bergslagen är det en vit senvinter som övergått i vår utanför arbetsrummets fönster. Strålande sol. Hög luft. Blå himmel.

Sedan fem månader har j ag skrivit inne i det tidiga femtiotalet. Portarna har öppnats framför mig på skärmen var morgon. Jag har rört mig i 1951,1952,1953 och våren 1955. Jag har även öppnat den tunga dörren till morgonen den 18 augusti 1954 och gått in i den svåra hösten.

Men när jag nu söker ta steget över tidströskeln in i sommaren 1955 då börjar hjärtat slå så hårt att jag mår illa. Smärta i bröstet; nästan som inför infarkten. Jag måste lämna datorn, andas.

Jag går med min hund uppför Ryssvägen mot Orrudden. Viker sedan av in mot de översnöade hjortronmyrarna. Det finns lokatt här i skogen och två vargar. Jag ser inga spår av rovdjuren i dag. Det har kommit nysnö i natt men den snön ligger fräsch i skogen. Det är gnistrande vitt ut mot myren. Hunden slår lovar runt mig.

Först därefter, när jag gått mig trött och svett, kan jag åter sätta mig vid datorn och bestämma mig för att lyfta på haspen och slå upp portarna även in till sommaren 1955. Jag gör det och går då in i den sommar när mitt liv avgjordes. Den som-

312mar jag aldrig velat möta, den då jag inte längre förmådde handskas med - och med förnuftet reda ut - livet. Då j ag inte längre var säker på vad som hänt.

313XXVIII

Det hade kommit lite regn under midsommarafton men nu på midsommardagen, söndagen den 25 juni 1955, var det sol. Luften var klar och det tycktes bli en hyggligt varm dag.

Vi hade gjort upp om att träffa Rolf. Först hade jag tänkt att vi skulle fira midsommaraftonen samman men då hade han varit upptagen och föreslagit att vi skulle träffas på midsommardagen.

Han hade flyttat till Stockholm sedan några månader:

- Schacket är bättre här, hade han sagt.

Schacket var halva hans liv. Mer kanske ty det var inte enbart skämt när han sade:

- Ibland blir jag orolig för återväxten. Det är så många lovande unga som börjar försumma schacket för familj

och arbete.

Hit till Stockholm hade han flyttat för att han fått fast översättningsarbete här. Om schacket var halva livet för honom var klubbarbetet och politiken den andra.

Han var en av våra äldsta gemensamma vänner. Ja, han hade varit med på Albogatstiden och varit vän och kamrat med mig långt innan Maj och jag flyttat ihop. Det var han som brukat ordna knytkalasen där uppe hos mig när hela den lilla vindslokalen fylldes med folk och vi sjöng, spelade och åt för att sedan diskutera på allvar.

När Rolf nu ringde på morgonen sade han:

- Låt oss åka ut på Lovön och bada.

314Han hade redan varit där ett par gånger, han satte alltid en ära i att bada tidigt om året och nu var det redan snart juli.

- Friskt blir det nog i alla fall, sade jag. Det är bara de senaste dagarna det varit över tjugo grader i luften.

- Det är skönt att bada innan vattnet blivit som ljummen buljong, sade han. Vi ses.

När vi klätt på oss och skulle gå frågade jag Maj:

- Skall vi berätta det för honom?

Vi hade just fått det bekräftat.

- Det kan vi göra efteråt, sade Maj. Vi kan fira det. Vi tar hem honom hit på lite vin och mat och berättar det. Du har vitt vin i skåpet vet jag och där finns några burkar krabba. Vi gör en liten midsommarfest och berättar det för honom.

Men jag väntade inte utan sade honom redan då på stranden att vi skulle ha barn. Så fort vi kommit upp ur badet och satt oss på filten bredvid honom sade jag:

- Jag är så djävla glad. Maj och jag skall ha barn.

- Gratulerar, sade Rolf. När då?

- I skiftet februari/mars nästa år.

Maj sade:

- Ja, jag har alltid längtat efter barn. Ända sedan jag var fjorton och slutade leka med dockor har jag velat ha egna barn.

Att jag sade det redan då på Lovön och inte väntade som vi sagt vi skulle göra berodde på att det hänt oss något mycket märkligt. Något jag dock inte berättade för honom.

Vattnet var kallt ännu. Det var fullt med folk på stranden men bara några halvvuxna pojkar som badade. Vi hade just gått ut i vattnet, det hade nått henne till midjan, när Maj tog ett hårt tag i min arm:

- Herregud, sade hon, herregud, det går för mig! Håll i mig!

Det gj orde faktiskt det. Det såg j ag på henne. Hon blundade

och höll hårt fast i mig medan det gick för henne. När hon öpp-

315nåde ögonen igen andades hon djupt och sade:

- Det gick på riktigt för mig nu. Jag hade fallit omkull och kanske drunknat om du inte hållit i mig. Jag vill gå upp.

- Tror du j ag är tokig ? sade hon på väg från stranden uppför slänten dit upp under tallarna där Rolf som redan badat färdigt satt med korgen bredvid sig på filten. Han hade hällt upp kaffe ur termosen.

- Jag undrar om jag är riktigt klok. Det gick för mig på riktigt men på annat sätt än när vi är tillsammans. Det var

nästan otäckt. Jag har aldrig hört talas om något sådant. Det riste i hela kroppen. Det var som om jag fångats utifrån underifrån av en stor jättenäve som sedan tog mig. Jag skulle dött om du inte varit med.

- Ni vandrar där bredvid varandra i era baddräkter och ser ut som en plansch i skolans naturkunskap, sade Rolf när vi kom gående.

- Man och kvinna går hand i hand i takt, sade han. Han blond, axelbred och smalhöftad och hon mörkare, ett huvud kortare med svanhals och bred om höfterna.

- Säg du buteljaxlad och med stor bak, sade Maj.

Men Rolf hade rätt. Maj såg verkligen ut som den hon nu var, menade jag, inte bara kamrat och klok utan en kvinna skapt att föda. Hade vi varit ensamma hade jag sagt Maj att jag älskade henne också just för detta att hon var hona, min kvinna. En fertil hona.

Nu sade jag i stället:

- Du vet Rolf jag är så djävla glad. Maj och jag skall ha barn.

Vi åkte hem till Skånegatan sedan. Maj tog fram smör och

två burkar rysk krabba, jag rostade bröd och korkade upp två buteljer soave. Det vinet tyckte jag om. Torrt, ljust och med en särskild smak.

- Skål då för det nya livet, sade Rolf.

316Innan han gick på kvällen stod han länge och såg på Dubouts blad bredvid kakelugnen.

- Det sker de märkligaste ting däri buskarna, sade han. Var har du hittat den?

-1 Paris 1950, sade jag. En stor bokhandel vid kajen på Vänstra stranden. Det här är ett särskilt blad Dubout gjorde samtidigt som han höll på med att illustrera Rabelais.

- Den bilden kan man se länge på, sade han. Där finns allt. Som livet självt.

- Dubout är folk, sade jag. Därför rynkar de fine på näsan åt honom. Men han är bra. Den franskaste av tecknare. Och här tolkar han Rabelais fritt och kongenialt som Balzac gjorde i sina "Lustiga historier".

När Rolf gått och vi var ensamma såg jag på Maj. Jag strök henne över håret och kände en så stark kärlek att jag nästan tappade andan; blev alldeles het i ansiktet. Så sade jag:

- Maj, det låter kanske fånigt att säga det igen men jag älskar dig. Jag älskar hela dig. Jag är så förbannat lycklig över att du är med barn.

- Jag är glad jag med, sade hon. Och jag är glad över att du älskar mig.

Alldeles innan jag kom in i henne viskade hon:

- Jag är med barn nu. Nu skall du bli far till mitt barn Jan. Vi skall ha tolv barn och vi skall leva hela livet ihop.

- Det har varit en så härlig dag, sade hon efteråt. Och jag är så glad över att vi skall ha barn.

Vi låg nakna bredvid varandra och jag reste mig upp på armbågen, lutade mig över henne och såg på henne. Hennes bröstvårtor var mycket mörka. Jag kysste dem. De svällde under mina läppar. Jag lyfte på huvudet och smekte med fingrarna över dem.

- Du är så vacker nu, sade jag. Och du är så skönt havande,

317det syns redan så tydligt att du är med barn. Vårtgårdarna har mörknat. Jag känner med läpparna hur det nu knottrar sig runt bröstvårtorna också. Din kropp gör sig redo.

- Du säger! sade hon. Jag skäms nästan när du talar så.

- Inte skall du det, sade jag. Jag säger dig det för att du är så fruktansvärt vacker i din nakenhet nu. Jag smeker

dina bröst. Jag kysser dem och skulle vilja säga som i Salomos höga visa: "Tin tu bröst äro såsom twå unge råtvillingar, hwilke bland roser i bet gå."

- Står det verkligen så i Bibeln? frågade hon.

- I den riktiga bibeln, farfars gamla bibel, står det så. I den engelska bibeln, King James' Bible, heter det likadant: "Thy two breasts are like two young roes that are twins, which feed among the lilies." I den gällande svenska bibelkommissionstexten står det ingenting om två bröst utan man skriver barm i stället. Det är ett så eländigt språkbruk och därtill så feg och eländig salighetsverkssvenska att jag inte gitter lägga versen på minnet. Du är kvinna och du har bröst och om dessa dina sköna bröst hade man på svenska kunnat tala vackert också för tusen år sedan. Barm är något annat. Det är mellanrummet mellan brösten och bröstbeklädnaden.

Maj var verkligen vacker i sin nakenhet nu. Vackrare än förr till och med. Mognande och självmedvetet vacker.

- Det är inte så konstigt det som hände med dig på Lovön, sade jag. Det var med det som med det som nu sker med dina bröst och din hy. Vårtgården mörknar. Också blygdläpparna sväller, blir mer blodfyllda, förändrar färg, slemhinnorna smidigare och känsligare.

- Jag har aldrig hört talas om något liknande det som hände mig i badet, sade hon. Jag trodde att jag måste vara tokig när det hände. Jag hade ingen tanke på sådant då. Så blev jag tagen. Tagen av sjön. Det var nästan spöklikt. Som i en otäck sägen.

318- Inte alls, sade jag. Det visade bara att allt är som det skall vara med dig.

- Det är sådant du läst? frågade Maj. Ibland skrämmer det mig att du har svar på allt och har läst allt.

- Jo, jag har läst det. Det var ingen jättehand ur djupet som sträckte sig upp mot din kropp och tog dig, det var hormonerna och kallvattnet.

- Men konstigt var det, sade Maj. Det gick på riktigt. Ett slags kallsup men precis tvärtom och där nere.

Ja, då när hon fyllde tjugotvå år för två veckor sedan hade hon inte fått sin mens och allteftersom dagarna gick hade vi blivit alltmer säkra på att hon verkligen var med barn. När hon hade gått till mödravårdscentralen för att få det bekräftat sade sköterskan:

- Du är med barn.

- Nu skall du vara lycklig Jan, hade Maj sagt då. Du skall bli far.

Ja, det var jag. Jag var så lycklig att jag kunnat ropa högt när hon berättade för mig att det var bekräftat. Praktiskt kanske det inte var. Vi skulle till Paris efter festivalen i Warszawa och barnet skulle födas i Frankrike.

- Men det ordnar sig, sade jag. Föder du i Paris kan barnet bli fransk medborgare om det så vill. Vi kommer att leva tillsammans ett helt stort rikt liv.

Nu på midsommardagens natt säger jag:

- Det blir ett efterlängtat barn. Du ville ju att j ag skulle göra dig med barn. Minns du det?

- Ja, det ville jag, sade Maj. Det hade jag begärt av dig. Vad skall man annars med en karl till? I den kultur där jag växt upp skall vi kvinnor ha barn.

- Minns du den kväll när jag gjorde dig med barn? frågade jag. Det var här i sängen. Efter den stora DU-festen i Vitabergs-

319parken. Vi gick bredvid varandra ända från parken och hem i försommarnatten och sedan låg vi med varandra fast vi båda visste att du var oskyddad.

- Vilken fest? frågade Maj.

Plötsligt upplevde jag att konturerna på minnesbilden blev oskarpa.

- Den i Vitabergsparken.

- Den i början av maj menar du? frågade hon.

- Nej, det hade ju inte gått. Då kunde du inte bli med barn heller. Jag menar den i pingstas.

- Det var en vacker pingst minns jag, sade hon. Sol och värme. Men då var det väl ingen fest.

Hon lät sömnig och gäspade redan.

- Minns du inte? frågade jag.

Men på det svarade hon inte. Hon hade redan vänt sig på sidan. Sedan sov hon hopkurad som alltid.

När hon somnat låg jag vaken. Nu var allt som skett i maj månad osäkert och luddigt. Bildernas konturer upplösta. Med ens blev jag osäker på när hon varit i Göteborg. Till och med den senaste tiden hade blivit mig oskarp.

Förra fredagen var Märta och Svend Aage här. Vi satt och pratade till sent på natten. Men var Maj här ? Jag ser henne inte. I söndags för en vecka sedan var Svenolov och Kuno här. De hade för Folkdekor hållit på med utställningen till Warszawa. Vi drack. Inte vin för det har Svenolov aldrig gillat. Vi drack nittiosex och sockerdricka.

Det var då Svenolov gjorde den stora teckningen av mig sittande med benen i kors mitt under vad som måste vara en mig märklig krapula då jag omsvärmas av allsköns ur djupet av medvetandet framflygande och utkrypande otyg. Manuskriptet till "Jubelvår" håller jag i lyft hand och ett brinnande ljus svävar över mig. "Det nya ljuset. Vår ende majestätsförbrytare

320på många år" hade Svenolov skrivit vid signaturen. Kuno hade ritat ett självporträtt där han svaldes ned i valfiskens buk. Det hade varit fest.

Men var fanns Maj då?

Och när hade hon varit i Göteborg nu på våren och försommaren?

Med ens var det helt blankt i mig. Jag såg på henne där hon sov och den lycka jag nyss känt var förbytt i ångest.

Fast förra måndagen hade hon varit här. Det vet jag.

Och nu i Warszawa sex veckor senare när Hasse talar till mig undrar jag. Blir beklämd inte bara av hans ord. Vad visste jag egentligen och vad mindes jag?

Var hon med när Sven O. var hos oss och talade om sin stora kärlek? Den flicka han varit så kär i och bott ihop med men som han var tvungen att lämna då hon ville att han skulle bli lantbrevbärare, bli hederlig och inte hålla på att skriva hela tiden när det ändå inte gick att sälja.

Vi drack grogg, pjolter minns jag vi kallade det av något skäl. Men var Maj där? Jag ser henne inte!

Hasse säger mig:

- Att Maj och den där tolken Aleksander går omkring bland göteborgarna som ett kärlekspar och inte ens gör någon hemlighet av det är nu en stor skandal i hela delegationen. I synnerhet som alla vet att hon väntar barn. Man tycker det är fult.

Jag känner en hård knut i mellangärdet. En kväljande hård knut.

- Några flickor från Göteborg sade när det talades om det nere på Krokodil i går att det inte var så konstigt att Maj gick och kärade ner sig offentligt på det här sättet då de hört förut att ni har en överenskommelse om ömsesidig frihet.

- Någon sådan överenskommelse har vi aldrig haft.

- Det tror jag heller inte Janne. Det snackas bara så mycket.

321Jag vet ju hur du är och hur du haft det. Men även om ni nu hade kommit överens om något sådant skulle det vara nödvändigt att du sade Maj att hon i alla fall borde vara lite stillsammare för rörelsens skull. Det hon gör nu skadar oss. Vi har ju ögonen på oss. Också polackerna talar om det.

- Jag skall söka upp Maj och tala med henne.

- Jag är ledsen Janne. Djävligt ledsen. Jag har gruvat mig för att säga dig detta men någon var tvungen att tala med dig och du och jag känner varandra sedan mer än tio år. De andra ville inte. De menade att de ville ta hänsyn till dina känslor men jag menade att i det här fallet var sådant hänsynstagande felaktigt. Fast jag är djävligt ledsen att behöva ha sagt detta om Maj till dig.

322XXIX

Jag går nedför trapporna denna onsdag den 10 augusti, Flickornas festdag. Der Festtag der Mädchen som det står i det tyskspråkiga program vi fått.

Jag beger mig till Göteborgsförläggningen. Jag frågar efter Maj. Jag försöker låta helt naturlig. Men ingen tycks ha sett henne.

-Jag har inte sett henne sedan frukost.

På gatan möter jag Rolf. Han har legat på sjukhus hela första veckan men kom ut i förrgår.

- Men min Betreuer var mycket hygglig, Jerzy.

- Har du sett Maj ? frågar jag. Eller Aleksander?

Rolf tystnar, han ser på mig, så viker han undan med blicken.

- Det var en stund sedan, säger han.

- Har du sett dem i dag? frågar jag.

-Ja, i morse såg jag dem.

- Kan du svara mig uppriktigt som gammal vän, jag tänker inte ställa till med någon skandal, men hänger Maj ihop med den där tolken nu?

Rolf dröjer med svaret en helt kort stund. Så säger han:

- Jag vill inte gärna lägga mig i det privata. Man bör respektera privatlivet. Men det här är inte privat längre och jag tycker det är för djävligt. Det snackades mycket om det när jag kom ut från sjukhuset och gick ner till Krokodil för att ta ett glas. Då talade man om att Maj gått och kärat ner sig. Vi tyckte det

323var opassande. Att ingen talade med dig är inte så konstigt. Vi trodde du kände till det. Vi ville inte strö salt i såret. Men det kanske var förfelad hänsyn.

- Jag visste det inte, säger jag.

- Visst är det skandal, säger Rolf. Det tycker alla. Vi är inte här bara för nöjes skull vi som är kommunister. Aleksander uppträder mycket dåligt. Han har ett förtroendeuppdrag. Och Maj med. Så här gör vi ju inte bland oss. Vi hade inte trott Maj om att vara så okamratlig. Med barn är hon också.

- Jag blev väldigt kär i henne då vid nyåret 1952. Det minns du kanske? Älskar henne än.

- Jo du var kär. Hon med. Det minns jag. Men kanske hon blev smickrad också över att du blev kär. Du var ju något slags intellektuell och ideologisk ledare för oss. Du talade om allting; om koloniernas befrielse och om Darwin och rasideologier, om vad som är rimligt i djuppsykologi och om Hegels dialektik. Ja, du resonerade om Brecht och Marx och allt när vi samlades däruppe på ditt spisrum och du drev frågan om Demokratisk Ungdom trots att så många var emot. Det blev kanske en olikhet i känslorna mellan er. Du var så väldigt kär. Kanske blev hon kär på ett annat sätt, kanske smickrades hon av att du var du och var kär i henne. Fast det kan vara fult av mig att spekulera över det nu och jag hade ingenting sagt om du inte frågat. Men vi känner varandra och kan vara

uppriktiga.

Jag letade runt i förläggningen men fann varken Maj eller Aleksander. Jag frågade om de var på något program. Men det var de inte. De var heller inte med ute med någon grupp. Ingen visste var de fanns. Vid tiotiden på kvällen gick jag tillbaka till Novo Lipy. Jag var rädd att göra mig löjlig. Jag kunde inte försumma min grupp heller. De skulle komma hem nu från teatern.

324Nästa dag sökte jag upp Maj redan vid frukosten. Jag tog mig till göteborgarnas förläggning så tidigt att jag fick vänta på henne i den tomma matsalen. När hon kom satte jag mig vid hennes bord.

- Hej, sade jag. Hon var ensam ännu.

- Hej, sade hon.

- Jag vill tala med dig i enrum.

- Det går inte, sade hon. Här finns ingenstans vi kan ta vägen. Tala här.

- Man säger att du fått ihop det med den där tolken Alek-sander.

Hon svarade inte.

- Är det så?

- En festivalförälskelse kanske, sade hon. Han är söt. Han spelar så bra också.

- Spelar?

- Ja, han spelar piano. Chopin.

- Man talar mycket om dig och honom.

- Det får man väl göra då. Det angår mig inte.

Hon tittade förbi mig med helt kall blick under det hon tuggade på sin smörgås.

Jag såg på henne. Luggen borde klippas, jämnas till. Hon hade vit skjortblus med holkärmar. Hon bar ingen festivalsjal.

- Det är inte bra Maj. Du borde inte göra så här. Inte mot oss två och vårt äktenskap och inte som ansvarig festivalare i delegationen.

Hon hade tuggat färdigt, hon tömde tekoppen. Hon tog en cigarett. Hon sade ingenting.

- Maj, sade jag, vi måste tala om det här.

- Jag måste gå nu, sade hon. Jag har ett program.

- Är du kär i honom? frågade jag.

- Det vet jag inte, sade hon. Nu måste jag gå.

325- Låt bli att träffa honom, gå inte omkring med honom så där.

-Hur då?

- Som fästfolk, han med armen om dig. Det snackas för mycket om det.

- Det är tråkigt om det gör dig illa, det menar jag inte, sade hon. Jag tycker bra om dig och vill inte såra dig, det vet du men jag är nog lite kär i Aleksander. Åtminstone nu under festivalen.

Hon reste sig från bordet. Hon bar en ny tvärrandig bomulls -kjol; grå med tre fält av smala röda ränder. Hon drog rätt korta, snabba bloss på cigaretten. Såg på klockan.

- Han väntar på mig nu förresten. Vi skall gå till italienarnas kulturprogram. Inte bara han och jag förstås. Det behöver du inte vara rädd för. Inte nu så här på morgonen.

- Maj, sade jag, Maj!

- Vi får talas vid efter festivalen, sade hon.

Jag var helt torr om läpparna. Vi hade talat över bordet med låga och vanliga röster. Ingen hade sett på oss vad som sades. Jag såg henne gå. Jag reste mig, morsade på olika vänner och kamrater. Sedan gick jag tillbaka till min grupp.

Vid lunchtid gick jag tillbaka och började leta efter Aleksander. Jag fann honom där i hallen. Han stod och pratade med några unga flickor från Göteborg jag inte kände; de var inte klubbister. Maj syntes inte till.

- Kom med, sade jag till honom, jag vill tala med dig.

Han protesterade inte. Vi gick tvärs över gatan ut i parken.

Den var nästan tom. Jag såg på honom.

Vi var lika långa och nog jämnåriga. Han kunde vara något år äldre. Men kanske inte, han var mörk med vågigt hår. Sådana ser lite äldre ut. Tjugoåtta kanske, eller tjugonio. Vidare axel-bred är han inte heller. En mjukhet i ansiktsdragen också. Jag

326tyckte han hade sluttande axlar och nästan var bredare över höfterna än över bröstet. Men det var kanske min blick som tecknade honom så. Han bar vit skjorta med uppkavlade ärmar. Pennan stack fram under fliken på höger bröstficka, en svensk flagga var fastsydd ovanför festivalmärket på vänster bröstficka.

- Så, det är den hon fallit för, tänkte jag.

- Jag måste tala med dig kamrat.

- Om vad då?

- Du vet att Maj är min hustru.

- Ja, jag känner Maj.

- Du inte bara känner Maj. Du skämmer ut henne. Du uppträder på ett ovärdigt sätt. Man talar om det. Gå ner på Krokodil får du höra. De unga svenska festivalarna undrar både över hennes beteende och ditt.

Aleksander sade ingenting.

- Du bör veta att vi skall ha barn. Jag antar hon sagt dig det. Annars har de andra festivalarna från Göteborg kunnat säga det. Hon är gravid i tolfte veckan nu. Hon bär alltså ett nio centimeter långt foster i sin livmoder. Ett med alla organ, ett som rör armar och ben och vänder sig. Det är mitt barn.

- Vi har inte talat om det.

- Men du vet att Maj är gift med mig.

-Ja-

- Det du gör är dåligt. Du skall inte flina Aleksander! Jag talar uppriktigt med dig. Du utför ett viktigt arbete åt Polen. Du vet att jag har ett uppdrag här. Ett jag genomför. Ett som också skall bidra till att göra Polens verklighet mer begriplig för de svenskar jag är Betreuer för. Jag har ett ansvar. Du förstår säkert att jag skulle vilja slå ner dig här och nu för att se till att du lämnar min hustru i fred. Men jag kan inte göra det. Jag kan inte ställa till skandal av privata skäl utan att skada festi-

327valen. Och för den delen skada Polen. Det skulle kunna bli den provokation motståndarna längtar efter. Jag ber dig därför som kamrat att lämna henne och upphöra med denna historia.

- Jag är ingen kamrat och vad Maj gör är hennes sak. Om Maj och jag är förälskade så angår det bara henne och mig.

Han såg på mig. Han var triumferande. Ett helt kort ögonblick rusade blodet mitt så häftigt att parken mörknade

runt mig som om jag börjat bli blind, blodvallen klippte till mot struphuvudet och jag kände att jag nu skulle komma att slå ned honom. Slå honom sönder och samman som jag gjort med Lillen i Tingsryd i slagsmålet för åtta år sedan. Men jag behärskade mig. Jag tvingade in mig under kontroll trots att hjärtat bara dunkade och dunkade och det susade i öronen.

- Det vore bättre, sade jag, om du och Maj uppträdde på ett annat sätt.

Jag hörde själv hur lamt det lät. Han flinade.

Hela eftermiddagen fortsatte jag mitt arbete som vanligt. Jag sade ingenting om det till någon. Ingen i gruppen märkte någonting. Ingen! På kvällen gick jag till delegationskontoret som jag brukade.

-Jag skall fixa biljetter till i morgon, sade jag när jag gick.

Gruppen skulle gå på teater men jag var fri. Jag hade sagt dem att jag var upptagen med annat just i kväll. Jag måste vara i fred. Hela dagen hade det bultat i tinningarna och strupen hade varit helt torr.

Hasse var ensam på kontoret, han satt vid skrivbordet med räkenskaperna. Han hade en hög kvitton bredvid sig och förde in summorna i den stora uppslagna kassaboken. Han tittade upp när jag kom.

- Hej, sade han. Har du talat med Maj?

-Jag har talat med dem bägge, sade jag. Det tjänar ingen-

328ting till. Hon lyssnar inte och vill ingenting förstå och han flinar och säger att han inte är kamrat och att det därför inte angår honom vad vi tycker.

- Det är dålig stil, sade Hasse.

Han sköt tillbaka stolen, reste sig och gick till pentryavdelningen. Han satte på vatten.

- Ta en kopp kaffe och sätt dig, sade han. Ta det lugnt. Minns du den tyska schlagern under sista krigsåret? Allés geht vor-über, allés geht vorbei, nach jedem Winter kommt ein neues Mai!

- Var inte taskig, sade jag. Det känns för djävligt.

- Det fattar jag väl, sade Hasse.

Vi sade inte mycket. Satt tysta och drack kaffe. Hasse hade bullar han bjöd på. Sådana där mastiga och söta östeuropeiska vetebullar.

Nu ringde telefonen. Hasse tog luren. Han talade engelska. Så sade han:

-Just a moment.

Han räckte mig luren och sade:

- Det är nog bäst att du tar hand om det här. Tro mig eller ej men det är faktiskt den där koreanen du talade om i höstas, han som haft ihop det med Maj en gång. Det är han som ringer.

Det var det. Han hade kommit med den franska delegationen. Han sade att han hade kommit till Warszawa speciellt för att träffa en svensk flicka han kände och som han visste skulle komma till Warszawa "for the Festival". Nu ville han av den svenska delegationsledningen få veta hur han skulle få tag i henne. Hon hette Mrs. Myrdal, Mrs. Maj Myrdal.

Då brast det för mig.

- This is Jan Myrdal, sade jag. I will kill you ön sight. lf I get hold of you Fil slit your throat. I will kill you. I swear I will kill you.

329Jag skakade i hela kroppen när jag slängt på luren.

- Han kommer inte hit, sade Hasse. Kommer han skall vi se till att han försvinner. Han var ju ett as.

- Men du måste ta det lugnt, sade han. Du måste behärska dig. Kommer koreanen hit talar jag med honom. Du får inte.

Jag darrade fortfarande. Det var inte gråt i kroppen, det var bara en ohygglig svart vånda. Hasse gick fram, han höll om mig.

- Ta det inte så hårt, sade han. Allt går över. Också detta.

När jag börjat andas normalt igen sade han:

- Det är för djävligt det som nu händer med dig. Livet gör ont i dig. Det vet jag. Men du får inte börja slåss. Du måste behärska dig. Du får inte göra skandal. Tänk på ditt ansvar.

Då slogs dörren upp. Svenolov kom in. Han stod framför oss och bröstade sig.

- Morsning grabbar! sade han. Här kommer en medaljör!

Han hade stora medaljer på sig och en Picassosjal om halsen. I går hade juryn för konsttävlingarna haft sammanträde. Svenolov hade varit en av de svenska konstnärerna på festivalutställningen. Det var en omfattande utställning med konstnärer från hela världen representerade. Svenolov hade vunnit pris som grafiker. I dag hade det varit medaljutdelning.

- Det måste firas, sade Hasse.

Han drog ut bordslådan och bläddrade fram en bunt zloty som han gav mig.

- Det där gör vi upp senare, sade han till mig.

Han vände sig till Svenolov:

- Du Svenolle, ta nu med dig Janne och gå ner i Gamla stån och festa på nattklubbarna. Janne behöver det. Jag skulle velat gå med och hylla medaljören jag med men jag måste sitta med dessa förbannade kvitton hela natten. Fast jag är med er i tankarna!

Vi drack den kvällen Svenolov och jag. Vi gick på olika lo-

330kaler. Det var fullt med flickor kring oss också. De beundrade Svenolovs medaljer. Picassosjalen gav han bort till en brunett. Men vi gjorde inget med flickorna, bara drack och nojsade lite.

Men trots att jag drack och skrattade hade jag hela tiden en tjock kall knut i mellangärdet. Och när jag skrattade hörde jag mitt skratt utifrån. Då och då såg jag också Maj framför mig mitt i den rökiga lokalen. Ansiktet, luggen, ögonen. Så Aleksander, hans hand på hennes axel. Det knöt sig i mig då nästan till äckel hårt.

Fast jag sade inte hennes namn högt. Jag sade ingenting om Maj. Jag hade aldrig sagt något om detta med henne och mig till Svenolov. Inte i Bukarest, inte i höstas och inte nu. Han och jag kände varandra sedan vi skulle fylla femton och vi hade bott ihop i torpet vid Lejondalssjön och delat både pengar och sorger. Men vi höll i alla år det helt privata för oss själva bägge två. Fast han visste kanske. Vi kände ju varandra.

Jag lyckades strama upp mig och arbeta vidare nästa morgon trots att knuten i mellangärdet fortfarande var lika hård. Det var som om den knuten växte ut med trådar genom hela kroppen, tunna trådar som letade sig fram och som förlamade. Jag gick stelare än annars. Det fanns ingen känsel i låren heller märkte jag när jag slog i mot bordshörnan när jag skyndade mig på morgonen. Det blev ett litet jack, en rispa. Det blödde. Men jag kände ingenting. Det kröp i kroppen. När jag duschade såg jag att jag hade fått en laxfärgad kliande fläck på buken. Dock, jag log och var vänlig och ingen i gruppen skulle få märka något. Hur det än var hade jag ju ett uppdrag. Det skulle jag sköta.

Nu var det bara tre dagar kvar på festivalen. Jag såg Maj ibland. Ett par gånger gick Aleksander bredvid henne. De lutade huvudena mot varandra och talade. En gång hade han armen om henne. Hon var huvudet kortare och lutade sig mot honom.

331Vid lunchtid på lördagen kom Maj över till oss igen på Novo Lipy. Med ens stod hon där i salen bara. Hon och jag sade knappt någonting till varandra. Vad skulle vi sagt när de alla var där i rummet?

Annars hade jag ju bara skymtat henne dessa sista dagar. Jag ville då inte gå fram till henne och ännu mindre ville jag tala med Aleksander än en gång. Jag ville inte riskera att göra en scen. Honom vore det i och för sig en stark tillfredsställelse att verkligen klippa till. Men vad skulle jag säga Maj ?

Knuten i mellangärdet hade inte släppt. Läpparna mina var svullna också. Det stack i dem och jag tyckte jag talade med en annan och hesare röst än vanligt även om ingen verkade lägga märke till det.

Ingen sade mig något mera om detta med Maj och Aleksander heller. Inte Hasse och inte Rolf och ingen annan.

332XXX

Dessa sista dagar av festivalen gick fort. Jag tänkte mycket på Maj och mig. På det hon kallat sin festivalförälskelse. Ibland fick jag för mig att de två inte bara gick omkring och höll om varandra och festivalsvärmade som så många andra utan att Maj gick längre än de andra och verkligen låg med denne Alek-sander också. Jag var klarvaken om nätterna i min säng. Gardinerna glipade och släppte in sommarnattsljus. De andra sov. Jag såg där i halvmörkret hur Maj och Aleksander låg och knul-lade. Att de gick och talade om Chopin och Göteborg med varandra och hur hon sedan lade sig på rygg bland ruinerna inför honom, drog upp kjolen, lyfte baken med en knyck, hasade ner trosorna med båda händerna och sparkade av dem, spärrade ut låren och lät sig bli knullad av honom, hon mot-juckade och höll om honom hårt och ropade sedan högt när det gick för henne så som hon brukar göra.

Jag vände bort blicken, strök bilden. Så var det inte. Så kunde det inte vara. Det var så otäckt att jag fick kväljningar.

Fast hela tiden fortsatte jag att arbeta. Ingen av dem, inte Axel Brandt och inte Matts Rying, skulle märka något. Det gjorde de heller inte.

Söndagen den 14 augusti var det stor och högtidlig avslutning på festivalen. Den hade varit en framgång.

På måndag morgon var Svenolov och jag ute tidigt och köpte polsk musik på grammofonskivor. Jag hittade en hel del, bland

333annat såväl en femtonhundratalsklassiker som Mikolaj Gomul-ka med sin psalm "Vid Babylons floder" och en hel serie folkmusik :"Do Tatr do Baltyku".

- Om Nisse och Hasse får ordning på Avanti borde vi kunna göra som Asch med Folkways i New York och sprida folkmusik från hela världen. Det skulle behövas som motvikt.

När vi återvände till Novo Lipy på förmiddagen var uppdraget mitt över. Nu löstes delegationen upp. Min grupp tog adjö av mig. Det arbetet hade jag skött i alla fall.

Tisdagen den 16 skulle vi lämna Warszawa med tåg. Jag fick än en gång hjälp av Rolf att få in min koffert i kupén. Stämningen var hög. Skepparn spelade på perrongen, folkdansarna uppträdde, kören sjöng.

Jag gick ut i korridoren när jag markerat platser i kupén. Jag markerade två platser. Jag stod i korridoren. Jag drog ner rutan och lutade mig ut ur tågfönstret, festivalarna vimlade på perrongen nedanför mig. De sade adjö. Många mycket kär-vänligt. Nu såg jag också Maj komma med sin lilla väska. Alek-sander gick bredvid henne och ville bära den, men fick tydligen inte. Han pratade till henne men hon tycktes inte lyssna. Det hade gått sex dagar sedan jag sökt tala med henne vid frukosten i göteborgarnas förläggning. När hon nu fick syn på mig där jag stod i det öppna tågfönstret vinkade hon och sprang fram mot vagnen:

- Du har väl hållit en plats åt mig, sade hon.

Sedan kastade hon en blick på Aleksander som fortfarande verkade som om han ville tala med henne.

- Hej då, sade hon och vände honom ryggen. Han försökte säga något till henne men hon var redan uppe på tåget.

-Jo, sade jag, du har en fönsterplats här.

När hon satte sig såg hon på mig ett ögonblick. Så lutade hon sig fram, tog min hand och tvärs genom stojet mer vis-

334kade än talade hon tyst mot örat på mig. De andra skulle inte höra. Det angick dem inte.

-Jag har varit dålig mot dig. Uppträtt som en sjuttonårig barnrumpa. Jag skäms så fruktansvärt. Det har varit så konstigt allting. Jag förstår inte hur jag betett mig. Det är inte jag, det är som om jag ser på en vilt främmande flicka när jag försöker komma ihåg hur jag varit den här senaste veckan. Det var ju inget allvar. Lite dum lek bara. Men han ville inte begripa att han bara varit ett misstag.

-Jag kan inte förstå mig själv Jan. Du får inte vara arg på mig. Jag begriper ingenting.

Tåget hade börjat rulla nu. Det fick upp farten. Maj höll min hand, hon kramade den och fortsatte tala tyst och med låg, intensiv röst.

- Nu var det ju så definitivt allting mellan oss och jag hade fått det precis som jag önskade och var med ditt barn och visste att vi skall höra ihop för hela livet och då går jag och gör något så dumt som att springa omkring och sommarsvärma som en tonåring. Med en karl jag inte brydde mig om egentligen. Och han betydde ingenting. Det är ju bara dig jag vill ha. Du är den enda jag kan vara kär i.

Jag såg på henne.

-Ja, sade jag. Det har gjort djävligt ont denna vecka.

- Kan vi inte glömma det här, sade hon. Det har bara varit en konstighet. Vi har varandra. Tyck om mig lite trots allt.

Jag ville inte tala mer om det. Inte nu. Inte så här på tåget när alla kunde se på oss. Men när hon höll mig i hand kände jag hur knuten i mellangärdet släppte och förlamningen upphörde. Det platta landskapet utanför tågfönstret fick med ens färg igen.

Mycket mer sade vi heller inte under tågresan om det som varit. Stämningen i vagnarna var hög trots att alla var trötta. Maj kramade min hand ibland.

335Den natten på färjan sov hon lutad mot min axel.

Det var jäktigt på onsdagsmorgonen i Trelleborg. Färjan hade kommit in sent. Stockholmarna skulle ha stort festivalmöte på kvällen i Vitabergsparken. Deras tåg höll redan på att gå och Roffe sökte förtvivlat samla ihop dem för att de inte skulle missa tåget. Jag sade hastigt adjö till honom, till Rolf och Hasse och Svenolov.

Nu satt Maj och jag ensamma kvar på de hårda träbänkarna i väntsalen med bagaget bredvid oss. Jag hade skaffat två ostsmörgåsar. Kaffe ville Maj inte ha. Det var en kulen morgon trots att det var i augusti. Vi skulle vidare med lokaltåg till Malmö om två timmar och där stanna över natten på hotell. Nästa morgon skulle vi till Köpenhamn för att gå ombord på Nordexpressen till Paris. Maj såg trött ut.

- Det var en rätt slitsam resa från Warszawa, sade hon. Jag fick något slags sendrag i nacken på båten tror jag.

- Du kan vila på hotellet, sade jag.

När vi kom in på hotellrummet kysste jag henne.

- Jag har längtat så efter dig Maj!

- Och jag efter dig, sade hon. Allt det där andra i Warszawa var bara dumheter. Konstigheter. Jag tror inte ens det varit jag. En stämning bara bland ruiner och sådant.

Det var blå sommarhimmel utanför fönstret och en bred gata av sol i rummet över oss när vi låg med varandra den eftermiddagen. Hon höll om mig mycket hårt. Men efteråt märkte jag att hon grät.

- Jag vill till Göteborg, sade hon. Jag vill inte med till Paris.

- Är det den där Aleksander? frågade jag.

- Du är inte klok, sade hon. Han betydde ingenting. Alls ingenting och om han gjort det skulle jag väl inte till Göteborg. Han finns inte, han har inte funnits egentligen. Men jag kan inte förklara det. Jag är så djävligt ledsen bara. Allting är

336en enda gröt inombords och gör ont och jag vet inte någonting. Jag vill till Andersgårdsgatan ett tag, till mamma.

- Men Pariståget går i morgon, sade jag. Vi har biljetterna till Paris men först där har vi lite mer pengar att få när vi kommer fram till lägenheten. Nu har vi nästan inga pengar. Några franc till taxi bara och någon extra krona utöver vad hotellet kostar. Det vet du. Allt gick slut i Warszawa. Du själv sparade inte ett öre därifrån. Vi kan inte ens gå på restaurangvagnen på resan ner. Det finns helt enkelt inte pengar till någon Göteborgsbiljett.

Men Maj svarade inte på det, hon bara grät. Hon kurade ihop sig och grät.

- Vi skall ju ha barn, sade jag. Du och jag. Vi har hela livet tillsammans.

Hon låg med slutna ögon, det glittrade i ögonfransarna och jag såg tårarna hennes.

- Jag vill inte till Paris, sade hon när jag försökte smeka henne över håret för att göra henne lugnare.

- Jag vill hem.

Maj blundade och var tyst när jag då undrade och frågade. Jag stod på golvet bredvid henne. Hon låg på sängen i eftermiddagssolen med slutna ögon, rödgråten, låg som sovande fast hon inte sov. Hon svarade inte längre på något jag sade.

Jag förstod ingenting. Var bara förtvivlad. Jag lämnade henne och gick trapporna ner till receptionen. Där bad jag att få låna telefon. Portieren visade mig till telefonhytten. Där beställde jag samtal till Göteborg. Det var hennes mamma jag ringde till.

Jag berättade allting. Berättade om Aleksander. Berättade hur Maj bara låg och grät. Hur hon inte ville med till Paris längre. Berättade om min förtvivlan. Att jag ingenting begrep. Och minst av allt begrep hur hon kunnat gå kring och svärma

337med den där polacken fast jag fanns där bredvid.

- Man talade med mig om det, sade jag. Bad mig se till att hon inte skämde ut sig. Men hon lyssnade inte på mig.

- Du måste ha tålamod med henne, sade Majs mamma.

- Jag tror att hon låg med honom fast jag fanns där, sade jag. Det är så djävla hemskt allting. Och ingenting säger hon.

- Det skall du väl inte tro, sade Majs mamma. Försök förstå henne. Hon är väl lite förvirrad bara. Det har varit så mycket med resorna och allt.

- Men vi skall resa i morgon bittida, sade jag.

- Gör det, sade Majs mamma. Se till att hon kommer med. Maj kommer att lugna sig. Du vet kvinnor som skall ha barn är ofta så där känsliga de första månaderna. Det måste du förstå. Ta vara på henne bara. Var snäll mot henne.

När jag kom upp på rummet igen sov Maj. Hon hade tagit på sig nattlinne och krupit ner i sängen och somnat fast klockan inte var sex ens. Jag satt i stolen vid fönstret och såg på henne. Hon tycktes sova djupt och drömlöst.

Jag undrade om det faktiskt varit något allvarligt detta med Aleksander eller om det var för något annat hon ville till Göteborg. Plötsligt högg det till som av en kniv i bröstet. En tanke som i flera dagar legat nedtryckt just under medvetandeytan vällde upp. Tänk om det var så att det inte var med mig hon var med barn, att hon var med barn med någon annan.

- Någon hon har i Göteborg.

Jag såg på henne där hon låg sovande. Aldrig hade jag trott jag skulle tänka så.

- En barnafar hon vill till i Göteborg!

- Eller den där Aleksander. De kanske skulle träffas i Göteborg.

Jag såg på henne. Hon sov tungt. Hon andades djupt. Hon låg nästan helt stilla. Det dröjde till långt efter midnatt innan

338jag fått så mycket bukt med svartsjukan att jag själv kunde lägga mig att sova.

På morgonen den 18 augusti var Maj tyst när vi lämnade hotellet. Hon hade svarat enstavigt när jag väckte henne. Jo, hon mådde bra. Jo, hon ville ha en kopp te.

Men bagaget var besvärligt. Jag hade svårt att få med mig alltihop. Den stora kofferten var tung. Skrivmaskinen ohanterlig. När vi kom ut på perrongen gick honiförväg. När hon var nästan framme vid vagnen vände hon sig om och sade:

- Skynda dig, skynda dig då, tåget kan gå från oss.

Så mycket hade hon inte sagt på hela morgonen.

Vi hade en bra kupé på Nordexpressen. Wagon-lit-konduk-tören var ung. Han var yngre än jag. Han var hjälpsam. Han hjälpte oss med bagaget.

- Ställ den stora kofferten här i den tomma kupén, sade han. Det går bra.

Maj hade blivit på bättre humör. Hon talade med honom om att vi varit i Warszawa och nu skulle till Paris. Sowagnskon-duktören satte sig mellan oss på soffan och såg på henne med stora bruna ögon. Maj pratade och skrattade. Konduktören berättade att han bodde med sin mor som var änka nära Renaultfabrikerna i Boulogne-Billancourt. Radikal var han inte, inte ens politiskt intresserad. När jag försökte tala om Algeriet sade han bara:

- Det har varit några bråk ute hos oss också. Olika nordafrikanska terroristgrupper, fraktioner av M.T.L.D. och sådana som slåss med varandra. De brände ner ett arabkafé strax bredvid oss i förra månaden.

Maj berättade för honom att vi skulle bo hos min mor i Paris. Hon skrattade och sade att vi hade våra pengar i Paris och att vi därför inte kunde gå och äta under resan.

- Jag har lite sandwich med mig, sade han. Jag kommer in

339med det senare.

När vi passerat tullen i Padborg och var på väg till Hamburg kom han in till oss i kupén med te och smörgås; en halv-meterlång baguette kluven och delad itu. En del med skinka och en med camembert.

- Mor skickar alltid med mig mer än jag behöver, sade han.

Te hade han tagit med sig åt oss då Maj sagt att hon tyckte

om te.

- Själv föredrar jag kaffe, sade han.

Han satt kvar mellan oss och pratade sedan en stund.

- Att få arbete på detta Compagnie internationale des wagons-lits et des grands express européens är inte så lätt, sade han. Det är ett ansvarsfullt och krävande uppdrag också. Men det är ett tryggt arbete och man får se mycket och träffar många intressanta människor.

På natten sov Maj. Själv låg jag vaken i överkojen och lyssnade till dunket i skenskarvarna. Korta stunder måste jag ha slumrat. Timmarna gick ju. Nej, hon hade inte velat följa med till Paris. Jag hade fått övertala henne. Hon

hade velat till Göteborg. Om det var för att träffa polacken eller för något annat ville jag inte grubbla på. Men detta var en stor mörk tomhet inne i kroppen. Tankarna strök hela tiden kring in mot denna tomhet som tungan mot en tand där plomben lossnat. Hon ville inte ha mig. Så enkelt var det. Så ohyggligt enkelt.

Sedan måste jag ha sovit ty jag väcktes vid gränsen. Wagon-lit-konduktören kom in med te och smörgås också innan vi kom fram till Paris. Han ville vara vänlig. Jag tackade honom. Maj gav honom vår adress när han hjälpt oss av med kofferten.

- Hoppas ni får en trevlig tid i Paris, sade han.

Vi tog taxi till 37 boulevard Jules Sandeau i sextonde arron-dissementet i Passy ut mot Bois de Boulogne. Det var en fin

340högborgerlig adress i kvarter jag aldrig varit i. Portvaktsfrun tog emot oss och hjälpte oss komma in med bagaget. Hon lämnade mig brev från Alva med instruktioner och pengar.

Huset var från den verkliga franska förkrigstiden, La Belle Epoque. Hissen var hydraulisk, en öppen bur som sakta och skälvande pressades upp av en tjugo meter hög järnpelare. Våning efter våning skakade hissen sig upp driven av ett kolvsystem långt ner i underjorden. Ett maskineri från ingenjörsromantikens artonhundratal. En hisskonstruktionens Eiffeltornsdröm.

Det var ett högborgerligt sjuvåningshus. Älvas representationsbostad fyllde hela sjätte etagen. Därovanför blott vindskupornas tjänarbostäder. Dit upp till vinden kom man på köksingångarnas baktrappa. I våningen låg de tre stora sällskapsrummen i fil mot boulevarden. Matsalen låg på andra sidan korridoren. Bakom serveringsrummet fanns köksavdelningen med egen ingång för bud och tjänstfolk och trappan upp till vindskamrarna. Längre bort i korridoren följde så privatbostaden med sovrum, toaletter och badrum.

Över den öppna vitkalkade eldstaden i salongen en väggtäckande spegel med förgylld ram. Glasdörrar till vardagsrummet, också det med stor eldstad och spegelvägg. Höga bruna ekdör-rar till bibliotek med fasta bokhyllor. Alla de tre rummen hade franska fönster ut mot balkonger med vid utsikt över staden.

Salong och vardagsrum var möblerade svenskt modernt som en utställningslokal på Strandvägen i Stockholm. Textilierna var från Svenskt Tenn. Typiska Josef Frank-mönster. I salongen ett smakfullt almrotsskåp med små och stora lådor; också Josef Frank. Två Bruno Mathsson-bord. Också de två liggstolarna klädda med fårskinn som stod bredvid varandra framför öppna spisen i vardagsrummet var Bruno Mathsson.

- Det är som att se in i en stor monter i Museum of Modern

341Art, sade jag. Exempel på vackra svenska representationsrum.

Jag stod sedan där ute på balkongen utanför salongen och rökte. Där nere gick den gamla ringbanan, Chemin de fer de ceinture de Paris, från Napoleon III:s tid. Den hade funnits avbildad och beskriven i farfars ingenjörsbok och jag hade en gång i tidiga tonår tänkt bygga modell av den. Sedan femtio år var den nu alltmer ersatt av tunnelbanan, metron. Jag öppnade brevet med Älvas instruktioner och läste.

Hon önskade oss välkomna. På måndag borde jag gå till UNESCO och ta kontakt med hennes sekreterare. Från början hade Alva ju tänkt att vi alla tre kunde bo här tillsammans ett år. Men så blev det inte. Nu var hon förflyttad till New Delhi. Tills vidare kunde Maj och jag i varje fall bo här i våningen i Paris. Men frågan var hur länge det kunde dröja innan någon ny hyresgäst köpte kontraktet, betalade nyckelpengar och begärde att vi skulle bort. Vi hade till dess att vaka över våningen och möblerna. Den fick inte stå tom. Då kunde den betraktas som övergiven. Vi hade också att övervaka flytten. Det var viktigt att se till att allt packades ordentligt. Man kunde inte lita på flyttfirmorna. Det hände ofta att de smusslade undan värdefullare föremål. Men allt detta kunde dröja in på det nya året. Sedan fick man se hur bostadsfrågan skulle lösas för oss.

Maj visade mig omkring i våningen.

- Det här var Sisselas rum, sade hon. Här bodde jag.

Vi packade upp och installerade oss. Kajs rum gjorde vi till vårt sovrum. I Sisselas rum satte jag upp förstoringsapparaten. Älvas sovrum lät vi stå. Hon skulle nog komma förbi här i Paris innan våningen var såld.

Maj talade inte om Göteborg den dagen. Men hon var märkligt f jär. Jag visste inte hur jag skulle tolka henne. Om Warszawa talade vi heller inte. På kvällen sade hon dock:

342- Håll om mig. Tyck om mig lite.

Jag kände stor ömhet för henne då. Strök henne över buken med handen, kysste hennes ögonlock.

- Du bär vårt barn, sade jag.

På lördagen gick jag runt i kvarteret, lokaliserade affärer och den tabac nere vid stationen där jag kunde ta en calvados. Hittade en trevlig bokhandel på avenue Victor Hugo. Maj var fortfarande lite undvikande och fjär men verkade gladare och jag började hoppas att hon inte längre tänkte på att resa till Göteborg.

- Det skall bli ett bra år, sade jag. Oroa dig inte för barnet. Vi skall hitta den bästa klinik som står att få tag i.

På söndagsmorgonen, vid tiotiden, kom wagon-lit-konduktören. Vi hade inte väntat honom. Portvaktsfrun följde honom upp. Det var hans lediga dag. Han ville visa oss Paris. Våningen förvånade honom.

- Hon har varit diplomat med stor representation, sade jag.

Nere vid Trocadero bjöd han på kaffe på en uteservering.

Till Maj beställde han te. När Maj och jag kom hem sade jag:

- Har du tänkt på att du är som en honungsburk? Karlarna samlas som flugor kring dig.

- Det är inte mitt fel, sade Maj. Jag uppmuntrade honom inte. Det vet du. Men han är rätt snäll.

Det var då på kvällen hon sade:

-Jan, jag har bestämt mig. Jag reser hem till Göteborg på någon vecka. Jag måste det. Det har inte med dig att göra och du får inte missförstå mig. Men jag måste till Göteborg. Du måste skaffa biljetter i morgon. Lova det.

- Ja, sade jag. Jag skall ordna det.

- Du får inte missförstå, sade hon. Jag vill vara hos dig egentligen. Men jag måste hem först.

Jag svarade inte. Jag förstod ingenting längre. När hon lagt

343sig låg jag vaken. Jag kunde inte somna, jag hade svårt att sova, det hade jag haft i tio dagar nu, ända sedan Flickornas dag i Warszawa. Jag lämnade sängen. Hon sov redan. Jag smög för att inte väcka henne. När jag kom till dörren vände jag mig om och såg på henne. Hon sov djupt med huvudet på armen. Jag gick ut i biblioteket och satte mig i länstolen vid radion.

Jag satt där i biblioteket vid radion hela den natten. Jag höll ljudet lågt för att inte störa henne. Det pågick strider i Algeriet. I Philippeville hade frihetskämparna, terrorister kallade hallåan dem, gått till angrepp mot polisstationerna. Där hade de förlorat hundra man. I Constantine och vid Kroubs, Ain-Abid, Condé-Smendou, Saint-Charles och Fil-Fila pågick strider. De franska styrkorna sades ha oskadliggjort ettusen terrorister och blott förlorat tjugofem man.

Det franska partiet var lika opportunistiskt och socialchau-vinistiskt nu som vid massakrerna 1945. Partiet tog inte ställning för Algeriets nationella befrielse. Visst fanns riktiga kommunister också i Algeriet, sådana partimedlemmar som inte var socialpatrioter. Visst fanns ungkommunister som var hederliga. Jag hade träffat dem i Warszawa nyss. Men partiet talade om de tre franska departementen Oran, Alger och Constantine. Partiet fördömde terrorismen. Jag äcklades.

Men jag måste ha somnat i stolen framåt morgonen med radion på ty jag vaknade av att Maj frågade:

- Sitter du där? Jag undrade var du var när jag vaknade. Men så hörde jag radion.

344XXXI

På måndag eftermiddag var jag först hos Älvas sekreterare på UNESCO, sedan var jag på resebyrån och köpte biljetter åt Maj. Tåg upp och flyg ner. Hon hade sagt att hon skulle komma tillbaka till Paris.

Till middag värmde jag en burk ravioli och gjorde en sallad. Maj höll på att ta fram kläder för att packa sin lilla vitbruna resväska, den som var så lätt att hon kunde bära den utan vidare.

- Jag tar bara med det nödvändigaste, sade hon.

- Maten är klar, sade jag.

När vi ätit stannade hon kvar i köket och diskade. Sedan halvlåg hon i den ena Bruno Mathsson-stolen ute i vardagsrummet och rökte. Jag gick in i det som var vårt sovrum. Då såg jag det. Det låg på bordet bredvid den öppna resväskan, till hälften skymt av de hopvikta rena trosor hon lagt fram för att ta med sig.

Det är helt tyst i våningen. Helt stilla. Jag finns längst ner i botten av en väldig rymd, en osynlig klocka som sluter sig ovanför mig. Hon måste ha lagt fram det för mig att se. Eller också är det en av henne styrd övertydlig tillfällighet. Som det blå kuvertet när det hängde fram ur den grå kappan i hallen till Skånegatan 20 i fjol. Som de två spermafläckarna på underlakanet i säng nr 40 på Spitalul Elias i Bukarest i förfjol.

Det är ett bröllopskort egentligen. Jag ser noga på det. Nå-

345got sådant finns inte på mig och Maj. Det finns inget sådant fotografi av oss, ett där jag och Maj står uppställda bredvid varandra inför fotografen och håller om varandra. Jag har föreslagit Svend Aage att fotografera oss så. Men Maj har då sagt:

- Äsch.

Men nu finns ett bröllopsfoto. De står i parken i Warszawa Aleksander och Maj. De har ställt upp sig framför kanonfotografen och bett att få bli fotograferade tillsammans. Han håller om henne. Hans vänsterhand sluter sig hårt och beskyddande om hennes axel. Tummen mot skuldran men fingrarna har tryckts in under holkärmen i hennes nakna kött. Inför kameran har Aleksander vänt ansiktet mot Maj och ser ner mot henne med ett leende ägandeuttryck över läppar och ögon. Han visar upp sig; leende, beskyddande, ägande.

Hans vågiga mörka hår är välkammat. Han har just kammat sig inför fotografen. Den vita skjortan är uppknäppt i halsen. Det är sommar. Skjortärmarna är uppkavlade. Högerhanden hänger löst vid hans sida, lätt knuten. Han bär sportiga lågskor. Så såg jag honom också vanligen stå i Warszawa.

Det är något som inte stämmer med hans gylf. Den tycks knäppt för brännvin eller också har hans gylf en knapp oknäppt. Där vid grenen skrynklar sig också de grå byxorna. När jag ser noga efter tycks de fläckiga där just längst ner till vänster om gylfen. Och byxknäna är smutsiga som om han vilat på dem.

Maj lutar sig mot honom, eller också låter hon sig villigt dras tätt intill honom. Hennes högerarm trycks in mot hans lår. Hennes hår är okammat, i oordning. Hon bär en vit bomullsblus utan ärmar. En bäckeböljablus jag inte känner igen. Hon bär sin festivalnål på bluskragens högra snibb. Hon har den lätta korgen med röd bård som handväska. Hon håller den löst med vänster hand. Vigselringen på ringfingret syns tydligt. I den står: "Jan, nu och alltid". Det vet jag.

346Maj bär sin nya tvärrandiga bomullskjol, den grå med tre fält av smala röda ränder. Den sitter stramt över magen och framhäver hennes höfter. Ar könslig tycks det mig. Hon har nakna fötter i sandalerna och står med benen lätt isär, vänsterfoten aningen framskjuten.

Men det är hennes min som är märklig. Hon ler. Självmedvetet och samtidigt inåtvänt. Underläppen något krökt. Spotskt, kunde man säga. Hon ser ut som hon ibland brukar göra bara inför mig när hon är nyknullad och nöjd med att vara det men denna gång vill hon också mitt i parken med Aleksander bredvid sig inför kanonfotografen visa det, låta sig ses.

Jag tar fotografiet och lägger upp det på hyllan i garderoben. Sedan står jag en kort stund på tröskeln till korridoren och andas, återtar andningen, innan jag går ut i vardagsrummet.

Maj sätter sig upp i Bruno Mathsson-stolen när jag kommer. Hon fimpar cigaretten och ser på mig.

- Du ville att jag skulle veta det, sade jag.

-Vad då?

- Att du legat med honom.

- Vilken då?

- Polacken, han Aleksander.

Ett ögonblick satt Maj tyst. Så nästan fnissade hon till:

- Ja, det var barnsligt. Det var ruiner. Så dramatiskt allting och det påverkade, det blev en stämning och så råkade han komma i min väg. Ja, det var ju helt meningslöst och dumt. Det är nästan hemskt. Han bara råkade vara där då.

- Så gick du och lade dig med honom?

- En vecka, det var långt. Jag förstod inte vad j ag gj orde. Du fanns ju där.

- Var det fler killar?

- Nej, nej det var bara dumhet. Det var fel av mig. Usch.

347-Ja, sade jag, det var fel.

Jag såg på henne. Det var tomt allting. I mig och kring mig. Maj tände en cigarett. Hon drog korta bloss och talade med spänd röst.

- Det var på förläggningen inför andra festivalveckan. Jag stod ensam däruppe på balkongen i aulan, matsalen. Där nere satt han och spelade. Det var så vackert. Jag såg på honom. Så gick jag ned till honom. Det var inga andra där. Ingen jag såg i varje fall. Jag vet inte hur det kändes. Kanske förälskelse. Det bara kom över mig. Men jag menade inget med det. Det var lek bara. Det var som om känslorna släppt tyglarna.

- Så började du ligga med honom?

-Jag tänkte på dig. Jan har jag alltid, tänkte jag. Men ändå tänkte jag inte. Kanske menade jag att man kan alltid ha lite roligt för Jan har man ändå. Det är så barnsligt. Jag har skämts så. Och han betydde ju ingenting. Ingenting alls.

-Jag försökte tala med dig.

-Jag var liksom inte där då. Det var som om jag fanns någon annanstans.

- Ja, jag spelar ju inte Chopin.

- Det gör inte jag heller. Men det var en stämning.

- Du vet att jag gick ut och talade med honom?

-Ja-

- Sade han det någon gång till dig?

-Jag visste inte riktigt. Det är så hemskt Jan. Sådan slapphet. Efteråt insåg jag att jag inte haft några tankar på vårt förhållande. Vem höll jag ihop med egentligen? Allt var borta. Det var som om det hela skedde på ett annat plan. Ett parallellt liv. Jag förutsatte att så här kunde jag göra utan att det skulle betyda någonting alls. Det var helt fel. Så fruktansvärt fel.

- Hur fan kunde du Maj, hur fan kunde du!

- Det skulle jag vilja kunna komma underfund med. Varför

348handlade jag så? Varför? Det har jag grunnat på. Jag var som en enda gegga. Hela tiden på tåget från Warszawa tänkte jag på det. Jag förstod det inte. Han var försvunnen redan innan jag sagt adjö till honom. Han betydde ju alls ingenting för mig. Inte ens då det höll på.

- När du låg med honom?

- Nej, inte ens då betydde han något. Han var inte på riktigt.

- Var det för hans skull du inte ville åka med till Paris?

- Alls inte, det hade ingen betydelse, det var borta redan då, det hade ingen alls betydelse. Du måste tro mig.

Maj började gråta nu.

- Jag längtar till morsan. Det där med honom hade ju ingen betydelse. Varför skulle jag till Göteborg om det hade haft betydelse?

- Gråt inte, sade jag.

Jag hade stått stilla i dörröppningen hela tiden. Jag hade talat lugnt. Jag hörde själv min röst långt borta, välmodulerad men med grått överdrag, kunde man säga. Maj reste sig från stolen. Hon gick till badrummet. Jag hörde att hon spolade vatten, hon tvättade gråten av sig.

- Gå och lägg dig, sade jag. Du har en hård resdag i morgon.

- Jan, sade hon, jag har gjort dig ont. Det förstår jag. Det är otroligt grymt men jag måste ärligt säga att jag hade ingen tanke på att det skulle betyda något för oss. Jag trodde inte du skulle bry dig.

- Jo, sade jag. Jag bryr mig. Bryr mig mycket. Men lägg dig nu. Ingenting kan längre göras ogjort.

Hon gick in i vårt sovrum. Jag hörde att hon låg och grät. Hon snyftade nästan hjärtskärande. Själv stod jag på balkongen och såg ut över staden. Livet var alldeles stumt. Det kändes ingenting. Dött. Allt var dött. Så ett äckel i testiklarna.

349- När du låg med henne i Malmö var hon alltså nyknullad. Du doppade kuken i hans sli!

Det var vidrigt. Jag ville gå in i badrummet, ta rakbladet och skära kuk och pung av mig. Vidrigt. Smutsigt. Ta bort det hela med ett skarpt snitt.

Nog kunde jag stå bredvid mig själv och notera den reaktionen. Det slags svartsjuka har sina dunkla komponenter. En psykoanalytiker skulle tala om undertryckt homoerotisk skam.

- Men det ger jag fan i.

- Jag vill inte leva längre.

Man måste skilja på irrationella självmord och förnuftsen-liga. Det finns förnuftiga självmord av politiska skäl. Den som i illegalitet grips och misstänker att polisen kan knäcka honom bör ta livet av sig. Det är självklart.

Det finns fåniga ungdomssjälvmord av små kärleksbekymmer. Man bör heller aldrig uppmana någon att begå självmord. Man bör tvärtom alltid söka hindra det. Den som låter sig hindras har velat bli hindrad. Har bara ropat på hjälp.

Men i vår kultur bär självmord inget stigma. Inte det för-nuftsenliga självmordet. Därtill är det hos oss ofta nödvändigt att för själva jagets skull, självrespekten, gå rakt ut ur livet. Den svenska kulturen är en skamkultur. Man viger sig Odin.

- Att Maj inte älskar dig är inte skäl nog att du skall ta livet av dig Jan. Det gör hon inte. Men det har du insett länge. Det var väl som Rolf menade. Hon blev lite smickrad, lite imponerad. Lite småkär kanske. Det var allt. Det bör du komma över. Det gör man ju.

- Det är ju bara för dig hon håller sina historier hemliga ända till dess hon blir tvungen förklara sig som när hon kom hem och var med barn i fjol. Fast om koreanen sade hon då ingenting till dig förrän du kom på honom. Men för Ulla-Britt i

350klubben hade hon ju i våras berättat att hon haft en historia med en korean i fjol somras. En historia hade hon kallat det. Den hade hon haft när hon var hos Jans mor i Schweiz. Och Jans mor hade känt til[den, menade Ulla-Britt. Inte undra på att tjejerna tror vi har en överenskommelse om att hon skall få ha någon liten historia då och då och jag är ojuste som blir svartsjuk.

- Allt detta har du ju vetat. Du har bara skärmat av det. Det var därför du reagerade så häftigt när koreanen ringde till delegationen. Hade hon fortsatt med honom? Brewäxlat? Haft honom vid sidan om nu också?

- Men till dig sade hon att hon skämdes och hon grät och hade sig. Fast hon lät dig se det där fotot av sig och Aleksander så som hon lät dig se det blå kuvertet och så som hon pekade på spermafläckarna.

- Att hon skall ha barn nu är dock inte skäl nog för dig att leva. Hur kan du veta att det är ditt? Hon säger det. Men någon barnafader måste hon väl ha. Du kan vara praktisk att ta till. Ni är gifta. Det är kanske till den egentlige barnafadern hon reser i morgon. Någon i Göteborg som inte kan ställa upp på det praktiska faderskapet. Som hon bara knullat med. Det är skit detsamma. För att reda upp det åt henne behöver du inte leva vidare.

- Men om du nu toge livet av dig skulle det heller inte betyda särskilt mycket för henne. Inte praktiskt. Alva och Gunnar skulle tvärtom just för att du tagit livet av dig och lämnat en gravid hustru se till att hon fick ett underhåll. Din död vore en hennes matkupong. Att hon skulle tycka det pinsamt är en annan sak. Hon är inte ond. Hon vill inte se dig död även om du är henne likgiltig.

- Det verkliga skälet att ta livet av dig är att ditt levande nu blivit så skamligt att du inte längre tål dig själv. Tre somrar har

351hon förnekat dig ända in i kvicken och skämt ut dig inför dig själv och alla andra.

- I Bukarest när hon skämde ut dig inför överläkaren och sin älskare och din skam sedan blev så uppenbar att du tvingades bort från DUV, från arbetet i Federationen.

- Inför Gustav i fjol när du talade till honom om hennes solidaritet med studenter från fattiga länder och han såg hur i grund hon lurat dig. Han skämdes bort ur ditt liv då. Sedan dess har du aldrig kunnat tala med honom.

- Inför alla kamraterna nu i Warszawa. Hasse talade med mig. Rolf talade med mig. På Krokodil talade alla om mig. Aleksander skrattade åt mig och hon själv bara höll fram sin ny-knullade fitta efteråt och menade att jag ju var sådan att jag höll till godo med vilken sliröra hon än bjöd mig på.

- Du borde ta din skam och gå!

Det var förnuftigt att dö bort. Jag visste också hur. I Älvas kassaskåp låg farfars lilla belgiska browning visste jag. Det kassaskåpet kunde jag öppna. Browningen hade farfar köpt i augusti 1914 när han togs in i landstormen och trodde det skulle bli krig. Jag hade haft med den till skolan, i bakfickan, när jag gick i 24. Min klassföreståndare i Bromma då var Lindmark. Jag menade att han var nasse. Jag hade gjort hål i bänklocket och filmade honom med min Cine-Kodak 8 genom hålet. Han visste varken att jag filmade honom eller att jag hade en laddad browning i bakfickan. Jag hade skjutit med den uppe vid hoppbacken då den vintern.

Det var ett lite slabbigt sätt att dö. Jag borde stoppa in den i munnen med mynningen mot gommen och trycka av. Det skulle stänka lite. Men det var inte min sak.

Patronerna låg i Josef Frank-skåpets lilla låda till höger visste jag. Jag gick in i rummet igen, gick ut i salongen, drog fram lådan och tog upp asken med patroner. Jag tog sex stycken.

352Hade dem i handen och skulle gå till kassaskåpet i biblioteket och hämta browningen.

Då stod Maj där.

- Ar du inte klok! sade hon.

- Du skall alltid dramatisera, sade hon. Spela upp. Det är som dina brev, de är alltid skrivna till en publik liksom och nu skall du låtsas skjuta dig och spela teater för att få mig att känna mig dålig.

När hon sade detta då brände skammen dubbelt. Att hon aldrig förstått att jag skrev som jag skrev för att det var jag det visste jag. Att hon bara trodde jag gjorde mig till och spelade apa om jag var förtvivlad insåg jag. Hon fick mig nu att skämmas också för döden. Det var det slutgiltiga.

- Det är ingenting, sade jag.

- Kom och lägg dig, sade hon. Vi kan talas vid i morgon.

Men det kunde vi inte. Jag låg bredvid henne klarvaken hela

natten. På morgonen följde jag henne till tåget. Det fanns ingen tid att tala och det fanns för övrigt heller ingenting jag kunde säga henne.

353Februari 1961:

Ombord på MS Bengal på väg tillbaka till Indien fem och ett halvt år senare satt jag under en februaristorm i Biscayabukten och skrev ut ett minne av vad som sedan hände:

"I augusti 1955 har jag följt Maj till Gare du Nord. Det är varmt och hon skall resa nu.

- Ha det bra, säger jag.

Hon lutar sig ut ur kupéfönstret, hon säger något men tåget har redan satt igång, jag hör det inte, jag vinkar.

Jag är helt ensam och det är sommarsöndagsfrid. Jag går in på en bar. Jag tar en calvados. Sedan spelar jag på pinball-maskinen. Tar ännu en calvados och drar mig hemåt.

Jag är ensam. Det är mycket varmt. Sitter vid fönstret och läser. Portvaktsfrun kommer upp med mat. Skön, vid ensamhet runt mig. Vännerna har lämnat staden. I augusti är Paris för mig skön fridfull ensamhet. Plötsligt har j ag så gott om tid, jag läser, jag arbetar. Dagarna fyllda av mitt.

Ända in i det sista: emotioner, uppgörelser, ord. Men när jag ser Maj i kupéfönstret och tåget redan har satt igång vet jag att dessa fyra år är över. Med en gång har allt blivit annorlunda. Plötsligt är ingenting av vad jag sade, tänkte och kände för blott två minuter sedan relevant längre. När jag dricker min calvados märker jag att Maj är borta, att jag inte ens saknar henne längre och jag förundras över hur snabbt man kopplar om.

354När Maj kommer ner till Paris sex veckor senare vet jag inte hur jag skall förklara det för henne. Jag kan ju inte bara säga att hon reste ut ur mitt liv då i augusti. Någon annan kvinna har jag inte. Någon orsak annan än att allt av emotioner nötts ned och utplånats finns inte. Jag sitter i mitt rum och skriver och ler sedan vänligt mot Maj över kaffekoppen. Hela tiden denna ensamhetens och söndagsfridens arbetslust i kroppen."

Men inte var det så! Detta var minnesbild, berättat minne. Alltså tillrättalagd sanning.

Söndagsfrid, nåja, men ingen söndag. Det var tisdagen den 23 hon reste. Sex veckor var det heller inte hon var i Göteborg. Det bör ha varit tisdagen den 6 september hon kom tillbaka till Paris.

Men jag ger inte heller mycket för den ensamhetens och söndagsfridens arbetslust j ag kände i kroppen den hösten. Det var en sen och undflyende formulering bara.

Fast inte var det fel att jag satt ombord på MS Bengal och parafraserade Strindbergs "Inferno":

"Det var med en känsla av vild glädje jag återvände från Gare du Nord i Paris efter att där ha avlämnat min lilla hustru vilken skulle fara till vårt barn som insjuknat i fjärran land. Fullbordat var offret av mitt hjärta!

Våra avskedsord: När ses vi igen? - Snart! återljödo ännu såsom icke tillstådda lögner, eftersom en aning sade mig att det var för alltid."

Jag hörde de orden på perrongen den dagen jag såg Maj resa från mig. De var inget minne, inte någon efterhandskonstruktion.

Men det fanns fler skäl till att jag år 1961 lät "Inferno" skymta

355bakom orden när jag skrev ut scenen ombord på MS Bengal.

Ëtt hade jag ännu inte kunnat känna till då i augusti 1955. Sex månader senare skulle jag och Maj själva flytta till Pen-sion-Hotel Orfila, Strindbergs Infernohotell.

För att se de två andra skälen måste jag lämna minnena och åter gå in i dået. Där finns en annan verklighet än den litterära.

356XXXII

Maj hade rest nu, Jag lämnade stationen. Jag tog metron till Place St Michel. Jag gick in på tabacen och tog en calvados. Jag spelade på pinball-maskinen. Det gick rätt hyggligt. Så tog jag ännu en calvados och därefter gick jag rue St André des Arts genom kvarteret, tittade in i boklådor och antikvariat. Köpte en Simenon jag inte läst, "Maigret chez le Ministre", hittade Vladimir Pozners ockupationsroman, den han gav ut i New York 1943, "Les gens du pays". Tog åter en calvados, denna gång på tabacen vid rue de Seine innan jag tog metron vid Ma-billon. Lät mig färdas i en vid båge ända ut till Auteuil där jag bytte linje. Jag gick av vid Pompe och vandrade sakta de fyra kvarteren hem. Först när jag stod i hissen märkte jag vad jag tänkt på ända sedan jag såg Maj bakom tågfönstret när hon lämnade Paris; Friedrich Strindberg.

Alltså den son som Frank Wedekind avlade med Frida Uhl mot slutet av hennes äktenskap med August Strindberg. Den som fick sitt förnamn Friedrich efter Frida Uhls far och sitt efternamn Strindberg efter August Strindberg, Fridas äkta man då när hon knullade Wedekind.

Det var en stor europeisk intellektuell skvallerskandal. Länge låtsades Strindberg inte om denne Friedrich. När han äntligen tvangs nämna honom accepterade han dock stillatigande att Wedekinds son fick bära hans namn. Först efter August Strindbergs död tvang Strindbergssläkten Friedrich att byta namnet

357Strindberg mot Uhlsohn.

De som skrivit om detta har antingen menat att Strindberg var okunnig om vad hela den intellektuella världen visste eller att han var så likgiltig för sin andra hustru att han inte brydde sig.

- Då kan de aldrig ha läst "Fadren"! sade jag när jag öppnade dörren och gick in i den tomma våningen.

- Inte heller inser de vad Strindberg förstod: Barnet bar ingen skuld och borde inte få lida.

Ty Maj skulle komma tillbaka till mig i Paris. Det hade hon sagt. Jag hade inte gjort slut med henne. Hon hade själv inte haft en tanke på att jag kunde göra det.

Hon var med barn. Det kunde vara mitt. Visst kunde det det. Men det är ett klokt barn som känner sin far, som ordspråket lyder. Ja, vad lät Homeros Telemakos svara strålögda gudinnan Atene när hon frågade:

Dock nu giv mig besked och för mig sannfärdigt berätta om - så stor - du verkligen är en son av Odyssevs.

Henne Telemakos gav det välförståndiga svaret: moder säger att hans jag är, själv vet jag det icke; än har ej någon funnits som själv har vetat sin härkomst.

Jag hade gått in i badrummet. Det var kvalmigt varmt. Jag tänkte duscha. När jag klätt av mig såg jag det i spegeln. Den lilla laxfärgade fläcken på buken som jag upptäckt i Warszawa hade nu spritt sig över hela bålen. Jag blommade. Det hade börjat klia också. I spegeln såg jag mig. En skräckillustration i en gammal läkarbok från förra århundradet: Syfilis, sekundärstadiet.

Men det är det ju inte. En pityriasis bara. Okänd härkomst. Ofarlig. Omöjlig att åtgärda. Går över av sig själv.

358Psykosomatiskt dock. Den bengaliske kamraten hade rätt. Huden är själens spegel. Jag har i sanning burit en

Nessosman-tel. Doppat mig i en Aleksanderfitta.

Maj hade tagit emot hans säd och bestrukit mig med den. Hade jag slagit honom såsom jag önskat att jag gjort då skulle hon kunnat blanda in även hans blod och då hade jag dött.

Jag stod i badrummet och gapskrattade.

- Inte nog med att du tvingas spela Strindberg på järnvägsstationen och grubbla strindbergskt över faderskap, nu skall du lägga dig till med hans nojor och hudutslag också!

När jag stod där i duschen tisdag eftermiddag den 25 augusti 1955 strök jag den inre diskussionen om faderskapet till Majs barn.

- Hade du i fjol varit beredd att stå för ett barn du absolut inte kunde vara far till bör du i år kunna stå för ett du troligen är far till.

- Stryk bort!

I det som varit vårt sovrum dessa dagar öppnade jag därför garderobsdörren och tog från hyllan det foto av Maj och Aleksander jag lagt undan där uppe kvällen innan. Jag gick med det in på toaletten, rev det i små, små bitar och spolade ned det.

Paris var varmt och semesterstilla. Jag läste. Jag promenerade. På lördagen den 3 september var jag ute på PHumanités fest. Hela Vincennesskogen en enda revolutionär marknad med progressiv musik, progressiv vodka, progressiva böcker, progressiva viner. Hundratusen revolutionärer i den trivsammaste av småborgerliga fester. Då hade jag blommat färdigt. Maj skulle snart komma ner och nu syntes ingenting längre på mig av vad jag drabbats av i Warszawa.

Stig Carlson hade rekommenderat Tiden att ge ut min diktsamling 'T vädurens tecken". Visserligen menade han precis som Ragnar Oldberg att "poesin inte är hans rätta uttrycksme-

359del", men han ansåg dock att boken borde ut ty "det är ganska ovanligt att i ung svensk poesi träffa på sådana tongångar som i Jan Myrdals balladliknande indignationspoesi. Boken kommer att bli uppmärksammad. Manuskriptet har onekligen fräschör. För min del tillstyrker jag alltså utgivning." Men förlaget refuserade.

Nu arbetade jag om den diktsvit jag där skrivit om Maj och mig. "Ung kärlekshistoria. En liten novell på fria vers."

Jag förvandlade den till ett radiospel med tre röster; flickan, pojken, berättaren. Ungdomligt, känsligt, romantiskt. Nu visade jag också slutet på kärleken. Hur de två separerade. Det hade jag aldrig tidigare vågat skriva ty det handlade ju om mig och Maj. Det sista berättaren fick säga om Maj var:

Men sen tänkte hon: Om fem år har jag blivit en annan och han har förändrats och hon grät.

Det spelet skickade jag upp. Det blev antaget av ungdomsprogrammet Tji och tre. När Maj nu kom ner till Paris läste hon texten:

- Men varför låter du det sluta så ledsamt? frågade hon.

Jag var glad att hon kommit. Men denna gång sade jag inte

som hösten 1953 och hösten 1954:

- Jag älskar dig.

Jag undvek det ordet. Det satte sig på tvären i halsen. Jag tyckte om henne. Jag åtrådde henne också. Men något hade förändrats. Det verkade som om också Maj började bli orolig för det. Hon återvände flera gånger i samtal efter samtal till besöket i Göteborg utan att jag frågade någonting.

- Det var ju bara mamma j ag längtade efter. Jag gick och stä-

360dade med henne nu dessa veckor. Vi talade inte om någonting som rörde oss. Hon frågade ingenting. Hon

accepterade. Hon kommenterade aldrig. Hon berättade aldrig att du hade ringt från Malmö.

- Det var ju det som var viktigt för mig då att träffa mamma. Jag gjorde ingenting annat. Jag åkte ju hem till Andersgårdsgatan och var med dem. Bara för att jag var så orolig och nedstämd. Jag har aldrig varit otrogen i Sverige. Aldrig någonsin. Vad än människor har sagt så kan jag säga ärligt och på heder och samvete och svära på Bibeln och allt vad du vill. Aldrig någonsin i tanke ord eller gärning varit otrogen i Sverige. Aldrig någonsin, ingen svensk, det förekom inte någonting i Sve-rige.

- Du förstår jag kände mig helt uppäten av dig. Jag kände att jag hade inget eget. Jag har aldrig kunnat ge något. Jag var alldeles rotlös. Vi skulle ha barn. Jag hade längtat så efter det och nu skulle jag ha detta barn med dig. Du sade att du älskade mig men jag kunde inte tro att något sådant kunde vederfaras mig. Jag ville hem emellan då efter det jag varit så usel i Warszawa.

- Det som var i somras är som en ond dröm. Det är så fult. Jag ville inte. Du måste tro mig. Jag skäms så ohyggligt för vad jag gjort. Jag förstår ingenting. Jag älskar ju dig och bara dig.

- Nu när jag var hemma kom det en karl från den där familjen där han bott.

- Vilken då? frågade jag.

- Där han tolken, Aleksander, bott under kriget. Han hade ringt till Göteborg och bett dem från familjen söka upp mig för att jag inte skrivit till honom. Jag hade ju aldrig hört av mig till honom. Jag hade kastat hans adress på toaletten i tåget. Jag hade inte gett honom mitt telefonnummer ens. Han fanns inte. Han var bara ett ohyggligt misstag. Men så skickade han på mig hela den där familjen.

361- Han skrev min syster också sedan. Han klagade över att hans brev till mig kom tillbaka med påskriften "adressaten okänd". Var det du som skickade tillbaka dem?

- Nej, sade jag.

- Då måste det ha varit mamma.

Jag ville inte att vi skulle fortsätta tala om det som varit. Fastna i det som var ohjälpligt. Fast nu började Maj anklaga mig:

- Men du verkade alltid som om det nästan var likgiltigt för dig vad jag än ställde till med. Det var fel att du var så snäll, att du bara tillät det.

- Jag tillät ingenting.

- Så många gånger var det ju inte jag svek men felet var att jag visste att jag alltid hade dig att komma tillbaks till. Du har aldrig satt några gränser. Du har aldrig sagt: ett steg till och du försvinner för alltid ur mitt liv. Du har alltid varit intellektuell och sagt att du förstår. Du skulle fräst ifrån ordentligt. Då hade jag kanske inte testat gränserna. Då hade jag kunnat hålla på mig. Hålla på oss.

- Jag har aldrig accepterat någonting. Jag hade kunnat slå ihjäl dig.

- Du skulle gjort det. Inte slagit ihjäl men tagit i med hårdhandskarna. Jag gjorde som jag gjorde också för att jag tvivlade på att du egentligen riktigt tyckte om mig. Brydde dig om mig. Det var därför jag gillade att du klippte till mig då i Göteborg på hotellet.

- Jag har aldrig slagit dig.

- Jo, nästan. Då såg jag att det jag var betydde något för dig.

-Jag vill vara uppriktig Maj. Den trohet man hotar sig till

är ingenting värd. Den kärlek man gråter sig till är värdelös. Så är det för mig. Om du vill att jag skall slå dig för att du skall tro att jag blir upprörd över att du varit otrogen och om du kräver

362att jag skall falla på knä och gråta och be dig älska mig då begär du det omöjliga, det som är mot naturen för

mig.

På det svarade hon inte.

Nic kom till Paris för kongress och föreläsning. Hon var vice ordförande i Internationella sällskapet för barnpsykiatri och skulle därtill föreläsa som medlem av the International Committee for Group Psychotherapy.

Vi drack. Jag såg att hon hade ångest längst inne i ögonen efter katastrofen i fjol när hon nu levde vidare efter det att Alex försvunnit i det kalla vattnet och drunknat. Jag sade ingenting om Maj och mig. Jag var inte längre säker på att hon skulle förstå mig. Maj varpå gott humör. Vacker var hon också nu i tredje månaden. Kanske visade jag denna gång upp henne för andra gången inför Nic. Jag ville ju att det skulle hålla mellan oss i alla fall. Maj uppträdde. Hon dansade för oss till bluesmusiken.

- Du har orienten i maven, sade Nic då.

Först reagerade jag. Sedan mindes jag att hon ingenting visste. Hon ville bara säga att hon tyckte om Maj. Det gjorde hon.

- Jeg skulle ønske at du kom til instituttet mitt. Du er så le-vende.

Mot mig var Nic mycket kritisk. Jag spelade Bessie Smith för henne, "Nobody knows you when you're down and out". Nic sade:

- Hun synger fint, men det hun sier er gält. Den teksten er ikke bra for deg.

Jag hade skickat henne manuskriptet till "Jubelvår". Den tyckte hon inte om.

- Jubelvår er en ondsinnet bok. Du er begavet. Du kan skrive. Det visste jeg allerede for ti år siden. Du har ikke rett til å være ekkel. Din såkalte gode stil er mangel på oppriktighet. Du må ta ditt ansvar som menneske. Si ja til solen inne i deg. Gi barnet i deg rett! Man må kjempe mot det onde uten å bli ond.

363Hon kritiserade mig hårdare denna gång än förr:

- Du må lære deg å stole på folk. Du må kunne åpne deg for andre, ikke ha et sånt intellektuelt panservern omkring deg hele tiden. Lykkelig? Tullprat. Du skal ikke være lykkelig, du skal arbeide. Men du skal arbeide ærlig. Hva gjør det om forleggerne refuserer deg i ti år til? Det betyr ingen ting. Du har din opp gåve. Hva gjør det om den fører deg ut i den store ensomheten? Det får du tåle. Karin Boye klarte det ikke, hun nådde ikke fram. Det er bittert å si, men sant. Du må innse at du kommer til å være ensom hvis du vil være solidarisk. Da får du tåle ensomheten.

När Nic rest sade Maj:

- Jag vet att du försöker göra mig svartsjuk. Du låtsas som om du är intresserad av Birgitta. Du sätter dig bredvid henne och ser på henne. Men jag vet att det inte är så. Du gör det för att j ag skall märka det bara. Jag kan se det på dina ögon. Det är inte henne du vill ha. Det är mig.

Hon skrattade. Hon började bli stor. Hon hade fått fläckar i ansiktet också. Men jag åtrådde henne. Och hon hade rätt, jag såg inte åt någon annan. Vi fick vara försiktiga nu när vi låg med varandra så barnet inte skulle fara illa. När det gick för Maj då sparkade barnet mycket. Hon satt grensle över mig för barnets skull. Så efteråt reste hon sig upp. Stödde sig på händerna. Såg på mig och sade:

- Det låter konstigt att jag säger det och sådant skall man inte säga, men fast jag varit dålig mot dig har det aldrig fallit mig in att du kunde vilja ha någon annan än mig. Du vill ha mig. Det vet jag. Bara mig. Även när jag är stor och klumpig och med barn. Även när jag är dålig mot dig. Så skall man inte säga, men så har jag alltid vetat att det är. Ända sedan första natten.

- Ja, sade jag. Så är det.

364Men jag sade henne inte att jag älskade henne. Det kunde jag inte. Jag tyckte om, jag åtrådde, jag var kär, jag längtade. Men jag älskade inte längre.

365XXXIII

Vårt äktenskap varade nu ännu ett år efter det hon återvänt från Göteborg.

Hösten i Paris 1955 var en tid av arbete och nytt umgänge. Jag brukade gå till Comité National des Ecrivains, den progressiva författarorganisationen. Den fanns då strax bredvid Pa-lais des Elysée, presidentpalatset. Kommittén hade ett stort sjut-tonhundratalsresidens på rue de TElysée nr 2. Det högrestånds-residenset hade man tagit i beslag vid befrielsen 1944.

Redan första gången j ag kom dit mötte j ag Aragon. Honom respekterade jag. Han var nu mycket vänlig mot mig. Jag var en ung utländsk författare som talade dålig franska. Han var en ledande fransk författare, en stor europeisk intellektuell. Men han gav sig tid med mig. Diskuterade litteratur och politik kollegialt och kamratligt. Det hade jag inte väntat mig av en bland mandarinerna, för att använda Simone de Beauvoirs uttryck i hennes fjolårsberättelse.

Aragon bad också André Mathieu som varit ordförande för gruppen unga poeter inom kommittén att ta hand om mig. Jag, och i viss mån Maj, umgicks sedan den hösten och vintern nästan dagligen med honom och med andra radikala poeter som Jean-Jacques Robert och Juliette Darle (som skrev kritik i FHumanité) och estradörer på vänsterkanten som den baskis-ke sångaren Adrien Arudy.

Av äldre kolleger - och kamrater - som jag lärde känna ge-

366nom C.N.E. var det framförallt Vladimir Pozner, Brechts vän och Gorkijs, samt André Kedros som kom att betyda mycket för mig. Politiskt och litterärt. André Kedros "Les carnets de monsieur Ypsilante. Homme d'affaires" ansåg jag vara föredömlig, en dokumentärroman som tydliggjorde verkligheten genom att vrida upp den i fiktion.

Med Richard och Ellen Wright umgicks vi en del.

- Nu har tyngdpunkten förskjutits till Östern, sade han. I Väst förblir massorna passiva.

Men han menade också att:

- Framtiden blir inte som du tror. Det blir ras och religion. Kommunalism, som man säger i Indien, inte klasskamp. Fattiga muslimer och fattiga hinduer som skär halsen av varandra.

Jag var inte överens. Jag försökte argumentera mot. Ytterst bestämmer klassernas kamp också sådan rasism och etnicism. Fast nu när kampen i Algeriet börjat bli blodig tvekade ännu det franska partiet att ta ställning. Richard Wright tycktes där ha rätt. På kort sikt åtminstone.

I Sverige hade "Jubelvår" kommit ut. En hel del råskäll i pressen. "Beklaglig fjärt" var rubriken i Expressen, många klagade över att förlaget alls tryckt något av mig. I Ny Dag skrevs att jag med mitt skrivande skadade den allvarliga kritiken mot säkerhetspolisen. Allt det hade j ag väntat mig. Men det var förvånansvärt många som var positiva också. Det gladde mig.

- Ännu en bok och jag har kämpat ner dem, sade jag till Maj.

Både Juliette Darle och André Mathieu översatte en del av

mina kärleksdikter till Maj. Inte bara de ur "I Vädurens tecken" utan även de jag skrivit när hon rest till Göteborg. André Mathieu lät publicera sina tolkningar. De blev vackrare, merpoe-tiska på franska:

367LA SOLITUDE DES ANNEES DE DESIR

Tu as des si beaux yeux

Tes mains sont si chaudes

Tu étais le désir des années solitaires

La mousse douce et les rëves d'antan

Le silence des nuits blanches

L'ombre de tes yeux profonds

Bien loin dans le passé

Tu étais la solitude des années de désir.

När denna franska version om den kärlek j ag nu upplevde som krossad sedan överfördes till svenska blev det vackrare än vad jag kunnat skriva från början:

DE LÄNGTANDE ÅRENS ENSAMHET

Så vackra dina ögon

Så mjuka dina händer

Under ensamma år var du min längtan

Min mjuka mossa min dröm från förr

I de vita nätternas tystnad

såg jag dina djupa ögons skugga

Långt borta i det som var

var du min ensamhet i år av längtan.

Hur Maj läste detta vet jag inte. Hon hade börjat på Sorbonne. En kurs i franska med tolv elever som skulle ge henne en högre formell kompetens än studentfranskan. Kursen skulle hålla på till slutet av februari:

- Fast då i nionde månaden kommer jag att se ganska så pösig ut.

Hon arbetade hårt. Var ofta trött. Men läkarna sade att ha-

368vandeskapet var rätt normalt. Även om äggvitan var för hög.

Själv skrev jag. Arbetade från åtta på morgonen till lunchtid och sedan från två till tolv.

Jag ville skriva en bok om ungdom i Stockholm. Inte min egen generation utan den efter mig. Den jag lärt känna i Demokratisk Ungdom när jag kom från Budapest.

- Men du skall göra den riktig, sade Maj. Låt honom slåss och supa och ställa till det för sig men på slutet skall han in i vardagen. Så är det ju för de flesta. Så är det ju också för oss. Nu när vi skall ha barn känner jag det på allvar. Allt annat var bara fånerier. Nu börjar det som är verkligt och hållbart. Du och jag och barnet hela livet ut. Det måste du skildra. Han skall flytta ihop med sin tjej och de skall bli vardagslyckliga och trogna och arbetande. Så skall du skriva.

Svenolov kom till Paris från London. När alla hans pengar var slut tog han tåget till Stockholm för att dock omedelbart återvända. Ty dagen efter det han kommit hem hade Conny på Bokkonsum gett honom ett kontrakt på en mapp med motiv från Paris hallar. Alltså följ de han samma eftermiddag med Ulf som skulle köra bil ner till Paris. Nu bodde han hos oss. Det var ett stilla liv. Jag skrev. Maj gick till sin kurs och var ute med sina vänner. Svenolov och j ag handlade mat enligt den lista hon gjort i ordning. Ibland följde jag också med när han var ute och skissade. På kvällarna när Maj vilade var vi nere i kvarteret på Vänstra stranden. Drack och pratade.

Till jul hade vi stor skandinavisk julfest med ett tjugotal av de svenska och amerikanska vännerna från kvarteret. Vi lagade mat i en vecka Svenolov och jag. För att få ordentliga långbord med plats för buteljer, fat och grytor hade vi lyft av dörrarna och satt dem på bockar.

- Det ser fan ta mig ut som på Carl Larssons teckning från konstnärsfesten i Grez, sade Svenolov.

369Annandag jul fick jag vårt uppehållstillstånd i Paris reglerat och i januari 1956 kunde vi äntligen sälja Älvas

lägenhet; flytt-firman packade ner möbler och prydnadsföremål och linne. Maj övervakade att ingenting gick förlorat. Sedan lämnade vi lägenheten.

Torsdagen den 26 januari år 1956 flyttade vi in i två små rum på Pension-Hotel Orfila, 60-62 rue d'Assas i sjätte arrondisse-mentet. Alltså på dagen femtionio år och elva månader efter det att August Strindberg flyttat dit.

Det var inte för Strindbergs skull jag valt hotellet. Det var det bästa jag hittat. Det låg bra till. Rummen, ett att bo i, nr 23, och ett mot gården att skriva i, var hyggliga. Kostnaden var rimlig - 73.000 franc i månaden för oss båda med helpension. Hade vi valt att inte ha badrum och radio hade vi klarat oss på 70.000. Det var ett stilla familjehotell, ett studenthotell med katolsk ordning. Fisk på fredag; "tystnad, ordning och goda seder, råda här", som Strindberg skrev. Allt såg ut som på hans tid. Inte ens badkaret var nytt tyckte jag. Men nog spelade det en viss roll att jag kunde flytta in i hans rum när jag skrev färdigt romanen. Det fullbordade Strindbergsspektaklet mitt från i höstas.

Om det sade jag ingenting till Maj. Till Per Francke som bodde i vår lägenhet på Skånegatan i Stockholm skrev jag dock om var i den bokhyllan "Inferno" stod. Bad honom ta fram boken och skicka ned den. Jag ville läsa "Inferno" än en gång just i Orfila.

Mitt förhållande till Maj var märkligt.

Jag funderade mycket på det. När jag inte kunde arbeta promenerade jag ofta i Luxembourgträdgården. Satt på en bänk vid terrassen. Det malde i mig. Vi var gifta. Jag tyckte om henne. Jag tyckte om att tala med henne och se på henne och ligga med henne, och om man frågade mig skulle jag sagt att jag var

370kär i min hustru. Dock menade jag att allt bränts bort. Kriserna 1953 och 1954 hade kärleken klarat. Hennes historia i Warszawa hade däremot varit en känslomässig ödeläggelse. Och efter det att hon reste upp till Göteborg och visade att hon inte ville vara hos mig brändes själva kärleken bort. Av de känslorna var blott slagg kvar. Jag var urblåst som ett tomt äggskal.

När jag kom hem till Orfila började Maj tala om det som varit. Hon var i nionde månaden. Hon hade gått upp 18 kilo och det var för mycket, lite äggvita hade hon också. Det spände i buken och barnet sparkade så hon satt i underkjolen på huk i sängen och läste läxan när jag kom in genom dörren. Så såg hon på mig och sade:

- Jag förstår inte hur jag varit. Det är nästan som om jag varit psykopat. Det var grymt av mig mot dig det jag gjorde i Warszawa. Jag förstår ingenting. Nu när vi skulle få det barn vi ville ha och hörde ihop för alltid.

Plötsligt blev jag kall inombords och vit av ilska. Jag knuffade omkull henne.

- Slå mig inte, sade hon.

Jag slog henne inte riktigt men hon kunde inte ta sig upp utan hjälp där hon låg.

- Den här gången har jag ingenting gjort, sade hon. Det är orättvist av dig att vilja panga på mig. Pang, pang, pang! Du kunde väl reagerat så när du verkligen haft orsak. Satt tydliga gränser. Då hade det kunnat gå bättre för oss.

- Jag förutsatte att du var överens om de gränserna, sade jag när jag lyfte upp henne.

Och då när jag såg på henne stor med barn i nionde månaden var jag kär i henne och klok var hon också och förnuftig när hon kritiserade vad jag skrev och jag åtrådde henne och jag lyfte upp henne, kysste henne och vi låg med varandra. Fast

371försiktigt och från sidan för barnets skull.

Måndag morgon den 5 mars, alldeles innan hon skulle till att föda var jag färdig med manuskriptet till "Att bli och vara". Hon läste det.

- Jag tycker fortfarande inte att du tydligt nog visar vägen till vardagen. Du måste skriva ett kapitel till. Ett riktigt slut. Skriv en skildring av Stockholm som vaknar. Gör det filmatiskt. Gå sedan in på personerna. Låt det sluta

med att Göte flyttar hem till sin flicka. Så som man gör. Visa det som de andra författarna inte skriver. Det du och jag själva vet att efter bråken börjar det långa gemensamma vardagslivet.

Maj satte sig vid skrivmaskinen.

- Diktera du så skriver jag, sade hon, jag skriver fortare än du. Du skriver ju pekfingervals. Jag är utbildad på det.

Hon började få sina första värkar under det hon skrev. Men hon ville inte att vi skulle ta taxi till kliniken nere vid rue Mirabeau förrän hon var klar med detta slutkapitel.

När vi kom fram och hon fått sin säng sade hon:

- Du skall vara hos mig.

Det var kväll då och man gav henne en spruta för att skjuta upp förlossningen till morgonen.

- Du kan gå ut och ta en sandwich, sade hon. Men du måste komma tillbaka.

Jag gick ner på en tabac vid place de Barcelone. Någon sandwich tog jag inte. Jag var inte hungrig. Däremot tog jag två calvados och spelade ett par spel på pinball-maskinen.

- Är det du Jan? frågade hon när jag kom. Har du ätit?

- Ja, sade jag. Sov nu om du kan.

- Stanna hos mig, sade hon.

Den natten sov jag på en matta nedanför fotändan på hennes säng. På morgonen satte man igång värkarna. Hon fick själv ta lustgas när det gjorde för djävligt ont. När barnet skulle

372komma kallade barnmorskan på förlossningsläkaren. Läkaren klippte av navelsträngen och Maj var vaken när barnet lämnades till henne. Det var en flicka.

- Eva! sade hon, Eva!

Hon var mycket lycklig när barnet tog hennes bröst.

- Nu har jag fått allt jag kunnat drömma om, sade hon.

Man gav mig ett födelsebevis. Det var icke ifyllt. Det uppgav bara att ett barn av kvinnligt kön fötts. Det var min sak att skriva in moderns namn eller uppge modern som okänd, att skriva in faderns namn om jag så önskade, att uppge om jag erkände barnet som mitt om jag så ville.

- Code Napoléon alltså!

Jo, det var Maj som var modern och det var jag som var fadern. Jag hade aldrig nämnt för Maj att jag undrat över faderskapet. Nu när jag sett henne föda och sett barnet undrade jag inte längre. Jag kände ända djupast ner i testiklarna att det var mitt barn.

- Här står det nu, sade jag till Maj. Du är moder och jag är fader.

- Skriv in henne på svenska konsulatet också så allt blir i ordning, sade Maj.

Majs mor reste ned för att se till sin dotter och dotterdotter. Jag lyckades ordna ett rum på Orfila även åt henne. Nu hade jag tre rum där. Majs mor var glad över barnet. Men hon var lycklig över att vara i Paris också. Hon hade läst så mycket om staden. Andra kvällen, när hon varit hos Maj på eftermiddagen, gjorde vi staden. Allting. Eiffeltorn och Notre-Dame. Kajer och hallar och ställen där man sjöng och dansade. Vi avslutade på klassiskt sätt med löksoppa, sniglar och grisfötter på Pied de Cochon klockan fem på morgonen. Vi hade druckit en del och när Majs mor och j ag gick hem över Pont Neuf denna morgon i mars upplevde jag för första gången sedan Maj och

373jag kommit samman igen hösten 1954 ett påtagligt sexuellt intresse för en annan kvinna. Det var en stark och outsagd erotisk spänning mellan oss där vi gick. Jag var smärtsamt medveten i kroppen om att ha henne gående

bredvid mig och att hon sedan skulle ligga i en säng blott en decimeter, på andra sidan väggen bara, från mig. Det måste ha varit att hon gick som Maj. Kanske också våra erotiska lekar, Majs och mina. Men jag tillät mig inte att med ett ord eller en gest formulera denna känsla inför henne. Fast Maj måste ha märkt något i luften för hon sade nästa dag:

- När du går ut med morsan så där blir jag svartsjuk. Riktigt svartsjuk på henne.

Så skrattade vi alla tre.

Det blev svårt att bo kvar på Orfila med barnet. Vi hade inte riktigt råd heller. Sjukhuskostnaderna blev rätt kännbara och på påskafton, lördagen den 31 mars, tog vi nattåget till Genève och där flyttade vi in i Gunnars rätt stora våning på rue Viollier. Han var i England.

I Genève väntade posten på oss. Hasse hade skickat klipp från Sverige. Där hade mitt radiospel om ung kärlek utlöst rasande angrepp från Svenska Morgonbladet. "Könsumgänge mellan tonåringar uppmuntras i fräckt radiospel" löd rubriken på förstasidan den 2 mars. Veckan efter löd rubriken: "Barnavårdsexperter accepterar sexualsuggestion i Tji och Tre."

- Att man spelar din "Ung kärlek" på ungdomsgårdarna förstår jag, sade Maj. Det är en romantisk text, det mest sensuella du skrivit om kärlek. Men det blir så dystert också. Varför lät du det gå isär för dem? Det var väl onödigt. Det verkade ju så fint mellan dem.

- Det kändes så då när jag skrev, sade jag.

Det halvår som följde blev märkligt. Det var som om Maj

374och jag levde utanför tiden. Inte så att vi inte följde politiken. Det gjorde vi och det var en tid av stora skeenden.

Den tjugonde partikongressen i Sovjetunionen hade inlett en period av sociala och politiska skov i Sovjetunionen och folkdemokratierna. Den 29 mars rehabiliterar Råkosi i Ungern den av honom avrättade Raj k. Den 16 mars publicerar New York Times Chrusjtjovs hemliga tal om Stalin. Den 6 april rehabiliteras i Polen de polska nationalkommunisterna med Gomulka i spetsen och i Tjeckoslovakien rentvås de dömda i Slånskyprocessen den 12 april.

Jag promenerade var dag tvärs genom staden ned till den progressiva bokhandeln på rue de Chantepoulet. Jag köpte tidningar, tidskrifter och böcker från olika länder men framförallt diskuterade jag. Dit kom inte bara schweizare utan även folk från olika internationella organ.

Det som skedde var så dubbelt. A ena sidan en stor frigörelseprocess i öster. Fönstren slogs upp. Liken ramlade fram ur garderoberna. Å andra sidan var frigörelsen otydlig. Chrusjtjovs tal var till stora delar dåligt underbyggt.

- Han luktar illa, sade jag till Maj. Han var ju en av de inför Stalin mest rökelsekarssvängande hovmännen. Om han kunde skriva så vore han som Prokopios, den bysantinske historikern som först formulerade sig officiellt och hyllande om Beli-sarius och Justinianus och sedan lade till ett supplement där han hatade och sökte avslöja Justinianus och Theodora, Beli-sarius och Antonia. Hans roll blir tvetydig.

- Mycket av det han säger är nog sant, sade Maj. Men frågan är vilka som drar nytta av det. När partierna varit så statsbärande har också alla löss sökt komma in i och upp genom dem. Det är ju därtill som Bredel sagt om Sovjet, de bästa dog i kriget. Byråkraterna däremot klarade sig.

Den 28 juni reser sig arbetarna i Poznan. Det är en resning,

375inte bara ett upplopp. Allvarligare också än demonstrationerna i Berlin i juni 1953. Trupper sätts in mot arbetarna.

- Att västpropagandan som inte spiller ett ord på imperialismens pågående skamligheter gottar sig hindrar inte att det de skriver till stora delar är riktigt, sade Maj.

- Det är som under kriget, sade jag, det mesta av vad den tyska propagandamaskinen spottade ur sig om tillståndet i de brittiska kolonierna var faktiskt sant.

Skakningarna i folkdemokratierna hade börjat göra vårt studieår i TDR mindre troligt. Där skärptes också den kulturpolitiska situationen. När Bertolt Brecht dog den 14 augusti sade jag till Maj:

- Hela det projektet måste avskrivas eller läggas på hyllan. Vi reser hem till Sverige i stället.

Maj var uppfylld av barnet. Det var naturligt. Men hon var så uppfylld av lyckan att vara mor att det inte gick att tala med henne om framtiden. Hon log bara när jag sade:

-Jag har skrivit till Urban att jag inte kommer att arbeta politiskt annat än som andra på fritid när vi kommer hem och till Harald att man inte behöver tänka på att hjälpa mig till arbete. Jag kommer att skriva. Ta påhuggsjobb om så behövs.

Jag nådde henne inte. Hon svarade inte. Men nu måste vi bestämma oss.

- Du är trött bara, sade hon.

Hon var orolig för mig, hon menade att jag var håglös och hon beställde tid för mig hos en läkare, en privatdocent; Dr. Piotrowski. Nu när hon var mor var hon med ens mer initiativrik än tidigare.

Men det var inget särskilt fel på mig. Dålig tonus i musklerna, kanske en begynnande depression.

- Hur är det med hans sexuella aktivitet, frågade läkaren.

- Den är som vanligt. Den är helt normal, sade Maj.

376Dr. Piotrowski skrev ut amfetamin. En tablett till frukost och en tablett till lunch.

- Då kommer han upp ur det, sade han.

Men det gjorde jag inte. Barnet var mitt. Det var jag nu övertygad om trots att Maj då och då på för mig obegripligt sätt tycktes vilja få mig att ifrågasätta det.

Jag kände lycka över att gå med henne och dra mitt barn i barnvagn på Promenade du Lac.

- Minns du då efter festen, sade jag.

Men det gjorde hon inte.

- Det var väl flera gånger det kunnat vara, sade hon.

Fast det hade det inte. Inte oskyddad med mig.

Det förstod jag inte.

Sexualiteten var ännu ett starkt band mellan oss. Hon spelade också medvetet ut den.

Hon hade inte provat in pessar efter förlossningen och vi använde kondom. Tunnast möjliga.

Efter det vi legat med varandra mitt i eftermiddagssolskenet satt hon naken på knä vid fotändan av sängen. Jag halvlåg mot kuddarna och såg på henne. Hon torkade av kondomen. Höll upp den mot ljuset.

- Ser du, sade hon, sperman din glittrar som pärlemor!

Hon lekte med den.

- Ditt sli är som ett varmt litet skimrande djur därinne och hade du inte använt kondom hade jag blivit med barn igen för så dags är det nu.

Så lade hon bort den. Hon sade:

- Du vill ha mig nu igen. Du ser på mig där jag sitter framför dig och du ser att jag är öppen inför dig och du vill ha mig. Jag vill att du nu skall se på mig och visa det. Du skall få stånd igen av att se mig.

Jag fick det. Hon hade den makten att lösa och binda. Så

377bad hon mig om någonting hon aldrig bett mig och jag aldrig tänkt mig.

- Du skall se på mig, se mig rakt i ögonen och ta dig själv nu. Jag vill se ditt ansikte då.

Jag ville inte. Jag kände mig naket skyddslös där i solskenet.

- Du skall lita på mig Jan, sade hon. Du skall helt lita på mig. Jag vill att du skall göra det för jag vill se dina ögon då. De blir så härliga när det går för dig. Så stora och djupa.

Jag kunde inte annat än göra som hon ville. Men det var som att kasta sig handlöst utför ett stup. Så absolut utlämnad har jag aldrig varit vare sig förr eller senare.

Men fortfarande gick det inte att tala om framtiden, och torsdagen den 6 september skulle vi ta tåget till Basel och där byta till expressen mot Köpenhamn. Detta studieår skulle då vara över.

378XXXIV

- Nu när du kommer upp till Stockholm skaffar du en ordentlig bostad, sade Maj, sedan kommer jag och Eva så fort som möjligt.

Hon höll på att byta på barnet och vi var på väg upp genom Tyskland.

- Maj, sade jag. Vi måste tala ordentligt om detta. Du vet ju hur det är med bostäder.

- Det kan du ordna. Sedan kommer vi. Det blir bra.

- Det kan bli svårt, sade jag. Det kan dröja länge.

- Så väntar vi då, sade Maj.

- Men så här kan vi inte ha det, sade jag. Vi är gifta, vi bör leva tillsammans.

Men Maj lyssnade inte. Hon satt med barnet vid bröstet.

- Har du sett något så gulligt? frågade hon.

Vi hade wagon-lit till Köpenhamn, därpå Hovedbanegården skulle vi byta tåg. Maj och barnet skulle med nattåg upp till Göteborg. Hennes föräldrar skulle möta dem när de kom. Jag och det stora bagaget med skrivmaskin, böcker och förstoringsapparat skulle med sovvagn till Stockholm.

När jag kom till Stockholm mötte Per Francke mig på Centralen. Jag hade meddelat att jag skulle komma.

- Är du ensam? frågade han.

- Maj och barnet är hos hennes föräldrar i Göteborg, sade

jag-

379Franckes hade just flyttat till Igeldammsgatan. Lägenheten på Skånegatan var nystädad och fin när han hjälpte mig in med bagaget.

- Det är en bra liten lägenhet, sade han. Men kall är den. Greta klagade över att vattnet nere i toaletten hade frusit när det var som kallast i vintras. Osten i skafferiet blir stenhård då också när det är kallt. Man får elda ordentligt. Men gör man det blir rummet trivsamt i alla fall.

Jag var ute hos Hasse och Barbro den kvällen.

- Kommer Maj inte upp? frågade Hasse.

- Hon vill att jag skall skaffa en modern lägenhet först, sade

jag-

- Hur skall du få den ? Hur skall du betala den ? Skall du inte skriva? Det får du inte in så mycket på, sade Hasse.

Inte ännu på några år åtminstone.

- Din Maj är nog en bortskämd liten flicka, sade Barbro. Det tyckte jag redan när ni bodde hos oss i förfjol. Hade hon vuxit upp i Norrland där det är trettio meter genom djup snö till dass då hade hon insett att Skånegatan är bra mycket bättre än vad många av oss bott i med våra första barn.

- Hon vet väl vem hon gift sig med, sade Hasse.

- Du måste resa ner och hämta upp henne, sade Barbro.

Det gick lättare att sälja artiklar och dikter nu. Men Ragnar

Oldberg talade med mig. Han sade:

- Poesi är inte din starkaste gren, det är för mycket tankar och idéer och för lite trolldom i din vers. Fast ibland som när du skriver om ordgräset blir du bra. Då finns en suggestion. Men svensken skriver dikt till förbannelse och alla har vi därför högar med hygglig poesi på redaktionerna. Enbart här hos oss på Perspektiv ligger etthundrasextiofem antagna men outgivna dikter! Och två artiklar av dig som du honorerats för men som vi ännu inte haft plats för. Men kom ihåg att det bästa

380du gör det gör du när du skriver rakt på.

- Varför tar du inte upp bonden? Bonde är boende. Men inte bara det. Du som dels har en del av det berömda bondeblodet i dig och dels varit så lite bofast borde kunna göra något som de andra i din generation har svårt för. Skriv ett epos om Karl Ivarsson! Det skulle kunna bli din genombrottsroman. Lite stoff kan du få i den här boken som kom för tio år sedan.

Han räckte mig Sven Swenssons "Riksdagsbönder i frihetskamp".

- Läs den och läs Alfred Kämpe. Honom känner du väl till?

-Jo, sade jag, "Svenska allmogens frihetsstrider" har jag.

- Då så, sade Ragnar Oldberg. Då har du traditionen.

Ja, nu var min situation helt annorlunda än i fjol. "Att bli och vara", min tredje roman, skulle komma ut om några dagar. Visst skulle också den bli utskälld. Men denna gång skulle jag få riktig kritik förstod jag. Från Ture Nerman kom brev på Sveriges Författareförenings brevpapper. Jag kallades till medlem. Han undertecknade "Med kollegial hälsning". LO hade övertagit Aftonbladet. Aftontidningen skulle läggas ned. Men från A. Gunnar Bergman fick jag under tysthetslöfte veta att det skulle bli Ture Nerman, jag och Svante Foerster som skulle få Aftontidningens sista stipendier ur Boklotteriet. Jag skulle få ettusenfemhundra kronor.

Allt detta gjorde mig glad. Jag ringde Maj och berättade det.

- Men hur går det med det viktiga? frågade hon. Har du skaffat en ordentlig bostad ännu?

Det hade jag inte, det kunde jag inte. Det vill säga, det är möjligt att jag genom Bostadsförmedlingen, nu när det också fanns ett spädbarn i familjen, mot att lämna ifrån mig Skånegatan skulle kunnat få en modern tvårummare, kanske till och med trerummare i en förort. Men jag hade ingen möjlighet att betala hyran.

381- Du vet ju att vi tvangs flytta, sade Svenolov. Det var en underbar ateljé den vi hade i Kärrtorp men även om det går rätt hyggligt för mig nu och jag kan sälja upplagor till Bokkonsum så räcker inte inkomsterna till sådana hyror. Du måste tala allvar med Maj så hon begriper det.

- Jag har försökt, sade jag.

Vi stod inne i Gellerstedts gamla tryckeri på Kvarngats-backen. Där höll Svenolov på att trycka "Västkust", en mapp stora linoleumsnitt med motiv från västkusten. Som assistent hade han tjocke Eddie, fotografen från kvarteret i Paris. Gellerstedts tryckeri tillhörde partiet egentligen. Det hade dock varit hemligt. Men nu var det så gammalt och omodernt att facket av arbetarskyddsskäl inte kunde tillåta någon att arbeta där.

Hemlighetsmakeriet behövdes inte längre och det blev i stället de radikala konstnärerna som fick använda det på egen risk.

- If the FBI hears that I am working in a party printing house, a clandestine one, there will be hell to pay, skrattade Eddie.

- Eddie har ingenstans att bo, sade Svenolov. Kan han inte bo hos dig till dess Maj kommer?

- Visst sade jag, han kan få köket.

Så blev det, vi gick över till Skånegatan alla tre, jag tog fram tältsängen ur garderoben och Eddie installerade sig. Jag gav honom dubblettnycklarna.

- När Maj kommer får du flytta och lämna tillbaka nycklarna, sade jag.

Sedan tog vi oss till Freden.

Den kvällen drack jag en del. Först på Freden och sedan i en ateljé på Brännkyrkagatan. Det var några flickor där. En av dem var från Göteborg, från Hisingen. Jag kände igen henne. Jag sov på golvet. På en madrass med en trasmatta över mig. På natten kröp hon ner till mig. Men jag ville inte. Jag var inte intresserad av någon annan kvinna än Maj.

382- Inte skall du bry dig om henne, sade flickan. Det är hon inte värd.

Men jag vägrade och hon gick från mig efter en stund.

På morgonen när jag ringde Maj berättade jag det.

- Usch! sade Maj. Hon har blivit fnask. Det vet alla. Inte vill du ha något sådant. Det vet jag. Jag skulle inte blivit svartsjuk ens om jag sett henne gå till dig. Jag vet ju hur du är och att jag kan lita på dig. Men du borde ändå inte ha låtit henne försöka. Fast det kunde du väl inte göra något åt. Men har du fått tag i en lägenhet än? Det är viktigare.

-Jag reser ner så vi får talas vid, sade jag.

Men när vi satt i hennes föräldrars vardagsrum där hon och barnet bodde sade hon:

- Jag kommer inte upp förrän du skaffat en ordentlig bostad.

- Lyssna nu Maj, sade jag. Vi har en bostad. Den är inte modern. Den är inte vad vi skulle vilja ha. Men den är inte sämre än vad tusentals andra familjer har. Den är betydligt bättre än den källare där Sture och Ester bodde med sitt barn i Göteborg. Den är bättre än det Hasse och Barbro hade till en början. Den är bättre än den lägenhet Svenolov flyttade till. Jag kan inte skaffa något annat.

- Du har varit med om att sätta ett barn till världen Jan. Då får du ta ditt föräldraansvar. Jag vill inte att mitt barn skall växa upp i en slum som den på Skånegatan. Jag har sett nog av slum i mitt liv. Smuts och örsprång och elände.

- Vi kan klara det Maj. Nu börjar det gå bättre för mig också. Det behöver inte dröja mer än två böcker till. Du och Eva tar rummet. Jag tar köket. Det går att hålla det varmt. Det är en fråga om att göra det bästa möjliga av den lägenhet vi har.

- Nej, sade Maj. Jag kommer inte upp förrän du skaffat en bostad med hygglig standard. Jag bryr mig inte om hur du gör.

383Kan du inte klara det på att skriva får du väl göra som alla andra och ta ett arbete. Det visade du ju att du kunde klara.

- Men Maj, sade jag, du kräver att jag skall ge upp hela mitt liv.

- Det borde du tänkt på när du gjorde mig med barn. Du är omogen.

- Skånegatan är ingen slum, sade jag. Det är ju också bara för en tid. Till dess det hela löst sig.

- Nej, sade Maj, jag kommer inte upp till dig och kommer inte upp med barnet förrän du har en ordentlig bostad.

När vi sedan skulle ligga med varandra var det inte bra. För första gången kändes Maj främmande. Det gick heller inte för oss på riktigt. Jag fick bara en fadd utlösning, inte mer. När jag kiev på tåget någon timme senare hade jag dålig smak i munnen.

Det var slut. Men inte som jag trodde det varit slut i augusti förra året och inte som jag trott det varit slut när hon kom hem och var med barn i augusti 1954 och inte som i Bukarest 1953. Nu var det totalt tomt och känslolöst slut. Maj hade ställt mig inför ett omöjligt val. Antingen fick jag ge upp henne eller också mitt liv. Jag kunde lika gärna skjutit mig i Paris. Då hade jag i vart fall gjort det i en känslostorm. Nu var det öde allting.

När jag kom till Stockholm såg jag mig kring på Skånegatan. Nå, visst var det primitivt, men vatten fanns det. Eddie hade eldat i köket, där var varmt. Han hade gjort det till ett trivsamt rum med en länstol han hittat hos någon och stora foton på väggarna. Han hade satt upp sin förstoringsapparat på bänken och hade tältsängen snyggt bäddad.

Sedan satte jag mig direkt vid skrivmaskinen och skrev till henne:

384"Maj.

Som du förstod av vårt samtal i Göteborg har du nu brutit vårt äktenskap. Du har gjort det genom att kräva det omöjliga. Då är det över. Du talade en gång om för mig att jag var snäll intill velighet. Men det är jag inte. Inte längre. Det kan jag heller inte vara om jag skall överleva.

Jag har inte kunnat nå fram till dig med några argument. Du har inte lämnat någon möjlighet till kompromiss. Du har visat dig totalt oförmögen att inse mitt läge. Det gäller våningsfrågan, det gäller inkomstfrågan, det gäller det du kallar nödvändig standard. Det du nu kräver kan jag inte ge dig.

Jag kan det inte utan att ge upp allt det jag vill i livet. Två år satt jag på kontor. Jag gjorde det för din skull. Kanske rättare och ärligare för vår skull. Jag hatade varje minut av det. Men jag gjorde det.

Ett tredje och ett fjärde sådant år ställer jag nu inte upp på.

Det är heller inte nödvändigt. Detta år kan jag erbjuda dig och barnet ett konstnärsäktenskap, till en början fattigt men inte värre än vad alla våra andra vänner har det.

Vägrar du det då har du lämnat mitt liv för alltid.

Ty i valet mellan dig och den kärlek som varit vår och mitt liv måste jag välja mitt liv.

Jan"

Men Maj förstod inte. Hon förstod inte ens efter detta brev. Hon sade mig:

- När jag fick ditt brev om att vi skall skiljas kom jag ihåg att efter någon av mina historier så sade du: jag skall hämnas. Det här är alltså din hämnd. Varför hämnades du inte då med ens i stället? Varför strök du bara över? Varför väntade du ända till nu?

- Men det är inte därför, sade jag.

385Hon ringde till Sven O. och olika andra vänner och undrade.

- Hon är bara ledsen, sade han. Hon talar inte illa om dig och hon säger ingenting om era personliga konflikter men hon säger att hon inte fattar vad som hänt. Det var visst något med bostaden. Men ni har ju alltid varit så förtegna om ert båda

^ O

tva.

- Ja, sade jag. Hon vill inte flytta upp med barnet. Hon menar att jag måste skaffa en modern trerummare och det kan jag inte.

Någon annan kvinna hade jag inte. Jag var köns ligt helt död. När Maj kom upp till Stockholm för att vi skulle gå till advokat grät hon:

- Nu får jag sona min otrohet. Jag kan inte kräva av dig att du skall förlåta. Jag måste sona. Jag vet att det som hände i Warszawa var fult. Men det är inte rättvist att jag skall komma att få lida hela mitt liv för att jag var otrogen.

- Jan, jag var bara arton år när vi träffades för fem år sedan. Bara nitton då när han grisen tog mig i Bukarest. Jag var ingen djävla ond häxa.

- Du fyllde tjugo då när det skedde i Bukarest. Men det är inte därför. Det har jag aldrig sagt. Inte ens för Warszawa enbart trots att du då var tjugotvå, tre år gift och gravid.

När vi satt hos advokaten, Hans Göran Franck, för papperens skull grät både hon och han. När vi gick därifrån sade jag:

- Förstår du då ingenting?

- Nej, sade hon, jag vill bara det bästa för vårt barn.

- Det blir inte bättre för att barnet växer upp med en ensamstående mor. Men om du flyttar upp till mig på Skånegatan då stryker vi ett streck över den här skilsmässan. Vi får några kämpiga år men sedan ett helt liv tillsammans. Jag har ingen annan. Det vet du. Jag är inte intresserad av någon annan kvinna

386än dig. Men jag kan inte lämna min uppgift i livet och återgå till kontorsarbetet för att skaffa en modern trerummare.

- Skånegatan är slum, sade Maj.

- Ja, när du nu i detta ögonblick kräver att jag skall ge upp mitt liv då läggs växeln om och du försvinner. Hjulen kommer att slamra mot växeltungorna och rälernas skarvar när du så far in på annat spår men sedan blir du borta.

Hon såg liten och trött ut när hon kiev på tåget.

Inte bara kärleken var över. Också äktenskapet.